

OPERAT OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO I KRAJOBRAZU

PLAN OCHRONY DLA PARKU KRAJOBRAZOWEGO „MIERZEJA WIŚLANA”

Warszawa, Gdańsk, 2020-2022

Operat ochrony dziedzictwa kulturowego i krajobrazu opracował zespół w składzie:
- autorzy wiodący:
dr hab. inż. arch. Bogna Lipińska prof. WSS w Sopocie – kierowniczka zespołu,
mgr inż. arch. Ewelina Diakowska,
- dokumentacja fotograficzna:
Ewelina Diakowska

Wykonawca prac:

Narodowa Fundacja Ochrony Środowiska;
ul. Erazma Ciołka 13, 01-445 Warszawa

we współpracy z:

- DOM Biurem Urbanistycznym, Kiełb-Stańczuk, Jaszczuk-Skolimowska Sp. j.,
  - Pracownią Przyrodniczą Pro Natura Pro Homini – Katarzyna Bociąg,
  - Tribio sp. z o.o.
-

Plan ochrony dla Parku Krajobrazowego „Mierzeja Wiślana” sporządzono na zlecenie
Województwa Pomorskiego – Pomorskiego Zespołu Parków Krajobrazowych
w Słupsku, ul. Poniatowskiego 4A, 76-200 Słupsk

Rzeczpospolita
Polska

URZĄD MARSZAŁKOWSKI
WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO

Unia Europejska
Europejski Fundusz
Rozwoju Regionalnego

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Pomorskiego na lata 2014 – 2020 w ramach projektu „Opracowanie projektów planów ochrony parków krajobrazowych wchodzących w skład Pomorskiego Zespołu Parków Krajobrazowych”, Oś Priorytetowa 11: Środowisko, Działanie: 11.4 Ochrona Różnorodności Biologicznej

oraz przez Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Gdańsku

Fot. okładka: Widok na Zalew Wiślany w okolicy wsi Nowa Karczma (fot. Ewelina Diakowska)

Spis treści

CZĘŚĆ I CHARAKTERYSTYKA I DIAGNOZA STANU

1. WSTĘP	8
1.1. Cel opracowania i ogólna informacja o Planie ochrony	8
1.2. Metodyka i zakres prac	8
1.2.1. Ogólne założenia prac nad Planem ochrony	8
1.2.2. Metodyka i zakres prac w odniesieniu do dziedzictwa kulturowego	9
1.2.3. Metodyka i zakres prac w odniesieniu do krajobrazu	11
1.3. Zespół autorski	13
1.4. Ogólna charakterystyka Parku	13
2. OCENA DOTYCHCZASOWEGO STANU ROZPOZNANIA	16
2.1. Ogólna charakterystyka stanu wiedzy	16
2.1.1. Dziedzictwo kulturowe	16
2.1.2. Krajobraz	18
2.2. Zestawienie dostępnego piśmiennictwa oraz ocena zasobów informacji pod kątem ich przydatności do potrzeb Operatu	18
3. OGÓLNE UWARUNKOWANIA OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO I KRAJOBRAZU W PARKU	23
3.1. Uwarunkowania prawa powszechnego i miejscowego	23
3.2. Uwarunkowania wynikające z dokumentów strategicznych i planistycznych woj. pomorskiego i innych dokumentów ponadlokalnych	25
3.3. Uwarunkowania wynikające z dokumentów strategicznych i planistycznych gmin	33
3.3. Uwarunkowania społeczno-gospodarcze	37
4. CHARAKTERYSTYKA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	38
4.1. Zarys historii obszaru Parku i jego otoczenia oraz ogólna charakterystyka zasobów kulturowych na tle Pomorza i kraju	38
4.2. Wyniki inwentaryzacji i ocena znaczenia zasobów kulturowych	41
4.2.1. Archeologia	41
4.2.2. Układy przestrzenne	43
4.2.3. Obiekty nieruchome – obiekty budowlane i zieleń komponowana	59
4.2.1. Obiekty nieruchome – obiekty upamiętniające wydarzenia historyczne i osoby	70
4.2.2. Obiekty ruchome	72
4.2.3. Muzea, izby pamięci itp.	72
4.2.4. Wartości niematerialne	72

4.3.	Ocena stanu ochrony i przekształceń zasobów kulturowych, ze szczególnym uwzględnieniem ostatniego 20-lecia	76
4.3.1.	KRYNICA MORSKA	76
4.3.1.	KĄTY RYBACKIE	80
4.3.2.	SKOWRONKI	80
4.3.3.	NOWY ŚWIAT	80
4.3.4.	PRZEBRNO	80
4.3.5.	MŁYNISKA	80
4.3.6.	NOWA KARZMA	80
4.4.	Znaczenie zasobów kulturowych dla funkcji turystycznej i rekreacyjnej Parku	80
5.	CHARAKTERYSTYKA KRAJOBRAZU	81
5.1.	Ogólna charakterystyka krajobrazu na tle Pomorza i kraju	81
5.2.	Wyniki inwentaryzacji stanu krajobrazu i ocena jego walorów	82
5.2.1.	Typy krajobrazu i charakterystyka krajobrazów lokalnych Parku	82
5.2.2.	Punkty i ciągi widokowe oraz ich przedpola	92
5.2.3.	Osie, wnętrza i otwarcia widokowe	100
5.2.4.	Przejawy dewaloryzacji i dewastacji krajobrazu	103
5.3.	Cechy syntetyczne krajobrazu (tożsamość, tradycja, swojskość)	107
5.4.	Waloryzacja krajobrazowa	107
5.4.1.	Atrakcyjność ogólna krajobrazu	107
5.4.2.	Kryteria i mierniki atrakcyjności krajobrazu	107
5.4.3.	Wyznaczenie krajobrazów o cechach priorytetowych	108
5.5.	Ocena stanu ochrony i przekształceń krajobrazu, ze szczególnym uwzględnieniem ostatniego 20-lecia	109
5.6.	Znaczenie walorów krajobrazowych dla funkcji turystycznej i rekreacyjnej Parku	111
6.	ZAGROŻENIA DLA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO I KRAJOBRAZU ORAZ MOŻLIWE SPOSOBY ICH ELIMINACJI LUB OGRANICZENIA	112
6.1.	Charakterystyka oraz źródła zagrożeń wewnętrznych oraz możliwe sposoby ich eliminacji lub ograniczenia	112
6.2.	Charakterystyka oraz źródła zagrożeń zewnętrznych oraz możliwe sposoby ich eliminacji lub ograniczenia	117

CZĘŚĆ II STRATEGIA OCHRONY

7. CELE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO I KRAJOBRAZU	130
8. STREFOWANIE OBSZARU PARKU	131
9. ZAKRES PRAC ZWIĄZANYCH Z OCHRONĄ DZIEDZICTWA KULTUROWEGO I KRAJOBRAZU	141
9.1. Ogólne zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i krajobrazu	141
9.2. Propozycje objęcia dodatkową obszarową ochroną prawną najcenniejszych dziedzictwa kulturowego i krajobrazu	145
9.3. Propozycje ustaleń do studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz innych dokumentów strategicznych dotyczące eliminacji lub ograniczenia zagrożeń wewnętrznych lub zewnętrznych dla dziedzictwa kulturowego i krajobrazu	174
9.4. Propozycje wykorzystania dziedzictwa kulturowego i krajobrazu w rozwoju funkcji turystycznych i edukacyjnych	184
9.5. Propozycje monitoringu stanu i skuteczności ochrony dziedzictwa kulturowego i krajobrazu	186
9.6. Potrzeby uzupełnienia wiedzy dotyczącej dziedzictwa kulturowego i krajobrazu	187
10. PROGNOZA STANU W PERSPEKTYWIE 20-LETNIEJ	188
10.1. Wariant ochrony zachowawczej – utrzymanie aktualnych trendów, bez podejmowania działań wskazanych w Planie ochrony	188
10.2. Wariant ochrony aktywnej pełna realizacja ustaleń Planu ochrony	189
11. LITERATURA I KARTOGRAFIA	190
12. SPIS ILUSTRACJI I TABEL	193

Część I

Charakterystyka i diagnoza stanu

1. WSTĘP

1.1. Cel opracowania i ogólna informacja o Planie ochrony

Operat ochrony dziedzictwa kulturowego i krajobrazu jest jednym z 6 operatów szczegółowych stanowiących wraz z Operatem generalnym dokumentację do Planu ochrony dla Parku Krajobrazowego „Mierzeja Wiślana” (PKMW lub Park). Jego zasadniczym celem jest wskazanie działań na rzecz ochrony i zrównoważonego wykorzystywania tych walorów w perspektywie najbliższych 20. lat. Składa się on z dwóch zasadniczych części: diagnostycznej, charakteryzującej zasoby dziedzictwa kulturowego i krajobrazu oraz strategicznej, w której zapisano proponowane cele i działania ochronne. Ustalenia Operatu stanowią podstawę merytoryczną dla zapisów projektu uchwały Sejmiku Województwa Pomorskiego w sprawie Planu ochrony dla Parku Krajobrazowego „Mierzeja Wiślana”. Treść Operatu traktować należy także jako rozwinięcie i uzasadnienie zapisów wyżej wymienionej uchwały, przy czym należy zwrócić uwagę, że w wyniku uwag zgłaszanych w ramach konsultacji społecznych, a także procedury uzgadniania i opiniowania projektu Planu ochrony, ostateczne brzmienie zapisów uchwały może różnić się od propozycji ujętych w niniejszym Operacie.

Wymóg sporządzania planów ochrony wynika z zapisów art. 18 ust. 1 Ustawy o ochronie przyrody (t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 1098) Zawartość planu ochrony dla parku krajobrazowego określona jest w art. 20 ust. 4 tej ustawy, natomiast tryb jego sporządzania, zakres wymaganych prac oraz zakres i możliwe sposoby ochrony zasobów parku określa rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 12 maja 2005 r. w sprawie sporządzania projektu planu ochrony dla parku narodowego, rezerwatu przyrody i parku krajobrazowego, dokonywania zmian w tym planie oraz ochrony zasobów, tworów i składników przyrody (Dz. U. Nr 94, poz. 794).

Organem sporządzającym Plan ochrony dla PKMW jest dyrektor Pomorskiego Zespołu Parków Krajobrazowych, natomiast wykonawcą opracowania jest Narodowa Fundacja Ochrony Środowiska wraz z podwykonawcami: DOM Biurem Urbanistycznym, Kiełb-Stańczuk, Jaszczuk-Skolimowska Spółka jawna, Katarzyna Bociąg - Pracownią Przyrodniczą „Pro Natura Pro Homini” oraz Tribio sp. z o.o.

1.2. Metodyka i zakres prac

1.2.1. *Ogólne założenia prac nad Planem ochrony*

Zakres prac wykonanych w ramach sporządzania Planu ochrony dla Parku Krajobrazowego „Mierzeja Wiślana” uwzględniał zarówno formalne wymogi wynikające z wspomnianego powyżej rozporządzenia Ministra Środowiska z dnia 12 maja 2005 r., jak i rzeczywiste potrzeby rozpoznania aktualnego stanu i zagrożeń zasobów przyrodniczych, krajobrazowych i kulturowych Parku, niezbędnych do sformułowania długofalowej strategii ich ochrony. Warto w tym miejscu zaznaczyć, że pomimo obszerności opracowania, dokumentacji Planu ochrony, w tym także Operatu ochrony dziedzictwa kulturowego i krajobrazu nie należy traktować jako typowej monografii przyrodniczej PKMW.

Prace prowadzone nad wszystkimi operatami szczegółowymi składały się z następujących etapów:

- etap wstępny, obejmujący ocenę stanu rozpoznania analizowanych komponentów (zagadnień) oraz zaplanowanie niezbędnych prac uzupełniających,
- etap charakterystyki i diagnozy stanu, obejmujący:
  - analizę dostępnych danych,
  - wykonanie uzupełniających badań inwentaryzacyjnych,

- ocenę zachodzących zmian i ocenę skuteczności dotychczasowych sposobów ochrony,
- analizę uwarunkowań ochrony,
- identyfikację zagrożeń wewnętrznych i zewnętrznych.
- etap strategii ochrony, obejmujący:
  - określenie celów ochrony,
  - określenie zakresu prac rekomendowanych w celu ochrony analizowanych komponentów oraz monitorowania skuteczności podjętych działań,
  - określenie zasad i kierunków użytkowania obszaru Parku oraz propozycji ustaleń do dokumentów planistycznych i strategicznych różnych szczebli,
  - określenie propozycji uzupełnienia wiedzy dotyczącej analizowanych komponentów oraz propozycji ich wykorzystania w rozwoju funkcji turystycznych, rekreacyjnych i edukacyjnych Parku,
  - prognozę stanu analizowanych komponentów w perspektywie 20 lat w wariantcie pełnej realizacji ustaleń Planu ochrony oraz w wariantcie utrzymania dotychczasowych trendów, a także oszacowanie kosztów realizacji proponowanych działań.

Istotnym elementem prac nad Planem ochrony było dokonanie podziału jego obszaru na strefy działań ochronnych (patrz Rozdz. 8), do których odnosi się część ustaleń zaproponowanych w niniejszym Operacie.

Poniżej omówiono bardziej szczegółowo metodykę prac diagnostycznych wykonanych w ramach opracowywania Operatu ochrony dziedzictwa kulturowego i krajobrazu.

1.2.2. Metodyka i zakres prac w odniesieniu do dziedzictwa kulturowego

A. Podstawy terminologiczne i istota dobra kultury

Dobrem kultury jest każdy przedmiot ruchomy lub nieruchomy, dawny lub współczesny, mający znaczenie dla dziedzictwa i rozwoju kulturowego ze względu na wartość historyczną lub artystyczną. Dobra kultury dzielą się na ruchome (obrazy, rzeźby itp.) i nieruchome (budynki, cmentarze, pola bitewne itp.). Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

- zabytki nieruchome będące w szczególności:
  - a) krajobrazami kulturowymi,
  - b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
  - c) dziełami architektury i budownictwa,
  - d) dziełami budownictwa obronnego,
  - e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
  - f) cmentarzami,
  - g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
  - h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- zabytki ruchome będące w szczególności:

- a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
  - b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
  - c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
  - d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
  - e) materiałami bibliotecznymi,
  - f) instrumentami muzycznymi,
  - g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi, przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- zabytki archeologiczne będące w szczególności:
- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
  - b) cmentarzyskami,
  - c) kurhanami,
  - d) reliktnymi działalnościami gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

B. Metodyka systematyki dóbr kultury

W przypadku dóbr kultury obowiązuje systematyka określona w prawodawstwie (wykaz rodzajów elementów środowiska kulturowego mogących być uznanymi jako zabytki podano wyżej). W ślad za systematyką dóbr kultury opracowane zostały przepisy dotyczące ich prawnej ochrony.

Podstawowymi formami ochrony zabytków są: wpis do rejestru zabytków, wpis na planowaną Listę Skarbów Dziedzictwa, uznanie za Pomnik Historii RP, utworzenie parku kulturowego, ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji i realizacji inwestycji oraz w decyzji warunkach zabudowy.

Rejestr zabytków prowadzi wojewódzki konserwator zabytków. Do rejestru wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków z urzędu, bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy. Do rejestru może być również wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku.

Duży zasób obiektów, znaczący z punktu widzenia identyfikacji dziedzictwa kulturowego konkretnych obszarów, stanowią zabytki ujęte w wojewódzkiej i gminnej ewidencji. Ewidencja zabytków nie została wskazana w Ustawie o ochronie zabytków jako forma ochrony zabytków. Na ochronę przedmiotowych obiektów pozwala wyłącznie art. 39 ust. 3 i 4 ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 1333) oraz ustalenia miejscowych planów zagospodarowania lub w decyzji o ustaleniu lokalizacji i realizacji inwestycji oraz w decyzji warunkach zabudowy.

Wojewódzką ewidencję zabytków prowadzi wojewódzki konserwator zabytków, w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa. O zamiarze włączenia karty

ewidencyjnej zabytku do wojewódzkiej ewidencji zabytków, o włączeniu tej karty, o sporządzeniu nowej karty ewidencyjnej zabytku, o zamiarze wyłączenia karty ewidencyjnej zabytku z wojewódzkiej ewidencji zabytków lub o wyłączeniu tej karty wojewódzki konserwator zabytków zawiadamia niezwłocznie właściciela lub posiadacza zabytku albo nieruchomości lub rzeczy ruchomej, która przestała być zabytkiem. W szczególnych wypadkach (zabytek będący historycznym układem urbanistycznym lub ruralistycznym, historycznym zespołem budowlanym, terenem, na którym znajduje się znaczna ilość zabytków archeologicznych, lub nieruchomością o nieuregulowanym stanie prawnym) zawiadomienie odbywa się w drodze obwieszczenia umieszczanego na stronie podmiotowej Biuletynu Informacji Publicznej.

Gminną ewidencję zabytków prowadzi Wójt (burmistrz, prezydent miasta), w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

O zamiarze włączenia karty ewidencyjnej zabytku do gminnej ewidencji zabytków, o włączeniu tej karty, o sporządzeniu nowej karty ewidencyjnej zabytku, o zamiarze wyłączenia karty ewidencyjnej zabytku z gminnej ewidencji zabytków lub o wyłączeniu tej karty wójt (burmistrz, prezydent miasta) zawiadamia na zasadach analogicznych do wskazanych powyżej odnoszących się do wojewódzkiej ewidencji zabytków.

C. Aspekty praktyczne

Zasób kulturowy w założeniu – dlatego jest chroniony – winien stymulować poczucie tożsamości mieszkańców, być interesujący dla turystów, wzbogacać różnorodność kulturową nie tylko danego kraju. W praktyce, nie tylko na terenie PKMW, bywa różnie. Ochrona zabytków, a zwłaszcza ich otoczenia budzi często większy lub mniejszy opór właścicieli obiektu zabytkowego, użytkowników, a nawet samorządów gminnych zobowiązanych do ochrony dziedzictwa zapisanej np. w celach rozwoju gminy. Degradacja zabytków wyraża się poprzez dążenie do poprawienia standardu zamieszkania w obiekcie zabytkowym, zacieranie jego pierwotnych cech, budowanie „nowych zabytków”, ich kopii, naśladownictwo (np. malowanie konstrukcji szkieletowej). Otoczenie zabytku jest często traktowane jako coś nienależącego do niego, całkowicie odrębnego, często deprecjonując formą zagospodarowania sam zabytek.

1.2.3. Metodyka i zakres prac w odniesieniu do krajobrazu¹

Podstawowym celem opracowania Operatu w zakresie walorów krajobrazowych było wskazanie kluczowych walorów fizjonomicznych Parku oraz roli jaką elementy te pełnią w krajobrazie. Analizę walorów krajobrazowych PKMW przedstawiono w ujęciu fizjonomicznym, tzn. za krajobraz w tym

---

¹ T. J. Chmielewski, U. Myga-Piątek, J. Solon, *Typologia aktualnych krajobrazów Polski*, Przegląd Geograficzny, 2015, 87, 3, s. 377-408; J. Solon, T. J. Chmielewski, U. Myga-Piątek, *Identyfikacja i ocena krajobrazów – metodyka oraz główne założenia*, POLSKA AKADEMIA NAUK INSTYTUT GEOGRAFII I PRZESTRZENNEGO ZAGOSPODAROWANIA im. S. Leszczyckiego, Warszawa 2015; Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 11 stycznia 2019 r. w sprawie sporządzania audytów krajobrazowych (Dz.U. 2019 poz. 394).

kontekście przyjęto zgodnie z Europejską Konwencją Krajobrazową „obszar, postrzegany przez ludzi, którego charakter jest wynikiem działania i interakcji czynników przyrodniczych i/lub ludzkich”.

Metodyka identyfikacji i oceny krajobrazu opracowana została w oparciu o założenia:

- ogólnopolskiego projektu realizowanego na zlecenie Generalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska: *Identyfikacja i ocena krajobrazów – metodyka oraz główne założenia*, w oparciu o wymogi Europejskiej Konwencji Krajobrazowej;
- artykułu T. J. Chmielewski, U. Myga-Piątek, J. Solon *Typologia aktualnych krajobrazów*;
- Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 11 stycznia 2019 r. w sprawie sporządzania audytów krajobrazowych (Dz.U. 2019 poz. 394).

Europejska Konwencja Krajobrazowa jest najważniejszym dokumentem Komisji Europejskiej dotyczący ochrony i kształtowania krajobrazu. Zobowiązała ona wszystkie ratyfikujące ją strony do: zidentyfikowania swoich krajobrazów na całym terytorium kraju; przeanalizowania ich charakterystyk oraz przekształcających je sił i presji oraz dokonania oceny tak zidentyfikowanych krajobrazów.

Projekt „Identyfikacja i ocena krajobrazów – metodyka oraz główne założenia” stanowi próbę odpowiedzi na przepisy nakładające na zarząd województwa obowiązek sporządzenia audytu krajobrazowego, które weszły w życie w 2015 r. w ramach wdrażania Europejskiej Konwencji Krajobrazowej. Opracowanie zawiera szczegółową metodykę sporządzania audytu krajobrazowego, jak również metodykę charakteryzowania krajobrazów, ich oceny oraz identyfikowania ich zagrożeń i presji. Opracowanie omawia również, jak na podstawie zebranych danych i informacji wskazać najbardziej wartościowe krajobrazy (krajobrazy priorytetowe) oraz jak należy określać działania ochronne.

Z kolei artykuł *Typologia aktualnych krajobrazów Polski* jest przeglądem teoretyczno-metodycznych założeń dotychczasowych typologicznych podziałów krajobrazów w różnym stopniu przekształcanych przez człowieka oraz prezentacją autorskiej koncepcji typologii krajobrazów aktualnych, obejmujących łącznie tzw. krajobrazy „przyrodnicze” i „kulturowe” występujące obecnie w Polsce. Przedstawiona propozycja jest rozwinięciem jednego z nurtów prac nad opracowaniem: „Identyfikacja i ocena krajobrazów – metodyka oraz główne założenia”. Proponowana klasyfikacja oparta jest na dwóch głównych grupach kryteriów:

- (1) skali antropogenicznego przekształcenia krajobrazu;
- (2) dominacji określonych form pokrycia oraz struktury i intensywności zagospodarowania terenu.

Na podstawie analizy zróżnicowania krajobrazów Polski, wyróżniono obecnie 3 grupy, 15 typów oraz 49 podtypów krajobrazów aktualnych. Przewidziano także możliwość wyodrębniania czwartego, najbardziej szczegółowego poziomu klasyfikacji – tj. form krajobrazów.

Diagnostyczną część operatu w odniesieniu do walorów krajobrazowych podzielono na identyfikację i charakterystykę krajobrazów, inwentaryzację elementów istotnych dla ich ekspozycji: punktów, ciągów i osi widokowych oraz waloryzację. Przedstawiona w opracowaniu typologia krajobrazów odnosi się do stopnia antropizacji środowiska, wynikającej z analizy istniejących cech środowiska przyrodniczego, zagospodarowania i użytkowania terenu oraz fizjonomii krajobrazu, w ramach której przeprowadzono ocenę atrakcyjności krajobrazu dla poszczególnych jednostek krajobrazowych uwzględniając cechy przyrodnicze i kulturowe.

Kolejnym etapem prac była analiza potencjału ekspozycyjnego Parku, w tym identyfikacja punktów obserwacji, ciągów i osi widokowych. Punkty obserwacji zostały podzielone na punkty urządzone i punkty terenowe.

W ostatniej części diagnozy walorów krajobrazowych sporządzono waloryzację krajobrazów przy uwzględnianiu cech wykazanych w opracowaniu: *Identyfikacja i ocena krajobrazów – metodyka oraz główne założenia*. Na jej podstawie przedstawiono: krajobrazy unikalne – wyróżniające się w skali regionu, krajobrazy wybitne – o najwyższych walorach zarówno przyrodniczych, kulturowych jak i estetyczno-widokowych, oraz krajobrazy reprezentatywne – typowe, charakterystyczne dla regionu i jednocześnie cenne z uwagi na swoje walory, a następnie wskazano krajobrazy o cechach krajobrazów priorytetowych.

1.3. Zespół autorski

„Operat ochrony dziedzictwa kulturowego i krajobrazu” opracował zespół w składzie (autorzy wiodący):

- **dr hab. inż. arch. Bogna Lipińska** prof. WSS w Sopocie – kierownik zespołu, specjalistka w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego oraz krajobrazu;
- **mgr inż. arch. Ewelina Diakowska (ED)** - odpowiedzialna za opracowanie problematyki dziedzictwa kulturowego i krajobrazu w niniejszym „Operacie...” i autor fotografii;

1.4. Ogólna charakterystyka Parku

Park Krajobrazowy „Mierzeja Wiślana” utworzony został uchwałą nr VI/51/85 Wojewódzkiej Rady Narodowej w Elblągu z dnia 10 lipca 1985 r. (Dz. Urz. Woj. Elbląskiego z 1985 r. Nr 10, poz. 60). Aktualną podstawę prawną jego funkcjonowania stanowi uchwała 148/VII/11 Sejmiku Województwa Pomorskiego z dnia 27 kwietnia 2011 r. (Dz. Urz. z 2011 r. Nr 66, poz. 1463), częściowo zmieniona uchwałą 261/XXIV/16 Sejmiku Województwa Pomorskiego z dnia 25 lipca 2016 r. (Dz. Urz. z 2016 r. poz. 2944). Określają one szczególne cele ochrony Parku oraz obowiązujące w jego granicach zakazy. Celem nawiązującym do specyfiki niniejszego Operatu jest zapis §2:

- 1) *zachowanie zróżnicowania geomorfologicznego, charakterystycznych cech rzeźby i zróżnicowania siedliskowego Mierzei Wiślanej;*
- 2) *ochrona naturalnego charakteru brzegów i plaż oraz zachowanie naturalnego charakteru procesów brzegowych;*
- 3) *ochrona reprezentatywnych obiektów kultury materialnej, w szczególności domów podcieniowych, zagród holenderskich i architektury kurortowej Krynicy Morskiej;*
- 4) *ochrona niematerialnych wartości kultury, w tym zachowanie tradycji kulturowych związanych z rybackim i wypoczynkowym charakterem miejscowości;*
- 5) *zachowanie charakterystycznych cech krajobrazu Mierzei Wiślanej: leśnego charakteru Mierzei, naturalnych plaż mierzejowych, zróżnicowania pasa wydm nadmorskich oraz niskich wybrzeży nadzalewowych.*

Park wg danych z ww. Uchwały obejmuje 4 410 ha w obrębie dwóch gmin: Krynica Morska i Sztutowo. Wyznaczona Uchwałą otulina Parku obejmuje tereny o powierzchni 22 703 ha w obrębie gmin Nowy Dwór Gdański, Stegna i Sztutowo (Map. 1).

Obszar Parku Krajobrazowego „Mierzeja Wiślana” stanowi zwymiony pas piasków morskich, który oddziela Zalew Wiślany od otwartych wód Zatoki Gdańskiej. Krajobraz Mierzei ukształtowany został

poprzez boczne przemieszczanie materiału piaszczystego, w wyniku działania prądu przybrzeżnego tzw. dryftu. Ulegał on na przestrzeni wieków znacznym zmianom. Pierwotnie stanowił pasmo piaszczystych wysp, które z czasem stworzyły wąski półwysep, w obrębie którego kształtować zaczęło się osadnictwo w postaci tzw. „wsi wyspowych”. Osady wskutek nanoszonych przez piasek nadmorski, zmieniających miejsce i wzrastających z roku na rok wydm, były niejednokrotnie zasypywane i zmieniały swoją lokalizację. Dopiero opracowana w 1768 r. metoda unieruchamiania wędrujących piasków ustabilizowała zmiany konfiguracji terenu w obrębie Mierzei.

Unikatowym elementem Parku Krajobrazowego „Mierzeja Wiślana” jest zróżnicowany morfologicznie pas lądu wzdłuż Zalewu Wiślanego. Składają się na niego niskie brzegi porośnięte szeroko szuwarami, stanowiące przedpole ekspozycji zatopionych w zieleni i wałach wydmowych zabudowań Mierzei oraz wysokie skarpy wydmore w okolicach wsi Nowa Karczma (Piaski). Strome zbocza tej części Mierzei tworzą naturalny ciąg widokowy, z którego podziwiać można Zalew Wiślany i Wysoczyznę Elbląską z pięknie wyeksponowaną sylwetą katedry we Fromborku. W bogatym ukształtowaniu wałów wydmorew dominuje Wielbłądzi Garb, stanowiący najwyższy szczyt Mierzei Wiślanej oraz najwyższą stałą wydmę w Europie. Widok z niego rozpościera się zarówno na Zatokę Wiślaną jak i Zatokę Gdańską.

Cennym, przyciągającym rzesze turystów, walorem krajobrazowym Parku są szerokie, piaszczyste plaże. W ich panoramie, w przeważającej większości pozbawionej zabudowy, wyróżniają się tylko pojedyncze zacumowane łodzie i kutry oraz powiewające na wietrze kolorowe flagi sieci rybackich. Zachowane niezwykle walory krajobrazowe Mierzei Wiślanej są stopniowo degradowane. Panorama Mierzei widoczna z terenu Zalewu Wiślanego w wielu miejscach zdominowana została poprzez intensyfikację zabudowy hotelowej i apartamentowej, nie dostosowanych skalą, charakterem i lokalizacją do uwarunkowań historycznych i kontekstu otoczenia krajobrazowego. Ekspozycja panoramy Zalewu Wiślanego oraz wyłaniającej się na horyzoncie Wysoczyzny Elbląskiej z biegnącej przez Mierzeje drogi wojewódzkiej, w wielu miejscach utraciła swój naturalny przyrodniczo charakter (w tym poprzez realizowane na wysokości Krynicy Morskiej zabezpieczenia przeciwpowodziowe). Widoki panoramiczne w kierunku Deltę Wisły przesłonięte zostały poprzez zabudowę w obrębie historycznych polderów żuławskich. Postępujący nieład przestrzenny potęgują różnorodne formy obiektów turystycznych (głównie bazy noclegowej), tymczasowe obiekty usługowe i wszechobecne, „krzykliwe” reklamy.

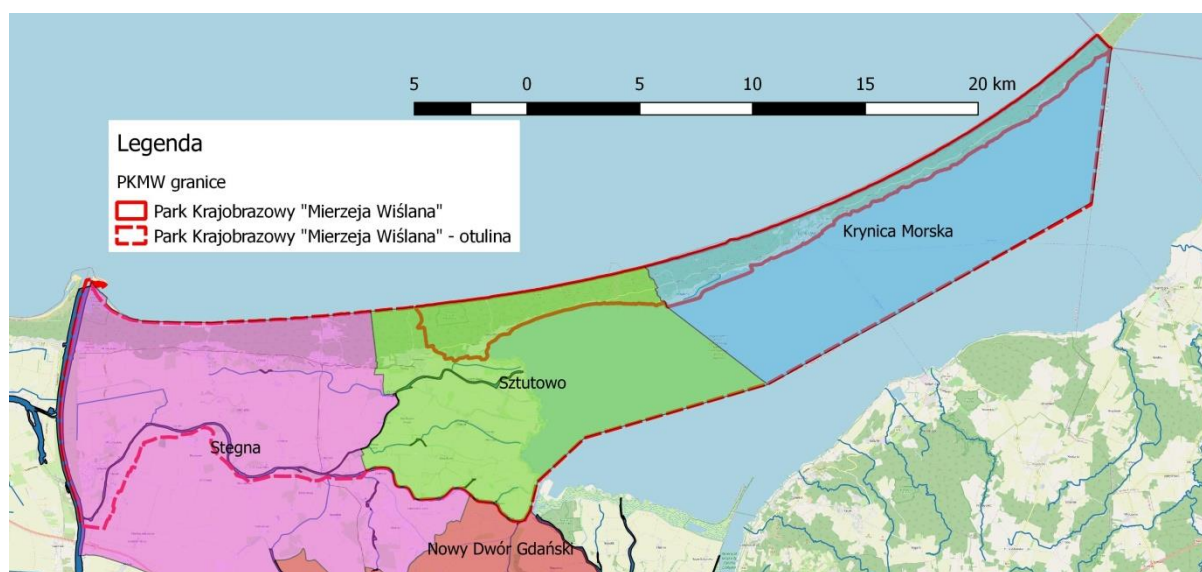
Potężną ingerencję w krajobraz Parku Krajobrazowego „Mierzeja Wiślana” w najbliższej przyszłości stanowić będzie realizowany już przekop przez Mierzeję oraz sztuczna wyspa na Zalewie Wiślanym.

Kultura materialna i niematerialna obszaru Mierzei Wiślanej rozciągającej się pomiędzy Zalewem Wiślanym a Zatoką Gdańską ukształtowana została poprzez szczególny związek z naturalnymi warunkami przyrodniczo-krajobrazowymi. Świadczą o tym już najwcześniejsze ślady osadnictwa (najprawdopodobniej okresowego) powiązanego z rybołówstwem, polowaniem na foki oraz poławianiem i obróbką bursztynu, które datować można na około 2500 do 1700 lat p.n.e. Wyjątkowe warunki lokalizacyjne wykształciły tu charakterystyczną formę, częściowo do dziś czytelnych, układów przestrzennych tzw. „osad wyspowych”. Wsie te lokalizowane były na cyplach zwróconych w kierunku Zalewu Wiślanego. W odróżnieniu od tradycyjnych układów ruralistycznych nie były powiązane z siecią szlaków lądowych, ponieważ to nie one stanowiły drogę transportu ich mieszkańców. Składały się na ogół z kilku chat rybackich, połączonych nieregularnym układem ścieżek. Cała komunikacja między chatami orientowana była na Zalew, będący podstawą ich funkcjonowania. Chatom rybackim towarzyszyły niewielkie zabudowania gospodarcze w tym często wędzarnie, a na brzegu zalewu budy jesiotrowe i rybaczkówki. Typowa forma domu mieszkalnego

wykształciła się wcześniej, jeszcze w XVII wieku. Pierwotnie były to niewielkie chaty drewniane na planie prostokąta, wznoszone w konstrukcji zrębowej, o dwuspadowych dachach pokrytych trzcina wycinaną na brzegach Zalewu. W XVIII wieku konstrukcja zrębowa zastąpiona została szkieletową (ryglową), a od połowy XIX w. także murowaną. W XIX w. charakterystycznym elementem ich wystroju stały się drewniane werandy z dekoracjami snycerskimi. W pierwszych dekadach XIX w. na terenie Mierzei Wiślanej, a dokładniej, w obrębie wsi Kahlberg (dziś miasto Krynica Morska), zaczął rozwijać się inny typ zabudowy - architektura kurortowa. Na wzgórzu wydmy Łysa Góra powstał zespół kuracyjny Belvedere składający się z domu kuracyjnego i parku, a następnie liczne pensjonaty i wille. Początkowo sezonowe, drewniane, od około 1871 r. całoroczne, murowane lub ryglowe o bogatej eklektycznej formie nawiązującej do stylu szwajcarskiego.

Obecnie układy przestrzenne charakterystycznych dla Mierzei „wsi wyspowych” w znacznej mierze utraciły swój pierwotny, nieregularny charakter, poprzez realizowane od 1945 r. wtórne uporządkowanie sieci dróg oraz wytyczenie nowych ulic, nie nawiązujących przebiegiem do historycznej struktury przestrzennej wsi. Zdominowane zostały poprzez przeskalowaną zabudowę pensjonatową oraz apartamentowce, niestety również na terenie wpisanego do rejestru zabytków województwa pomorskiego układu ruralistycznego Krynicy Morskiej, który obejmuje dwie średniowieczne osady: Liep (Lipę) i Kahlberg (Łysicę). Niegdyś podstawowa forma zabudowy terenu Mierzei w postaci chat rybackich i domów gburskich zachowała się do dziś w niewielkim stopniu, a jej przykłady często są w znacznym stopniu przekształcone (ocieplenie, wymiana stolarki okiennej) i utraciły swój pierwotny charakter. Wśród cenniejszych i stosunkowo najlepiej zachowanych elementów dziedzictwa kulturowego Mierzei wskazać należy późniejszą architekturę kurortową oraz układ przestrzenny fragmentu Krynicy Morskiej obejmujący ulice: Bałtycką, Teleexpressu, Morską, Młodzieży, południowy odcinek ulicy Korczaka i północny fragment Portowej. Zachowały się tu wolnostojące hotele, pensjonaty i wille z przełomu XIX/XX w. otoczone naturalnym parkiem leśnym.

Obszar otuliny Parku obejmuje teren Żuław Wiślanych z licznymi zachowanymi historycznymi układami przestrzennymi, zabytkami architektury w postaci domów podcieniowych i zagród holenderskich („olęderskich”) oraz zabytków techniki, w tym wiatrakiem przemysłowym w Drewnicy oraz urządzeniami hydrotechnicznymi i unoszonymi mostami na drogach żuławskich.

Map. 1. Położenie Parku na tle podziału administracyjnego (opracowanie własne).

2. OCENA DOTYCHCZASOWEGO STANU ROZPOZNANIA

2.1. Ogólna charakterystyka stanu wiedzy

2.1.1. Dziedzictwo kulturowe

Zasób dziedzictwa kulturowego znajdujący się na terenie PKMW został dobrze zidentyfikowany, scharakteryzowany i zilustrowany w zasobach archiwalnych, ikonograficznych oraz opracowaniach publikowanych i niepublikowanych zarówno przedwojennych jak i powojennych.

A. Materiały kartograficzne

Historię i rozwój osadnictwa w obrębie Mierzei Wiślanej obrazują materiały kartograficzne, zarówno w postaci map topograficznych jak i załączników kartograficznych do opracowań i przewodników². Najdokładniejsze informacje przedstawiają mapy z przełomu XVIII i XIX w.³, i pocz. XX w.⁴ Wcześniejsze materiały niestety ograniczają się do schematycznych oznaczeń wskazujących jedynie lokalizację miejscowości.

B. Materiały ikonograficzne

Niezwykle cennym materiałem do analizy zasobu dziedzictwa kulturowego obszaru stanowi bardzo bogaty materiał ikonograficzny. Najobszerniejszy zbiór to pocztówki przedstawiające architekturę kurortu – Krynicy Morskiej, ale jest też spora grupa fotografii obrazujących osady rybackie oraz życie codzienne mieszkańców Mierzei Wiślanej.

C. Materiały rękopiśmienne

Wartościowy zasób archiwalny stanowią akta poświęcone powołaniu i działalności Spółki Akcyjnej Kąpielisko Morskie w Krynicy Morskiej „Aktien – Gesellschaft Seebad Kahlberg”(AGSK)⁵, które zawierają informacje na temat architektury, funkcjonowania i rozwoju kurortu w Krynicy Morskiej.

D. Materiały źródłowe drukowane

Wśród materiałów drukowanych cenne źródło informacji stanowią sprawozdania działalności spółki AGSK z lat 1885-1918. Zawierające między innymi informację na temat realizowanych w obrębie Krynicy Morskiej robót budowlanych.

Informacje na temat wydarzeń i atrakcji w obrębie Mierzei, w szczególności w Krynicy Morskiej, stanowią gazety *Danziger Dampfboot*, *Intelligenz Blatt* oraz *Elbinger Anzeigen*.

E. Materiały niepublikowane

Wśród materiałów niepublikowanych na uwagę zasługują wytyczne do Planu Zagospodarowania Przestrzennego Mierzei Wiślanej opracowane w urzędzie Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Elblągu przez B. Jesionowskiego⁶. Zawierają one analizę uwarunkowań historycznych obszaru Mierzei

---

² Plan Krynicy Morskiej z ok. 1911 r., najprawdopodobniej część przewodnika - Wernichs E., *Kahlberg (Frische Nehrung), Ostseebad und Klimatischer Kurortwyd*, Elbing ok. 1910

³ F. L. von Schroetter, *Atlas prowincji Prus Wschodnich, Litwy i Prus Zachodnich oraz sieci dystryktów*, Berlin 1796-1802, skala 1: 50 000;

⁴ Plan Krynicy Morskiej (południowa część uzdrowiska) z ok. 1906-8 r.; *Mapa topograficzna – Messtischblatt z 1911 r., skala 1:25 000; Mapa topograficzna – Messtischblatt z 1944 r., skala 1:25 000*

⁵ Zespół o sygnaturze 387, 454 w zbiorach Archiwum Państwowego w Gdańsku

⁶ B. Jesionowski, *Problematyka konserwatorska Mierzei Wiślanej*, WKZ Elbląg, mps

Wiślanej, charakterystykę rozwoju przestrzennego poszczególnych miejscowości: Sztutowo, Kąty Rybackie, Przebrno, Krynica Morska, Nowa Karczma (Piaski), a także cenne wnioski konserwatorskie.

Wyjątkowy materiał stanowi opracowanie monograficzne Cz. Betlejewskiej z 1996 r.⁷, zawierające bardzo szczegółową analizę materiałów źródłowych oraz charakterystykę zasobów dziedzictwa kulturowego Krynicy Morskiej. Betlejewska przedstawiła je na tle uwarunkowań historycznych, przestrzennych i krajobrazowych całości Mierzei Wiślanej. Opracowanie stanowi cenny materiał do analizy uwarunkowań historycznych PKMW oraz zachodzących w nim przekształceń.

W tym samym roku powstał także katalog zabytków Krynicy Morskiej opracowany przez M. Gawryluk i D. Bartona, stanowiący cenne źródło do analizy porównawczej zachowanego zasobu obiektów zabytkowych z terenu Krynicy Morskiej oraz niejednokrotnie identyfikację pierwotnej formy przekształconych obiektów zabytkowych. Katalog (1996. r.), fiszki obiektów historycznych w zasobach Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków (głównie z lat 80-tych) skontrastowane z współczesnym stanem zasobu zinwentaryzowanym w postaci kart gminnej ewidencji zabytków, z różnych okresów, stanowi wartościowy materiał do analizy stanu dziedzictwa kulturowego Parku.

Skalę przekształceń w stosunku do historycznego układu ruralistycznych w Krynicy Morskiej stanowią z kolei analizy realizowane w związku z formułowanymi przez samorząd wnioskami o częściowe skreślenie z rejestru zabytków poszczególnych fragmentów Krynicy Morskiej⁸ (szerzej opisanych w rozdziale 6.1. Charakterystyka oraz źródła zagrożeń wewnętrznych oraz możliwe sposoby ich eliminacji lub ograniczenia).

F. Materiały publikowane

Zasób materiałów publikowanych jest stosunkowo skromny. Najstarsze materiały pochodzą z końca XIX i pocz. XX i poświęcone są głównie Krynicy Morskiej⁹. Cenniejsze z punktu widzenia całości PKMW są publikacje K. Dobersa i E. G. Kerstena. K. Dobers przedstawia historię Krynicy na tle osadnictwa Mierzei Wiślanej, charakteryzując układ wsi i chat rybackich oraz co szczególnie istotne z punktu widzenia analizy dziedzictwa niematerialnego obszaru, obyczaje miejscowej ludności i sprzęty służące połowom¹⁰. Natomiast w publikacji E. G. Kerstena znalazły się, krótkie monografie miejscowości w zachodniej części Mierzei Wiślanej¹¹.

Bardzo wartościowy materiał stanowi monografia W. Długołęckiego poświęcona historii osadnictwa na Mierzei Wiślanej w okresie od XII do poł. XV w., wzbogacona dodatkowo mapami poszczególnych miejscowości¹².

Na uwagę zasługuje także opracowanie D. Bartona poświęcone historii kąpieliska i kurortu Krynicy Morskiej wzbogacone materiałem ikonograficznym.

---

⁷ Cz. Betlejewska, *Krynica Morska – dokumentacja historyczno-urbanistyczna*, Gdańsk, 1996 r.

⁸ K. Stawiarska-Kostarczyk, *Studium Uwarunkowań i Kierunków Ochrony Dziedzictwa Urbanistycznego w Krynicy Morskiej*, 2006 r.; J. Mężyk, *Waloryzacja konserwatorska układu ruralistycznego Krynicy Morskiej wpisanego do rejestru zabytków województwa pomorskiego*, Gdańsk 2017 r.

⁹ A. Dorr, *Aus der Vergangenheit des Ostseebades Kahlberg*, Elbing 1914;

¹⁰ K. Dobers, *Ostseebad Kahlberg, Frishe Nehrung, Bade und Fisherleben von Pröbberau bis Narmeln*, Munster 1991

¹¹ E. G. Kerstan, *Die Geschichte des Landkreises Elbing*, Elbing 1925;

¹² W. Długołęcki, *Mierzeja Wiślana od XIII do poł. XV w. (1454)*, Gdańsk 1996

2.1.2. Krajobraz

Zagadnienie krajobrazu Parku krajobrazowego „Mierzeja Wiślana” mimo tak wyjątkowych walorów jest pomijane i nie zostało nigdy kompleksowo opracowane. Pojawia się w opracowaniach dotyczących m.in. historii¹³ oraz zasobów dziedzictwa kulturowego Mierzei Wiślanej¹⁴, jednak nigdy nie stanowiło ono dla badaczy indywidualnego przedmiotu badawczego.

Materiały niepublikowane poświęcone waloryzacji i stopniowi zachowania historycznego układu ruralistycznego Krynicy Morskiej poruszają zagadnienie krajobrazu w kontekście jego przekształceń i dewaloryzacji poprzez różne formy zagospodarowania i użytkowania przestrzeni.

Ogólne informacje nt. krajobrazu zawarte są w „Gminnych programach opieki nad zabytkami” (krajobraz kulturowy) i w „Studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego” gmin położonych w obrębie PKMW.

2.2. Zestawienie dostępnego piśmiennictwa oraz ocena zasobów informacji pod kątem ich przydatności do potrzeb Operatu

Zestawienie najważniejszych pozycji literaturowych wraz z oceną ich przydatności w pracach nad Planem ochrony przedstawiono w tabeli 1.

Tab. 1. Zestawienie dostępnej literatury z analizą jej przydatności na potrzeby Operatu ochrony dziedzictwa kulturowego krajobrazu PKMW

Lp.	Dane bibliograficzne	Komentarz
	Dziedzictwo kulturowe - publikacje	
1	Bal W., <i>Nadmorskie kreacje - Konsekwencje architektoniczne związane z funkcją nadmorskiego wypoczynku</i> , [w:] <i>Przestrzeń i Forma</i> , R. 2008, t. 10, s. 133--144	publikacja poruszająca wpływ procesów cywilizacyjnych na zabudowę wzdłuż linii brzegowych, przydatna w zakresie porównania z współczesną architekturą i aspiracjami inwestycyjnymi w obrębie Krynicy Morskiej
2	Barton D., <i>Dzieje kąpieliska i kurortu w Krynicy Morskiej</i> , Sztutowo 1997	opracowanie nt. historii i architektury Krynicy Morskiej, przydatne
3	<i>Bogactwo kulturowe i przyrodnicze wsi pomorskiej</i> , red. B. Synak, T. Sadkowski, B. Lipińska, K. Zembińska-Danilewicz, Gdańsk 2007	publikacja zawierająca kompletny wykaz obiektów i miejsc o wartościach przyrodniczych i kulturowych Województwa Pomorskiego przedstawiony w formie tekstów, tabeli oraz fotografii stanu istniejącego, bardzo przydatne
4	Długołęcki W., <i>Mierzeja Wiślana od XIII do poł. XV w. (1454)</i> , Gdańsk 1996	monografia nt. geograficznych podstaw powstania Mierzei Wiślanej, jej dziejów politycznych, podziałów administracyjnych i kościelnych oraz osadnictwa w okresie od XII do poł. XV w., bardzo przydatne
5	Dobers K., <i>Ostseebad Kahlberg, Frishe Nehrung, Bade und Fisherleben von Pröbberau bis Narmeln</i> , Munster 1991	opracowanie nt. historii Krynicy Morskiej na tle osadnictwa Mierzei Wiślanej, charakteryzujące układ wsi i chat rybackich, obyczaje miejscowej ludności i sprzęty służące połowom, bardzo przydatne

¹³ op. cit.

¹⁴ Cz. Betlejewska, *Krynica Morska – dokumentacja historyczno-urbanistyczna*, Gdańsk, 1996 r.

6	Dorr A., <i>Aus der Vergangenheit des Ostseebades Kahlberg</i> , Elbing 1914	monografia dotycząca dziejów Krynicy Morskiej, oparta na rozmowach z najstarszymi mieszkańcami Kahlbergu oraz w znacznej części niezachowanych zbiorach dokumentów spółki akcyjnej AGSK, przydatne
7	Jaszczak A., <i>Cechy krajobrazu kulturowego aspekcie rozwoju przestrzeni rekreacyjnej oraz analiza przekształceń obszarów wiejskich na przykładzie wybranych regionów Polski i Niemiec</i> , Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie Wydział /kształtowania Środowiska i /rolnictwa Katedra Architektury Krajobrazu i Agroturystyki, Olsztyn 2013	rozprawa habilitacyjna zawierająca studia nad postrzeganiem krajobrazów kulturowych na terenach wiejskich oraz wnioski dotyczące jego ochrony, promocji i wykorzystania w turystyce bardzo przydatne
8	Kalka P., Ellwart J., <i>Archeologiczne zabytki Pomorza. Województwo pomorskie</i> . Wyd. Region, Gdańsk 2017	opisy głównych stanowisk archeologicznych w woj. pomorskim, w tym stanowisk w PKMW – w tym zakresie opracowanie przydatne
9	Kerstan E. G., <i>Die Geschichte des Landkreises Elbing</i> , Elbing 1925	krótkie monografie nt. miejscowości w zachodniej części Mierzei Wiślanej, przydatne
10	Kłósiewicz S. i O., <i>Przyroda w polskiej tradycji</i> , [w:] Sport i turystyka MUZA SA, Warszawa 2011	ilustrowana książka o postrzeganiu fauny i flory dawniej i dziś, opracowanie przydatne dla rozważań nt. zmian kulturowych wsi polskiej
11	Mamuszka F., <i>Elbląg i okolice, Informator krajoznawczy</i> , Gdańsk 1978	przewodnik turystyczny po Elblągu i okolicznych miejscowościach, przydatne
12	Midura F., <i>Spółeczna opieka nad zabytkami na ziemiach polskich do 1918 roku</i> , Warszawa 2004	interesująca pozycja prezentująca tradycję ochrony zabytków, przydatna jako materiał porównawczy z dzisiejszym stanem świadomości mieszkańców w aspekcie oceny wartości zabytku
13	<i>Niematerialne dziedzictwo kulturowe Pomorza Wschodniego</i> , red. Kwaśniewska A., Katalog – część I, Katalog – część II, Monografia – część III. Wyd. UG, Gdańsk: cz. I 1-832, Cz. II 1-635, cz. III 1-544., 2017	kompleksowa monografia nt. niematerialnego dziedzictwa kulturowego, w tym PKMW - bardzo przydatna dla diagnozy stanu
14	Pankau F., Przewoźniak M., <i>Ochrona dziedzictwa przyrodniczo-kulturowego w planach ochrony parków krajobrazowych</i> , [w:] <i>Ochrona dziedzictwa przyrodniczo-krajobrazowego w Polsce</i> , Warszawa 1998	pozycja przydatna jako teoretyczna podstawa do opracowania operatu ochrony dziedzictwa kulturowego i krajobrazowego
15	Sulimierski F., Chlebowski B., Walewski W., <i>Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich</i> , Warszawa 1880-1914	geograficzny <u>słownik encyklopedyczny</u> zawierający opis historyczny, geograficzny, gospodarczy oraz demograficzny miejscowości i krain geograficznych z obszaru dawnej Rzeczypospolitej Obojga Narodów oraz niektórych terenów ościennych, przydatne
16	Tłoczek I., <i>Dom mieszkalny na polskiej wsi</i> , Warszawa 1985	monografia nt. domu wiejskiego i jego przemian, w tym wpływu warunków przyrodniczych na kształtowanie form architektonicznych, przydatne
17	Winands K., <i>Domy w stylu szwajcarskim jako elementy architektury w uzdrowiskach</i> , <i>Architektura ryglowa - wspólne dziedzictwo</i> , Szczecin 2001.	analiza architektury w stylu szwajcarskim w obrębie miejscowości uzdrowiskowych, przydatna w zakresie analogii do architektury kurortowej Krynicy Morskiej
	Dziedzictwo kulturowe - materiały niepublikowane	

1	Betlejewska Cz., <i>Krynica Morska – dokumentacja historyczno-urbanistyczna</i> , Gdańsk, 1996 r.	obszerna, kompleksowa monografia nt. historii, architektury, urbanistyki i krajobrazu Krynicy Morskiej, bardzo przydatne
2	Gawryluk M., Barton D., <i>Krynica Morska. Katalog Zabytków</i> , Elbląg 1996	obszerny katalog zabytków nieruchomości Krynicy Morskiej zawierający szczegółowy opis ulic i poszczególnych obiektów, bogaty materiał fotograficzny oraz zalecenia konserwatorskie, bardzo przydatne
3	Jesionowski B., <i>Problematyka konserwatorska Mierzei Wiślanej</i> , WKZ Elbląg, mps	wytyczne do planu zagospodarowania Mierzei Wiślanej, zawierające analizę rozwoju przestrzennego miejscowości: Sztutowo, Kąty Rybackie, Przebrno, Krynica Morska i Piaski oraz cenne wnioski konserwatorskie, bardzo przydatne
4	zapisy w Studiach Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gmin wchodzących w skład PKMW (dokumenty suikz gmin wymieniono w Operacie Zagospodarowania Przestrzennego)	materiał mało przydatny dla opracowania „Planu ochrony PKMW” w zakresie ochrony zasobu kulturowego i krajobrazu, ze względu na dezaktualizację
5	zapisy w kartach terenu Miejscowych Planów Zagospodarowania Przestrzennego dla wybranych obszarów znajdujących się na obszarze PKMW (dokumenty mpzp wymieniono w Operacie Zagospodarowania Przestrzennego)	częściowo przydatne
6	Programy Opieki nad Zabytkami opracowane dla poszczególnych gmin i powiatów wchodzących w skład PKMW wymienione poniżej	materiał bardzo przydatny
7	Programu Opieki nad Zabytkami Powiatu Nowodworskiego na lata 2018-2021 - UCHWAŁA NR XLVII/311/2018 RADY POWIATU W NOWYM DWORZE GDAŃSKIM z dnia 19 października 2018 r.	jw.
8	Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Miasta Krynica Morska na lata 2013 - 2016 - UCHWAŁA NR XX/250/13 RADY MIEJSKIEJ W KRYNICY MORSKIEJ z dnia 19 czerwca 2013 r	jw.
9	Gminny Program Opieki nad Zabytkami na lata 2017-2020 na terenie Gminy Sztutowo - Uchwała Nr XXX/304/2017 Rady Gminy Sztutowo z dnia 10 listopada 2017 r.	jw.
	Krajobraz - publikacje	
1	Blomberg P., Fidler K., <i>Podręcznik planowania krajobrazu z partycypacją społeczną</i> , Projekt LIFEescape, Elbląg 2013	poradnik metodyczny nt. włączania lokalnych społeczności do planowanie krajobrazu, przydatny do przygotowania warsztatów w ramach planu ochrony PKMW
2	Bogdanowski J., <i>Projekt standardowego opracowania problematyki ochrony wartości kulturowego krajobrazu i środowiska w studium do planu i w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego</i> , Studia i Materiały – Krajobrazy, z. 12 (24), Ośrodek Ochrony Zabytkowego Krajobrazu, Warszawa 1986	podstawowe opracowanie omawiające ideę ochrony krajobrazu kulturowego w gospodarowaniu przestrzennego przydatne dla opracowania Strategii dla PKMW

3	Dziegieć E., <i>Przemiany wsi rybackich pod wpływem rozwoju turystyki. Przykład Mierzei Wiślanej i Helskiej</i> , [w:] <i>Acta Universitatis Lodzianis, Folia Geographica</i> , 1991	interesujący artykuł poruszający problematykę przekształceń w obrębie historycznych osad rybackich, przydatne
4	Górka A., <i>Krajobrazowy wymiar ruralistyki</i> , Wydawnictwo Politechniki Gdańskiej, Gdańsk 2016	pozycja w kompleksowy sposób ujmuje zagadnienia krajobrazu wsi, w tym jego kształtowania; przydatna jako teoretyczne tło krajobrazu wiejskiego
5	Kistowski M., Lipińska B., Korwel-Lejkowska B., <i>Walory, zagrożenia i propozycje ochrony zasobów krajobrazowych województwa pomorskiego</i> , [w:] <i>Studia przyrodniczo-krajobrazowe województwa pomorskiego</i> , 2006	obszerna monografia dotycząca przestrzeni województwa pomorskiego w zakresie walorów przestrzennych krajobrazowych i kulturowych, bardzo przydatne
6	Kot J., Norek I., <i>Ekonomiczna wartość krajobrazu</i> , [w:] <i>Krajobraz miejski w warunkach demokracji i wolnego rynku</i> , pr. zbiorowa, Studia i Materiały – Krajobrazu, z. 13 (25), Ośrodek Ochrony Zabytkowego Krajobrazu, Warszawa 1996	pomimo związku treści przede wszystkim z terenami miejskim, generalne wnioski zawarte w artykule są uniwersalne i wyjaśniają przyczyny degradacji krajobrazu oraz wskazują na możliwy „zysk” z utrzymania i kreowania harmonijnego krajobrazu, bardzo przydatne dla operatu ochrony PKMW
7	Lipińska B., <i>Analizy krajobrazowe - kwestia przydatności w praktyce zarządzania przestrzenią</i> [w:] <i>Czasopismo Techniczne. Architektura</i> , R. 104, z. 5-A s. 221–223, 2007	interesujący artykuł podkreślający potrzebę poszerzenia pola badawczego w architekturze krajobrazu o zagadnienia związane z naukami przyrodniczymi i geograficznymi, w tym ochronę cech przyrodniczych środowiska stanowiących o ładzie przestrzennym obszaru, przydatny w zakresie teoretycznych podstaw do diagnozy stanu krajobrazu oraz analizy powiązań krajobrazu kulturowego i naturalnego w obrębie PKMW
8	Lipińska B., <i>Parki krajobrazowe - ograniczenie czy nie wykorzystane możliwości turystyki ponadregionalnej</i> , [w:] <i>Materiały konferencyjne. Turystyka Wiejska jako Element Polityki Trwałego Rozwoju Obszarów Wiejskich w Perspektywie Integracji z Unią Europejską</i> , Gdańsk Lipce, 23-24 maja 2003, Gdańsk: Gosp. Pomoc. WODR 2003 s. 47-52.	materiał przedstawiający problem pozornej uciążliwości ograniczeń dla funkcji turystycznej na obszarach chronionych, zawierający proponowany zestaw cech krajobrazowych obszarów chronionych jakie powinny stanowić zachętę dla funkcji turystycznej, bardzo przydatne
9	Lipińska B., <i>Kultura użytkowa przestrzeni - problem degradacji wizualnej krajobrazu wsi</i> , [w:] <i>Obszary wiejskie. Problemy. Projekty. Wizje. Rural areas - problems, projects, visions</i> , red. E. Raszeja, Poznań: Urz. Marsz. Woj. Wlkp., s.45-55	artykuł wskazujący przyczyny degradacji krajobrazowej i przestrzennej terenów wiejskich oraz poruszający problem zaniku wartości niematerialnych tradycji regionalnej i ponadregionalnej, bardzo przydatne
10	Myga-Piątek U., <i>Kryteria i metody oceny krajobrazu kulturowego w procesie planowania przestrzennego na tle obowiązujących procedur prawnych</i> , [w:] <i>Waloryzacja środowiska przyrodniczego w planowaniu przestrzennym</i> , Gdańsk – Warszawa 2007	pozycja przydatna jako teoretyczne tło dla waloryzacji krajobrazu w obrębie PKMW
11	Szarejko K., <i>Jakość przestrzeni regionalnej polskiego pasa nadmorskiego</i> , [w:] <i>Europa – Region – Turystyka: Specyfika przestrzeni regionalnej – jej ochrona, zachowanie i rozwój: Międzynarodowa Konferencja Naukowa</i> , s. 172–181	pozycja skupiająca się głównie na problematyce ochrony przyrodniczych, krajobrazowych i kulturowych Półwyspu Helskiego, wskazująca na intensywne wykorzystanie terenu w wyraźnym konflikcie ze środowiskiem, przydatna z uwagi na analogie z terenem PKMW

12	<i>Zachowane – ocalone? O krajobrazie kulturowym i sposobach jego kształtowania</i> , red. Iwona Liżewska, Wiktor Knercer, Olszyn 2003	zbiór tekstów zarówno osób związanych z ochroną zabytków jak i właścicieli obiektów zabytkowych stanowiący próbę podzielenia się doświadczeniami w zakresie możliwości ochrony i kształtowania krajobrazu kulturowego, przydatny w zakresie analizy zrealizowanych i proponowanych inicjatyw i pomysłów
	Krajobraz - materiały niepublikowane	
1	Basiński A., Lipińska B., Medowski T., <i>Budować na wsi. Zasady kształtowania krajobrazu wiejskiego w regionie gdańskim</i> , Gdańsk 1997 mps	materiał bardzo przydatny dla projektowania nowych obiektów mieszkalnych i gospodarczych uzupełniających bądź wymieniających dawną, tradycyjną zabudowę, bardzo przydatna
2	zapisy w Studiach Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gmin wchodzących w skład PKMW (dokumenty suikz gmin wymieniono w Operacie Zagospodarowania Przestrzennego)	materiał mało przydatny dla opracowania „Planu ochrony PKMW” w zakresie ochrony zasobu kulturowego i krajobrazu, ze względu na dezaktualizację
3	zapisy w kartach terenu Miejscowych Planów Zagospodarowania Przestrzennego dla wybranych obszarów znajdujących się na obszarze PKMW (dokumenty mpzp wymieniono w Operacie Zagospodarowania Przestrzennego)	materiał częściowo przydatny
4	Programy Opieki nad Zabytkami opracowane dla poszczególnych gmin i powiatów wchodzących w skład PKMW (wymienione powyżej w dziale: Dziedzictwo kulturowe - materiały niepublikowane)	materiał bardzo przydatny
	plany i mapy	
1	Plan Krynicy Morskiej (południowa część uzdrowiska) z ok. 1906-8 r., skala 1:2000	bardzo przydatne
2	Plan Krynicy Morskiej z ok. 1911 r., najprawdopodobniej część przewodnika - Wernichs E., <i>Kahlberg (Frische Nehrung), Ostseebad und Klimatischer Kurortwyd</i> , Elbing ok. 1910	jw.
3	<i>Mapa topograficzna – Messtischblatt z 1911 r., skala 1:25 000</i>	jw.
4	Plan Krynicy z 1936 r. z publikacji Dobers K., <i>Ostseebad Kahlberg, Frishe Nehrung, Bade und Fisherleben von Pröbbernau bis Narmeln</i> , Munster 1991	jw.
5	<i>Mapa topograficzna – Messtischblatt z 1944 r., skala 1:25 000</i>	jw
6.	F. L. von Schroetter, <i>Atlas prowincji Prus Wschodnich, Litwy i Prus Zachodnich oraz sieci dystryktów</i> , Berlin 1796-1802, skala 1: 50 000	jw.

Źródło: opracowanie własne.

3. OGÓLNE UWARUNKOWANIA OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO I KRAJOBRAZU W PARKU

3.1. Uwarunkowania prawa powszechnego i miejscowego

Zasadnicze uwarunkowania prawne mające znaczenie dla ochrony dziedzictwa kulturowego i krajobrazu wynikają z powszechnie obowiązujących ustaw i aktów wykonawczych. W szczególności należą do nich:

- Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 710),
- Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 741),
- Ustawa z dnia 25 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu (Dz. U. z 2015 r. poz. 774),
- Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 1098),
- Rozporządzenia wydane do ww. ustaw, w tym m.in.:
  - Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (t.j. Dz. U. z 2021 poz. 56),
  - Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (t.j. Dz.U. 2021 poz. 81).

Obowiązujące w granicach Parku Krajobrazowego „Mierzeja Wiślana” zakazy wymienione są w cytowanej wcześniej uchwale 148/VII/11 Sejmiku Województwa Pomorskiego z dnia 27 kwietnia 2011 r. zmienionej uchwałą 261/XXIV/16 Sejmiku Województwa Pomorskiego z dnia 25 lipca 2016 r. Do kwestii ochrony dziedzictwa kulturowego i krajobrazu odnoszą się następujące zakazy (§ 3) (poniżej tekst ujednolicony):

- 1) *realizacji przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko w rozumieniu przepisów ustawy z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko;*
- 2) (...)
- 3) *likwidowania i niszczenia zadrzewień śródpolnych, przydrożnych i nadwodnych, jeżeli nie wynikają z potrzeby ochrony przeciwpowodziowej lub zapewnienia bezpieczeństwa ruchu drogowego lub wodnego lub budowy, odbudowy, utrzymania, remontów lub naprawy urządzeń wodnych - zakaz ten dotyczy zadrzewień śródpolnych o charakterze pasmowym, pełniących funkcje przeciwerozyjne oraz o charakterze obszarowym w formie kęp, wyraźnie odróżniających się w krajobrazie;*
- 4) *pozyskiwania do celów gospodarczych skał, w tym torfu, oraz skamieniałości, w tym kopalnych szczątków roślin i zwierząt, a także minerałów i bursztynu;*
- 5) *wykonywania prac ziemnych trwale zniekształcających rzeźbę terenu, z wyjątkiem prac związanych z zabezpieczeniem przeciwsztormowym, przeciwpowodziowym lub*

- przeciwosuwiskowym lub budową, odbudową, utrzymaniem, remontem lub naprawą urządzeń wodnych;*
- 6) *dokonywania zmian stosunków wodnych, jeżeli zmiany te nie służą ochronie przyrody lub racjonalnej gospodarce rolnej, leśnej, wodnej lub rybackiej;*
  - 7) *budowania nowych obiektów budowlanych w pasie szerokości 100 m od:*
    - a) *linii brzegów rzek, jezior i innych naturalnych zbiorników wodnych,*
    - b) *zasięgu lustra wody w sztucznych zbiornikach wodnych usytuowanych na wodach płynących przy normalnym poziomie piętrzenia określonym w pozwoleniu wodnoprawnym, o którym mowa w art. 122 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 18 lipca 2001 r. – Prawo wodne- z wyjątkiem obiektów służących turystyce wodnej, gospodarce wodnej lub rybackiej;*
  - 8) *lokalizowania obiektów budowlanych w pasie szerokości 200 m od krawędzi brzegów klifowych oraz w pasie technicznym brzegu morskiego;*
  - 9) *likwidowania, zasypywania i przekształcania zbiorników wodnych, starorzeczy oraz obszarów wodno-błotnych;*
  - 10) (...)
  - 11) (...)
  - 12) *utrzymywania otwartych rowów ściekowych i zbiorników ściekowych;*
  - 13) *organizowania rajdów motorowych i samochodowych.*

Przy czym zakaz, o którym mowa w pkt 7, nie dotyczy:

- 1) obszarów zwartej zabudowy miast i wsi, w granicach określonych w studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin, gdzie dopuszcza się uzupełnianie zabudowy mieszkaniowej i usługowej, pod warunkiem wyznaczenia nieprzekraczalnej linii zabudowy od brzegów wód, określonej poprzez połączenie istniejących budynków na przylegających działkach;
- 2) istniejących siedlisk rolniczych - w zakresie uzupełniania istniejącej zabudowy o obiekty niezbędne do prowadzenia gospodarstwa rolnego, pod warunkiem nie przekraczania dotychczasowej linii zabudowy od brzegów wód;
- 3) istniejących obiektów letniskowych, mieszkalnych i usługowych, zrealizowanych na podstawie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, które utraciły moc przed dniem 1 stycznia 2004 r. - gdzie dopuszcza się modernizację istniejącego zainwestowania (rozbiórkę, odbudowę, nadbudowę poddasza użytkowego, przebudowę) w celu poprawy standardów ochrony środowiska oraz walorów estetyczno-krajobrazowych, pod warunkiem niezwiększania powierzchni zabudowy, a także nie przybliżania zabudowy do brzegów wód;
- 4) budowy lub przebudowy obiektów budowlanych i urządzeń technicznych służących celom parku krajobrazowego.

Natomiast zakaz, o którym mowa w pkt 8, nie dotyczy:

- 1) lokalizowania nowych obiektów w nadzalewowej i nadzatomkowej części pasa technicznego brzegu morskiego w określonych, w obowiązujących studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin, granicach zwartej zabudowy miejscowości: Kąty Rybackie i Skowronki oraz gminy miejskiej Krynica Morska;
- 2) istniejących obiektów letniskowych, mieszkalnych i usługowych, zrealizowanych na podstawie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, które utraciły moc przed dniem 1 stycznia 2004 r. - gdzie dopuszcza się modernizację istniejącego zainwestowania (rozbiórkę, odbudowę, nadbudowę poddasza użytkowego, przebudowę) w celu poprawy

standardów ochrony środowiska oraz walorów estetyczno-krajobrazowych, pod warunkiem nie zwiększania powierzchni zabudowy, a także nie przybliżania zabudowy do brzegów wód i krawędzi brzegów klifowych;

- 3) odcinków plaż nadmorskich (poza otulinami rezerwatów przyrody), na których dopuszczalne jest lokalizowanie w trybie art. 29 ust. 1 pkt 12 ustawy Prawo budowlane, sezonowych obiektów budowlanych o powierzchni zabudowy do 150 m²;
- 4) budowy lub przebudowy obiektów budowlanych i urządzeń technicznych służących celom parku krajobrazowego.

Jednak odstępstwa od zakazów wymienionych powyżej mają zastosowanie tylko w przypadku gdy w trakcie postępowania strona wykaże brak niekorzystnego wpływu planowanej inwestycji na chronione: krajobrazy, siedliska przyrodnicze oraz gatunki roślin, zwierząt i grzybów.

3.2. Uwarunkowania wynikające z dokumentów strategicznych i planistycznych woj. pomorskiego i innych dokumentów ponadlokalnych

A. Uwarunkowania ochrony dziedzictwa kulturowego

1. „Strategia rozwoju województwa pomorskiego 2020” (Uchwała nr 458/XXII/12 Sejmiku Województwa Pomorskiego z dnia 24 września 2012 r.).

W zakresie problematyki ochrony i popularyzacji dziedzictwa kulturowego, w rozdziale B. „Wizja województwa pomorskiego w roku 2020” napisano w punkcie 3., iż region charakteryzuje się: (...) *atrakcyjną przestrzenią, tworzącą trwałe podstawy rozwoju poprzez dostosowanie systemu transportowego i energetycznego do długofalowych potrzeb, racjonalne wykorzystanie zasobów i walorów przyrodniczych, kulturowych i krajobrazowych, a także ograniczanie i efektywne rozwiązywanie konfliktów przestrzennych, tworzenie wysokiej jakości przestrzeni oraz przeciwdziałanie skutkom ekstremalnych zjawisk naturalnych w regionie (...).*

W „Zasadach realizacji strategii” w punkcie 4. „Zasady racjonalnego gospodarowania przestrzenią”, zapisano: (s. 25) (...) Zasada racjonalnego gospodarowania przestrzenią oznacza, że realizacja Strategii uwzględnia wymogi kształtowania ładu przestrzennego, zapewniając poszanowanie i efektywne wykorzystanie ograniczonego zasobu przestrzeni, w tym hamowanie chaotycznej suburbanizacji oraz presji inwestycyjnej na tereny cenne przyrodniczo i krajobrazowo. Realizacja tej zasady będzie bodźcem dla wzmocnienia powiązań polityki przestrzennej i społeczno-gospodarczej w regionie. Oznacza ona, że przedsięwzięcia o statusie strategicznym powinny spełniać kryterium jakości przestrzeni, korzystając z przyjętych przez Samorząd Województwa zasad zagospodarowania przestrzennego (...), co niejako odnosi się także do ochrony dziedzictwa kulturowego (chaotyczna suburbanizacja). W rozdziale „Wyzwania i cele”, w punkcie 9. zapisano (s. 28): (...) Lepsze zarządzanie przestrzenią dla zmniejszenia presji na środowisko, poprawy bezpieczeństwa powodziowego, a także optymalnego wykorzystania potencjałów terytorialnych (przyrodniczego, krajobrazowego, kulturowego i gospodarczego) dla zapewnienia wysokiej jakości życia (...). W opisanu Celu operacyjnego 1.3. „Unikatowa oferta turystyczna i kulturalna” zapisano jako oczekiwane efekty: (s. 37) (...) unikatowe walory naturalne, kulturalne i dziedzictwa kulturowego, w tym kulinarne, wykorzystywane w sposób racjonalny, efektywny i zrównoważony (...). W celu strategicznym 3. „Atrakcyjna przestrzeń”, 3.3. „Dobry stan środowiska”, nie ma żadnych odniesień do wartości kulturowych, które wszak odgrywają niebagatelną rolę w uatrakcyjnianiu przestrzeni. Jak z powyższego wynika, problematyka dziedzictwa kulturowego została potraktowana jako jeden z wielu elementów wspomagających rozwój województwa pomorskiego, niekoniecznie najważniejszy. Z

uwagi na ogólne, strategiczne ujęcie treści dokumentu, materiał ten nie wnosi istotnych informacji dla PKMW.

2. „Strategii Rozwoju Województwa Pomorskiego 2030” (Załącznik do uchwały nr 99/118/20 Zarządu Województwa Pomorskiego z dnia 31.01.2020r.)

Strategia Rozwoju Województwa Pomorskiego 2030 jest w trakcie opracowywania. Informacje na temat uwarunkowań kulturowych zostaną uzupełnione po uchwaleniu przedmiotowego dokumentu, na późniejszym etapie opracowywania dokumentu.

3. „Plan zagospodarowania przestrzennego województwa pomorskiego 2030” (Uchwała Nr 318/XXX.2016 Sejmiku Województwa Pomorskiego z dnia 29 grudnia 2016 r.).

W „Planie...” w rozdz. 3.14. „Środowisko kulturowe i jego ochrona” odnotowano wykaz (niepełny) obszarów i obiektów zabytkowych. Wśród nich wyszczególniono:

1) zabytkowe założenia miast i wsi z okresu średniowiecznych lokacji, a także te powstałe w późniejszych okresach, na ogół dobrze zachowane, do których należą: (...) układy ruralistyczne reprezentowane przez: wsie żuławskie: Żuławki i Drewnica (gm. Stegna), **wieś kurortową Krynica Morska**, 2) dzieła architektury i budownictwa, wśród których wyróżnić można np.: (...) kościoły, wśród których do szczególnie cennych należą np.: (...) ceglane kościoły gotyckie na Żuławach; domy podcieniowe (...) 4) pola bitew, miejsca martyrologii i wydarzeń historycznych, np.: (...) były hitlerowski obóz zagłady KL Stutthof, (...) 5) dziedzictwo morskie i rzeczne, np.: a) **przystanie rybackie o historycznych wartościach**, rozmieszczone wzdłuż wybrzeża od Łeby przez Władysławowo, Jastarnię, Hel i Puck w rejonie Zatoki Gdańskiej, do **Kątów Rybackich i Piasków (gm. Krynica Morska) nad Zalewem Wiślany**, b) **latarnie morskie** wraz z towarzyszącą zabudową: w (...) **Krynicy Morskiej**, (...) d) urządzenia wodne (śluzy, mosty, stacje pomp), np. (...) kolejowy wąskotorowy most obrotowy w miejscowości Rybina, (...) rowy melioracyjne pochodzące z XVII wieku (...).

Przeważająca większość wyszczególnionych obiektów to zabytki zlokalizowane w granicach otuliny Parku Krajobrazowego. Z zabytków zlokalizowanych w granicach PKMW wyszczególniono wyłącznie układ ruralistyczny wsi kurortowej Krynica Morska, przystanie rybackie w Kątach Rybackich i Piaskach oraz latarnię w Krynicy Morskiej

W rozdziale K.2.3. „Wzmacnianie całorocznej i atrakcyjnej oferty turystycznej w oparciu o zasoby i walory przyrodniczo-kulturowe, krajobrazowe i funkcje metropolitalne – zasady zagospodarowania przestrzennego” jako jedno z działań służących realizacji kierunku wskazano m.in:

- „Zasadę racjonalnego wykorzystywania walorów środowiska przyrodniczo-kulturowego i krajobrazu dla rozwoju turystyki i lecznictwa uzdrowiskowego niekolidującego z utrzymaniem tych walorów”
- „Zasadę kształtowania zintegrowanej i kompleksowej sieci szlaków turystycznych: 1) integrujących obszary przyrodniczo-krajobrazowe, kulturowe i wypoczynkowe województwa;”
- „Zasadę kształtowania ponadregionalnych i regionalnych tras rowerowych, na które składają się: (...) 3) regionalne: (...) nr 120: Jantar (gm. Stegna) - Sztutowo - Krynica Morska - Piaski (m. Krynica Morska)
- Zasada kształtowania ponadregionalnych i regionalnych szlaków wodnych: (...) 3) morskich żeglarskich w oparciu o Bałtyk oraz Zalew Wiślany.

DZIAŁANIA I PRZEDSIĘWZIĘCIA POLITYKI PRZESTRZENNEJ, SŁUŻĄCE REALIZACJI KIERUNKU 2.3. to m.in.:

- „*Rozwijanie całorocznej infrastruktury turystyki prozdrowotnej i uzdrowiskowej w oparciu m.in. o właściwości lecznicze zasobów środowiska (np. korzystny mikroklimat oraz zasoby wód mineralnych i termalnych), w tym: (...) na obszarach predysponowanych do pełnienia funkcji uzdrowiskowej (nowe uzdrowiska i obszary ochrony uzdrowiskowej): **Kąty Rybackie (gm. Sztutowo), Krynica Morska**”*,
- „*Budowa, rozbudowa i modernizacja sieci portów jachtowych, przystani żeglarskich i miejsc cumowania, mogących współtworzyć spójną ofertę turystyczną, dającą turyście wodnemu możliwość przybicia do kei lub dłuższego przystanku w interwale kilkugodzinnym, przy kluczowym założeniu bezpieczeństwa żeglugi, w szczególności przez rozwijanie zagospodarowania turystycznego: do 2020 roku: (...) a) budowa i rozbudowa portów żeglarskich: (...) **Krynica Morska** (...) b) budowa i rozbudowa przystani żeglarskich: (...) **Nowa Karczma (m. Krynica Morska)** (...) c) budowa i rozbudowa miejsc cumowania: (...) **Przebrno (m. Krynica Morska)**; po 2020 roku: 2) międzynarodowego szlaku żeglarskiego przebiegającego wzdłuż południowych wybrzeży Morza Północnego i całego Bałtyku poprzez budowę i modernizację infrastruktury żeglarskiej, w szczególności w: (...) **Krynicy Morskiej**”*,
- „*Wykorzystanie turystyczne zasobów i walorów kulturowych regionu przez rozwój infrastruktury turystycznej w miejscowościach położonych na szlakach kulturowych: (...)*
Szlak zabytków hydrotechniki: Myłof (gm. Czersk); Łebień (gm. Damnica); Konradowo, Krzynia, Skarszów Dolny, Strzegomino (gm. Dębica Kaszubska), Gdańsk; Drzezewo, Żelkowo (gm. Główny); Czymanowo (gm. Gniewino); Biesowice, Kępice, Kępka (gm. Kępice); Bielkowo, Łapino (gm. Kolbudy); Gałąźnia Mała (gm. Kołczygłowy), Korzeniewo (gm. Kwidzyn); Lipusz; Malbork; Soszyca (gm. Parchowo); Łupawa, Poganice (gm. Potęgowo); Międzyżęz, Stocki Młyn (gm. Pelplin), Prabuty; Pruszcz Gdański; Juszkowo, Prędzieszyn, Straszyn (gm. Pruszcz Gdański); Czarnocin (gm. Skarszewy); Słupsk; Smołdzino; Rybaki (gm. Somonino); Kolincz, Owidz (gm. Starogard Gdański), Drewnica, Mikoszewo, Rybina (gm. Stegna); **Polder Przebrno (gm. Krynica Morska)**; Sulęczyo; Biała Góra (gm. Sztum); Sztutowo; Tczew; Rutki (gm. Żukowo); (...)
Szlak latarni morskich: Czołpino (gm. Smołdzino), Gdańsk Nowy Port, Hel, Jastarnia, **Krynica Morska**, Stilo (gm. Choczewo), Sopot, Rozewie (gm. Władysławowo), Ustka;

W rozdz. C.3. „Zachowane zasoby i walory środowiska”, w punkcie K.3.2. „Ochrona obszarów charakterystycznym krajobrazie kulturowym lub znaczeniu historycznym”, opisano zasady zagospodarowania przestrzennego, określające sposób realizacji kierunku 3.2. (s. 175):

- *Zasada harmonijnego kształtowania zagospodarowania przestrzennego wokół obszarów i obiektów o wartościach kulturowych i krajobrazowych, w szczególności wpisanych do rejestru oraz wojewódzkiej ewidencji zabytków, uznanych za pomniki historii i parków kulturowych.*
- *Zasada ochrony walorów widokowych, w tym panoram oraz przedpoli ekspozycyjnych zabytkowych wsi i miast, obiektów zabytkowych oraz dóbr kultury współczesnej, stanowiących dominanty architektoniczne.*
- *Zasada ochrony dziedzictwa archeologicznego i udostępniania stanowisk archeologicznych posiadających czytelną formę krajobrazową dla celów dydaktycznych, naukowych i turystycznych, poprzez np. tworzenie parków kulturowych dziedzictwa archeologicznego.*
- *Zasada kształtowania w oparciu o zasoby dziedzictwa kulturowego sieci szlaków kulturowych, wyposażonych w odpowiednią infrastrukturę towarzyszącą oraz rozpoznawalny w przestrzeni system identyfikacji wizualnej.*
- *Zasada kształtowania otoczenia obiektów dziedzictwa kulturowego oraz dóbr kultury współczesnej, w sposób kreujący przestrzeń publiczną integrującą mieszkańców, z poszanowaniem wartości kulturowych i krajobrazowych.*

- Zasada stosowania tradycyjnych dla poszczególnych części regionu form architektury wiejskiej (w zakresie bryły, kształtu dachu, detalu architektonicznego i materiałów wykończeniowych).
- Zasada zachowania wartościowych drewnianych obiektów dziedzictwa kulturowego in situ, a w sytuacjach, które tego wymagają, przenoszenia najwartościowszych obiektów do parków lub muzeów etnograficznych.
- Zasada obejmowania ochroną planistyczną w ustaleniach miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego obiektów ujętych w gminnych ewidencjach zabytków oraz wartościowych obiektów historyczno-kulturowych nie objętych dotychczas żadną prawną formą ochrony.
- Zasada określania w treści studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin, obszarów i obiektów o wysokich wartościach kulturowych proponowanych w Planie do objęcia ochroną w postaci pomników historii i parków kulturowych. Brak woli określenia tych obszarów wymaga indywidualnego uzasadnienia w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy.
- Zasada uwzględniania w gminnych dokumentach planistycznych programów opieki nad zabytkami, sporządzanych w oparciu o aktualne gminne ewidencje zabytków, a w przypadku braku programów opieki nad zabytkami i ewidencji gminnej, uwzględnianie ewidencji wojewódzkiej.

Przedstawiono także działania i przedsięwzięcia polityki przestrzennej, służące realizacji kierunku wraz ze wskazaniem podmiotów odpowiedzialnych za realizację. **Chociaż w poniższym wykazie nie wyszczególniono indywidualnie zabytków zlokalizowanych w granicach obszaru PKMW, to wskazane zapisy odnoszą się także do niezbędnych działań i przedsięwzięć na jego terenie.**

Działania i przedsięwzięcia	Podmioty odpowiedzialne za realizację
Utrzymanie w dobrym stanie zasobów dziedzictwa kulturowego objętych ochroną konserwatorską prawną – rejestr zabytków oraz ustawową – ewidencja zabytków, w szczególności zabytkowych układów urbanistycznych, urbanistyczno-krajobrazowych i ruralistycznych oraz licznych zamków, zespołów pałacowo-parkowych, dworskich, kościołów i założeń klasztornych, obiektów budownictwa przemysłowego i obronnego, obiektów militarnych i fortyfikacyjnych.	właściciele zabytków
Kompleksowa odnowa i rewaloryzacja definiujących tożsamość regionu zdegradowanych zabytkowych założeń przestrzennych obszarów historycznych, obiektów i zespołów zabytkowych (zwłaszcza zespołów pałacowo-parkowych i dworskich), historycznych (zwłaszcza średniowiecznych) układów ruralistycznych, zarówno wpisanych do rejestru, jak i uwzględnionych w ewidencji zabytków oraz pozostających poza nimi, z uwzględnieniem wymogów konserwatorskich oraz lokalnego charakteru zabudowy.	właściciele Pomorski Wojewódzki Konserwator Zabytków
Zachowanie, odtwarzanie dawnych układów terenów zielonych: cmentarzy historycznych, alei, szpalerów, założeń parkowych.	samorządy gminne
Sporządzenie audytu krajobrazowego województwa pomorskiego, w tym określenie m.in. krajobrazów priorytetowych oraz wniosków i rekomendacji m.in. w zakresie określenia stref przekształceń krajobrazu, stref ochrony krajobrazu (np. ochrony przedpola ekspozycji zabytkowych miast i wsi) i stref szczególnej ochrony krajobrazowej.	Samorząd Województwa Pomorskiego
Zachowanie i eksponowanie miejsc pamięci narodowej, w tym miejsc kaźni, wydarzeń oraz walk historycznych, w szczególności: (...) Pomnika zagłady - Muzeum "Stutthof" w Sztutowie (...)	samorządy gminne

Obejmowanie ochroną w formie parków kulturowych miejsc o wysokich i wyjątkowych wartościach, gdzie została zachowana historyczna struktura przestrzeni i szczególne walory przyrodniczo-krajobrazowe: (...)Niedźwiedzica - Niedźwiedzówka (gm. Stegna) - zespół pracowni bursztyniarskich kultury rzucewskiej, największy w Europie zespół neolitycznych pracowni bursztynu; Żuławki Drewnica oraz Gdańska Głowa – unikatowy układ dwóch średniowiecznych wsi (z XIV w.) na obu brzegach Szarpawy, powiązanych historycznie i funkcjonalnie wraz z dawną fortecą (z XVII w.).	samorządy gminne Samorząd Województwa Pomorskiego
Eliminowanie funkcji użytkowych obniżających wartości historyczne obiektów zabytkowych oraz obiektów kolidujących z walorami kulturowymi obszarów zabytkowych.	samorządy gminne
Wzmacnianie istniejących oraz nadawanie (w sposób nieumniejszający ich wartości kulturowej) obiektom zabytkowym nieużytkowanym nowych funkcji kulturalnych, turystycznych i edukacyjnych w celu efektywnego i racjonalnego gospodarowania zasobami dziedzictwa kulturowego, podnoszenia atrakcyjności poszczególnych obszarów oraz tworzenia miejsc pracy.	właściciele
Wpisanie najcenniejszych obiektów, zespołów zabudowy i układów przestrzennych stanowiących dobra kultury współczesnej do rejestru zabytków, w celu objęcia ich ochroną konserwatorską.	Pomorski Wojewódzki Konserwator Zabytków

Powyższe zasady i działania zostaną poddane weryfikacji w odniesieniu do PKMW w wynikowej części „Operatu ochrony dziedzictwa kulturowego i krajobrazu”.

3. „Strategia Rozwoju Powiatu Nowodworskiego na lata 2015-2024” (UCHWAŁA NR XV/97/2016 Rady Powiatu w Nowym Dworze Gdańskim z dnia 11 lutego 2016 r.)

Dokument ten, w diagnozie stanu nie wymienia żadnych zabytków z terenu PKMW, będących przedmiotem działań operacyjnych strategii. Wyszczególniono jednak obiekty zlokalizowane w bezpośrednim sąsiedztwie Parku - **były niemiecki obóz koncentracyjny KL Stutthof – Miejsce Pamięci Narodowej, most zwodzony w Sztutowie, zabytkowa, wąskotorowa Żuławska Kolej Dojazdowa**, której ostatni funkcjonujący przystanek zlokalizowany jest w Sztutowie. Dział diagnozy poświęcony kulturze wyszczególnia **Muzeum Zalewu Wiślanego w Kątach Rybackich** (oddział Centralnego Muzeum Morskiego, stanowiące istotną rolę w upamiętnianiu zarówno materialnego jak i niematerialnego dziedzictwa Mierzei.

W analizie Kapitału gospodarczego powiatu za najmocniejszą stronę uznano jego atrakcyjność turystyczną, związaną z walorami przyrodniczo-krajobrazowymi, położeniem i dziedzictwem historyczno-kulturowym. Największą szansę rozwoju gospodarczego dostrzeżono w dalszym rozwoju i specjalizacji turystyki oraz tworzeniu powiązanych sieciowo produktów turystycznych. Za słabą stronę uznano brak całorocznej oferty turystycznej (powiązanej z turystyką zdrowotną, aktywną i **kulturową**) i brak spójnych dla całego obszaru kierunków działań promocyjnych. Szansą w likwidacji słabych stron w zakresie rozwoju turystyki jest umocnienie partnerstwa lokalnych samorządów i podejmowanie wspólnych, spójnych działań prorozwojowych, w tym wspólne aplikowanie o finansowanie zewnętrzne oraz sieciowanie i spójna promocja regionalnych produktów turystycznych, jakimi są Pętla Żuławska, Żuławska Kolej Dojazdowa i Szlak Domów Podcieniowych. Samorządy w ramach powiatu powinny wykorzystać światowe trendy w turystyce i wyspecjalizować swoją ofertę w zakresie turystyki aktywnej, **kulturowej** i zdrowotnej. Jako szansę na zwiększenie ruchu turystycznego w szczególności w sezonie jesienno-zimowym wskazuje m.in. utworzenie uzdrowiska na Mierzei Wiślanej (turystyka zdrowotna).

Wizja rozwoju powiatu nowodworskiego Powiat nowodworski w roku 2024 to: m.in. „Rozpoznawalny w kraju i za granicą obszar turystyczny z całoroczną ofertą turystyczną **opartą o lokalne walory przyrodniczo-kulturowe**”. Misja zaś opiera się na „budowaniu konkurencyjnego potencjału społeczno-gospodarczego powiatu nowodworskiego w oparciu o zasadę zrównoważonego rozwoju, w tym m.in. (...) wykreowanie, sieciowanie i intensywna promocja całorocznych produktów turystycznych, tworzonych **w oparciu o lokalne walory przyrodniczo-kulturowe**”.

Misja ta jest realizowana przez trzy obszary priorytetowe: 1. Kapitał gospodarczy, 2. Kapitał ludzki i społeczny, 3. Kapitał przestrzenny i infrastrukturalny. W ramach pierwszego priorytetu sformułowano cel strategiczny powiatu - „CS.1.2 Turystyka katalizatorem dynamicznego rozwoju gospodarczego” min. poprzez utworzenie całorocznej oferty turystyczno-kulturalnej. Wśród działań zmierzających do jego realizacji wyszczególniono „**poprawę stanu obiektów i obszarów zabytkowych na terenie powiatu nowodworskiego; (...) wsparcie i rozwój turystyki aktywnej w oparciu o istniejącą infrastrukturę turystyczną, dziedzictwo kulturowe (specjalistyczna oferta turystyczna) oraz ekonomię wody; rozwój kolei wąskotorowej, jako jednego z produktów turystycznych powiatu**”. W ramach trzeciego priorytetu – Kapitał przestrzenny i infrastrukturalny określono „Cel strategiczny CS.3.1 Rozwinięta infrastruktura transportowa/drogowa, techniczna i przeciwpowodziowa” zakładający m.in. „**nawiązanie do tradycji kulturowej w budownictwie i w kształtowaniu przestrzeni przyrodniczej (wierzby głowiaste)**”. Działanie istotne zarówno z punktu widzenia zarówno dziedzictwa kulturowego jak i krajobrazu.

4. Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Nowodworskiego na lata 2018-2021 (Uchwała Nr XLVII/311/2018 Rady Powiatu w Nowym Dworze Gdańskim z dnia 19 października 2018 r.)

W zawartej w Programie charakterystyce zasobów i analizie stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego powiatu wyszczególniono obiekty z terenu PKMW, których stan zachowania stanowi największe zagrożenie: *Willa przy ul. Teleexpressu 10 w Krynicy Morskiej – w trakcie gruntownego remontu, podczas którego usunięte zostały oryginalne tynki, pokrycie dachu oraz stolarka*. Wskazano także obiekty proponowane do objęcia ochroną prawną w postaci wpisu do rejestru zabytków województwa pomorskiego na terenie Gminy Krynica Morska:

- Krynica Morska, ul. Gdańska 30, budynek mieszkalny,
- Krynica Morska, ul. Gdańska 54, budynek mieszkalny,
- Krynica Morska, ul. Gdańska 74, budynek mieszkalny,
- Krynica Morska, ul. Gdańska 76, budynek mieszkalny,
- Krynica Morska, ul. Gdańska 98, budynek mieszkalny,
- Krynica Morska, ul. Leśna 1, budynek mieszkalny,
- Krynica Morska, ul. Teleexpressu 5, budynek mieszkalny,
- Krynica Morska, ul. Teleexpressu 7, pensjonat Rybaczówka,
- Krynica Morska, ul. Zabytkowa 1, relikw siedliska - budynek mieszkalny i gospodarczy;

oraz Gminy Sztutowo (w granicach PKMW):

- Kąty Rybackie, ul. Rybacka 13, budynek mieszkalny,
- Kąty Rybackie, ul. Zalewowa 4, budynek mieszkalny,
- Kąty Rybackie, ul. Łaszka 1, budynek gospodarczy I.

W dokumencie wyszczególniono zabytkowe układy ruralistyczne: Krynica Morską oraz Kąty Rybackie. Wskazano także na ciekawą grupę zabytków budownictwa rybackiego w Kątach Rybackich (gm. Sztutowo) i Krynicy Morskiej (m.in. przy ul. Gdańskiej, Rybackiej i Zabytkowej) stanowiących niewielkie domy w konstrukcji drewnianej lub murowanej, z bogatą dekoracją snycerską szczytów i werand oraz ozdobnymi okiennicami. Wśród zabytków archeologicznych przywołano odnajdywane

na terenie Mierzei Wiślanej ślady penetracji osadniczej z okresu neolitu oraz podkreślono rolę złóż bursztynu, które przyciągały tu ludność kultury rzucewskiej, zajmującą się pozyskiwaniem i obróbką tego surowca.

Podkreślono wartość zabytków o najwyższym znaczeniu dla powiatu, wśród nich obszarów i obiektów zlokalizowanych w granicach PKMW:

- Krynica Morska, gm. Krynica Morska, Układ ruralistyczny,
- Krynica Morska ul. Gdańska 72, gm.,
- Krynica Morska ul. Gdańska 102, gm. Krynica Morska,
- Krynica Morska ul. Górników 20, gm. Krynica Morska,
- Krynica Morska ul. Młodzieży 1, gm. Krynica Morska,
- Krynica Morska ul. Młodzieży 2, gm. Krynica Morska,
- Krynica Morska ul. Przyjaźni 22, gm. Krynica Morska,
- Krynica, ul. Portowa 28, gm. Krynica Morska,
- Krynica Morska ul. Szkolna 4, gm. Krynica Morska,
- Krynica Morska ul. Teleexpressu 2, gm. Krynica Morska.

oraz w granicach jego otuliny. Obiektem zlokalizowanym w sąsiedztwie PKMW, stanowiącym dziedzictwo międzynarodowe jest zespół dawnego hitlerowskiego obozu koncentracyjnego KL Stutthof.

Celem strategicznym Programu Opieki nad Zabytkami Powiatu Nowodworskiego na lata 2018-2021 jest *zachowanie dziedzictwa kulturowego służące społeczno-gospodarczemu rozwojowi powiatu*. Realizacja tego celu ma odbywać się poprzez wskazane w dokumencie kierunki działań w ramach trzech zdefiniowanych priorytetów.

Metodą do realizacji tak określonego celu będzie: *Jakościowe i ilościowe powiększenie form ochrony zabytków i opieki nad zabytkami stosowanych przez władze powiatu przy wykonywaniu zadań własnych realizowanych na rzecz lokalnego środowiska: infrastruktury podstawowej, społecznej oraz lokalnej społeczności (zasobów ludzkich)*. Cel będzie realizowany w ramach trzech Priorytetów:

1. ZARZĄDZANIE DZIEDZICTWEM KULTUROWYM POWIATU
2. OCHRONA KRAJOBRAZU KULTUROWEGO POWIATU
3. POPULARYZACJA I DOKUMENTACJA WALORÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO POWIATU

Cele określone w Programie Opieki nad Zabytkami Powiatu Nowodworskiego na lata 2018-2021 będą osiągnane poprzez: - wspólne działania władz Powiatu z Ministerstwem Kultury, Urzędem Marszałkowskim Województwa Pomorskiego, wojewódzkim konserwatorem zabytków, władzami kościelnymi oraz innymi jednostkami samorządu terytorialnego na zasadach porozumień, umów, wspólnych podmiotów, - inicjatywy własne władz Powiatu Nowodworskiego, - stosowanie instrumentów finansowych /dotacje, prowadzenie instytucji, nagrody, zachęty, itp./, - funkcje programowe /programy lokalne i projekty, kontrakty, itp./, - inne działania stymulujące.

Wśród przyjętych celów strategicznych wymieniony został Rozwój infrastruktury turystycznej poprzez wykorzystanie potencjału historycznego i przyrodniczego, wzbogacenie oferty rekreacyjnej i kulturalnej, **odbudowa linii kolejowej wąskotorowej Sztutowo – Krynica Morska – granica**.

B. Uwarunkowania ochrony krajobrazu

1. „Strategia rozwoju województwa pomorskiego 2020” (Uchwała nr 458/XXII/12 Sejmiku Województwa Pomorskiego z dnia 24 września 2012 r.)

Problematyka ochrony krajobrazu ujęta jest w „Strategii...” marginalnie. Wśród zasad realizacji strategii wymieniono „Zasadę racjonalnego gospodarowania przestrzenią, w tym (...) hamowanie presji inwestycyjnej na tereny cenne przyrodniczo i krajobrazowo” (s. 25). W wyzwaniach strategicznych dla województwa pomorskiego wymieniono „Zarządzanie przestrzenią, w tym (...) optymalne wykorzystanie potencjałów terytorialnych (przyrodniczego, krajobrazowego, kulturowego i gospodarczego)” (s. 28).

W celu strategicznym 3. Atrakcyjna przestrzeń - pominięto krajobraz. W celu operacyjnym 3.3. Dobry stan środowiska - wymieniono jako oczekiwane efekty „(...) zachowane walory przyrodnicze i krajobrazowe” (s. 60).

W 2019 r. samorząd woj. pomorskiego przystąpił do sporządzania nowej wersji strategii rozwoju województwa.

2. „Plan zagospodarowania przestrzennego województwa pomorskiego 2030” (Uchwała Nr 318/XXX.2016 Sejmiku Województwa Pomorskiego z dnia 29 grudnia 2016 r.).

Problematyka czynnego kształtowania (ochrony) krajobrazu nie jest uwzględniona w „Planie...” (2016). Krajobraz traktowany jest w „Planie...” jako walor (zasób) - sformułowane są wyłącznie ogólnikowe zasady jego wykorzystania, jak:

- *Zasada racjonalnego wykorzystania walorów środowiska przyrodniczo-kulturowego i krajobrazu dla rozwoju turystyki (...)* (s. 135);
- *Zasada harmonijnego kształtowania zagospodarowania rekreacyjnego i wypoczynkowego realizowanego między innymi przez (...) ochronę atrakcyjnych form krajobrazowych przed zainwestowaniem (...)* (s. 135);
- *Ochrona obszarów o charakterystycznym krajobrazie kulturowym (...) - zasada ochrony walorów widokowych, w tym panoram oraz przedpoli ekspozycyjnych zabytkowych wsi i miast, obiektów zabytkowych (...)* (s. 175);
- *Zasada priorytetowego podejścia do ochrony środowiska przyrodniczego, kulturowego i krajobrazu a obszarach atrakcyjnych dla rozwoju funkcji turystycznych i rekreacyjnych (...)* (s.212)
- i inne deklaratywne zasady, mające niewielki związek z realną ochroną.

W ramach charakterystyki międzywojewódzkich uwarunkowań rozwoju przestrzennego plan wskazuje zakres możliwej i pożądanej współpracy na poziomie województw, w tym: **„a) zintegrowanie form i działań ochrony przyrody Zalewu Wiślanego i jego otoczenia (parki krajobrazowe: Mierzei Wiślanej i Wysoczyzny Elbląskiej) (woj. warmińsko-mazurskie), z uwzględnieniem perspektyw współpracy międzynarodowej z Obwodem Kaliningradzkim Federacji Rosyjskiej”.**

Kierunek polityki przestrzennego zagospodarowania województwa 3.1. K.3.1. ZACHOWANIE I ODTWARZANIE ZASOBÓW ŚRODOWISKA PRZYRODNICZEGO I JEGO SPÓJNOŚCI wskazuje na **zalecane „powiększenie lub uzupełnienie sieci parków krajobrazowych, chroniących cenne obszary przyrodniczo-krajobrazowe, mających znaczenie dla ochrony dziedzictwa kulturowego i ochrony funkcji łączności ekologicznej, przez: 1) powiększenie obszarów parków krajobrazowych: Zaborskiego, Doliny Słupi oraz Mierzei Wiślanej (...)”**;

Kierunek polityki przestrzennego zagospodarowania województwa 3.2. K.3.2. OCHRONA OBSZARÓW O CHARAKTERYSTYCZNYM KRAJOBRAZIE KULTUROWYM LUB ZNACZENIU HISTORYCZNYM wskazuje głównie na konieczność sporządzenia „audytu krajobrazowego województwa pomorskiego, w tym określenie m.in. krajobrazów priorytetowych oraz wniosków i rekomendacji m.in. w zakresie

określenia stref przekształceń krajobrazu, stref ochrony krajobrazu (np. ochrony przedpola ekspozycji zabytkowych miast i wsi) i stref szczególnej ochrony krajobrazowej”.

Jednocześnie żadna z plansz „Planu...” (2016) nie jest poświęcona problematyce krajobrazowej. Także uszczegółowienie ww. „Planu...” w postaci „Planu zagospodarowania przestrzennego Obszaru Metropolitalnego Gdańsk – Gdynia – Sopot 2030” (2016) nie wnosi istotnych treści krajobrazowych.

3. „Strategia Rozwoju Powiatu Nowodworskiego na lata 2015-2024” (Uchwała NR XV/97/2016 Rady Powiatu w Nowym Dworze Gdańskim z dnia 11 lutego 2016 r.)

Diagnoza stanu powiatu, w części dotyczącej stopnia ochrony przyrody, wyszczególnia Park Krajobrazowy „Mierzeja Wiślana”, obszary Natura 2000, w tym: Zalew Wiślany PLB280010, rezerваты przyrody, w tym „Buki Mierzei Wiślanej”. Wskazuje też na planowane utworzenie rezerwatu przyrody „Wielbłądzi Garb”.

Wśród mocnych stron kapitału gospodarczego powiatu strategia wyszczególnia „atrakcyjne warunki krajobrazowo-przyrodnicze wpływające na atrakcyjność turystyczną powiatu i sprzyjające rozwojowi agroturystyki” nie ma to jednak przełożenia na konkretne cele strategiczne i operacyjne.

3.3. Uwarunkowania wynikające z dokumentów strategicznych i planistycznych gmin

A. Uwarunkowania ochrony dziedzictwa kulturowego

1. „Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Miasta Krynica Morska na lata 2013 – 2016” (Uchwała nr XX/250/13 Rady Miejskiej w Krynicy Morskiej z dnia 19 czerwca 2013 r.)

Celem strategicznym, wskazanym w „Gminnym programie opieki na zabytkami miasta” jest zachowanie i ochrona dziedzictwa kulturowego gminy (oraz jego promocja) służące rozwojowi miasta i budowaniu regionalnej tożsamości gminy. Ten cel powinien być realizowany poprzez dwa działania priorytetowe:

- **Priorytet 1. Dziedzictwo kulturowe, jako element rozwoju społeczno – gospodarczego miasta. Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego;**
- **Priorytet 2: Badanie, promocja i edukacja służące budowaniu tożsamości.**

Dla realizacji Priorytetu 1., w Gminnym programie opieki nad zabytkami zostały wskazano następujące kierunki oraz typy działań w zakresie zagospodarowania przestrzennego:

Kierunki działań:

- *zachowanie dziedzictwa kulturowego, jako podstawy rozwoju społeczno – gospodarczego miasta w tym rozwój turystyki,*
- *ochrona obiektów zabytkowych (zabezpieczanie, konserwacja),*
- *możliwość wprowadzania nowej zabudowy do układów historycznych na zasadzie harmonijnej kontynuacji,*
- *promowanie tradycyjnych form i cech lokalnej architektury,*
- *rewitalizacja historycznego centrum uzdrowiska – parku kuracyjnego,*
- *dbałość o odpowiednią ekspozycję obiektów zabytkowych;*

Typy działań:

- *renowacja, rewaloryzacja, poprawa stanu zachowania obiektów zabytkowych,*
- *ograniczenie substandardowej zabudowy tymczasowej,*
- *rewaloryzacja i rewitalizacja zabytkowych układów przestrzennych osad: Lipa, Łysica i Karczma.*

Dla realizacji Priorytetu 2., w Gminnym programie opieki nad zabytkami zostały wskazane typy działań w zakresie zagospodarowania przestrzennego:

- *wykorzystanie historii miasta dla jego promocji – początki turystyki – romantyzm,*
- *wyznaczanie szlaków turystycznych wykorzystujących walory dziedzictwa kulturowego i walory przyrodnicze,*
- *wspieranie rozwoju targów rybnych połączone z atrakcjami turystycznymi,*
- *funkcjonalne i atrakcyjne zagospodarowanie istniejących przystani i portów.*

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Miasta Krynica Morska na lata 2013 -2016 jest nieaktualny, ponieważ zgodnie z art. 87 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wykonany został na okres 4 lat. W chwili obecnej Gmina Miasta Krynica Morska powinna wykonać nowe Programy Opieki nad Zabytkami na kolejne 4 lata. Program opierać się powinien na zaktualizowanej gminnej ewidencji zabytków.

2. „Gminny Program Opieki nad Zabytkami na lata 2017-2020 na terenie gminy Sztutowo (Uchwała nr XXX/304/2017 Rady Gminy Sztutowo z dnia 10 listopada 2017 r.)

W Programie zawarto dwa priorytety dla działań gminy na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami.

- *Priorytet I: Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;*
- *Priorytet II: Wzmacnianie tożsamości kulturowej oraz upowszechnienie wiedzy o dziedzictwie kulturowym i walorach turystycznych gminy.*

W ramach priorytetów wyznaczono następujące cele strategiczne. W priorytecie I m.in. : „Wykorzystanie środków prawnych i organizacyjnych dla zabezpieczenia obiektów zabytkowych”, „Dbałość o stan zachowania zabytków będących własnością gminy”, „Wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych przeznaczonych na opiekę nad zabytkami”,

W priorytecie II: „Włączenie społeczności lokalnej w działania na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego”, „Wyeksponowanie oraz promowanie dziedzictwa kulturowego gminy”.

3. „Strategia rozwoju społeczno – gospodarczego Gminy Miasta Krynica Morska na lata 2015-2025” (Uchwała nr XVII/170/16 Rady Miejskiej w Krynicy Morskiej z dnia 13 kwietnia 2016 r.)

W Strategii poddano analizie 3 obszary rozwojowe: A – Krynica Morska, B – Nowa Karczma (Piaski), C – Przebrno. W obszarze A i B wskazano silny strony odnoszące się do dziedzictwa kulturowego gminy. W obrębie terenu A wskazano *wyjątkowe położenie oraz obiekty zabytkowe*. Na terenie B – *rozwinęte tradycje rybackie oraz przystanie nad Zatoką Gdańską i Zalewem Wiślany*m.

W analizie SWOT za mocną stroną gminy uznano bliskość atrakcyjnych obszarów historycznych. Szanse rozwoju dostrzeżono w wykorzystaniu walorów turystycznych – stworzeniu całorocznego produktu turystycznego; rozwój tradycji żeglarskich, sportów wodnych oraz rozwój działalności Grupy Rybackiej Rybacka Brać Mierzei i realizacja założeń Lokalnej Strategii Rozwoju 2014 – 2020 stanowiących m.in. kultywowanie tradycji lokalnych oraz podkreślenie dziedzictwa niematerialnego obszaru. Istotnym zagrożeniem wskazanym w strategii jest postępująca utrata dóbr kulturowych.

Diagnoza stanu dziedzictwa kulturowego Strategii ogranicza się do wyszczególnienia obiektów wpisanych do rejestru zabytków. Wśród celów strategicznych i operacyjnych nie wskazano odnoszących się bezpośrednio do ochrony dziedzictwa kulturowego gminy.

4. „Strategia Rozwoju Gminy Sztutowo na lata 2014-2020” (Uchwała nr XXXVIII/375/2014 Rady Gminy Sztutowo z dnia 27 października 2014 r.)

W diagnoza sytuacji społeczno-gospodarczej Gminy Sztutowo, w części dotyczącej dziedzictwa kulturowego wyszczególnione zostały obiekty zabytkowe z całego obszaru Parku Krajobrazowego Mierzei Wiślanej, bez konkretnej identyfikacji zasobu gminy i jego charakteru.

Analiza SWOT wskazuje mocne strony Gminy w postaci dziedzictwa kulturowego i zabytków regionu: *Muzeum Zalewu Wiślanego, Rezerwat Przyrody w Kątach Rybackich, Ławeczka Rybaka, Muzeum Stutthof, architektura sakralna, itd.* oraz atrakcyjności *przystani pasażerskiej i przystani rybackich wraz z ofertą wypożyczenia sprzętu wodnego*, stanowiących materialne i niematerialne dziedzictwo Mierzei. Wskazuje na szansę wykorzystania rozpoznawalności Gminy jako miejsca kultywowania tradycji rybołówstwa i regionalizmu. Jednocześnie wyszczególniając wśród zagrożeń Powolną marginalizację tradycyjnych sektorów gospodarki (rolnictwo, rybołówstwo).

Zarówno Wizja jak i Misja Rozwoju gminy koncentrują się na wykorzystaniu potencjału gminy wynikającym z wykorzystania walorów naturalnych i unikalnej lokalizacji. Wyszczególniony CEL STRATEGICZNY NR 3 – *”Budowanie i promocja wizerunku marki Gminy rozpoznawalnej w kraju i zagranicą”* wskazuje cel operacyjne odnoszące się do materialnego i niematerialnego dziedzictwa *„kultywowanie tradycji i tożsamości lokalnej Gminy”, „wykorzystanie walorów dziedzictwa kulturowego i naturalnego związanego z położeniem Gminy na Mierzei Wiślanej”*.

5. „Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Krynica Morska”

W trakcie.

6. „Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Sztutowo”

W trakcie uzgodnień.

B. Uwarunkowania ochrony krajobrazu

1. „Strategia rozwoju społeczno – gospodarczego Gminy Miasta Krynica Morska na lata 2015-2025” (Uchwała nr XVII/170/16 Rady Miejskiej w Krynicy Morskiej z dnia 13 kwietnia 2016 r.)

W Strategii poddano analizie 3 obszary rozwojowe: A - Krynica Morska, B – Nowa Karczma (Piaski), C – Przebrno. W obszarach tych wskazano silne i słabe strony odnoszące się do ochrony krajobrazu gminy. W obszarze A za silną a stroną uznano wyjątkowe położenie, a wśród słabych wskazano niską estetykę obszaru – zwłaszcza tymczasowych punktów handlowych. Za silną stroną obszaru B – Nowa Karczma (Piaski) także uznano wyjątkowe położenie, ale i lokalną przyrodę, lasy i czyste plaże oraz przystanie nad Zatoką Gdańską i Zalewem Wiślanym. Za słabą stroną uznano niską estetykę przestrzeni publicznych. W terenie oznaczonym symbolem C – Przebrno, wśród silnych stron wyszczególniono lokalną przyrodę, lasy i czyste plaże, nie wskazano słabych stron odnoszących się bezpośrednio do krajobrazu obszaru.

W analizie SWOT za mocne strony gminy uznano jej atrakcyjność turystyczną i wyjątkowe położenie na Mierzei Wiślanej, lokalizację w pasie nadmorskim o wyjątkowych walorach przyrodniczych oraz bliskość atrakcyjnych obszarów historycznych. Wśród słabych stron słusznie wyszczególniono niską estetykę przestrzeni miejskiej – zabudowania tymczasowe w centrum miasta (namioty, budki drewniane) oraz brak spójnego wizerunku punktów handlowych i gastronomicznych. Za szanse rozwoju gminy uznano m.in. podnoszenie jakości i dbałość o środowisko naturalne.

Istotną częścią analizy z punktu widzenia bieżących działań inwestycyjnych oraz strategii ochrony PKMW są wskazane zagrożenia, w tym: przekop Mierzei Wiślanej – zarówno sama realizacja robót budowlanych, jak i stan po realizacji, utrata dóbr kulturowych, dewastacja krajobrazu, degradacja środowiska, dalsza rozbudowa infrastruktury noclegowej niskiego standardu.

Diagnoza nie podejmuje głębszej analizy krajobrazu gminy. W części dotyczącej ochrony środowiska przyrodniczego wyszczególnia wyłącznie obszary cenne przyrodniczo i krajobrazowo objęte formalnie ochroną prawną: rezerwat przyrody „Buki Mierzei Wiślanej”; Park Krajobrazowy „Mierzeja Wiślana”; obszar Natura 2000 – specjalny obszar ochrony ptaków Zalew Wiślany PLB280010, obejmujący całą zalewową część miasta Krynica Morska oraz strefę nadbrzeżną od strony Zalewu Wiślanego; obszar Natura 2000 mający znaczenie dla Wspólnoty Zalew Wiślany i Mierzeja Wiślana PLH280007 – obejmujący cały obszar miasta Krynica Morska; 1 użytek ekologiczny i 2 pomniki przyrody.

Za cel strategiczny uznano m.in. „zrównoważony rozwój przestrzenny i ochronę środowiska”. Celem operacyjnym jego realizacji jest m.in. *kształtowanie ładu przestrzennego w oparciu o miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, zapewnienie estetyki przestrzeni publicznych oraz ochrona środowiska naturalnego, wykorzystanie odnawialnych źródeł energii i gospodarka niskoemisyjna*. Kolejnym celem strategicznym jest „rozwój Gminy jako ośrodka turystycznego” poprzez m.in. *wykorzystanie unikatowego położenia Krynicy Morskiej oraz stworzenie warunków do aktywnej promocji ponadlokalnej*.

2. „Strategia Rozwoju Gminy Sztutowo na lata 2014-2020” (Uchwała nr XXXVIII/375/2014 Rady Gminy Sztutowo z dnia 27 października 2014 r.)

Diagnoza sytuacji społeczno-gospodarczej Gminy Sztutowo **nie uwzględnia analizy cech wizualnych i estetycznych krajobrazu gminy**. W części dotyczącej ochrony środowiska przyrodniczego wyszczególnia obszary cenne przyrodniczo i krajobrazowo objęte formalnie ochroną prawną: Rezerwat przyrody „Kąty Rybackie”, „Obszar chroniony w ramach Europejskiej Sieci Ekologicznej Natura 2000”, „Park krajobrazowy „Mierzeja Wiślana”, „Obszar chronionego krajobrazu rzeki Szkarpawy” oraz jeden pomnik przyrody.

Analiza SWOT wśród mocnych stron Gminy wyszczególnia „wyjątkowe walory przyrodnicze i krajobrazowe – gmina w całości znajduje się na terenie Parku Krajobrazowego „Mierzeja Wiślana” oraz w jego otulinie, stanowiącej północny skraj Żuław Wiślanych”, „**duży potencjał turystyczny i rekreacyjny – położenie w pasie wybrzeża Morza Bałtyckiego**”; „unikatowe miejsca dla miłośników fotografii”.

Wizja rozwoju gminy podkreśla wykorzystanie zasobów naturalnych gminy wpływających bezpośrednio na jej walory krajobrazowe, misja zaś podkreśla konieczność wykorzystania potencjału gminy w obrębie Mierzei Wiślanej.

Wśród celów strategicznych gminy - CEL STRATEGICZNY NR 2 – wyszczególnia potrzebę rozwijania i poprawy jakości infrastruktury przestrzennej Gminy dla rozwoju turystyki i rekreacji. Celem operacyjnym służącym jego realizacji jest m.in. „zrównoważone wykorzystanie walorów środowiska naturalnego i zasobów Gminy dla potrzeb rozwoju turystyki i rekreacji” oraz „wzmocnienie bezpieczeństwa ekologicznego poprzez ochronę środowiska i cennych zasobów przyrodniczych”. CEL STRATEGICZNY NR 3 - Budowanie i promocja wizerunku marki Gminy rozpoznawalnej w kraju i zagranicą, ma być realizowany poprzez cele operacyjne polegające na „**kultywowaniu tradycji i tożsamości lokalnej Gminy**” oraz „**wykorzystaniu walorów dziedzictwa kulturowego i naturalnego związanego z położeniem Gminy na Mierzei Wiślanej**”.

3. „Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Krynica Morska”

W trakcie uzgodnień.

4. „Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Sztutowo”

W trakcie uzgodnień.

3.3. Uwarunkowania społeczno-gospodarcze

Uwarunkowania historyczne i krajobrazowe obszaru stanowią potencjał rozwoju społeczno-gospodarczego gmin w obrębie PKMW.

Jednocześnie ograniczona świadomość wartości historycznych terenu i poszczególnych obiektów wciąż przyczynia się do degradacji zasobu kulturowego gminy. Obiekty historyczne są wyburzane i przekształcane, tracąc wartość autentyczności, a nowa zabudowa, pozornie przyczyniająca się do rozwoju społeczno-gospodarczego obszaru, degradowuje wartościowy fundament tego rozwoju w postaci walorów krajobrazowych. Zasoby dziedzictwa kulturowego materialnego jak i niematerialnego oraz walory krajobrazowe stanowią wciąż nie w pełni wykorzystany potencjał obszaru Parku.

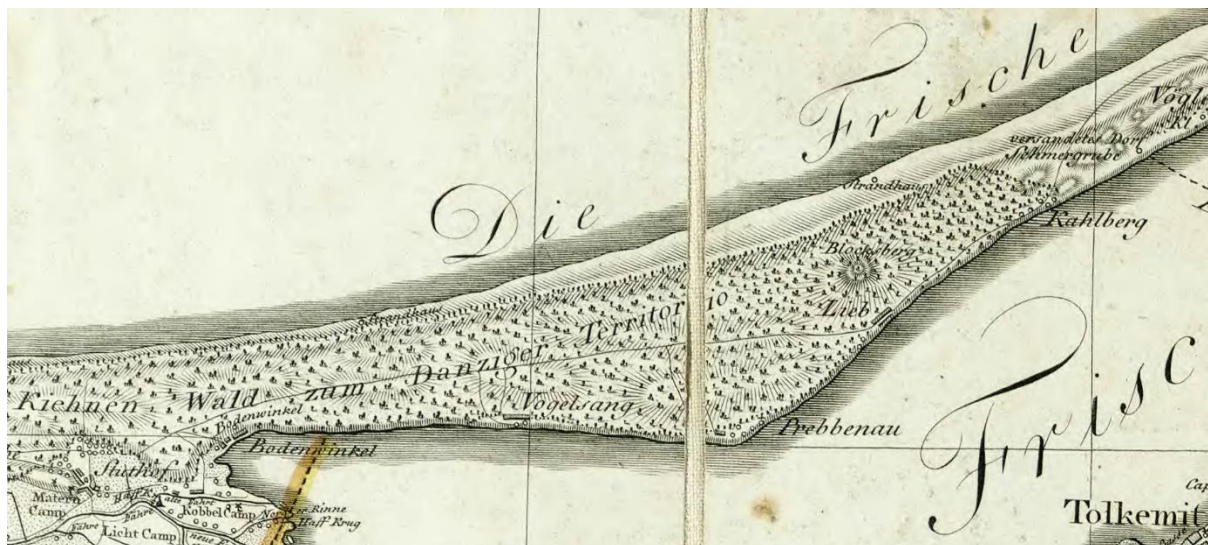
Działania samorządów skierowane w dużej mierze na rozwój turystyki wciąż nie realizują znaczących działań zmierzających do budowania tożsamości lokalnej, świadomości potrzeby ochrony zabytków i krajobrazu regionu oraz promowania i kultywowania dziedzictwa niematerialnego.

Właściciele obiektów zabytkowych, często nie mogący poradzić sobie z wyzwaniem jakie stanowi dla nich remont obiektu zabytkowego, nie mają możliwości otrzymania dotacji lokalnych samorządów. Gminy w obrębie Parku nie wykorzystują ponadto możliwości ochrony krajobrazu jaką dają przepisy Ustawy z dnia 25 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu (Dz. U. z 2015 r. poz. 774).

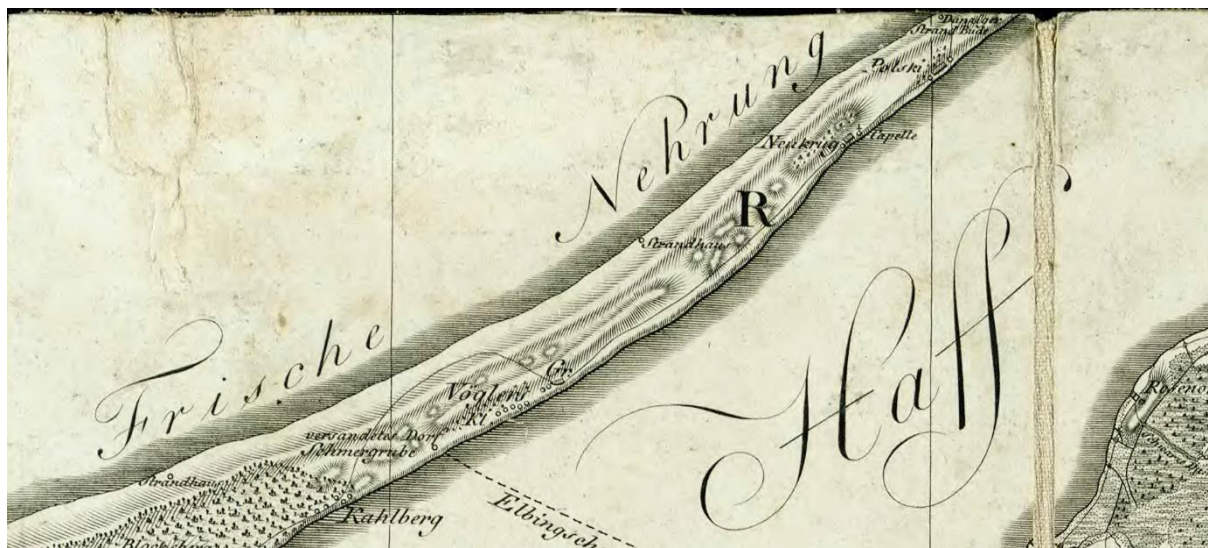
Istotnym, prognozowanym katalizatorem zmian w zakresie społeczno-gospodarczym jest realizowany Przekop Mierzei Wiślanej. Dla części społeczeństwa stanowi on synonim rozwoju gospodarczego, dla części utratę fundamentalnych wartości krajobrazowych obszaru oraz podstaw rozwoju społeczno-gospodarczego Mierzei.

4. CHARAKTERYSTYKA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

4.1. Zarys historii obszaru Parku i jego otoczenia oraz ogólna charakterystyka zasobów kulturowych na tle Pomorza i kraju

Il. 1: Mapa Pobrzeża z "Atlasu prowincji Prus Wschodnich, Litwy i Prus Zachodnich oraz sieci dystryktów", wydanego pod kierownictwem Schröttera w latach 1796-1802, skala 1: 50 000, źródło: [http://www. http://maps.mapywig.org/](http://www.maps.mapywig.org/)

Il. 2: Mapa Pobrzeża z "Atlasu prowincji Prus Wschodnich, Litwy i Prus Zachodnich oraz sieci dystryktów", wydanego pod kierownictwem Schröttera w latach 1796-1802, skala 1: 50 000, źródło: [http://www. http://maps.mapywig.org/](http://www.maps.mapywig.org/)

Najwcześniejsze ślady osadnictwa na Mierzei Wiślanej datowane są na około 2500 do 1700 lat p.n.e. Było to najprawdopodobniej osadnictwo okresowe, powiązane z rybołówstwem, polowaniem na foki oraz poławianiem i obróbką bursztynu. Wyjątkowe warunki lokalizacyjne wykształciły tu charakterystyczną formę, częściowo do dziś czytelnych, układów przestrzennych tzw. „osad wyspowych”. Wsie te lokalizowane były na cyplach zwróconych w kierunku Zalewu Wiślanego. W odróżnieniu od tradycyjnych układów ruralistycznych nie były powiązane z siecią szlaków lądowych, ponieważ to nie one stanowiły drogę transportu mieszkańców. Składały się na ogół z kilku chat rybackich, połączonych nieregularnym układem ścieżek. Cała komunikacja między chatami orientowana była na Zalew, będący podstawą ich funkcjonowania.

W wieku XIII okolice te zamieszkiwane były przez słowiańskich Pomorzan oraz Prusów. W pewnym oddaleniu od zabudowań poszczególnych wsi w obrębie Mierzei przebiegał słynny "bursztynowy" szlak prowadzący do Sambii. Zapewne już w XIV w. wykształcił się trakt wiodący przez Mierzeję z Gdańska do Królewca. W k. XVIII w. przebieg tego szlaku widoczny jest na mapie Schöettera. Wyznaczały go w znacznej mierze lokowane tu karczmy. W 1424 r. karczmarz "zu dem Kahlenberge" (Łysa Góra lub Łysica, dziś Krynica Morska) poprosił komtura elbląskiego Heinricha Hold'a o wydanie nowego przywileju na karczmę, co świadczyć może o tym, że mogła ona istnieć tu już wcześniej. Karczmę w Skowronkach wzmiankowano w 1439 r., a karczmę w Przebrnie w 1481 r., a zapewne również one istniały tam już wcześniej.

Ten sam komtur wydał prawo wzniesienia karczmy w Ptaszkowie, a w tym samym czasie nadał również prawo wzniesienia (bądź przeniesienia) karczmy w miejscowości Nowa Karczma. W 1489 r. Rada Miasta Gdańska wystawiła dokument na karczmę we wsi Narmeln (Polski) (dziś miejscowość ta leży w granicach Rosji).

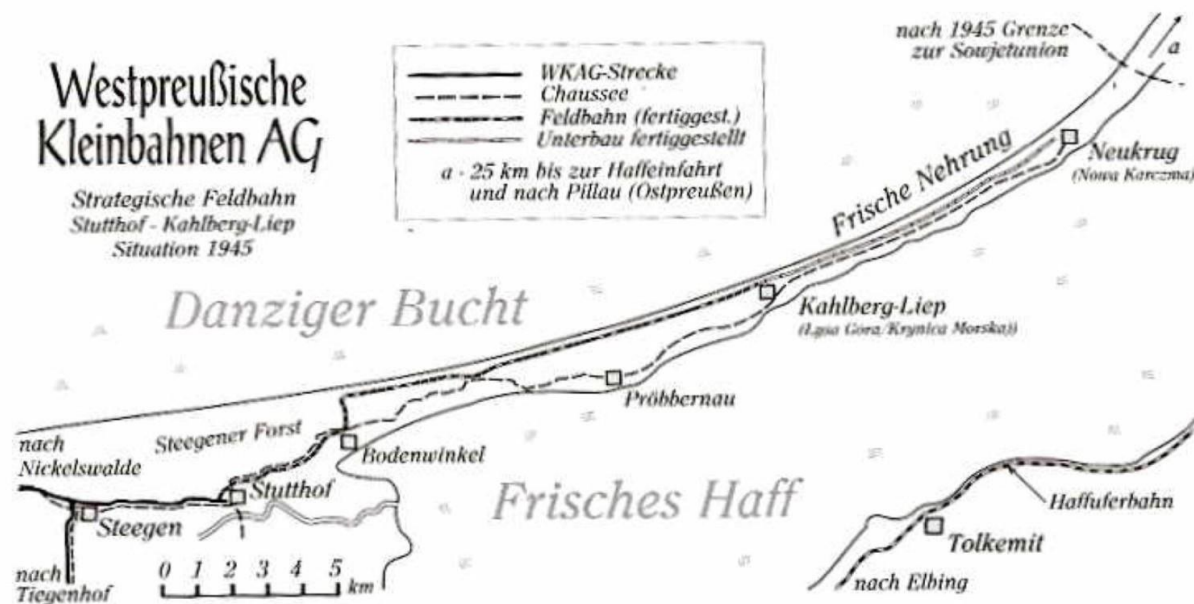
W czasach zakonnych, na obszarze mierzei należącym do okręgu gdańskiego, nie było żadnego ośrodka administracyjnego. Z zachowanych dokumentów wynika, że kamlaria dworu w Sztutowie pełniła bardzo długo funkcje administracyjne dla zachodniej części mierzei.

Panowanie Zakonu zakończyło się na mierzei w 1466 r. Cała mierzeja, z wyjątkiem wschodniego cypla przeszła w posiadanie miasta Gdańska, co wywołało długotrwałe spory z miastem Elblągiem, który rościł pretensje do części mierzei pozostającej wcześniej administracyjnie w komturii malborskiej. Północno-wschodni cypel mierzei został włączony do księstwa pruskiego. Od 1793 - 1807 r. cała mierzeja pozostawała pod władztwem królestwa Prus, a od 1807 - 1814, w starych granicach należała do ówczesnego Wolnego Miasta Gdańska. Około 1814 r. mierzeja przechodzi ponownie w posiadanie Prus. Po pierwszej wojnie światowej zachodnia część mierzei zostaje włączona do terytorium Wolnego Miasta Gdańska. Granica tego terytorium zostaje wyznaczona na zachód od wsi Przebrno (Pröbbernu). Pozostała część mierzei, w tym Krynica Morska należy do Prowincji Prusy Wsch., a sama Krynica od 1921 r. należy do miasta Elbląga.

Związanie szlaku pocztowego z Gdańska do Królewca z osadnictwem mierzei następuje w nielicznych miejscach, a ściśle powiązanie z poszczególnymi miejscowościami ma miejsce dopiero w końcu XIX w. Do końca XIV w. komunikację przez mierzeję utrudniały występujące tu przesmyki i głębokie, dzielące w poprzek wał wydmy. Likwidacja i samoistne zapiaszczanie przesmyków umożliwiło komunikację wzdłuż mierzei, co pozwoliło na kursowanie tu od początku XVII w. regularnej poczty. Przebieg szlaku pocztowego wykorzystywał dogodnie lokalizacje omijając grzbiety wydmy i zagłębienia między nimi oraz powiązany był z istniejącymi tu karczmami w Skowronkach, Przebrnie, Sztutowie i Łysicy, które obsługiwały ruch pocztowy zapewne aż do połowy XIX w. W 2 poł. XVIII w. wytyczona została nowa droga ze Stegny przez Sztutowo do Łysicy (Kahlberg, obecnie Krynica Morska) i dalej wzdłuż południowej części mierzei.

Wszystkie drogi w poprzek mierzei oznaczone na planie z 1911 r. jako Ivan's Seeweg, Pennerscher Seeweg i Duhnke'scher Seeweg są drogami rybaków przenoszących się z połowami nad otwarte morze. Drogi te zostały zaadaptowane później przez letników, którzy w miejscowości Lipa wypoczywali podczas sezonu letniego.

W pocz. XX w. zbudowana zostaje wzdłuż Mierzei Wiślanej kolej wąskotorowa. Miała ona przede wszystkim znaczenie gospodarcze, ale z czasem przejęła również znaczny ruch pasażerski.

Il. 3: Miejsce historycznego przebiegu kolei wąskotorowej, źródło: <http://forum.dawnygdansk.pl/>.

W skład osad rybackich w obrębie Mierzei wchodziły niewielkie chaty, połączone charakterystycznym dla układów „wsi wyspowych” nieregularnym układem ścieżek. Chatom rybackim towarzyszyły zabudowania gospodarcze w postaci wędzarni, bud jesiotrowych i rybaczówek. Typowa forma domu mieszkalnego charakterystycznego dla terenu Mierzei Wiślanej wykształciła się już w XVII wieku. Jej najstarsza postać to drewniana chata na planie prostokąta, w konstrukcji zrębowej, o dwuspadowym dachu pokrytym trzcina. W XVIII wieku konstrukcja zrębowa zastąpiona została szkieletową (ryglową), a od połowy XIX w. także murowaną. Od XIX w. charakterystycznym jej elementem stały się drewniane werandy z dekoracjami snycerskimi. W pierwszych dekadach XIX w., w obrębie wsi Kahlberg (dziś miasto Krynica Morska), zaczął rozwijać się nowy typ zabudowy - architektura kurortowa. Na wzgórzu wydmy łąsa Góra powstał zespół kuracyjny Belvedere składający się z domu kuracyjnego i parku, a następnie liczne pensjonaty i wille. Początkowo o charakterze wyłącznie sezonowym, drewniane, a od około 1871 r. całoroczne, w konstrukcji murowanej lub ryglowej o bogatej eklektycznej formie nawiązującej do stylu szwajcarskiego.

Wśród zachowanych zabytkowych układów przestrzennych należy wyróżnić układ ruralistyczny Krynicy Morskiej wpisany do rejestru zabytków województwa pomorskiego, niestety w znacznym stopniu przekształcony po 1945 r. Zachowane przykłady historycznej zabudowy Mierzei to zarówno chaty rybackie, późniejsze domy mieszkalne jak i przykłady architektury kuracyjnej.

Otoczenie obszaru stanowią wody Zatoki Bałtyckiej i Zalewu Wiślanego oraz teren Żuław Wiślanych o bogatym i różnorodnym zasobie dziedzictwa kulturowego. W obszarze otuliny Parku zachowały się liczne historyczne układy przestrzenne, zabytki architektury w postaci domów podcieniowych i zagród holenderskich („olęderskich”) oraz zabytków techniki, w tym wiatrakiem przemiałowym w Drewnicy oraz urządzeniami hydrotechnicznymi i unoszonymi mostami na drogach żuławskich.

Zachowane, niestety nieliczne w stosunku do historycznego zasobu, zabytki PKMW stanowią bardzo ciekawe przykłady architektury o typowym dla lokalizacji charakterze, zarówno w swej pierwotnej formie podporządkowanej funkcji rybackiej jak i późniejszych wynikających z rozwijającej się silnie turystyki o międzynarodowej sławie. PKMW wraz z bogatym dziedzictwem kulturowym otoczenia w postaci Żuław Wiślanych stanowi obszar o unikalnych w skali kraju wartościach historycznych.

4.2. Wyniki inwentaryzacji i ocena znaczenia zasobów kulturowych

4.2.1. Archeologia

Rozwój osadnictwa w obrębie Mierzei Wiślanej podporządkowany był walorom lokalizacji między Zatoką Gdańską i Zalewem Wiślany. Wybór miejsca do potencjalnego osadnictwa stałego lub czasowego dostosowywano do istniejących warunków naturalnych, które ulegały znacznym przekształceniom na przestrzeni wieków. Teren ten przez znaczne okresy w dziejach pozostawał niedostępny dla osadnictwa oraz różnych form eksploatacji środowiska. Wynikało to z wciąż przekształcanego na skutek działania fal morskich i wiatru, układu łąch, wydmy i mierzei, poprzecinanego naturalnymi kanałami (tzw. głębie), przez które przelewały się wody Bałtyku¹⁵.

Obszar PKMW penetrowany był dopiero począwszy od młodszej epoki kamienia – neolitu (ok. 2500 - 1700 lat p.n.e.) przez ludność kultury ceramiki wstęgowej, amfor kulistych (Kąty Rybackie AZP 12-49 stan.: 1, 7; AZP 12-50 stan.: 4, 5, 6;) oraz kultury rzucewskiej (Krynica Morska AZP 11-51 stan. 4, 2, 3). Najprawdopodobniej są to ślady osadnictwa okresowego. Jednak nie wykluczone, że znajdowały się tu także stałe osady. W otulinie Parku udało się zidentyfikować stałą osadę stałą z przedmiotowego okresu (Sztutowo AZP 12-49, stan. 3). Na obszarze Parku nie zidentyfikowano stanowisk potwierdzających penetrację osadniczą obszaru w epoce brązu. Kolejne znalezisko – moneta Aureliana (Kąty Rybackie AZP 12-49, stan. 6), datowane jest na okres rzymski (270 - 275 r. n.e.). Najprawdopodobniej związane jest ono z funkcjonującym wówczas szlakiem bursztynowym i rozwiniętym na ogromną skalę handlem bursztynem, o czym świadczą liczne pracownie bursztynnicze odkryte na obszarze otuliny Parku - gmina Stegna.

We wczesnym średniowieczu tereny Mierzei pozostawały nadal trudno dostępne pod względem osadniczym. Jej obszar podzielony był na dwie części: zachodnią należącą do księstwa gdańsko – pomorskiego i wschodnią do Prusów. W latach trzydziestych XIII w. teren zajmowany przez Prusów wcielony został w granicę państwa Zakonu Najświętszej Marii Panny Domu Niemieckiego. Od tego czasu zauważalne jest nasilone zainteresowanie obszarem Mierzei wynikające z bogactwa lasów (łowiectwo, drewno), rzeki (rybołówstwo) oraz surowiec – bursztyn, na który Krzyżacy wprowadzili monopol. Na jej terenie zaczęła rozwijać się działalność gospodarcza, której efektem stały się pojawiające się osady: czasowe i stałe oraz liczne karczmy. Większe osady lokowane były przy dworach jak np. Skowronki. Skowronki pełniły w średniowieczu także ważną rolę przystani dla statków. Najprawdopodobniej na początku XII wieku założona została osada Lipa (obecnie część Krynicy Morskiej)¹⁶. W 1481 r. w dokumentach elbląskiego urzędu rybackiego wymieniono na terenie Mierzei trzy osady rybackie: Kahlenberge (Łysa Góra, Łysica), Fogelsange (Skowronki) i Pribernow (Przebrno). Późniejsze dokumenty wymieniają m.in. Neukrug (Nowa Karczma).

Dane o liczbie i charakterze stanowisk archeologicznych zlokalizowanych na terenie PKMW pochodzą z **ewidencji archeologicznej realizowanej w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP)**.

---

¹⁵ Najprawdopodobniej, właśnie przez te rynny, dołynęli w rejon dzisiejszego Elbląga Wikingowie i Goci, a Święty Wojciech wypłynął na swoją misję (przyp. Pani dr Marii Kasprzyckiej prowadzącej badania archeologiczne Mierzei w latach 90-tych). Około 890 r. przez znajdującą się w miejscu obecnej Kąty Rybackie (część dawnej osady Skowronki) cieśninę zwaną „Głębią Gdańską” (dawne ujście Wisły do Bałtyku – Wislamude) miał przepłynąć podróżnik anglosaski Wulfstan w trakcie podróży z Hedeby na półwyspie Jutlandzkim do portu Truso nad jeziorem Druzno. Jednak z uwagi na brak materiałów źródłowych hipoteza ta jest kwestionowana przez wielu historyków.

¹⁶ Sulimierski F., Chlebowski B., Walewski W., *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, Warszawa 1880-1914, t.VIII, s. 668

Wszystkie zarejestrowane stanowiska zostały określone chronologicznie dzięki występowaniu charakterystycznej ceramiki lub narzędzi kamiennych i krzemienych. Na terenie PKMW znajduje się 10 stanowisk ujętych w wojewódzkiej ewidencji. Nie znajdują się stanowiska archeologiczne objęte ochroną poprzez wpis do rejestru zabytków archeologicznych.

Tab. 2. Stanowiska archeologiczne ujęte w wojewódzkiej ewidencji zabytków, zlokalizowane w obrębie PKMW.

Lp.	Miejscowość	Nr arkusza AZP	Nr stanowiska na arkuszu AZP	Nr stanowiska w miejscowości	Charakter stanowiska	Chronologia	Uwagi
1.	Krynica Morska – Nowa Karczma	10-53	1	1	Znalezisko luźne	Neolit	Brak określonej lokalizacji
2.	Krynica Morska – Nowa Karczma	10-53	2	2	Ślad osadniczy	Neolit – kultura rzucewska	1 fragment ceramiki
3.	Krynica Morska - Przebrno	11-51	1	3	Znalezisko luźne	Neolit – kultura rzucewska?	Brak określonej lokalizacji
4.	Krynica Morska	11-51	2	1	Ślad osadniczy	Neolit – kultura rzucewska	Brak określonej lokalizacji fragment ceramiki
5.	Krynica Morska	11-51	3	2	Ślad osadniczy	Neolit – kultura rzucewska	Brak określonej lokalizacji, kamienny młot kończasty z zielonego kamienia, tzw. dziobak
6.	Krynica Morska	11-51	4	3	Ślad osadniczy	Neolit – kultura rzucewska; Średniowiecze	1 fragment ceramiki; 1 fragment ceramiki;
7.	Krynica Morska	11-51	5	4	Ślad osadniczy	Średniowiecze	2 fragmenty ceramiki
8.	Krynica Morska	11-51	6	4	Ślad osadniczy	Neolit	1 fragment odtępka krzemienego z ret.
9.	Krynica Morska – Nowa Karczma	11-52			Osada	Neolit – kultura rzucewska;	Brak określonej lokalizacji, fragment ceramiki
10.	Kąty Rybackie	12-49	1	1	Znalezisko luźne	Neolit – kultura ceramiki sznurowej	Brak określonej lokalizacji, siekierka
11.	Kąty Rybackie	12-49	2	2	Znalezisko luźne	Okres rzymski	Brak określonej lokalizacji, moneta Aureliana (270-275 r. n.e.)
12.	Kąty	12-49	7	3	Znalezisko	Neolit – kultura amfor	Brak określonej lokalizacji, tarczka

	Rybackie				łuźne	kulistych	bursztynowa z ornamentem punktowanego krzyża
13.	Kąty Rybackie	12-49	9	7	Znalezisko łuźne	Neolit – kultura ceramiki sznurowej	Brak określonej lokalizacji , rynienkowate naczynie gliniane
14.	Kąty Rybackie - Skowronki	12-50	1	4	Osada	Neolit, kultura rzucewska?	Brak określonej lokalizacji , fragment ceramiki
15.	Kąty Rybackie - Skowronki	12-50	2	5	Znalezisko łuźne	Neolit - kultura rzucewska;	Brak określonej lokalizacji , siekierka kamienna?
16.	Krynica Morska - Przebrno	12-50	1	3	Znalezisko łuźne	Neolit, kultura rzucewska?	Brak określonej lokalizacji
17.	Krynica Morska - Przebrno	12-50	4	2	Strażnica Morska	Średniowiecze	Brak określonej lokalizacji
18.	Kąty Rybackie – Nowy Świat	12-50	5	6	Ślad osadniczy	Neolit - kultura rzucewska;	wiór kamienny <u>STANOWISKO FIGURUJE W WOJEWÓDZKIEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW, JEDNAK ZOSTAŁO ZNISZCZONE W SKUTEK INWESTYCJI – PRZEKOP MIERZEJI WIŚLANEJ</u>

4.2.2. Układy przestrzenne

A. Krynica Morska (niem. Kahlberg)

Il. 4: Mapa topograficzna z 1911 r, Krynica Morska, niem. Kahlberg, źródło: <http://www.mapy.eksploracja.pl>

W roku 1865 dwie istniejące jednostki osadnicze (Łysica, niem. Kahlberg i Lipa, niem. Liep) zostały włączone w jeden organizm administracyjny i zmienił się ich dotychczasowy charakter, w związku tworzącym się i prężnie działającym uzdrowiskiem. Po 1991 r. do miasta dołączone zostały kolejne pierwotnie odrębne osady – Przebrno i Nowa Karczma (omówione w dalszych punktach). W związku z powyższym w strukturze obecnej Krynicy Morskiej można wyróżnić kilka kompozycyjnie odmiennych układów przestrzennych:

- Dawna wieś Lipa (niem. Liep). Wieś o pierwotnie, charakterystycznym dla Mierzei tzw. „wyspowym” układzie. Nazwa wsi pochodzi od zlokalizowanego w tym miejscu, na początku XIII w. wielkiego drzewa lipowego (arbor tilia)¹⁷. Według tradycji miała znajdować się tu granica między słowiańskimi Pomorznanami i bałtyckimi Prusami, którą wyznaczało opisywane drzewo lipowe¹⁸. Około 1220 r. książę Świętopełk II nadał kupcom lubeckim przywileje w gdańskim handlu, ustanawiając jako granicę dla okręgów rozciągłość brzegu morskiego, ponownie do drzewa lipa¹⁹. „Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich” podaje iż około 1224 r. na Mierzei Elbląskiej istniała już osada Lipa (Tilia, Leiep)²⁰. Jednak pierwsze raz wymieniana jest ona dopiero 18 Maja 1282 r. w ugodzie między Mściwojem II księciem gdańskim a Krzyżakami w Milczu, na bazie której zakon otrzymał od księcia m.in. część Mierzei Wiślanej²¹. Po 1309 roku Zakon Krzyżacki włączył Lipę w skład Komturii Elbląskiej²².

W 2 połowie XIX wieku wieś opisywana jest jako osada rybacka, zamieszkała przez ubogą ludność trudniącą się rybołówstwem, gdzie odbywają się kąpiele morskie. W jej strukturze opisywane są wzgórza piaszczyste, z których najwyższa, około 150 stóp wysokości nazywana była Bloksberg. Między górą a morzem, wskazano lokalizację piaszczystej równiny usianej pięknymi kamieniami, zwanej Kamienną łąką (Steinwiese)²³.

Teren dawnej wsi rozciąga się w płd. - zachodniej części obecnego uzdrowiska, wzdłuż ul. Gdańskiej i Rybackiej. Ulica Rybacka wytyczona została dopiero po 1945 r., ujęta swym przebiegiem domy rybackie powstałe tu wcześniej, których położenie orientowało się na Zalew Wiślany. W tej części miejscowości zachowane są najstarsze domy rybackie powstałe na pocz. XIX w., zbudowane w drewnie w konstrukcji zrębowej; domy powstałe w drugiej połowie XIX w. zbudowane w konstrukcji szkieletowej (ryglowej) i te najmłodsze murowane z cegły i adaptujące dla swych potrzeb funkcjonalnych starszy układ domów rybackich i wykształcone w k. XIX wieku formy drewnianych werand.

---

¹⁷ *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, red. F. Sulimierski, B. Chlebowski, W. Walewski, Warszawa 1884 r., t. V, s. 248

¹⁸ <https://www.historia-wyzyna-elblaska.pl/krynica-morska.html>

¹⁹ *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, red. F. Sulimierski, B. Chlebowski, W. Walewski, Warszawa 1884 r., t. V, s. 248

²⁰ op. cit. T. VIII, s. 668

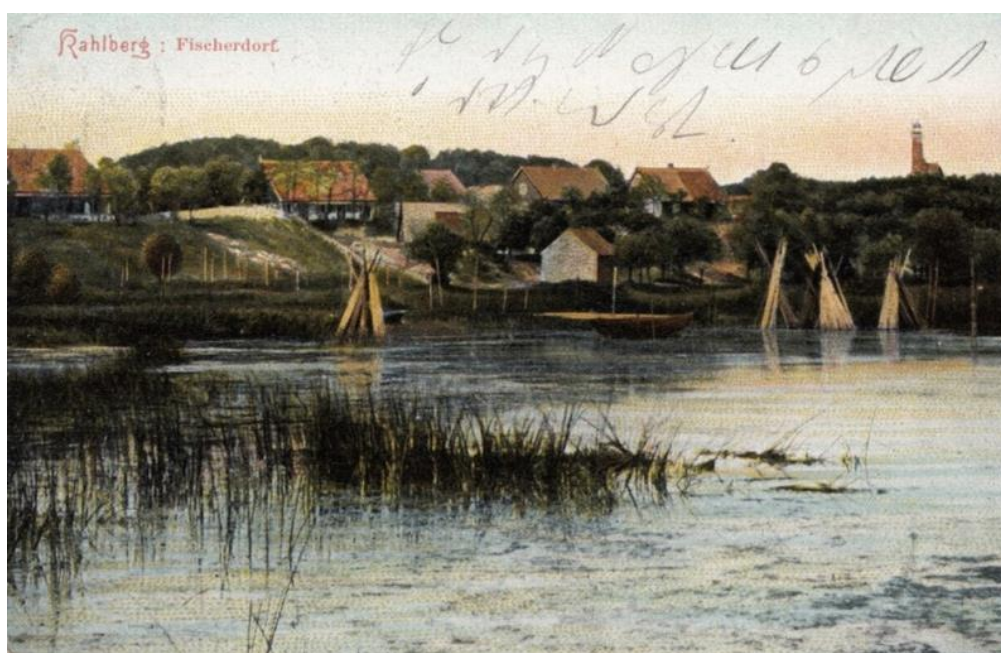
²¹ M. Perlbach, *Pommerellisches Urkundenbuch*, Danzig 1882, s. 291

²² S.M. Magdalena Łucja Krebs, *Działalność Siostry Katarzyny Dziewicy i Męczennicy w Krynicy*, Studia Warmińskie, Uniwersytet Warmińsko Mazurski, Braniewo 2000.

²³ F. A. Brandstätter, *Land und Leute des Landkreises Danzig*, Danzig 1879, s. 232

Il. 5: Wieś Lipa (niem. Liep) w 1912 r., źródło: <https://fotopolska.eu/>

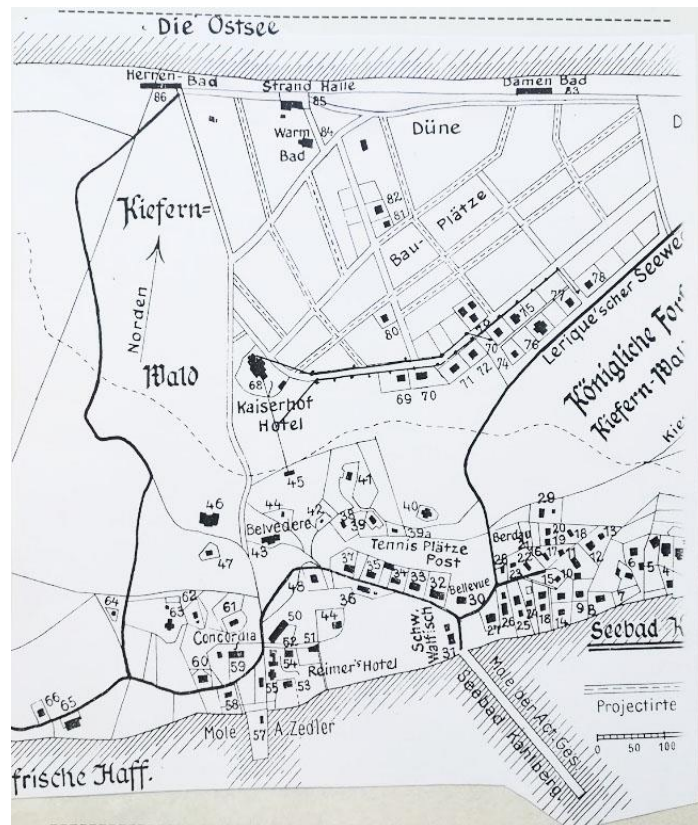

Il. 6: Wieś Łycica (niem. Kahlberg), wieś rybacka, lata 1900-1905, źródło: <https://fotopolska.eu/>

- Dawna wieś Łycica (niem. Kahlberg). Wieś o pierwotnie, charakterystycznym dla Mierzei tzw. „wyspowym” układzie. Nazwa Kahlberg pochodzi od gołego i piaszczystego pagórka położonego nieopodal wsi (Kagl: goły, tysy, stąd Kahlberg: goła, łysa góra)²⁴. Wieś (Kahlenderge) wzmiankowana jest w dokumencie z 20 sierpnia 1424 elbląskiego komtura Henryka Holda nadającego przywilej lokacyjny dla karczmy Mikołaja Wildenberga, która pełniła ważną rolę na wiodącym przez Mierzeję Wiślaną trakcie handlowym z Gdańska do Królewca. W karczmie

²⁴ Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, red. F. Sulimierski, B. Chlebowski, W. Walewski, Warszawa 1884 r., t. VIII, s. 666

nocowali i żywili się kupcy, rycerze i inni wędrowcy zmierzający tędy na Sambię. W 1481 roku wymieniana jest w dokumentach elbląskiego urzędu rybackiego jako jedna z trzech osad rybackich w obrębie Mierzei Wiślanej: Kahlenberge (Łysa Góra), Fogelsange (Skowronki) i Pribernow (Przebrno). W okresie polskim (1466-1793) osada, należała do Gdańska. Zgodnie z informacjami zawartymi w lustracji wykonanej na polecenie rady gdańskiej w 1660 r. w osadzie znajdowało się 7 zagród rybackich. Jeszcze na początku XIX w. osada nie miała większego znaczenia, gdyż mieszkali w niej zaledwie cztery rodziny rybaków (1814 r.). W miejscowej karczmie, przy wiodącej tędy drodze pocztowej (Berlin – Królewiec), mieściła się stacja poczty królewskiej, oberża i stajnia dla koni. W I połowie XIX w. zaczęły przyplływać do Łysicy statki żaglowe z Elbląga i Braniewa z pierwszymi turystami chcącymi skorzystać z kąpeli morskich. W 1840 r. pięciu elbląskich przedsiębiorców założyło spółkę, która przyczyniła się do rozwoju żeglugi po wodach Zalewu Wiślanego²⁵. Po 1842 Łysica przeszła na własność Elbląga²⁶. W 1843 r. wybudowano tu pierwszy dom wypoczynkowy „Belvedere”, w sąsiedztwie którego kupiec elbląski G.W. Haertel założył ogród ozdobny z malowniczymi tarasami. Osada stała się kurortem wypoczynkowym i kąpieliskiem. Znaczącym momentem w jej historii było założenie w 1872 roku Spółki Akcyjnej Kąpielisko Morskie, która przyczyniła się do szybkiego rozwoju oraz podniesienia rangi kurortu.

Il. 7: Plan Krynicy Morskiej (niem. Kahlberg) z 1911 r., źródło: Cz. Betlejewska, *Krynica Morska – dokumentacja historyczno-urbanistyczna*, Gdańsk, 1996 r., s. 135.

²⁵ <https://www.historia-wyzyna-elblaska.pl/krynica-morska.html>

²⁶ *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, red. F. Sulimierski, B. Chlebowski, W. Walewski, Warszawa 1884 r., t. VIII, s. 666

Teren dawnej wsi położony jest po pld. wschodniej stronie ul. Portowej oraz częściowo w pld. części uzdrowiska, między molami spółki akcyjnej i mołem Zedlera. Jej zabudowa ustąpiła później wzniesionym tu hotelom i pensjonatom. Tylko w pld. wschodniej części uzdrowiska na wschód od ul. Portowej zachowały się ślady jej układu, które zaadaptowane zostały w k. XIX w. i pocz. XX w. dla kształtowanej tu dzielnicy willowej. Na jednej z pocztówek wyraźnie jest widoczny szereg willi nad Zalewem, w miejscu gdzie zapewne była wcześniejsza osada rybacka. Ta część uzdrowiska uległa zasadniczym przekształceniom po 1945 r. Jedynie fragmenty układu wydają się zachowywać wspomnienie istniejącej tu wcześniej wsi Łysica, której przestrzeń obejmowała od 4 do 7 chałup i nie miała takiego znaczenia jak położona na zachodzie wieś Lipa. W jej rejonie wcześniej rozpoczął się przekształcający napór spółki akcyjnej, a jej przestrzeń położona w bezpośrednim sąsiedztwie uzdrowskiego centrum musiała szybko włączyć się w proces kształtowania uzdrowiska.

Il. 8: Park kuracyjny i dom wypoczynkowy Belvedere, Krynica Morska, źródło: www.gamedesire.com

- Centrum uzdrowiska położone było między ul. Leśną, Przyjaźni i Portową, schodzące do Zalewu, kształtowane jest od 1842 r. i ulegało częstym zmianom. Jego układ ukształtował się w najwcześniejszej fazie w rejonie ul. Bellevue (obecnie ul. Spacerowa zaś wcześniej ul. Świerczewskiego), która to ulica adaptowała fragment starego traktu pocztowego i rozbudowywała się na północ, zachód i południe w ciągu całego XIX wieku. W tej części powstały pierwsze i najważniejsze obiekty spółki żeglugowej, a przede wszystkim kompozycyjnie czytelny do dziś układ kuracyjnego parku z budynkiem Belvedere położonym na wysokiej, tzw. Łysej Wydmie. Architektoniczny wyraz tej części uzdrowiska zmieniał się najszybciej i najczęściej. Trwałe pozostawały tylko elementy przestrzeni układu, w tym zakomponowany przez G.W. Haertla park i ogrody, a także układ ul. Bellevue (Świerczewskiego). Powstająca w tej części uzdrowiska architektura była do ostatniej ćwierci XIX w. najstaranniej opracowywana. Świadczy o tym forma Belvedere, budynku kuracyjnego, również starannie odbudowanego po pożarze z 1876 r. Mimo swobodnego i dość przypadkowo kształtowanego układu ścieżek, uzyskany efekt połączenia ogrodów prywatnych ze wspólną kompozycją ogrodu kuracyjnego G.W. Haertla tworzył w całości przestrzeń o dużej elegancji. Wiele obiektów kuracyjnych i pensjonatów budowano w drewnie i konstrukcji szkieletowej, a były to budynki o charakterze pawilonowym,

nie przekraczały dwóch kondygnacji, a ich stosunkowo prostą formę architektoniczną wzbogacały dobrze opracowane elementy ciesielskie.

- Północna część uzdrowiska położona między ulicami Bałtycką, Teleexpressu, Korczaka, ukształtowana przez spółkę w zasadniczej formie po 1906 r., chociaż wytyczenie ul. Teleexpressu nastąpiło wcześniej, zapewne w XIX wieku. Substancja architektoniczna tej dzielnicy przetrwała prawie w całości i dzięki temu czytelny jest zamiar urbanistyczny, architektoniczny i koncepcyjny spółki. Sądząc z fotografii, ulica wysadzona była dość gęsto drzewami, a również wewnątrz poszczególnych parceli utrzymano starsze drzewa, w trakcie budowy obiektów willowych. Forma zbudowanych tutaj willi jest typowa dla eklektycznej architektury k. XIX i początków XX wieku. Wyróżniają się wielopłaszczyznowym podejściem do bryły wzbogacanej ryzalitami, balkonami i cofniętymi wnękami. Ceramiczne dachy cechuje różnorodność kształtów i daszków osłaniających wykusze i ryzality. Elewacje wzbogacają gzymsy, opaski okienne, zróżnicowany kształt okien i form stolarki.

Il. 9: Hotel Keiserhof, Krynica Morska, ul. Teleexpressu 2, źródło: www.historia-wyzynaelblaska.pl

- Dzielnica wschodnia uzdrowiska między ul. Gdańską na południu i ul. Sienkiewicza na północy z ul. Lekarzy, Aptekarzy, Drukarzy. Obejmuje część projektowanego tutaj po 1921 r. osiedla weekendowego oraz fragment dawnej wsi Łysica (ul. Górników), przy której w latach 40 -tych XX wieku więźniowie obozu Stutthof zbudowali kilka domów rybackich. Ta część dawnego uzdrowiska została silnie przetworzona po 1945 r. straciła swój wcześniejszy wyraz architektoniczny. W tej części dominującym elementem krajobrazu jest wybudowana w latach 60-tych bryła ośrodka wczasowo-rehabilitacyjnego "Posejdon", zdecydowanie ingerująca w krajobraz uzdrowiska od strony Zalewu.

B. Kąty Rybackie

Kąty Rybackie (niem. Bodenwinkel). Jedna z osad tzw. „wyspowych”. Stanowiła pierwotnie część Sztutowa nazywaną Hinterstutthof (Zaścianki). Jako odrębna miejscowość, pod nazwą Bodenwinkel zaczęła funkcjonować dopiero od 1808 r. Pierwszy raz udokumentowana została w 1640 r. jako własność rodziny Krügerfamilie Lütke mann z Kobbelgrube²⁷.

Il. 10: Mapa topograficzna z 1911 r., Kąty rybackie, niem. Bodenwinkel. źródło: <http://www.mapy.eksploracja.pl>

Znajdował się tu przystań nadzalewowa, a miejsce stanowiło rybackie zaplecze Sztutowa, w którym sztutowscy rybacy zbudowali wyłącznie kilkanaście drewnianych szop niezbędnych do przechowywania sprzętu połowowego. Po raz pierwszy skromna zabudowa tego terenu oznaczona została na przekazach kartograficznych przez Johanna Charpentiera około 1715 r.²⁸ W obrębie osady, w tzw. rybaczówe produkowano kawior z jesiotrów²⁹.

W 1680 r. za 800 florenów ziemię w obecnym Hinterstutthof kupił William Ramsey z Chipping Wycomb w hrabstwie Buckingham w Anglii³⁰. Za jego sprawą zaszły tu znaczne zmiany. Zburzył drewnianą rybaczówkę i zbudował folwark, tzw. Angielski Dwór. Ramsey, a następnie jego brat Thomas, w ciągu 9 lat pobytu na mierzei stworzyli tu prężnie działający majątek. Obaj zmarli nie pozostawiając potomka. Ich pobyt wywołał nie tylko zmiany gospodarcze, ale także społeczne, w okolicy zapanowała moda na angielskość. Mieszczanie gdańscy posiadający majątki na mierzei tytułowali się sir, a nie jak dotychczas Herr. Popularność zyskały fajki, polowania z psami, hodowano konie wyścigowe. Wtedy mierzeja miała po raz po raz pierwszy w historii zyskać walor turystyczny i stanowić miejsce, które odwiedza się nie tylko w interesach, ale po to aby coś podziwiać krajobrazy oraz odpocząć³¹.

²⁷ J. Muhl, *Studien zur westpreussischen Gütergeschichte. 3, Geschichte von Stutthof*, Danzig 1928, s. 182

²⁸ <https://www.historia-wyzynaelblaska.pl/sztutowo,-k-ty-rybackie,-skowronki.html>

²⁹ Kawior był na tyle wyborny, że w XVIII wieku Joanna Trosenior, matka filozofa Artura Schopenhauera, chwaliła go, stawiając na równi z rosyjskim.

³⁰ J. Muhl, *Studien zur westpreussischen Gütergeschichte. 3, Geschichte von Stutthof*, Danzig 1928, s. 182

³¹ <https://dziennikpolski24.pl/ziemia-z-wody/ar/2301546>

W końcu XVIII w. we wsi znajdowało się 26 budynków. Od 1780 roku funkcjonowała tu także karczma ówczesnego sołtysa Paula Gnoyke. Już w 1803 r. we wsi funkcjonowała szkoła utrzymywana przez mieszkańców. Oprócz rybaków mieszkali tu także zagrodnicy i chałupnicy.

Po zmianach w układzie komunikacyjnym Sztutowa, trakt pocztowy, biegnący z Gdańska do dzisiejszej Krynicy Morskiej (dawniej Kahlberg), zmienił swój kierunek i zaczął przebiegać przez Hinterstutthof. Dzięki czemu osada zaczęła rozwijać wzdłuż traktu, w kierunku wschodnim, zajmując coraz dalsze odcinki wybrzeża zalewu. Dzięki temu wieś rozwinęła się i oddzieliła administracyjnie od Sztutowa w 1808 r. Port w Kątach Rybackich rozpoczął niezależny od Sztutowa handel z Gdańskiem i miejscowościami po drugiej stronie Zalewu Wiślanego oraz stanowił, aż do początków XX w. (gdy większe znaczenie zyskał port w Krynicy Morskiej), największy port po tej stronie zalewu.

W 1868 r. w osadzie zamieszkiwało 631 osób, z czego 616 ewangelików, 1 katolik i 14 Żydów, zlokalizowane były tu 52 dymy, na 147,79 morgach powierzchni oraz leśnictwo liczące 3573 morgi³².

W okresie międzywojennym zaczęli przybywać tu na większą skalę letnicy, którzy zatrzymywali się w dawnej karczmie Gnoykego, zwanej wówczas „Krug zum Grünen Kranze” („Gospoda Pod Zielonym Wieńcem”)³³.

Zniszczenia wojenne wsi zniszczyły lub uszkodziły znaczną część historycznej zabudowy wsi.

Il. 11: Kąty Rybackie, niem. Bodenwinkel, widok wsi w 1935 r., źródło: <https://fotopolska.eu/>

C. Skowronki (niem. Fogelzange, Vogelsang)

Pierwsze ślady działalności człowieka w obrębie osady Skowronki, pochodzą z późnego neolitu (znaleziska archeologiczne z 1924 r.). Prawdopodobnie w okresie wczesnego średniowiecza znajdowała się tu głębia łącząca Zalew Wiślany z Zatoką Gdańską, którą miał przepłynąć anglosaski

---

³² *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, red. B. Chlebowski, W. Walewski, Warszawa 1886 r., t. VII, s. 111

³³ <https://www.historia-wyzynaelblaska.pl/sztutowo,-k-ty-rybackie,-skowronki.html>

podróżnik Wulfstan (patrz: 4.2.1). Osada bywa utożsamiana także z istniejącym już w XIII wieku Rogowem.

Il. 12: Mapa topograficzna z 1911 r., Skowronki, niem. Vogelsang, źródło: <http://www.mapy.eksploracja.pl>

We wczesnym średniowieczu miał znajdować się tu niewielki, drewniano-ziemny gródek-strażnica książąt wschodniopomorskich, strzegący księstwo od napadu Prusów przez Mierzeję Wiślana. Około 1255 r. Krzyżacy opanowali mierzeję, niszcząc gródek. Prawdopodobnie w XIV w. w jego miejscu, nad brzegiem Zalewu, wzniesli murowany dwór obronny. Był on siedzibą urzędnika krzyżackiego komturstwa elbląskiego – mistrza rybackiego (Fischmeister). Jego zadaniem był m.in. nadzór nad połowem ryb i zbieraniem bursztynu. Obok murowanego dworu znajdował się spichrz, piekarnia i siedziba rybacka. W obrębie osady znajdowała się też karczma i niewielka przystań rybacka. Była tam też prawdopodobnie prowadzona hodowla świń oraz uprawa pszenicy. Dwór obronny przetrwał wojnę trzynastoletnią i był wzmiankowany jeszcze w 1452 r. W 1481 roku osada wymieniana jest w dokumentach elbląskiego urzędu rybackiego obok Kahlenberge (Łysa Góra) i Pribernow (Przebrno), jako jedna z trzech osad rybackich w obrębie Mierzei Wiślanej.

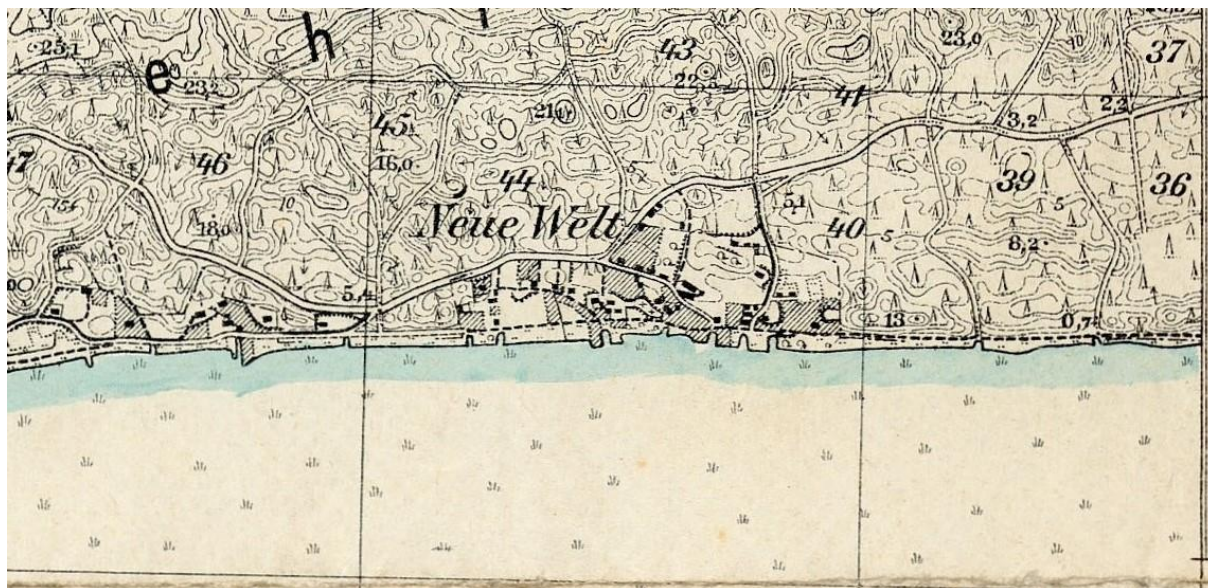
Skowronki i Sztutowo pełniły w średniowieczu rolę ważnych portów rybackich. O dużym znaczeniu gospodarczym i żeglownym tego terenu świadczy odkryty w 2000 roku w Kobylej Kępie wrak statku (Kobyla Kępa AZP 12-49 stan. 8). Od XV wieku zarówno Skowronki, Sztutowo, jak i Kąty Rybackie rozwinęły się w duże i prężnie działające wsi rybackie. W 1514 roku mierzeję wydzierżawił burmistrz gdański Eberhard Ferber, który po przejęciu dworu w Skowronkach kazał przybić na jego bramie swój herb (obok istniejącego herbu Elbląga). Nie wiadomo kiedy dokładnie dwór uległ zniszczeniu³⁴.

Zgodnie z mapą wykonaną podczas wojny polsko-szwedzkiej (1654-1660), w okolicach wsi Skowronki istniał przekop i chroniące go od strony Zatoki Gdańskiej dwa forty nazwane od imion króla, zachodni - Johans i wschodni – Cesemieres borgh, czyli „Gród Jana Kazimierza”. Zarówno przesmyk, jak i fortyfikacje były rzekomo dziełem holenderskich inżynierów. Miał tu istnieć także przekop o

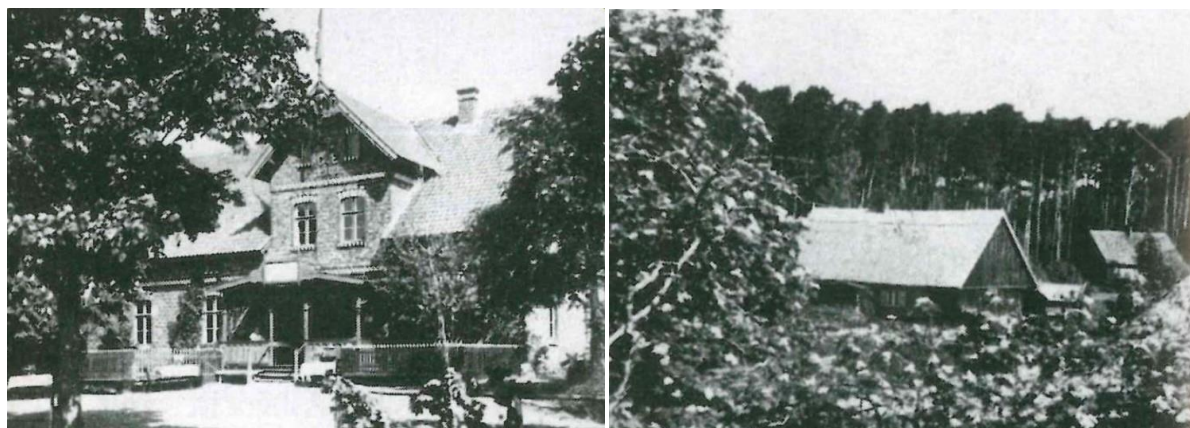
³⁴ W 1919 r. niemieccy badacze z Elbląskiego Towarzystwa Starożytności otrzymali zgłoszenie od rolnika, który odnalazł na polu w Skowronkach liczne skorupy ceramiczne z czasów krzyżackich oraz twierdził, że widział w ziemi fundamenty starych budowli. Mimo przeprowadzonych oględzin, brak jest informacji o w/w znaleziskach oraz badaniach archeologicznych w tym obszarze.

szerokości 6 m (prawdopodobnie ten sam) przez który łodzie rybackie wypływały na Bałtyk. Zniknął on około 1840 r.³⁵

D. Nowy Świat (niem. Neue Welt) - nieistniejący

Il. 13: Mapa topograficzna z 1911 r., Nowy Świat (niem. Neue Welt), źródło: <http://www.mapy.eksploracja.pl>

Il. 14: Zabudowa dawnej osady Nowy Świat, od lewej - karczma Justine Engels, od prawej - chaty rybackie, źródło: https://www.sztutowo.pl/wp-content/uploads/2018/06/tab-09-Nowy-Swiat-pozostalosc-punktu-osadniczego_1.pdf.

Lokalizacja dawnej osady to jedno z największych miejsc Mierzei Wiślanej, po stronie polskiej (około 1,5 km). Znajdująca się tu osada rybacka należała do probostwa Przebrno. W „Słowniku geograficznym Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich” (wyd. 1886 r.) wymieniana jest jako odrębna osada. W obrębie wsi istniała karczma Justine Engels (możliwe, że jak niektóre z osad w obrębie mierzei osada rozwinęła się wokół karczmy). Wieś nie zachowała się do dnia dzisiejszego. Ślady świadczące o jej istnieniu zachowały się jedynie w postaci trudno dostrzegalnych pozostałości fundamentów budynków oraz elementów zieleni komponowanej.

³⁵ <https://www.historia-wyzynaablaska.pl/sztutowo,-k-ty-rybackie,-skowronki.html>

E. Przebrno (niem. Pribernow, Pröbberнау) – obecnie część Krynicy Morskiej

Il. 15: Mapa topograficzna z 1911 r., Przebrno, niem. Pribernow, Pröbberнау (Schottland, Schmirgel, Schellmühl), źródło: <http://www.mapy.eksploracja.pl>.

Il. 16: Mapa topograficzna z 1911 r., Przebrno, niem. Pribernow, Pröbberнау (Schmirgel, Schellmühl, Langhaken), F. źródło: <http://www.mapy.eksploracja.pl>.

Przebrno, dawna osada, obecnie część Krynicy Morskiej (od 1991 r.). W latach 1309-1466 należała do zakonu krzyżackiego, a dokładnie urzędu rybackiego (Fischamt) komturii elbląskiej. W czasach polskich 1466 (koniec wojny trzynastoletniej) – 1793 r. (II rozbiór Polski) należała do Gdańska³⁶. W 1465 i 1520 r. osada wymieniana jest pod nazwą Pribernow³⁷. W 1481 roku wzmiankowana w dokumentach elbląskiego urzędu rybackiego jako jedna z trzech osad rybackich w obrębie Mierzei Wiślanej: Kahlenberge (Łysa Góra), Fogelsange (Skowronki) i Pribernow (Przebrno).

³⁶ <https://www.historia-wyzyna-elblaska.pl/krynica-morska.html>

³⁷ *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, red. B. Chlebowski, W. Walewski, Warszawa 1888 r., t. IX, s. 125

W Przebrnie istniał kościół i parafia. Data budowy kościoła jest nieznana, prawdopodobnie w XVI wieku ufundowało go miasto Gdańsk. W pożarze kościoła w 1680 roku spłonęły księgi kościelne, a te późniejsze, do 1714 roku, zaginęły. Odbudowany w 1681 roku kościół, spłonął w 1799 roku. Najpierw odbudowano jego wschodnią połowę, do której dostawiono później drewnianą wieżę i nawę po stronie zachodniej, na końcu zbudowano nawę po stronie południowej. W 1860 roku wszystkie dobudówki wyburzono i w tym samym roku zbudowano zachodnią połowę kościoła oraz smukłą wieżę. Szkoła powstała zapewne w połączeniu z kościołem³⁸. Zgodnie z informacjami zawartymi w „Słowniku geograficznym Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich” w 1886 r. była to szkoła ewangelicka, dwuklasowa, z 145 dziećmi i 1 nauczycielem. W 1888 r. kościół opisywany jest jako ewangelicki (wcześniej katolicki). Pierwszy predykanat nastał tu w 1605 r.³⁹. Kościół został rozebrany w latach 50 - tych lub na początku lat 60 - tych XX wieku. Podobno ocalała sygnaturka z tej świątyni została przeniesiona przez rybaków łodzią do zbudowanego w 1939 r. kościoła w Krynicy Morskiej⁴⁰.

W 1869 r. wieś składa się z 45 domów zamieszkałych przez 297 osadników (5 katolików, 292 ewangelików). W końcu XIX wieku wieś opisywana jest jako teren o żyzniejszych glebach niż innych osadach Mierzei, umożliwiającym mieszkańcom trudnienie się nie tylko rybołówstwem, ale także rolnictwem⁴¹.

W 1925 r. układ wsi podzielony jest na kilka części (widocznych także na mapie z 1911 r. patrz: il. 15 i 16): Schottland (Borowo/Sosnowo), Schmirgel (nie istnieje), Schellmühl (Młyniska, patrz: 4.2.2. G) i Langhafen (nie istnieje). Dwie ostatnie, w „Słowniku geograficznym królestwa poksiego”, wydany w 1886 r., wymieniane są jako odrębne osady. Część nosząca nazwę Schottland, wcześniej nazywała się Schote. W czasach polskich, przed reformacją, do Mierzei oprócz Gdańska i Elbląga zgłosił pretensje także biskup warmiński, dokładnie od Schote do zasypanej później przez piasek wsi Schmergrube. W tym okresie Pröbbernu obejmowała 272 ha i zamieszkała była przez 349 osadników.

Przed 1939 rokiem było to miejsce przebiegu granicy między Wolnym Miastem Gdańsk a Niemcami. Do dziś znajdują się tu słupy graniczne, a przy drodze, zlokalizowany jest dawny budynek celników.

Podczas II wojny światowej na obszarze miejscowości znajdował się podobóz (Außenstelle Pröbbernu) niemieckiego obozu koncentracyjnego Stutthof. Jego więźniowie od listopada 1939 do 1945 roku zbudowali obok miejscowości Polder Przebrno chroniący mierzeję przed powodzią od strony Zalewu Wiślanego⁴².

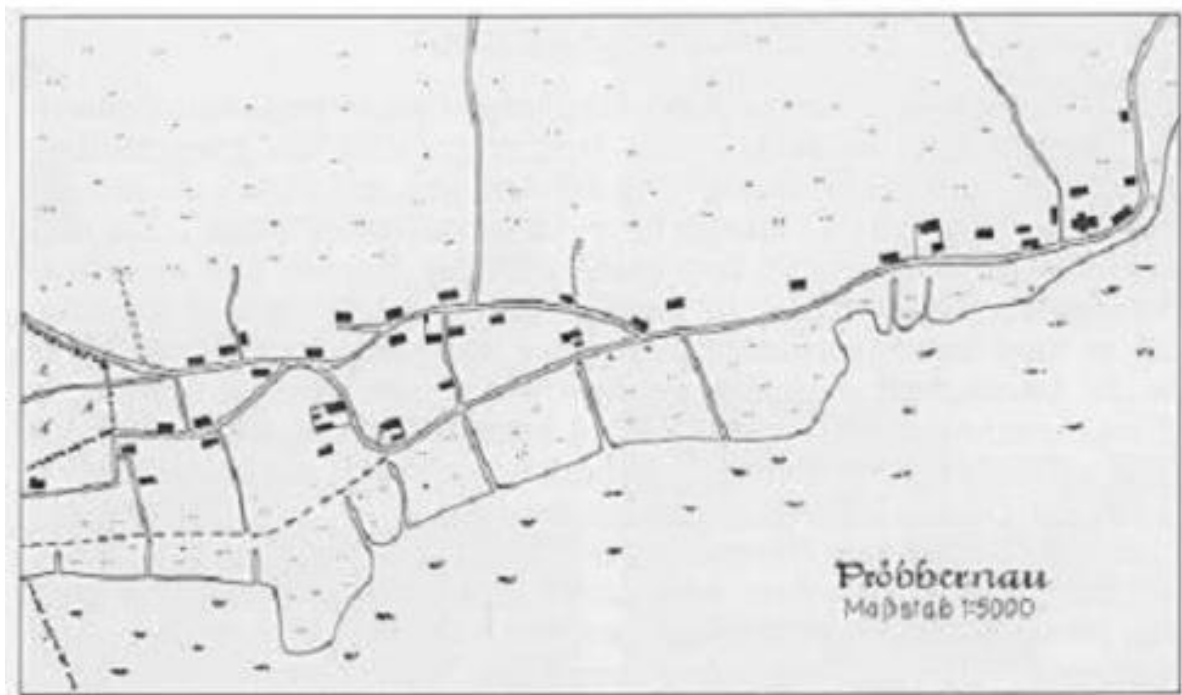
³⁸ <https://www.historia-wyzyna-elblaska.pl/krynica-morska.html>

³⁹ *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, red. B. Chlebowski, W. Walewski, Warszawa 1888 r., t. IX, s. 125

⁴⁰ <http://wolneforumgdansk.pl/viewtopic.php?t=2275>

⁴¹ *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, red. B. Chlebowski, W. Walewski, Warszawa 1888 r., t. IX, s. 125

⁴² <https://www.historia-wyzyna-elblaska.pl/krynica-morska.html>

Il. 17: Plan wsi Przebrno, niem. Pribernow, Pröbbernau, w 1937 r, źródło: <https://fotopolska.eu/>.

Il. 18: Wieś Przebrno, niem. Pribernow, Pröbbernau, początek XX wieku, źródło: <https://www.historia-wyzynaelblaska.pl/krynica-morska.html>.

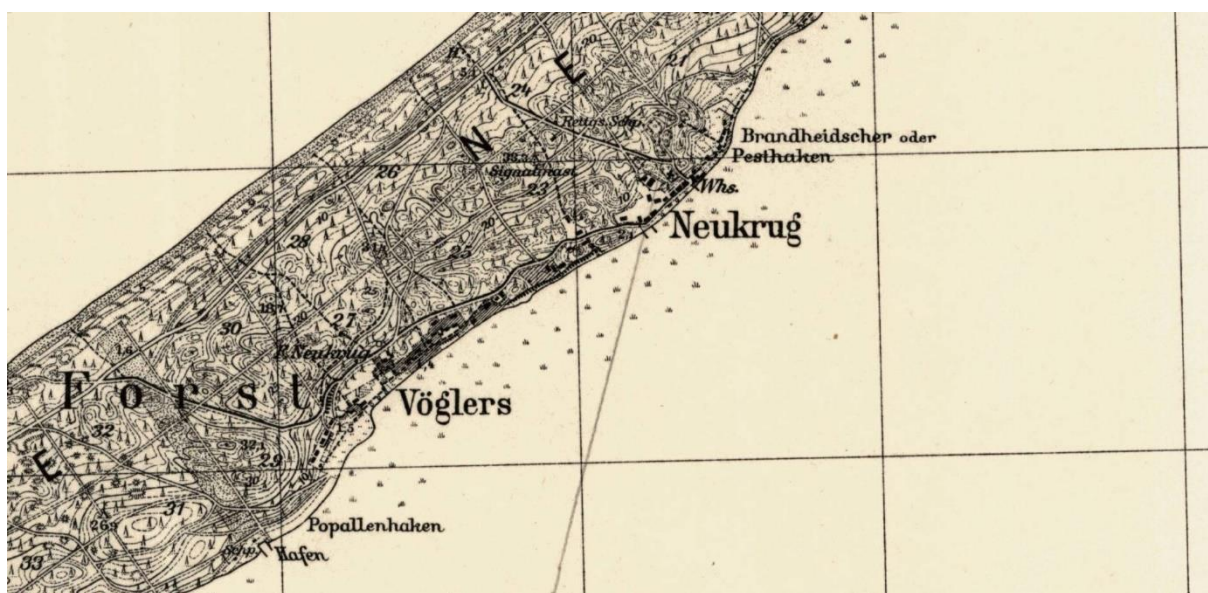
G. Młyniska, potocznie Siekierki (niem. Schellmühl) – obecnie część Krynicy Morskiej

Il. 19: Mapa topograficzna z 1911 r., Młyniska, niem. Schellmüh, źródło: <http://www.mapy.eksploracja.pl>.

W „Słowniku geograficznym królestwa polskiego” (wydanym w 1886 r.) wymieniana jako odrębna osada rybacka⁴³. W 1925 r. jako przysiółek będący częścią wsi Przebrno (patrz: 4.2.2. B.)⁴⁴. Od 1991 roku Młyniska administracyjnie leżą w granicach miasta Krynica Morska.

H. Nowa Karczma (Piaski) (niem. Neukrug) – obecnie część Krynicy Morskiej

Il. 20: Mapa topograficzna z 1933 r., źródło: <http://www.mapy.eksploracja.pl>.

⁴³ Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, red. B. Chlebowski, W. Walewski, Warszawa 1886 r., t. VII, s. 111

⁴⁴ <https://www.historia-wyzynaablaska.pl/krynica-morska.html>

Osada Nowa Karczma była jedną z kilku niewielkich osad, które powstały wokół karczm na Mierzei Wiślanej, lokowanych przez Krzyżaków na biegnącym tędy szlaku handlowym z Gdańska do Królewca. Stąd nazwa miejscowości - Nowa Karczma. Obecnie obejmuje swoim zasięgiem dwie historyczne jednostki osadnicze – Neukrug (Nowa Karczma) i Vöglers (Ptaszkowo).

Vöglers lokowana była na prawie lubeckim dzięki przywilejowi z dnia 15 maja 1429 r. wystawionemu w Królewcu przez wielkiego marszałka Henryka Holta, na polecenie wielkiego mistrza Pawła von Rusdorfa, karczmarzowi Dawidowi Bandtowi dla karczmy w Vöglers, położonej na zachód od Neukrug. W sąsiedztwie karczmy zaczęła stopniowo rozwijać się osada rybacka. Pierwotna lokalizacja karczmy i osady (Alt-Vöglers) znajdowała się bardziej na południowy-zachód od obecnej, bliżej Neukrug. Została ona zasypała przez ruchomą wydmy (w czasach polskich między 1466-1783 r.). W 1925 r. Vöglers obejmowała 5 ha powierzchni i zamieszkała była przez 164 osadników.

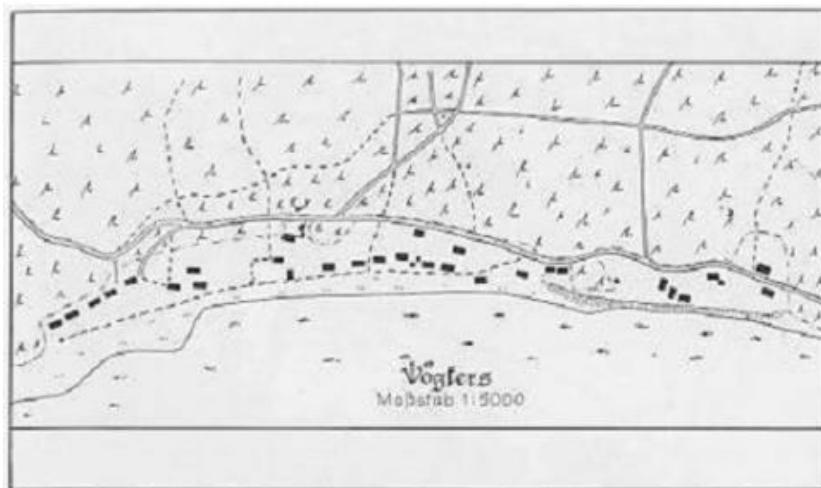
Il. 21: Plan wsi Nowa Karczma, niem. Neukrug – wschodnia część w 1937 r., źródło: <https://fotopolska.eu/>

Warunki panujące na Mierzei, czyli mało ziemi uprawnej oraz wędrujące piaski, nie sprzyjały zasiedlaniu, a osadnicy byli skazani w głównej mierze na rybołówstwo, gospodarkę leśną i zbieranie bursztynu. Wędrujące wydmy powodowały, że wieś na przestrzeni wieków kilkakrotnie zmieniała swoje położenie. Ostatnia taka migracja miała miejsce w 1825 roku.

Ponieważ wschodnia granica komturii elbląskiej na Mierzei Wiślanej sięgała po karczmę Schmergrube (nieistniejąca osada między Nową Karczmą a Krynicą Morską, zasypała piaskiem około 1722 r.) zakon krzyżacki nie wydawał tutaj żadnych przywilejów lokacyjnych dla wsi.

Il. 22: Nowa Karczma, niem. Neukrug, z kościołem w tle, początek XX w., źródło: www.historia-wyzynaablaska.pl

Il. 23: Plan wsi Ptazkowo, niem. Vöglers, w 1937 r. (obecnie jest to zachodnia część Nowej Karczmy), źródło: <https://fotopolska.eu/>

Il. 24: Osada Ptazkowo, niem. Vöglers, chata rybacka, ok. 1930 r., <https://historia-wyzynaablaska.pl/krynica-morska.html>

Pierwszy kościół wybudowano w Nowej Karczmie około 1600 r. Znajduje się tu również cmentarz mennonicki z XVIII wieku. Do 1793 r. miejscowość należała do Gdańska. Granica z Prusami Książęcymi przebiegała w tamtym czasie niespełna 1 km na wschód od sąsiedniej bliźniaczej wioski rybackiej Narmeln Polski (zwanej czasem Polsk). Do 1878 r. w połowie drogi między dzisiejszą Nową Karczmą a Polskiem istniała szkoła, która została zasypana w skutek charakterystycznego dla mierzei przemieszczania ruchomych wydmy. Dzieci musiały się przenieść do oddalonej o 8 km szkoły w Nowej Karczmie. W Polsku istniał kościół, który już w końcu XIX w. został także całkowicie zasypany. Po II wojnie światowej pozostała miejscowa ludność wsi Polsk poddana została represjom, a następnie wysiedleniu. Pozostałości po wsi pochłonęły stopniowo piaski i przyroda.

W czasie II wojny światowej Nowa Karczma uległa zniszczeniu, została zajęta 1 maja 1945 przez wojska radzieckie, a z czasem przejęła ją administracja polska. Po wytyczeniu granic, przybyli tu pierwsi polscy osadnicy.

W 1948 r. wprowadzono urzędowo polską nazwę Nowa Karczma, zastępując poprzednią niemiecką nazwę wsi Neukrug (wieś Neukrug zlokalizowana była w wschodniej części obecnej miejscowości), a także wprowadzono nazwę Ptaszkowo, zastępując nazwę wsi Vöglers (obecnie jest to zachodnia część Nowej Karczmy). Potocznie stosowano nazwę Piaski, które jest bardzo popularna wśród elblązan i gdańszczan. Od 1991 r. Nowa Karczma stanowi część Krynicy Morskiej.

4.2.3. Obiekty nieruchome – obiekty budowlane i zieleń komponowana

Na zasób dziedzictwa kulturowego miejscowości w obrębie Mierzei Wiślanej składa się skromna zabudowa w postaci chat rybackich stanowiących zachowane świadectwo najstarszych tradycji architektonicznych obszaru oraz kształtująca się na przestrzeni 120-150 lat rozwoju uzdrowiska, w okresie od około 1840 r. do 1945 r., architektura kurortu.

Tab. 3. Wykaz obszarów i obiektów wpisanych do rejestru zabytków województwa pomorskiego, stan na 13.11.2020 r., źródło: <https://www.ochronazabytkow.gda.pl/>

Nr na zał. Kartogr.	Nr rejestru zabytków województwa pomorskiego	Organ wpisujący do rejestru zabytków	Data wpisu do rejestru zabytków	Obiekt	Adres	Nr	Miejscowość
1	1301	Wojewódzki Konserwator Zabytków w Elblągu	25.01.1990	układ ruralistyczny Krynicy Morskiej	Krynica Morska		Krynica Morska
2	1304	Wojewódzki Konserwator Zabytków w Elblągu	12.02.1990	dom	ul. Gdańska	72 (d.67)	Krynica Morska
3	1353	Wojewódzki Konserwator Zabytków w Elblągu	05.07.1991	pensjonat "Bałtyk"	ul.Teleexpressu d.Robotników	2 (d.21)	Krynica Morska
4	1370	Wojewódzki Konserwator Zabytków w Elblągu	26.10.1992	dwie wille - "Św. Katarzyna" i "Meta"	ul.Teleexpressu d.Robotników	6 (d.13-15)	Krynica Morska
5	1387	Wojewódzki Konserwator Zabytków w Elblągu	15.06.1993	willa	ul.Teleexpressu d.Robotników	12 (d.7)	Krynica Morska

Nr na zał. Kartogr.	Nr rejestru zabytków województwa pomorskiego	Organ wpisujący do rejestru zabytków	Data wpisu do rejestru zabytków	Obiekt	Adres	Nr	Miejscowość
6	1454	Wojewódzki Konserwator Zabytków w Elblągu	29.04.1994	dom z ogrodem	ul. Górników	20 (d.9)	Krynica Morska
7	1460	Wojewódzki Konserwator Zabytków w Elblągu	10.06.1994	willa	ul. Młodzieży	2 (d.1)	Krynica Morska
8	1461	Wojewódzki Konserwator Zabytków w Elblągu	11.06.1994	willa	Żeromskiego d.Robotników	8 (d.2)	Krynica Morska
9	1462	Wojewódzki Konserwator Zabytków w Elblągu	14.06.1994	dom-ob.Przychodnia Rejonowa	Przyjaźni d.Przyjaźni Polsko-Radz.	22 (d.11)	Krynica Morska
10	1465	Wojewódzki Konserwator Zabytków w Elblągu	20.06.1994	willa	Teleexpressu d.Robotników	17 (d.6)	Krynica Morska
11	1466	Wojewódzki Konserwator Zabytków w Elblągu	22.06.1994	willa	Teleexpressu d.Robotników	10 (d.9)	Krynica Morska
12	1467	Wojewódzki Konserwator Zabytków w Elblągu	22.06.1994	willa	Gdańska	102 (d.39)	Krynica Morska
13	1468	Wojewódzki Konserwator Zabytków w Elblągu	13.07.1994	dom	Turystyczna d.Gdańska	10/12 (d.23)	Krynica Morska
14	1472	Wojewódzki Konserwator Zabytków w Elblągu	04.08.1994	willa	Portowa	28 (d.9)	Krynica Morska
15	1618	Wojewódzki Konserwator Zabytków w Elblągu	30.12.1996	willa z działką - d. Villa Kolkmann	Młodzieży	1 (d.2)	Krynica Morska
16	1627	Wojewódzki Konserwator Zabytków w Elblągu	23.04.1997	dom	Szkolna d.Rybacka	4 (d.6)	Krynica Morska
17	1631	Wojewódzki Konserwator	21.05.1997	willa z ogrodzeniem -	Teleexpressu d.Robotników	8 (d.11)	Krynica Morska

Nr na zał. Kartogr.	Nr rejestru zabytków województwa pomorskiego	Organ wpisujący do rejestru zabytków	Data wpisu do rejestru zabytków	Obiekt	Adres	Nr	Miejscowość
		Zabytków w Elblągu		Villa Marta			

Tab. 4. Wykaz obiektów ujętych w gminnej i wojewódzkiej ewidencji zabytków, źródło: materiały UM Krynica Morska, www.ochronazabytkow.gda.pl.

Lp	Gmina	Miejscowość	Ulica	Nr	Obiekt	GEZ/WEZ	Nr rej.zab. Woj. Pom.
GMINA KRYNICA MORSKA							
1.	Krynica Morska	Krynica Morska	Bosmańska	1	d.hotel Kahlberg	GEZ, WEZ	
2.	Krynica Morska	Krynica Morska	Cicha	10	budynek mieszkalny	GEZ	
3.	Krynica Morska	Krynica Morska	Gdańska	2	budynek mieszkalny	GEZ	
4.	Krynica Morska	Krynica Morska	Gdańska	7	budynek mieszkalny-pensjonat	GEZ, WEZ	
5.	Krynica Morska	Krynica Morska	Gdańska	25	budynek mieszkalny	GEZ	
6.	Krynica Morska	Krynica Morska	Gdańska	30	budynek mieszkalny	GEZ, WEZ	
7.	Krynica Morska	Krynica Morska	Gdańska	31/37	budynek mieszkalny	GEZ	
8.	Krynica Morska	Krynica Morska	Gdańska	39	budynek mieszkalny	GEZ	
9.	Krynica Morska	Krynica Morska	Gdańska	43	budynek mieszkalny	GEZ, WEZ	
10.	Krynica Morska	Krynica Morska	Gdańska	46	budynek mieszkalny	GEZ, WEZ	
11.	Krynica Morska	Krynica Morska	Gdańska	49	budynek mieszkalny	GEZ	
12.	Krynica Morska	Krynica Morska	Gdańska	53	dawne siedlisko leśniczówki budynek mieszkalny i gospodarczy	GEZ, WEZ	
13.	Krynica Morska	Krynica Morska	Gdańska	54	budynek mieszkalny	GEZ, WEZ	
14.	Krynica Morska	Krynica Morska	Gdańska	55	budynek mieszkalny	GEZ	
15.	Krynica Morska	Krynica Morska	Gdańska	63	budynek mieszkalny	GEZ	
16.	Krynica Morska	Krynica Morska	Gdańska	65	budynek mieszkalny	GEZ	
17.	Krynica Morska	Krynica Morska	Gdańska	70	budynek mieszkalny	GEZ	

Lp	Gmina	Miejsco-wość	Ulica	Nr	Obiekt	GEZ/WEZ	Nr rej.zab. Woj. Pom.
18.	Krynica Morska	Krynica Morska	Gdańska	72	budynek mieszkalny	GEZ, WEZ	1304
19.	Krynica Morska	Krynica Morska	Gdańska	74	budynek mieszkalny	GEZ, WEZ	
20.	Krynica Morska	Krynica Morska	Gdańska	76	budynek mieszkalny	GEZ, WEZ	
21.	Krynica Morska	Krynica Morska	Gdańska	79	d.hotel Reimer	GEZ, WEZ	
22.	Krynica Morska	Krynica Morska	Gdańska	80-82	budynek mieszkalny	GEZ, WEZ	
23.	Krynica Morska	Krynica Morska	Gdańska	84	budynek mieszkalny	GEZ	
24.	Krynica Morska	Krynica Morska	Gdańska	98	budynek mieszkalny	GEZ, WEZ	
25.	Krynica Morska	Krynica Morska	Gdańska	102	willa	GEZ, WEZ	1467
26.	Krynica Morska	Krynica Morska	Gdańska	118/120	budynek mieszkalny	GEZ, WEZ	
27.	Krynica Morska	Krynica Morska	Górników	16	budynek mieszkalny	GEZ	
28.	Krynica Morska	Krynica Morska	Górników	20	dom z ogrodem	GEZ, WEZ	1454
29.	Krynica Morska	Krynica Morska	Górników	27	budynek mieszkalny	GEZ	
30.	Krynica Morska	Krynica Morska	Krótką	1	budynek mieszkalny	GEZ, WEZ	
31.	Krynica Morska	Krynica Morska	Krynica Morska		układ ruralistyczny	GEZ, WEZ	1301
32.	Krynica Morska	Krynica Morska	Leśna	1	budynek mieszkalny	GEZ, WEZ	
33.	Krynica Morska	Krynica Morska	Leśna		cmentarz parafialny (d.ewangelicki, ob.katolicki), pow.0.16 ha	GEZ	
34.	Krynica Morska	Krynica Morska	Metalowców	16	dawna willa Aschenheim	GEZ	
35.	Krynica Morska	Krynica Morska	Metalowców	18	dawna willa Diegner	GEZ	
36.	Krynica Morska	Krynica Morska	Morska	2	budynek mieszkalny	GEZ	
37.	Krynica Morska	Krynica Morska	Morska	4	budynek mieszkalny	GEZ	
38.	Krynica Morska	Krynica Morska	Młodzieży	1	willa z działką - d.Villa Kolkmann	GEZ, WEZ	1618
39.	Krynica Morska	Krynica Morska	Młodzieży	2	willa	GEZ, WEZ	1460

Lp	Gmina	Miejsco-wość	Ulica	Nr	Obiekt	GEZ/WEZ	Nr rej.zab. Woj. Pom.
40.	Krynica Morska	Krynica Morska	Portowa	28	willa	GEZ, WEZ	1472
41.	Krynica Morska	Krynica Morska	Przyjaźni	3	dom letni - Bungalow „Joanna”	GEZ	
42.	Krynica Morska	Krynica Morska	Przyjaźni	4	dom letni	GEZ	
43.	Krynica Morska	Krynica Morska	Przyjaźni	10 a, b, c, d	dawna Centrala elektryfikacji i wodociągów	GEZ	
44.	Krynica Morska	Krynica Morska	Przyjaźni	22	dom, ob.Przychodnia Rejonowa	GEZ, WEZ	1462
45.	Krynica Morska	Krynica Morska	Przyjaźni	26	dom letni (cegłany)	GEZ	
46.	Krynica Morska	Krynica Morska	Przyjaźni	26	dom letni - Bungalow „Echo”	GEZ	
47.	Krynica Morska	Krynica Morska	Przyjaźni	26	dom letni - Bungalow „Komar”	GEZ	
48.	Krynica Morska	Krynica Morska	Przyjaźni	26	dom letni - Bungalow „Świt”	GEZ	
49.	Krynica Morska	Krynica Morska	Przyjaźni	26	dom letni – bungalow (mostek od wejścia)	GEZ	
50.	Krynica Morska	Krynica Morska	Przyjaźni	26	repcja domu wczasowego - bungalow	GEZ	
51.	Krynica Morska	Krynica Morska	Rybacka	11	budynek mieszkalny	GEZ	
52.	Krynica Morska	Krynica Morska	Rybacka	15	budynek mieszkalny	GEZ	
53.	Krynica Morska	Krynica Morska	Rybacka	21	budynek mieszkalny	GEZ	
54.	Krynica Morska	Krynica Morska	Rybacka	41	budynek mieszkalny	GEZ	
55.	Krynica Morska	Krynica Morska	Rybacka	47	budynek mieszkalny	GEZ	
56.	Krynica Morska	Krynica Morska	Sienkiewicza		cmentarz żołnierzy radzieckich, pow.0,03 ha	WEZ	
57.	Krynica Morska	Krynica Morska	Świerczewskiego	16 a, b	budynek mieszkalny	GEZ	
58.	Krynica Morska	Krynica Morska	Szkolna	4	dom	GEZ, WEZ	1627
59.	Krynica	Krynica	Teleexpressu	2	pensjonat Bałtyk	GEZ, WEZ	1353

Lp	Gmina	Miejscowość	Ulica	Nr	Obiekt	GEZ/WEZ	Nr rej.zab. Woj. Pom.
	Morska	Morska					
60.	Krynica Morska	Krynica Morska	Teleexpressu	4	kościół p.w. św. Piotra i św. Franciszka	GEZ, WEZ	
61.	Krynica Morska	Krynica Morska	Teleexpressu	5	budynek mieszkalny	GEZ, WEZ	
62.	Krynica Morska	Krynica Morska	Teleexpressu	6	dwie wille :Św Katarzyna i Meta	GEZ, WEZ	1370
63.	Krynica Morska	Krynica Morska	Teleexpressu	7	Pensjonat Rybaczkówka	GEZ	
64.	Krynica Morska	Krynica Morska	Teleexpressu	8	willa z ogrodzeniem- Villa Marta	GEZ, WEZ	1631
65.	Krynica Morska	Krynica Morska	Teleexpressu	10	willa	GEZ, WEZ	1466
66.	Krynica Morska	Krynica Morska	Teleexpressu	12	willa	GEZ, WEZ	1387
67.	Krynica Morska	Krynica Morska	Teleexpressu	15	Pensjonat Rybaczkówka	GEZ, WEZ	
68.	Krynica Morska	Krynica Morska	Teleexpressu	17	willa	GEZ, WEZ	1465
69.	Krynica Morska	Krynica Morska	Tkaczy	11	dawny hotel Dependence	GEZ, WEZ	
70.	Krynica Morska	Krynica Morska	Topolowa	6	budynek mieszkalny	GEZ	
71.	Krynica Morska	Krynica Morska	Turystyczna	2	budynek letniskowy	GEZ	
72.	Krynica Morska	Krynica Morska	Turystyczna	10/12	budynek mieszkalny	GEZ, WEZ	1468
73.	Krynica Morska	Krynica Morska	Zabytkowa	1	relikt siedliska - budynek mieszkalny i gospodarczy	GEZ, WEZ	
74.	Krynica Morska	Krynica Morska	Żeromskiego	8	willa	GEZ, WEZ	1461
75.	Krynica Morska	Krynica Morska	Żołnierzy	1	siedlisko budynki: mieszkalny i gospodarczy	GEZ, WEZ	
76.	Krynica Morska	Krynica Morska	Żołnierzy	1a,b	zespół latarni morskiej (latarnia, budynek mieszkalny)	GEZ, WEZ	
77.	Krynica Morska	Krynica Morska	nr ewidencyjny działki 436/29		relikty zespołu kuracyjnego Belvedere- park leśny	GEZ, WEZ	
78.	Krynica	Krynica			cmentarz	GEZ, WEZ	

Lp	Gmina	Miejsco-wość	Ulica	Nr	Obiekt	GEZ/WEZ	Nr rej.zab. Woj. Pom.
	Morska	Morska-Nowa Karczma (Piaski)			poewangelicki		
79.	Krynica Morska	Krynica Morska-Nowa Karczma (Piaski)	Piaskowa	28	budynek mieszkalny	GEZ	
80.	Krynica Morska	Krynica Morska-Nowa Karczma (Piaski)	Słoneczna	21	budynek mieszkalny	GEZ	
81.	Krynica Morska	Krynica Morska-Nowa Karczma (Piaski)	Słoneczna	43	budynek mieszkalny	GEZ	
82.	Krynica Morska	Krynica Morska-Nowa Karczma (Piaski)	Słoneczna	49	budynek mieszkalny	GEZ	
83.	Krynica Morska	Krynica Morska-Nowa Karczma (Piaski)	Słoneczna	55	budynek mieszkalny	GEZ	
84.	Krynica Morska	Krynica Morska-Nowa Karczma (Piaski)	Słoneczna	61	budynek mieszkalny	GEZ, WEZ	
85.	Krynica Morska	Krynica Morska-Nowa Karczma (Piaski)	nr ewidencyjny działki 119		strażnica wodna	GEZ, WEZ	
86.	Krynica Morska	Krynica Morska-Nowa Karczma (Piaski)	nr ewidencyjny działki 21/1		leśniczówka pomiędzy Piaskami a centrum Krynicy Morskiej	GEZ, WEZ	
87.	Krynica Morska	Krynica Morska-Przebrno	Wiejska		cmentarz poewangelicki; dz.28	GEZ, WEZ	
88.	Krynica Morska	Krynica Morska-Przebrno	Wiejska	1	siedlisko leśniczówki- budynki : mieszkalny i gospodarczy	GEZ, WEZ	
89.	Krynica Morska	Krynica Morska-	Wiejska	2	siedlisko budynek	GEZ, WEZ	

Lp	Gmina	Miejscowość	Ulica	Nr	Obiekt	GEZ/WEZ	Nr rej.zab. Woj. Pom.
		Przebrno			mieszkalny (czworak) i gospodarczy		
90.	Krynica Morska	Krynica Morska-Przebrno	Wiejska	5	budynek mieszkalny i gospodarczy	GEZ	
91.	Krynica Morska	Krynica Morska-Przebrno	Wiejska	6	budynek mieszkalny	GEZ	
92.	Krynica Morska	Krynica Morska-Przebrno	Wiejska	10	budynek mieszkalny	GEZ	
93.	Krynica Morska	Krynica Morska-Przebrno	Wiejska	12	budynek mieszkalny i gospodarczy	GEZ	
94.	Krynica Morska	Krynica Morska-Przebrno	Wiejska	18	siedlisko pracowników leśnych	GEZ	
95.	Krynica Morska	Krynica Morska-Przebrno	droga gruntowa łącząca Zalew Wiślany w Przebrnie z brzegiem morskim		kamienie graniczne	GEZ, WEZ	
GMINA SZTUTOWO							
96.	Sztutowo	Kąty Rybackie	Kąty Rybackie		założenie ruralistyczne Kątów Rybackich	GEZ, WEZ	
97.	Sztutowo	Kąty Rybackie	Akacyjowa	15	budynek mieszkalny	GEZ	
98.	Sztutowo	Kąty Rybackie	Barkasowa	4	budynek mieszkalny	GEZ, WEZ	
99.	Sztutowo	Kąty Rybackie	Barkasowa	5	budynek mieszkalny	GEZ	
100.	Sztutowo	Kąty Rybackie	Brzozowa	1	budynek mieszkalny	GEZ	
101.	Sztutowo	Kąty Rybackie	Kasztanowa	11	budynek mieszkalny	GEZ	
102.	Sztutowo	Kąty Rybackie	Kasztanowa	13	budynek mieszkalny	GEZ	
103.	Sztutowo	Kąty Rybackie	Leśna	2	budynek mieszkalny	GEZ	
104.	Sztutowo	Kąty Rybackie	Morska	1	budynek mieszkalny	GEZ, WEZ	
105.	Sztutowo	Kąty Rybackie	Piaskowa	15	budynek mieszkalny	GEZ, WEZ	
106.	Sztutowo	Kąty Rybackie	Piaskowa	16	budynek mieszkalny	GEZ	
107.	Sztutowo	Kąty Rybackie	Piaskowa	17	budynek mieszkalny	GEZ	

Lp	Gmina	Miejscowość	Ulica	Nr	Obiekt	GEZ/WEZ	Nr rej.zab. Woj. Pom.
108.	Sztutowo	Kąty Rybackie	Piaskowa	21	budynek mieszkalny	GEZ	
109.	Sztutowo	Kąty Rybackie	Piaskowa	23	budynek mieszkalny	GEZ, WEZ	
110.	Sztutowo	Kąty Rybackie	Piaskowa	27	budynek mieszkalny	GEZ, WEZ	
111.	Sztutowo	Kąty Rybackie	Piaskowa	31	budynek mieszkalny	GEZ, WEZ	
112.	Sztutowo	Kąty Rybackie	Piaskowa	32	budynek mieszkalny	GEZ	
113.	Sztutowo	Kąty Rybackie	Piaskowa	35	budynek mieszkalny	GEZ	
114.	Sztutowo	Kąty Rybackie	Piaskowa	37	budynek mieszkalny	GEZ	
115.	Sztutowo	Kąty Rybackie	Piaskowa	38	budynek mieszkalny	GEZ	
116.	Sztutowo	Kąty Rybackie	Piaskowa	41	budynek mieszkalny	GEZ	
117.	Sztutowo	Kąty Rybackie	Piaskowa	43	budynek mieszkalny	GEZ, WEZ	
118.	Sztutowo	Kąty Rybackie	Piaskowa	45	budynek mieszkalny	GEZ	
119.	Sztutowo	Kąty Rybackie	Polna	8	budynek mieszkalny	GEZ	
120.	Sztutowo	Kąty Rybackie	Polna	12	budynek mieszkalny	GEZ	
121.	Sztutowo	Kąty Rybackie	Polna	15	budynek mieszkalny	GEZ	
122.	Sztutowo	Kąty Rybackie	Polna	30	budynek mieszkalny	GEZ	
123.	Sztutowo	Kąty Rybackie	Polna	32	budynek mieszkalny	GEZ	
124.	Sztutowo	Kąty Rybackie	Rybacka		stacja trafo	GEZ	
125.	Sztutowo	Kąty Rybackie	Rybacka	13	budynek mieszkalny	GEZ, WEZ	
126.	Sztutowo	Kąty Rybackie	Rybacka	37	budynek mieszkalny	GEZ, WEZ	
127.	Sztutowo	Kąty Rybackie	Rybacka	41	szkoła	GEZ, WEZ	
128.	Sztutowo	Kąty Rybackie	Rybacka	45	budynek mieszkalny	GEZ, WEZ	
129.	Sztutowo	Kąty Rybackie	Rybacka	47	budynek mieszkalny	GEZ	
130.	Sztutowo	Kąty Rybackie	Rybacka	79	budynek mieszkalny	GEZ, WEZ	

Lp	Gmina	Miejsco-wość	Ulica	Nr	Obiekt	GEZ/WEZ	Nr rej.zab. Woj. Pom.
131.	Sztutowo	Kąty Rybackie	Rybacka	93/95/97	budynek mieszkalny	GEZ	
132.	Sztutowo	Kąty Rybackie	Rybacka	103	budynek mieszkalny	GEZ	
133.	Sztutowo	Kąty Rybackie	Rybacka	107	budynek mieszkalny	GEZ	
134.	Sztutowo	Kąty Rybackie	Rybacka	121	budynek mieszkalny	GEZ, WEZ	
135.	Sztutowo	Kąty Rybackie	Rybacka	123	budynek mieszkalny	GEZ, WEZ	
136.	Sztutowo	Kąty Rybackie	Rybacka	133	budynek mieszkalny	GEZ	
137.	Sztutowo	Kąty Rybackie	Rybacka	143	budynek mieszkalny	GEZ	
138.	Sztutowo	Kąty Rybackie	Rybacka	157	budynek mieszkalny	GEZ	
139.	Sztutowo	Kąty Rybackie	Rybacka	173	budynek mieszkalny	GEZ, WEZ	
140.	Sztutowo	Kąty Rybackie	Rybacka	175	budynek mieszkalny	GEZ, WEZ	
141.	Sztutowo	Kąty Rybackie	Rybacka	183	budynek mieszkalny	GEZ	
142.	Sztutowo	Kąty Rybackie	Słoneczna	13	budynek mieszkalny	GEZ	
143.	Sztutowo	Kąty Rybackie	Słoneczna	15	budynek mieszkalny	GEZ	
144.	Sztutowo	Kąty Rybackie	Zalewowa	4	budynek mieszkalny	GEZ, WEZ	

Il. 29: Willa przy ul. Teleexpressu 12 w Krynicy Morskiej.

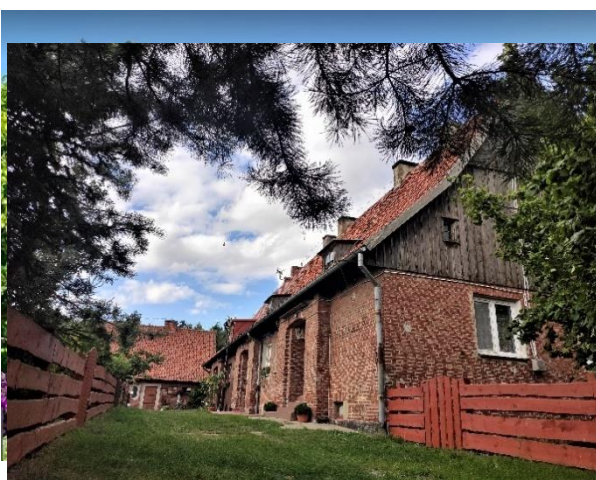
Il. 30: Willa przy ul. Teleexpressu 17 w Krynicy Morskiej.

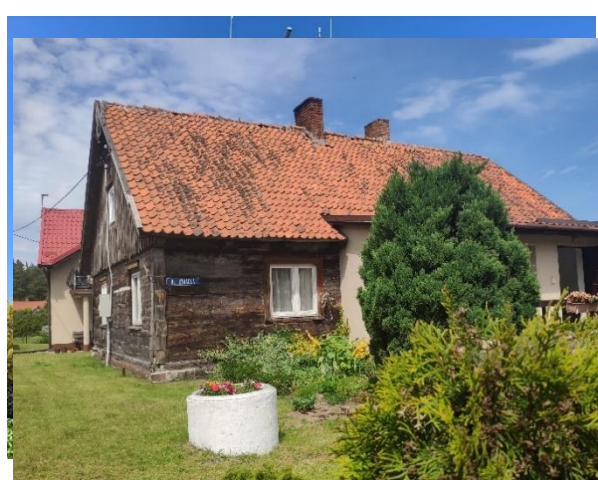
Il. 34: Willa z ogrodem przy ul. Górników 20 w Krynicy Morskiej.

Il. 33: Budynek mieszkalny przy ul. Teleexpressu 5 w Krynicy Morskiej.

Il. 32: Siedlisko – budynek mieszkalny (czworak) i gospodarczy przy ul. Wiejskiej 2 w Przebrnie.

Il. 31: Budynek mieszkalny przy ul. Rybackiej 13 w Kątach Rybackich.

Il. 38: Siedlisko leśniczówki – budynek mieszkalny i gospodarczy przy ul. Wiejskiej 1 w Przebrnie.

Il. 37: Budynek mieszkalny przy ul. Gdańskiej 30 w Krynicy Morskiej.

4.2.1. Obiekty nieruchome – obiekty upamiętniające wydarzenia historyczne i osoby

W bezpośrednim sąsiedztwie obszaru PKMW zlokalizowany jest hitlerowski obóz koncentracyjny "Stutthof". W granicach Parku, w sąsiedztwie osady Przebrno przy drodze nr 501 prowadzącej do Krynicy Morskiej, znajduje się pomnik pamięci więźniów obozu Stutthof. Podobóz w Przebrnie (Pröbbernu) powstał wraz z przybyciem we wrześniu/październiku 1939 r. pierwszego transportu więźniów z obozu macierzystego Stutthof i funkcjonował z przerwami do roku 1944. Stan osobowy podobozu, uzupełniany w miarę potrzeb, wynosił ok. 200-300 więźniów, którzy pracowali przy budowie wału ochronnego od strony Zalewu Wiślanego.

W Krynicy Morskiej znajduje się Pomnik Rybaka, odlany z brązu wg projektu Stanisława Milewskiego, poświęcony pamięci pierwszych osadników przybyłych na te ziemie po II wojnie światowej. Został postawiony staraniem mieszkańców oraz Stowarzyszenia Miłośników Rozwoju Miasta Krynica Morska. Przedstawia naturalnej wielkości postać rybaka wyciągającego sieć pełną ryb. Na podstawie pomnika został umieszczony napis: *"To nie sztorm na morzu, ale wiatr historii rzucił nas w te strony"*. Także w Krynicy Morskiej, w obrębie Cmentarza Żołnierzy Radzieckich poległych podczas II wojny Światowej zlokalizowany jest Pomnik ku chwale bohaterów Armii Radzieckiej. Na skwerku przy ulicy Gdańskiej w 2016 r. zlokalizowana została ławka Joanny Chmielewskiej, autorki poczytnych kryminałów, których akcja rozgrywała się we wsi Nowa Karczma (potocznie Piaski). W wielu jej powieściach odnaleźć można dokładne opisy miejsc i ludzi mieszkających w tej rybackiej osadzie. W ramach projektu „Szlakiem literatury Joanny Chmielewskiej przez Krynice Morską- szlak turystyczny” przewidziano realizację, 8 stacji w obrębie trzech miejscowości: Krynicy Morską, Piaski i Przebrno upamiętniających literaturę tej honorowej obywatelki miasta. Od niedawna w Krynicy Morskiej można zobaczyć także wykonany ze spiżu pomnik przedstawiający gromadę dzików, stanowiący ukłon w stosunku do stałych bywalców kurortu. Powstał on dzięki wpływowi z opłaty miejscowej i ma stanowić wyraz wdzięczności dla wszystkich osób korzystających z legalnej turystyki.

W pobliżu portu rybackiego Kątach Rybackich znajduje się ławeczka Rybaka autorstwa Rafała Pacewicza i Stanisław Suskiego. Obok ławki ustawiono kontrowersyjny pomnik konieczności przekopu Mierzei Wiślanej w postaci łopaty wbitej w ziemię. Pomnik ufundowany został przez Elżbietę Gelert, senatorkę VI kadencji (2005-2006) posłankę na Sejm VII, VIII i IX kadencji.

W okolicach Kątów Rybackich, przy ciągu pieszym prowadzącym na plażę znajduje się skromny grób nieznanego żołnierza.

Il. 39: Pomnik konieczności przekopu Mierzei Wiślanej.

Il. 40: Grób nieznanego żołnierza w okolicach wsi Kąty Rybackie.

Il. 41: Pomnik i ławeczka rybaka w Kątach Rybackich.

4.2.2. Obiekty ruchome

W granicach PKMW nie występują zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków. Obiektem gromadzącym elementy charakterystyczne dla tożsamości obszaru Mierzei jest Muzeum Zalewu Wiślanego w Kątach Rybackich, które na swoich wystawach prezentuje historię szkutnictwa i rybołówstwa nad Zalewem Wiślanym. Wśród eksponatów muzeum jest oryginalny, w pełni wyposażony warsztat szkutniczy rodziny Schmidtów z miejscowości Łaszka k. Sztutowa oraz barkas - jednostka o napędzie żaglowym wykorzystywana do połowów jeszcze w latach 60. XX wieku. Muzeum posiada również tradycyjne łodzie rybackie z okolic Zalewu Wiślanego - żakówki, a także ślizg lodowy (bojer) – „Ludowy 8” zwany także od nazwiska konstruktora „Weilandem”.

4.2.3. Muzea, izby pamięci itp.

Muzeum Zalewu Wiślanego, oddział Narodowego Muzeum Morskiego w Gdańsku, prezentuje historię szkutnictwa i rybołówstwa nad Zalewem Wiślanym.

Prywatne Muzeum w Krynicy Morskiej zawiera wystawę dawnych fotografii i eksponaty związane z historią miasta.

4.2.4. Wartości niematerialne

Tradycyjnym zajęciem ludności zamieszkującej od wieków Mierzeję było rybołówstwo i zbiór bursztynu. Ich życie codzienne związane nieodłącznie z Zalewem Wiślanym, morzem i plażami, wpłynęło na sposób myślenia i wykształciło charakterystyczne wzorce zachowań oraz zagospodarowania przestrzeni. Zarówno na plaży od strony Zatoki oraz w porcie nad Zalewem Wiślanym wciąż można zobaczyć kutry rybackie, a także rybaków malowniczo zaznaczających swoją obecność nad zalewem.

W Kątach Rybackich co roku odbywają się Dni Rybaka, kultywujące tradycje obszaru, w czasie których poświęcane są kutry używane do połowu na zalewie. W obrębie PKMW działa Stowarzyszenie Lokalne grupa rybacka Rybacka Brać Mierzei, którego jednym z celów jest kontynuowanie tradycji i tworzenia warunków do rozwoju rybołówstwa.

Il. 42: Rybacy z Krynicy Morskiej przy wyciągniętych na plażę barkasie (około 1930 rok),
źródło: B. Jesionowski, "Barykasy", Malbork 2008 r., s. 7

Il. 43: Rybacy z Krynicy Morskiej przy wyciągniętych na plażę barkasach,
źródło: B. Jesionowski, "Barykasy", Malbork 2008 r., s. 10

W 2017 roku w Piaskach obył się festiwal kulinarno-historyczny - Smaki Mierzei, Smak Piasków, gdzie przedstawiane były najdawniejsze tradycje rybołówstwa, bursztynictwa oraz kulinarne. W okolicach 15 września w Krynicy Morskiej corocznie obchodzone jest Święto Pieczonego Dzika stanowiące symboliczne zakończenie sezonu.

Tradycją w obrębie Mierzei Wiślanej są także trzcinowe żniwa odbywające się zimą, kiedy wycinka możliwa jest dzięki zamrożonym wodom Zalewu Wiślanego. W miejscach do których nie może dojechać kombajn trzcinę wciąż wycina się niemechanicznie.

Wartość niematerialną obszaru wzbogacają przekazywane z pokolenia na pokolenie legendy, a wśród nich legenda na temat powstania zalewu wiślanego:

Dawno temu nie było ani Zalewu Wiślanego, ani Mierzei. W miejscu tym rozciągało się Morze Bałtyckie, które hojnie obdarowywało rybami i bursztynem. Czasem było jednak złowrogie, zachłanne i okrutne. Ludzie mówili, że wybiera sobie ofiary, zwabia do siebie i już nigdy nie oddaje. Gniewa się bardzo, kiedy ktoś próbuje ratować wybrańców. Nad brzegiem morza żył młody rybak z piękną żoną. Byli biedni, choć razem ciężko pracowali. Kobieta często wypływała wraz z mężem, by pomóc mu wciągnąć na łódź sieci z rybami. Pewnego ranka wypłynęli oboje. Morze było spokojne i łagodne. Właśnie wschodziło słońce. Wtem zerwał się wiatr. Fale nagle targnęły łodzią i kobieta wpadła do wody, a łódź, popychana przez żywioły, zmierzała do brzegu. Rybak domyślił się, że morze wybrało sobie jego żonę. Nie chciał jednak się z tym pogodzić. Wskoczył więc do wody, odnalazł ją ledwo żywą i wydobył na brzeg. Opadł z sił, zaniósł do chaty. Oboje wiedzieli, że teraz morze się rozgniewa. I tak też się stało. Wzmógł się wicher, spiętrzyły fale. Nie sposób było przebłąkać żywioł. Pozostawało czekanie. Przez dwanaście lat trwał nieustanny sztorm. Wreszcie, zupełnie niespodziewanie, wszystko ucichło. Znow zaświeciło słońce, a morze stało się łaskawe. Lecz nie wszystko było jak przedtem. Oto w trakcie nieustannych burz, wiatrów i pośród nagłych załamań niebosiężnych fal, wyłonił się

piaszczysty wał odcinając płytką zatokę od pełnego morza. Mierzeja Wiślana utworzyła w ten sposób Zalew Wiślany⁴⁵.

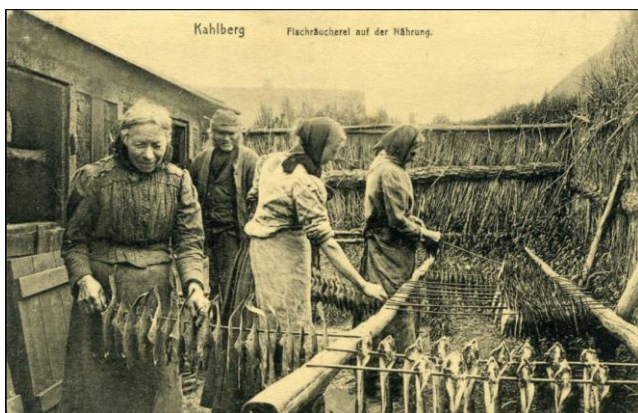
Zdaniem potomków pierwszych osadników na terenie Mierzei Wiślanej, Krynica Morska zawdzięcza im swoją obecną nazwę. Na potrzeby inwentaryzacji obiektów hotelowych i pensjonatowych po 2 wojnie światowej, w celu wykorzystania ich przez Fundusz Wczasów Pracowniczych, do Krynicy Morskiej wydelegowana została pracowniczka Urzędu Wojewódzkiego. Podczas wypełniania jednego z protokołów zapytała o nazwę miejscowości, po usłyszeniu nazwy niemieckiej – Kahlberg, zaprotestowała, a jeden z obecnych mężczyzn powiedział: „Niech pani wpisze... Krynica. Jest Górską, może być i Morska”. W ten sposób, dziełem przypadku, miała powstać obecna nazwa miejscowości.

Il. 44: Krynica Morska, rybacka rodzinka, wędzenie ryb, 1908 r., źródło: fotopolska.eu

Il. 45: Krynica Morska, 2021 r., wędzenie ryb, 1908 r., źródło: https://www.facebook.com/Krynica-Morska-Tradycyjne-w%C4%99dzenie-ryb-100969695026327/photos/?ref=page_internal

Il. 46: Krynica Morska, wędzarnia ryb, źródło: <https://e-turysta.pl/jozefowka-katy-rybackie-105361.html>

Il. 47: Krynica Morska, wędzarnia ryb, 1910 r., źródło: fotopolska.eu.

⁴⁵ <http://www.hadesklub.pl/legandy/jak-powstal-zalew-i-mierzeja-wislana/>

Il. 48: Trzcinowe żniwa nad zalewem wiślany, www.ppr.pl

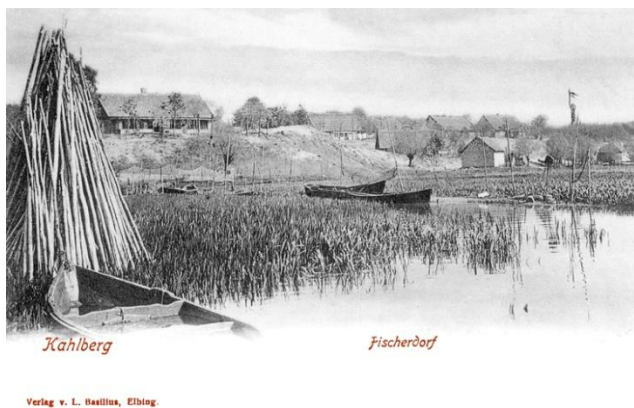
Il. 49: Krynica Morska 1910-1913, trzcinowe żniwa nad zalewem wiślany, źródło: fotopolska.eu.

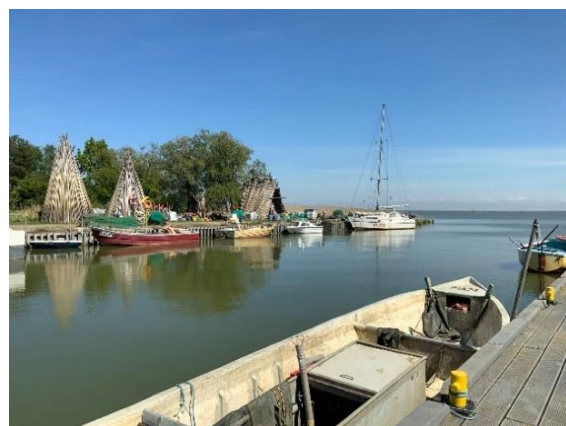
Il. 50: Nowa Karczma, przystań rybacka.

Il. 51: Kutry rybackie na plaży w Krynicy Morskiej.

Il. 52: Krynica Morska, wieś rybacka, 1889 – 1914, źródło: fotopolska.eu.

Il. 53: Przebrno, przystań rybacka na plaży, 1960-64, źródło: fotopolska.eu.

4.3. Ocena stanu ochrony i przekształceń zasobów kulturowych, ze szczególnym uwzględnieniem ostatniego 20-lecia

Zniszczenia wojenne, a także pierwsze dwudziestolecie po II wojnie światowej, zmieniły zasadniczo obraz architektoniczno-przestrzenny osad w obrębie Mierzei Wiślanej, a w szczególności utrwalony na pocztówkach z końca XIX w. i początku XX w. obraz Krynicy Morskiej. Trudno ustalić na jaką skalę zniszczenia historycznej zabudowy Krynicy Morskiej zostały dokonane w ostatnich tygodniach wojny, a na jaką wynikały z rozbiórek powojennych, na skutek braku opiekunów i użytkowników obiektów. Zrujnowany kraj i zubożałe społeczeństwo nie było w stanie wykorzystywać walorów miejscowości w charakterze przedwojennym. Ponadto napływowi i przesiedleni mieszkańcy, pozbawieni tożsamości lokalnej oraz mający w pamięci wydarzenie wojenne, odczuwali niechęć w stosunku do „poniemieckiego” zagospodarowania. Krynica nabrała na nowo wczasowego charakteru dopiero w latach 60-tych. Jednak przy braku kontynuacji historycznych zasad kształtowania przestrzeni oraz nawiązania do tradycyjnych form architektonicznych, przyniosło to więcej szkód dla dziedzictwa kulturowego miasta niż korzyści. *W latach 60. odżyły na Mierzei tradycje letniego wypoczynku, co ponownie zaczęło się od zainteresowania walorami Krynicy Morskiej. W tej dekadzie nastąpił niekontrolowany, bardzo żywiołowy rozwój ośrodków wypoczynkowych należących do FWP lub stanowiących własność zakładów pracy z całej Polski. Budowano je chaotycznie, bez całościowej wizji przestrzennej zagospodarowania terenu, architektonicznie nie nawiązujące do miejscowych tradycji budownictwa ludowego lub letniskowego. Pojawiły się z jednej strony obiekty o dużej kubaturze i „nowoczesnej” bryle (murowane, wielopiętrowe, z płaskimi dachami (...)) a z drugiej strony ośrodki złożone z prowizorycznych, sezonowych domków (...)*⁴⁶, s. 149

4.3.1. KRYNICA MORSKA

1. Obszar dawnej wsi rybackiej Lipa (Liep)

Cechy pierwotnego, „wyspowego” rozplanowania wsi są niemal całkowicie zatarte. Układ przestrzenny obszaru dawnej wsi oparty jest o obecnie o wytyczaną odcinkami od XIX w. ul. Gdańską (na pn.) i powstałą w latach 50. XX w. ul. Rybacką (na pd.). Pierwotny, charakterystyczny dla osad wyspowych, skomplikowany układ drogowy orientowany na Zalew Wiślany został uporządkowany. W miejscu nieregularnych przejść i placików, wytyczono ulicę Krynicką i Szkolną. Skorygowano przebieg obecnej ul. Zabytkowej i Poprzecznej. Działki zyskały kształt regularny, zbliżony do kwadratu. Relikty układu wsi rybackiej przetrwały jedynie w postaci ukośnego przebiegu ul. Zabytkowej, nieco niejednorodnego planu niektórych działek oraz lokalizacji kilku obiektów w rejonie ul. Zabytkowej, nie powiązanej z układem obecnych ulic. Zachowały się nieliczne, rozproszone po całym obszarze budynki o charakterze wiejskim z przełomu XIX i XX w. **W obrębie granic obszaru dawnej wsi, w Gminnej Ewidencji Zabytków z 2010/2011 r. ujęto 17 obiektów, z których większość uległa modernizacji poprzez m.in. ocieplenie elewacji, wymianę stolarki. Dwa budynki chronione są indywidualnym wpisem do rejestru zabytków. Obecnie na obszarze dawnej wsi ok. 90 % zabudowy to budynki współczesne, mieszkalne i pensjonatowe, wznoszone od lat 60. XX w. do chwili obecnej.** Nowe obiekty wzniesiono zarówno w miejscu starszych budynków, jak i na niezabudowanych działkach. Swoją formą znacznie i niekorzystnie odbiegają od charakteru zabudowy historycznej.

---

⁴⁶ M. Gawryluk, D. Barton, *Zasoby kulturowe Parku Krajobrazowego „Mierzeja Wiślana” i jego otuliny* [w:] M. Goc, M. Remisiewicz, *Fauna parku i jej ochrona* [w:] *Park Krajobrazowy „Mierzeja Wiślana”. Materiały do Monografii Przyrodniczej Regionu Gdańskiego 7*, E. Gerstmannowa, Gdańsk 2001

Zajmują znacznie większą powierzchnię działek, mają od 1 do 3,5 kondygnacji wysokości i bardzo zróżnicowane, nie nawiązujące do lokalnej tradycji formy architektoniczne.

Reasumując, walory zabytkowe dawnej wsi Lipa zachowały się w bardzo niewielkim stopniu. Należą do nich relikty rozplanowania i nieliczne obiekty historyczne, stanowiące niewielką część (ok. 10 %) obecnego zagospodarowania obszaru. Współczesna zabudowa, o znacznie większej kubaturze oraz ahistorycznych i mocno zróżnicowanych formach architektonicznych, niemal całkowicie zmieniła charakter osady z wiejskiego na podmiejsko-miejski.

2. Obszar dawnej wsi rybackiej Kahlberg

Świadectwa „wyspowego” układu przestrzennego wsi zachowały się w szczątkowej formie. Po 1945 r. wytyczone zostały nowe ulice - Cicha, Krótka i Drukarzy, które przekształciły historyczne rozplanowanie wsi. Obecne działki są porównywalnej wielkości, o kształcie zbliżonym do prostokąta, parcele po południowej stronie ul. Górników zostały skrócone i podzielone poprzecznie na mniejsze. Relikty historycznego układu widoczne są jedynie w przebiegu ul. Górników. Zaobserwować można tutaj także niewielką nieregularność kształtu działek, jednak nie pokrywają się one z działkami widocznymi na mapie z 1936 r. **Zabudowa terenu jest niemal w 100 % współczesna**, mieszkalna i pensjonatowa, przeważnie 1 i 2-kondygnacyjna, o mocno zróżnicowanych formach architektonicznych. **W GEZ ujęte są jedynie 2 domy o charakterze wiejskim, w rejestrze zabytków figuruje 1 willa.**

Reasumując, obszar zachował znikome walory zabytkowe w postaci niemal nieczytelnych reliktyw dawnego układu przestrzennego oraz jedynie 3 zachowanych budynków historycznych, z czego 2 zostały już zmodernizowane.

3. Obszar kurortu, część północna (powstała po 1900 r.)

Teren zajmuje północną część wpisanego do rejestru zabytków układu ruralistycznego, ograniczonego na zachodzie ul. Bałtycka, na wschodzie ul. Portowa i Korczaka, na południu ul. Przyjaźni, na północy brzegiem Zatoki Gdańskiej.

Północny obszar dawnego kurortu położony jest na urozmaiconym wysokościowo pasmie wzgórz wydmych, opadających w kierunku morza. **Dobrze zachował się jego układ przestrzenny, obejmujący obecną ulicę Bałtycką, Teleexpressu, Morską, Młodzieży, pd. odcinek Korczaka i północny fragment ul. Portowej.** Na regularnie rozplanowaną kompozycję przestrzenną, składają się niemal proste, przecinające się pod różnymi kątami ulice wzdłuż których usytuowano wolnostojące hotele, pensjonaty i wille, otoczone naturalnym parkiem leśnym. Główną oś komunikacyjną obszaru stanowi ul. Teleexpressu, przy której znajdują się najbardziej reprezentacyjne obiekty Krynicy Morskiej, w tym hotel Kaiserhof. Położona na stoku wzgórza ul. Morska zaprojektowana została jako ciąg pieszy ze schodami prowadzącymi na plażę i pełniła rolę osi widokowej na Zatokę Gdańską. Drugą oś widokową na Zatokę stanowi ul. Korczaka. Historyczne budynki skupione są w południowej części przedmiotowego terenu, głównie przy ul. Teleexpressu. Pojedyncze obiekty zabytkowe znajdują się także przy ul. Morskiej, Korczaka, Młodzieży i Portowej. Zachowana zabudowa kurortu posiada charakterystyczne zindywidualizowane formy architektoniczne, urozmaicone bryły i zazwyczaj eklektyczny detal. **W obrębie tej części układu 11 obiektów zostało objętych indywidualnym wpisem do rejestru zabytków (w tym 7 przy ul. Teleexpressu), a 6 ujętych zostało w Gminnej Ewidencji Zabytków.** Na wolnych działkach między historyczną zabudową zlokalizowane są obiekty współczesne. W obrębie ul. Teleexpressu zabudowa jest w większości dostosowana wielkością i formą do historycznego charakteru ulicy, jedynie we wschodniej części ulicy zlokalizowano w ostatnich latach mocno przeskalowane i pobudowane w zagęszczeniu apartamentowce. Elementami

dewaloryzującymi układ przestrzenny i walory architektoniczne zabudowy są towarzyszące obiektom w sezonie letnim tymczasowe obiekty handlowe.

W północnej części obszaru przeważa naturalny park leśny ze ścieżkami spacerowymi. Niestety nie zachowały się położone przy plaży historyczne obiekty związane z obsługą kąpieliska: pawilon plażowy i ciepłe łaźnie. Między ul. Bałtycką i Morską znajdują się rozproszone, wielkokubaturowe ośrodki wypoczynkowe oraz zespoły domków kempingowych, pochodzące z lat 60.-80. XX w., a także współczesne obiekty o funkcji turystycznej. Budynki te są w dużym stopniu przesłonięte dzięki pofałdowanemu ukształtowaniu terenu i wysokiej zieleni, które osłabiają ich dysharmonizujący wpływ na krajobraz obszaru.

Reasumując, dobrze zachował się historyczny układ urbanistyczno-architektoniczny dzielnicy, harmonijnie wkomponowany w pofałdowane ukształtowanie terenu i naturalny park leśny. Szczególnie wysokimi walorami wyróżnia się ul. Teleexpressu - jednorodna przestrzeń, z reprezentacyjną zabudową kurortową oraz stosunkowo dobrze wkomponowaną architekturą współczesną. Północną część obszaru cechują wysokie wartości krajobrazowo-rekreacyjne, stanowiące istotny i nieodłączny element funkcjonowania kurortu, oraz dopełnienie jego walorów przestrzenno-architektonicznych.

4. Obszar kurortu, część południowa (zagospodarowana głównie w latach 1840-1900)

Obszar zajmuje środkową część wpisanego do rejestru zabytków układu ruralistycznego, ograniczony jest na wschodzie ul. Portową, na północy Przyjaźni, na zachodzie granicą zagospodarowania ul. Leśnej (zach. granica wpisu do rejestru zabytków) i ul. Szkolną, na południu ul. Gdańską, Bosmańską i Rybacką – do skrzyżowania z ul. Szkolną.

Z najstarszej, szczególnie cennej dla dziedzictwa kulturowego Krynicy Morskiej, części kurortu do dnia dzisiejszego pozostało niewiele. Nie zachował się dom kuracyjny Belvedere. Pozostało po nim jednak czytelne w terenie, niezabudowane miejsce oraz komponowane otoczenie. **Zachował się park kuracyjny z elementami małej architektury: tarasami na pd.-wsch. stoku wzgórza, kamiennymi murami oporowymi i schodami** (pierwotnie schody były wytyczone z boku tarasów, obecne, prawdopodobnie z lat 30. XX w., są na osi założenia). Na zachód i północ od ul. Świerczewskiego rozciąga się teren w dużym stopniu pokryty zielenią leśno-parkową, stanowiący dawne otoczenie nieistniejących willi i pensjonatów. **Historyczny układ przestrzenny kurortu zachował się w niewielkim stopniu.** Z układu dróg i ścieżek zachował się przebieg północnego odcinka ul. Świerczewskiego oraz niewielkie fragmenty ulic Turystycznej, Tkaczy, Metalowców, Lotników, Zdrojowej i południowej części ul. Bałtyckiej skorygowanych po 1945 r. W tym okresie wytyczono także ulicę Nową, Parkową, Wąską oraz odcinek ul. Gdańskiej w okolicy skrzyżowania z ul. Bosmańską. Skorygowano skrzyżowanie ul. Portowej i Świerczewskiego. Niestety nie zachowała się także karczma, stacja pocztowa i położone przy nich obiekty kurortowe stanowiące istotne świadectwo rozwoju osadnictwa obszaru. **Na całym obszarze znajduje się 9 budynków ujętych w GEZ oraz 2 w rejestrze zabytków.**

Zabudowa omawianego terenu jest w ok. 90 % współczesna. Przeważają wysokie, osiągające nawet 3,5 kondygnacji budynki o mocno zróżnicowanych formach architektonicznych. **Zabudowa współczesna, liczbą, przeskalowanymi gabarytami i przesadną formą architektoniczną zdominowała nielicznie zachowane i rozproszone po obszarze obiekty historyczne.** Ponadto, w sezonie letnim, wzdłuż głównych ciągów komunikacyjnych lokalizowane są tymczasowe obiekty usługowe i reklamy, potęgujące nieład przestrzenny, szczególnie w centralnej części obszaru. Przykładem ahistorycznego zagospodarowania jest ul. Nowa, wytyczona ok. 2000 r. między ul.

Świerczewskiego, Portową i Gdańską, przy której wprowadzono małe, wąskie działki, zabudowane wysokimi, 3,5-kondygnacyjnymi budynkami, tworzącymi zwartą pierzeję.

Reasumując, najcenniejszym i najlepiej zachowanym fragmentem tej części układu przestrzennego jest wzgórze Kahlberg z pozostałościami zespołu kuracyjnego Belvedere, obejmującymi park z elementami małej architektury oraz niezabudowane, czytelne miejsce lokalizacji domu kuracyjnego. Wartościowym elementem układu jest także, występujący głównie w północnej i środkowej części obszaru, wysoki stopień pokrycia zielenią leśno-parkową.

Znaczna część obszaru uległa daleko idącym przekształceniom. Zachowały się wyłącznie fragmenty historycznego układu drogowego oraz nieliczne, w tym w części zmodernizowane budynki historyczne, rozproszone wśród dominującej zabudowy współczesnej. Obecne zagospodarowanie terenu jest w ok. 90 % współczesne i w głównej mierze stoi w sprzeczności z historycznymi zasadami kształtowania przestrzennego obszaru.

5. Obszar polderowy

Obszar położony wzdłuż brzegu Zalewu Wiślanego, ograniczony na zachodzie ul. Przechodnią, na wschodzie ul. Bojerowców, na północy ul. Rybacką, Bosmańską i Gdańską.

We wschodniej części tego terenu zachowały się miejsca lokalizacji pierwszego i drugiego mola. W wyniku przesunięcia linii brzegowej kosztem wód Zalewu, molo przy ul. Bosmańskiej przestało istnieć, a miejsce jego lokalizacji obecnie wchodzi w skład nabrzeża portu rybackiego. Z analogicznych przyczyn molo przy ul. Portowej zostało skrócone o połowę, a część przybrzeżna włączona została w obecne nabrzeże pasażerskie. Teren po wschodniej stronie mola pasażerskiego jest obecnie zagospodarowany w postaci współczesnego deptaka i parkingu.

Pozostały obszar polderu, składający się z parceli, wytyczonych prostopadle do osi ul. Rybackiej i Gdańskiej, został wtórnie podzielony na poprzeczne, mniejsze działki. Do poszczególnych posesji prowadzą drogi - sięgacze. Teren jest sukcesywnie zabudowywany. Zabudowę stanowią głównie domy jednorodzinne i pensjonaty, o wysokości od 1,5 do 3,5 kondygnacji oraz zróżnicowanych, nie nawiązujących do lokalnej tradycji formach architektonicznych. Lokalizowane są tu także domy i przyczepy campingowe potęgujące wrażenie nieładu przestrzennego. Przy ul. Gdańskiej zlokalizowane zostały sklepy wielkopowierzchniowe i parkingi. Część terenu między ul. Bosmańską i mołem pasażerskim pozostaje niezabudowana i zagospodarowana jest tymczasowo, m.in. jako lunapark. Dalej na wschód zlokalizowana jest szkółka windsurfingu z licznymi elementami zagospodarowania. **Różnorodność formy oraz kubatury zabudowy terenu wpływa bardzo niekorzystnie na ekspozycję i krajobraz kulturowy miasta.**

Reasumując, we wschodniej części obszaru występują niewielkie walory zabytkowe: silnie zmodernizowany i rozbudowany d. hotel Kahlberg oraz miejsca lokalizacji obu mol, które z powodu zmienionej linii brzegowej uległy znaczącym przekształceniom. Pozostała część obszaru nie zachowała walorów historycznych oraz została przekształcona w sposób zaburzający historyczne relacje widokowe Krynicy Morskiej z otaczającym krajobrazem. Wglądy widokowe z ulicy Gdańskiej w kierunku Zalewu Widokowego zostały w znacznej mierze przesłonięte przez zabudowę w obrębie polderów, a ekspozycja miasta z wód Zalewu Wiślanego została zaburzona poprzez chaotyczne zagospodarowanie przedpola widokowego.

4.3.1. KĄTY RYBACKIE

Układ ruralistyczny w formie z początku XX w. dobrze zachowany. Jego główne osie stanowią dwa ciągi komunikacyjne – ulica Rybacka i Piaskowa oraz poprzeczne drogi orientowane na zalew. Historyczna zabudowa, głównie w postaci skromnych domów rybackich, zachowana w postaci 49 obiektów ujętych GEZ. Znaczna część obiektów została silnie przekształcona (ocieplona, otynkowana lub rozbudowana), szczególnie w ostatnich 20-tu latach. Pierwotne elementy wpływające na wartość historyczną budynków zostały usunięte lub wymienione. Część z drewnianych werand została zastąpiona murowanymi, wymienione zostało pierwotne pokrycie dachowe na niezgodne z historycznym, a pierwotna stolarka okienna i drzwiowa, zastąpiona została stolarką o formie, materiale i podziałach niezgodnych z oryginalnymi.

4.3.2. SKOWRONKI

Pozostałość historycznego układu ruralistycznego stanowi fragment drogi biegnący po północnej stronie drogi krajowej. Historyczna zabudowa w obrębie układu zachowana fragmentarycznie i silnie przekształcona. Brak obiektów ujętych w GEZ.

4.3.3. NOWY ŚWIAT

Osada niezachowana. Obecnie w jej miejscu realizowany jest przekop Mierzei Wiślanej.

4.3.4. PRZEBRNO

Ze struktury historycznego układu ruralistycznego zachowała się fragmentarycznie, skorygowana (wyprostowany historyczny nieregularny przebieg), główna oś kompozycyjna układu – dzisiejsza ul. Wiejska. Brak jest dróg pierwotnie biegnących fragmentami po jej północnej i południowej stronie oraz ciągów komunikacyjnych orientowanych na Zalew. Historyczna zabudowa zachowała się w postaci 8 budynków ujętych w GEZ.

4.3.5. MŁYNISKA

Układ historycznej wsi zachowany we fragmencie ul. Wiejskiej. Historyczna zabudowa w postaci jednego siedliska (budynek mieszkalny i gospodarczy) ujętego w GEZ.

4.3.6. NOWA KARCZMA

Historyczny układ ruralistyczny dobrze zachowany w postaci przebiegu ul. Piaskowej. Zabudowa zachowana w postaci 7 budynków ujętych w GEZ. W północno-wschodniej części osady, w sąsiedztwie niezachowanego kościoła, pozostałości założonego w 1825 r. cmentarza ewangelickiego (kilka obudów grobów oraz pojedyncze stele) – teren ujęty w GEZ.

4.4. Znaczenie zasobów kulturowych dla funkcji turystycznej i rekreacyjnej Parku

W 2 poł XIX w. turystyka stanowiła siłę napędową rozwoju Mierzi Wiślanej, w szczególności Krynicy Morskiej. Elementem przyciągającym turystów były zarówno jej walory krajobrazowe, jak i wartości architektoniczne i przestrzenne rozwijającego się kurortu. Zniszczenia wojenne, powojenne oraz zaniedbania właścicieli obiektów zabytkowych i samorządów wynikające z braku środków finansowych oraz więzi z lokalnym dziedzictwem kulturowym spowodowały znaczne straty w zakresie wartości architektonicznych i przestrzennych osad w obrębie PKMW. Ożywienie turystyki w latach 60-tych spotęgowało utratę wartości przestrzennych obszaru poprzez wprowadzanie architektury niedostosowanej do uwarunkowań historycznych i burzącej kompozycję założeń historycznych.

Obecnie dominujące znaczenie w zakresie turystyki PKMW mają jego unikalne walory krajobrazowe. Dostrzegalne są działania na rzecz budowania tożsamości lokalnej, ochrony i uwypuklenia

materialnego i niematerialnego dziedzictwa obszaru (choćby w postaci funkcjonującego w Kątach Rybackich Muzeum Zalewu Wiślanego), jednak jest to poboczny nurt daleki od wiodących kierunków rozwoju Parku. Widoczne jest to chociażby w dążeniach samorządu do wykreślenia kolejnych terenów Krynicy Morskiej z rejestru zabytków oraz wizjach rozwoju i zagospodarowania miasta (patrz il. 90).

Obiektów zabytkowych w obrębie PKMW jest stosunkowo niewiele. Obiekty o najwyższych wartościach architektonicznych i historycznych to pozostałości po dawnej zabudowa kurortu w Krynicy Morskiej. Szczególnie atrakcyjnym elementem struktury miasta jest zabudowa ulicy Teleexpressu o dużym nagromadzeniu obiektów zabytkowych i spójnym charakterze. Uwagę przyciągają także pojedyncze zachowane w obrębie Mierzei chaty rybackie oraz latarnia morska.

Zasób dziedzictwa kulturowego PKMW nie jest traktowany jako wartość przekładająca się na konkretne korzyści rozwojowe, w tym w szczególności finansowe. Stanowi uwarunkowanie kolidujące z intensywnym zagospodarowywaniem terenów poszczególnych miejscowości w jego obrębie.

Biorąc pod uwagę unikalny charakter zasobów kulturowych Parku w postaci zabudowy kurortowej, pozostałości zabudowy osad rybackich oraz dziedzictwa niematerialnego, w tym wciąż żywej tradycji rybołówstwa, PKMW posiada duży potencjał mogący przyciągać turystów, zwłaszcza w zakresie elitarniej, kwalifikowanej, turystyki historycznej.

Konkretne wskazówki w zakresie ochrony i wykorzystania zasobów dziedzictwa kulturowego znajdują się opracowanych dla samorządów z terenu PKMW „Programach Ochrony Zabytków”. Zawarte w nich ustalenia nie znalazły jednak dotychczas wyraźnego odzwierciedlenia w działaniach gmin w zakresie polityki ochrony zabytków i co za tym idzie wzmocnienia ich znaczenia dla wiodących funkcji Parku – turystycznej i rekreacyjnej.

5. CHARAKTERYSTYKA KRAJOBRAZU

5.1. Ogólna charakterystyka krajobrazu na tle Pomorza i kraju

Obszar Parku Krajobrazowego Mierzei Wiślanej stanowi zwydmiony pas piasków morskich, który oddziela Zalew Wiślany od otwartych wód Zatoki Gdańskiej. Krajobraz Mierzei ukształtowany został poprzez boczne przemieszczanie materiału piaszczystego, w wyniku działania prądu przybrzeżnego tzw. dryftu. Ulegał on na przestrzeni wieków znacznym zmianom. Pierwotnie stanowił pasmo piaszczystych wysp, które z czasem stworzyły wąski półwysep, w obrębie którego kształtować zaczęło się osadnictwo w postaci tzw. „wsi wyspowych”;

Unikatowym elementem PKMW jest zróżnicowany morfologicznie pas lądu wzdłuż Zalewu Wiślanego. Składają się na niego niskie brzegi porośnięte szeroko szuwarami, stanowiące przedpole ekspozycji zatopionych w zieleni i wałach wydmowych zabudowań Mierzei oraz wysokie skarpy wydmowe w okolicach wsi Nowa Karczma (Piaski). Strone zbocza tej części Mierzei tworzą naturalny ciąg widokowy, z którego podziwiać można Zalew Wiślany i Wysoczyznę Elbląską z pięknie wyeksponowaną sylwetą katedry we Fromborku.

Cennym, przyciągającym rzesze turystów, walorem krajobrazowym Parku są szerokie, piaszczyste plaże. W ich panoramie, w przeważającej większości pozbawionej zabudowy, wyróżniają się tylko pojedyncze zacumowane łodzie i kutry oraz powiewające na wietrze kolorowe flagi sieci rybackich.

Piaszczysty wał tworzący Mierzeję Wiślaną ma zróżnicowany charakter. Pas białych wydm, który ciągnie w sąsiedztwie plaż nadmorskich na niemal całej jej długości, powstał w głównej mierze w XIX

w. i zabezpieczał Mierzeję przez niszczycielskimi działaniami morza. Najstarszy pas wydm ciągnie się od Gdańska do Sztutowa (otulina), a stąd do dawnej wsi Łysica (obecnie Krynica Morska) biegnie pasmo wydm o brązowym kolorze. Dalej od Krynicy Morskiej w granicy z Federacją Rosyjską występuje pasmo wydm żółtych.

Zróznicowane jest również ukształtowanie wydm. Do Krynicy Morskiej stanowią one pasmo małych wzniesień i garbów. Dalej na wschód występują pasy długich wydm ułożonych wzdłuż Mierzei, oddzielonych od siebie często szerszymi zagłębieniami międzywydmowymi. Taki układ widoczny jest także w ukształtowaniu terenu środkowej części Krynicy Morskiej. Wysokość wzniesień wydmowych jest również zróżnicowana. Od Wisłoujścia do Krynicy osiągają one wysokość kilkudziesięciu metrów. Za Krynica rozpoczyna się pasmo wydm wysokich, a w ich bogatym ukształtowaniu dominuje Wielbłądzi Garb, stanowiący najwyższy szczyt Mierzei Wiślanej oraz najwyższą stałą wydmę w Europie. Widok z niego rozpościera się zarówno na Zatokę Wiślaną jak i Zatokę Gdańską.

Interesującym z punktu widzenia zarówno kształtowania terenu, jak i niezwyklej historii osadnictwa a terenie Mierzei ma występowanie w tym obszarze piasków ruchomych tzw. wydm ruchomych. Czyniły one wiele szkody osadom wiejskim od średniowiecza do końca XVIII w. Wielu badaczy przytacza nazwy miejscowości, znanych z dokumentów, które zostały zasypane przez piaski, a ich ludność zmuszona była przenieść się w inne miejsce.

5.2. Wyniki inwentaryzacji stanu krajobrazu i ocena jego walorów

5.2.1. Typy krajobrazu i charakterystyka krajobrazów lokalnych Parku⁴⁷

Grupa - Nadrzędna kategoria systematyki krajobrazów wydzielona na podstawie skali aktualnego antropogenicznego przekształcenia terenu. Grupy A, B i C wskazują na przynależność krajobrazów do danej kategorii na podstawie kryterium strukturalno-procesowego (funkcjonalnego) służącego do uszeregowania krajobrazów wzdłuż umownego gradientu zastępowania naturalnych form i czynników kształtujących krajobraz przez formy i czynniki antropogeniczne.

- A. Krajobrazy przyrodnicze, kulturowo (zazwyczaj ekstensywnie) użytkowane, funkcjonujące głównie w wyniku działania procesów naturalnych, jedynie w różnym stopniu modyfikowanych przez działalność człowieka.
- B. Krajobrazy przyrodniczo-kulturowe ukształtowane w wyniku wspólnego działania procesów naturalnych oraz świadomych modyfikacji pokrycia terenu i struktury przestrzennej przez człowieka.
- C. C. Krajobrazy kulturowe, w których struktura i funkcja są w pełni ukształtowane przez działalność człowieka.

Typ - Jednostka typologiczna wyróżniana na podstawie dominujących form pokrycia terenu. Podstawowa kategoria systematyki krajobrazów stosowana w procedurze delimitacji i identyfikacji krajobrazów.

---

⁴⁷ T. J. Chmielewski, U. Myga-Piątek, J. Solon, *Typologia aktualnych krajobrazów Polski*, Przegląd Geograficzny, 2015, 87, 3, s. 377-408; J. Solon, T. J. Chmielewski, U. Myga-Piątek, *Identyfikacja i ocena krajobrazów – metodyka oraz główne założenia*, POLSKA AKADEMIA NAUK INSTYTUT GEOGRAFII I PRZESTRZENNEGO ZAGOSPODAROWANIA im. S. Leszczyckiego, Warszawa 2015; Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 11 stycznia 2019 r. w sprawie sporządzania audytów krajobrazowych (Dz.U. 2019 poz. 394).

Podtyp - Drugorzędna kategoria systematyczna krajobrazów, będąca wynikiem podziału typów, wyróżniana na podstawie różnic w strukturze przestrzennej oraz charakteru dominujących w krajobrazie czynników i funkcji.

W klasyfikacji określonej w Rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 11 stycznia 2019 r. w sprawie sporządzania audytów krajobrazowych nie wskazano krajobrazów morskich. Ze względu na swoją specyfikę, wymagają one oddzielnego opracowania, według odrębnych kryteriów. Na potrzeby zestawienia wprowadzono morski typ krajobrazu (zlokalizowany w otulinie PKMW), podtyp zatokowy oraz scharakteryzowano go wyłącznie pod kątem znaczenia dla ekspozycji Parku.

Tab. 5. Typy krajobrazu i charakterystyka krajobrazów lokalnych Parku

Grupa	Typ	Podtyp	Charakterystyka
A. Krajobrazy przyrodnicze	Morski (mały fragment w obrębie PKMW, krajobraz w granicach otuliny, stanowiący przedpole widokowe Mierzei)	1a. Zatokowy	Występowanie - część wód Zatoki Gdańskiej, stanowiąca morze terytorialne w rozumieniu art. 5 ustawy z dnia 21 marca 1991 r. o obszarach morskich Rzeczypospolitej Polskiej i administracji morskiej (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 2135). Krajobraz wód Zatoki Gdańskiej (zlokalizowany poza formalnymi granicami PKMW - otulina) stanowi przedpole ekspozycji Parku oraz element stanowiący o jego wartościach przyrodniczych i krajobrazowych.
	Wód powierzchniowych (częściowo w granicach PKMW, pozostała część w obrębie otuliny, przedpole widokowe Mierzei)	2a. Wody przejściowe	Występowanie - Zalew Wiślany oraz część wód Zatoki Gdańskiej, stanowiących morskie wody wewnętrzne w rozumieniu art. 4 ustawy z dnia 21 marca 1991 r. o obszarach morskich Rzeczypospolitej Polskiej i administracji morskiej (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 2135). Krajobraz wód przejściowych (zlokalizowany poza formalnymi granicami PKMW - otulina) stanowi przedpole ekspozycji Parku oraz Wysoczyzny Elbląskiej, widocznej z terenu PKMW oraz element stanowiący o jego wartościach przyrodniczych i krajobrazowych.
	Bagiennie-łąkowy – głównie bezleśne	3a. Z dominacją szuwarów	Wstępowanie - charakterystyczny element krajobrazu PKMW, rozciągający się niemal na całej długości nadzalewowej linii brzegowej Parku. Tło krajobrazowe tworzą zbiorowiska roślinne szuwarów będące przedpolem ekspozycji zarówno Mierzei jak i Zalewu Wiślanego. Szerokie, połacie szuwarów powiązane są widokowo z elementami przestrzennymi krajobrazu w postaci łąk, lasów mierzejowym, nadzalewowych skarp wydmowych oraz systemem osadniczym.

	Leśny	4a. Z przewagą siedlisk borowych	<p>Występowanie - dominujący na terenie PKMW krajobraz lasów mierzejowych. Charakterystyczny dla zaplecza plaż nadmorskich oraz wschodniej części PKMW (od Krynicy Morskiej do granicy z Obwodem Kaliningradzkim).</p> <p>Tło krajobrazowe tworzą lasy, grunty leśne czasowo odlesione i drogi leśne, pokrywające strefę wałów i wzniesień wydmych z nieckami między wydmami.</p>
		4b. Z przewagą siedlisk lasowych	<p>Występowanie - głównie w południowej części PKMW w odcinku od Kątów Rybackich do Krynicy Morskiej.</p> <p>Tło krajobrazowe tworzą lasy, grunty leśne czasowo odlesione oraz drogi leśne pokrywające pagórkowaty lub falisty obszar wydm.</p>
	Bezleśny: piaszczysty	4a. Murawy napiaskowe	<p>Występowanie – Rezerwat „Kąty Rybackie”.</p> <p>Tło krajobrazowe tworzą rozległe suche murawy napiaskowe. Krajobraz charakterystyczny dla najstarszej części rezerwatu, gdzie po systematycznej wycince drzew zniszczonych przez zasiedlające je kormorany, nastąpiła masowa kolonizacja gatunkami tolerującymi intensywne nawożenie guanem, głównie nitrofitami (w tym trzcinnikiem piaskowym). W krajobrazie wyróżniają się pojedyncze suche konary wciąż stojących lub powalonych drzew.</p>
		5b. Bezleśne wydmy śródlądowe oraz wydmy i plaże nadmorskie	<p>Występowanie – wydmy i plaże nadmorskie pasa wydłuż Zatoki Gdańskiej, wydma śródlądowa szara w okolicy wsi Nowa Karczma oraz skarpy wydm od strony Zalewu Wiślanego.</p> <p>Tło krajobrazowe jest tworzone przez strefowy układ naturalnych zbiorowisk nieleśnych na plażach i wydmach nadmorskich oraz na wydmie szarej. Krajobrazy graniczą i przenikają się z krajobrazem wód Zatoki Gdańskiej oraz leśnymi krajobrazami borowymi w regionach przymorskich.</p> <p>Wydmy szare bezleśne na Mierzei Wiślanej są obecnie rzadkim elementem krajobrazu. Najbliższa typowej wydmy szarej jest wydma zlokalizowana w okolicach wsi Nowa Karczma.</p> <p>Tło krajobrazowe stanowi bezleśny stok porośnięty pionierską roślinnością piaskową, w tym turzycą piaskową, płucnicą islandzką, kocanką piaskową, chrobotkiem leśnym czy chrobotkiem smukłym.</p>

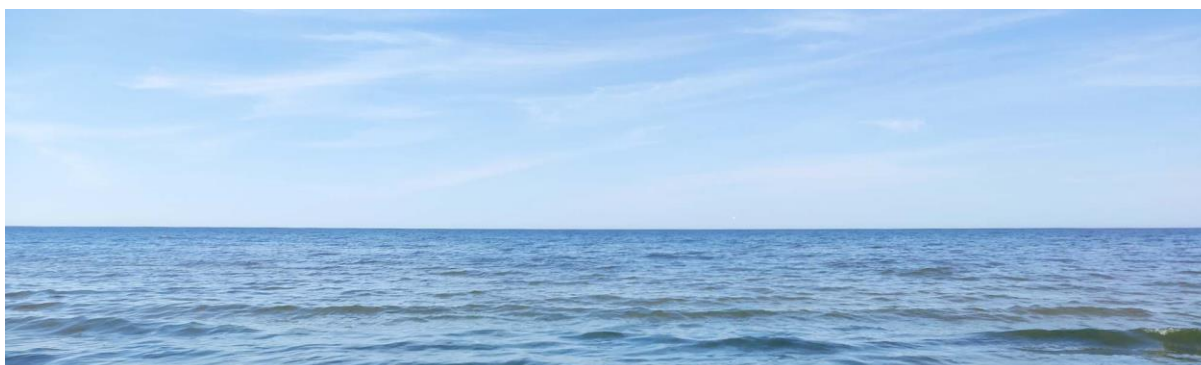
B. Krajobrazy przyrodniczo- - kulturowe	Wiejski	6g. Z przewagą terenów zabudowanych o charakterze wiejskim	<p>Występowanie - Występowanie – Kąty Rybackie, Skowronki, Przebrno, Nowa Karczma.</p> <p>Z uwagi na wyjątkowy charakter wsi o układzie wyspowym oraz specyfikę terenu bazującego głównie na rybołówstwie, tło krajobrazowe stanowiły tu niewielkie grunty wykorzystywane historycznie głównie na funkcje związane nie z rolnictwem a rybołówstwem (wędzarnie, budy jesiotrowe i rybacówki). Pozostałości historycznych elementów struktury wsi to nieregularnie rozmieszczone chaty rybackie i ciągi komunikacyjne orientowane na Zalew Wiślany.</p> <p>Tylko w obrębie osad Kąty Rybackie i Przebrno tłem krajobrazowym są tereny wykorzystywane rolniczo.</p> <p>W Przebrnie to historyczne poldery wsi, obecnie łąki, pastwiska, grunty orne lub ugory i odłogi. Dominują działki ułożone równolegle o wydłużonym kształcie. W Kątach Rybackich częściowo zachowane rolnicze krajobrazy stopniowo zajmowane są przez nowopowstającą zabudowę.</p>
	Podmiejski i osadniczy	7a. Leśno-osadnicze o charakterze willowym (i pensjonatowym)	<p>Występowanie – północna część Krynicy Morskiej.</p> <p>Tłem krajobrazowym są kompleksy zabudowy willowej i pensjonatowej, w otoczeniu leśnym.</p>
		7b. Wielkie kompleksy hotelowo-sportowe	<p>Występowanie – północna część Krynicy Morskiej, okolice ulic Przyjaźni i Żołnierzy.</p> <p>Tłem krajobrazowym duże kompleksy zabudowy hotelowej, w otoczeniu zabudowy towarzyszącej (parkingi, drogi dojazdowe, tereny sportowo-rekreacyjne i inne tereny zieleni urządzonej) oraz campingowej.</p>
		7c. Miejscowości o zwartej, wielorzędowej zabudowie o charakterze wiejskim	<p>Występowanie – południowa część Krynicy Morskiej, w tym teren historycznych układów ruralistycznych wsi Lipa i Łysica.</p> <p>Tłem krajobrazowym jest wyodrębniona z otoczenia intensywna i zwarta zabudowa, głównie o charakterze wiejskim, z dominującą funkcją mieszkaniową. Z dawnego funkcjonalnego układu rolniczego zachowały się głównie: układ siedliska, ogrody przydomowe oraz zarastające ugory w obrębie sukcesywnie zagospodarowywanych historycznych polderów.</p>

C. Krajobrazy kulturowe	Wodnogospodarczy	8a. Nabrzeża portowe	Występowanie - porty rybackie w Kątach Rybackich, Krynicy Morskiej i Nowej Karczmie. Tłem krajobrazowym jest infrastruktura portów/przystani rybackich z zacumowanymi kutrami oraz tradycyjnymi narzędziami rybackimi i urządzenia połowowymi.
	Komunikacyjny	9a. Węzły komunikacyjne i transportowe	Występowanie - Przekop Mierzei Wiślanej. Tłem krajobrazowym jest obszar o przekształconej powierzchni ziemi – sztucznie utworzony przekop, towarzysząca infrastruktura drogowa oraz sztuczna wyspa na terenie Zalewu Wiślanego (otulina).
	Ludyczny	10a. Parki rozrywki	Występowanie – Park Rozrywki i Lunapark w Krynicy Morskiej. Tłem krajobrazowym jest zabudowa o różnym stopniu skupienia pełniąca funkcje rekreacyjne i rozrywkowe.

Dokumentacja fotograficzna typów krajobrazów w obrębie PKMW (fot. Ewelina Diakowska)

Il. 54: Pas lądowy pomiędzy Zatoką Gdańską a Zalewem Wiślanym - wąska Mierzeja Wiślana.

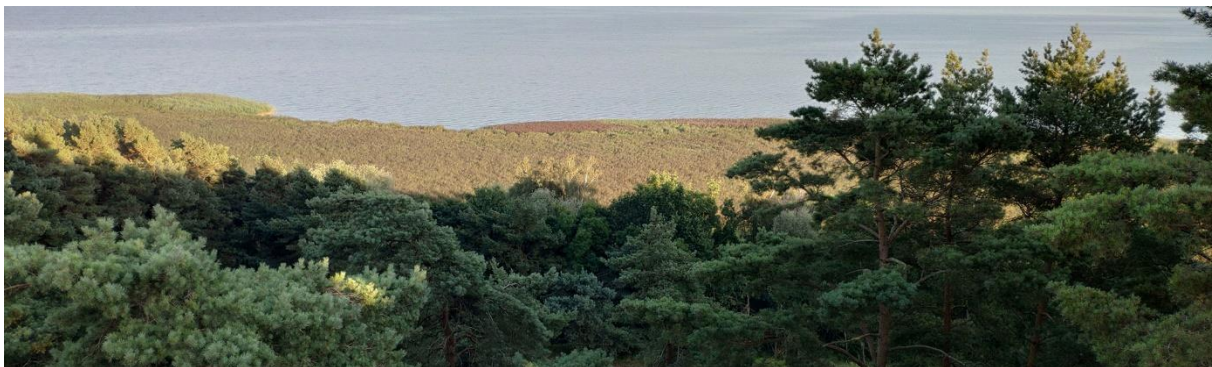
Il. 55: Krajobraz przyrodniczy, morski, zatokowy - wody Zatoki Gdańskiej (formalnie w granicach otuliny PKMW).

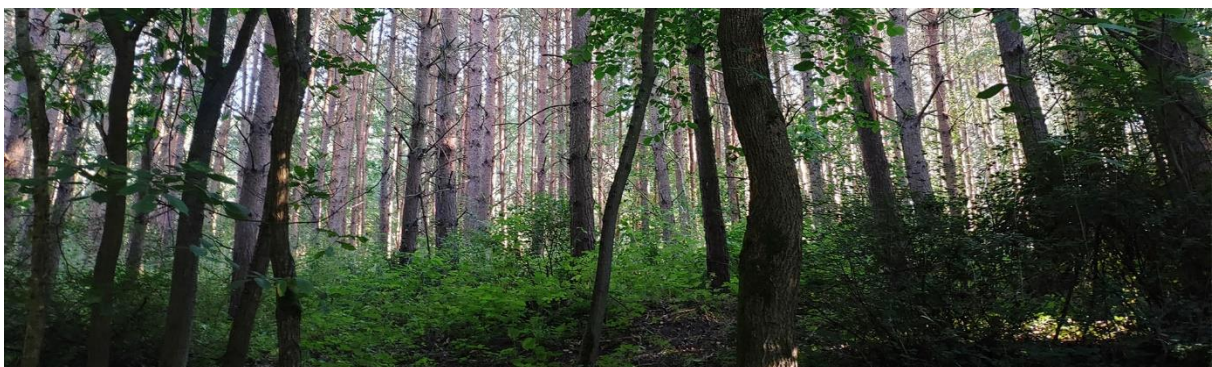
Il. 56: Krajobraz podwodny wód Zatoki Gdańskiej (poza formalnymi granicami PKMW).

Il. 57: Krajobraz przyrodniczy, wód powierzchniowych, wody przejściowe - wody Zalewu Wiślanego (formalnie w granicach otuliny PKMW).

Il. 58: Krajobraz przyrodniczy, leśny, z przewagą siedlisk borowych oraz bagienno-łąkowy – głównie bezleśny, z dominacją szuwarów.

Il. 59: Krajobraz przyrodniczy leśny z przewagą siedlisk borowych.

Il. 60: Krajobraz przyrodniczy, leśny, z przewagą siedlisk borowych.

Il. 61: Krajobraz przyrodniczy, leśny, z przewagą siedlisk lasowych.

Il. 62: Krajobraz przyrodniczy, bezleśny: piaszczysty, murawy napiaskowe, w tle obumierający drzewostan w obrębie rezerwatu "Kąty Rybackie".

Il. 63: Obumierający drzewostan w obrębie rezerwatu "Kąty Rybackie".

Il. 64: Krajobraz przyrodniczy, bezleśny: piaszczysty, murawy napiaskowe, w tle obumierający drzewostan w obrębie rezerwatu "Kąty Rybackie".

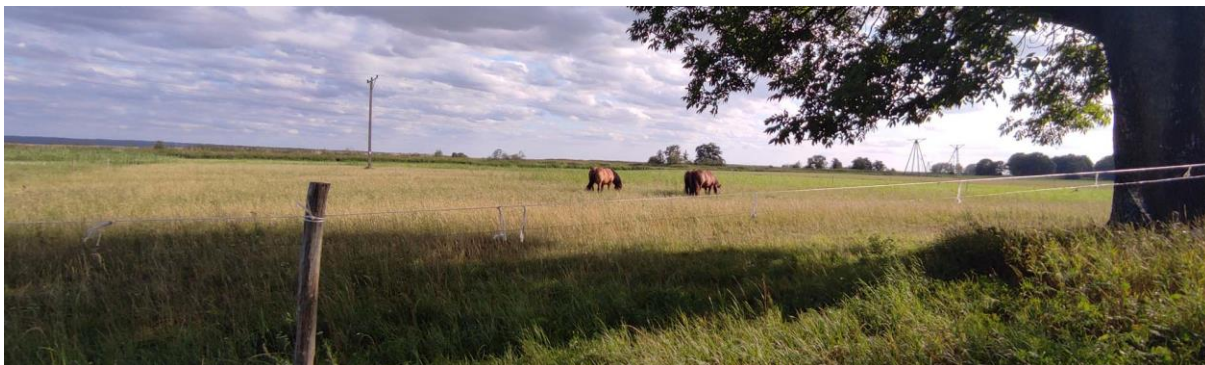
Il. 65: Krajobraz przyrodniczy, bezleśny: piaszczysty, bezleśne wydmy i plaże nadmorskie.

Il. 66: Krajobraz przyrodniczy, bezleśny: piaszczysty, bezleśne wydmy i plaże nadmorskie.

Il. 67.: Krajobraz przyrodniczo-kulturowy, wiejski, z przewagą wstęgowo ułożonych zespołów niewielkich pól ornych, łąk i pastwisk - łąki nad Zalewem Wiślanym w rejonie Krynicy Morskiej.

Il. 68: Krajobraz przyrodniczo-kulturowy, wiejski, z przewagą wstęgowo ułożonych zespołów niewielkich pól ornych, łąk i pastwisk - łąki nad Zalewem Wiślany w obrębie wsi Przebrno (obecnie część Krynicy Morskiej).

Il. 69: Krajobraz przyrodniczo-kulturowy, wiejski, z przewagą wstęgowo ułożonych zespołów niewielkich pól ornych, łąk i pastwisk - pastwiska w obrębie wsi Przebrno (obecnie część Krynicy Morskiej).

Il. 70: Krajobraz przyrodniczo-kulturowy, wiejski, z przewagą wstęgowo ułożonych zespołów niewielkich pól ornych, łąk i pastwisk – pola uprawne w obrębie wsi Przebrno (obecnie część Krynicy Morskiej).

Il. 71: Krajobraz przyrodniczo-kulturowy, wiejski, z przewagą wstęgowo ułożonych zespołów niewielkich pól ornych, łąk i pastwisk, w obrębie wsi Przebrno (obecnie część Krynicy Morskiej).

Il. 72: Krajobraz przyrodniczo-kulturowy, wiejski, z przewagą wstęgowo ułożonych zespołów niewielkich pól ornych, łąk i pastwisk - sad w obrębie historycznych polderów wsi Przebrno.

Il. 73: Krajobraz przyrodniczo-kulturowy, podmiejski i osadniczy, leśno-osadniczy o charakterze willowym (i pensjonatowym) – ulica portowa w Krynicy Morskiej.

Il. 74: Krajobraz kulturowy, wodnogospodarczy, nabrzeża portowe – port w Nowej Karczmie.

Il. 75: Krajobraz kulturowy, ludyczny, park rozrywki – Lunapark w Krynicy Morskiej.

5.2.2. Punkty i ciągi widokowe oraz ich przedpola

A. Zdefiniowanie pojęć

Punkty widokowe to naturalne miejsca (punkty widokowe terenowe) lub obiekty budowlane (punkty widokowe obiektowe), umożliwiające postrzeganie rozległych panoram krajobrazowych.

Ciągi widokowe to trasy piesze, rowerowe, samochodowe, kolejowe i wodne, umożliwiające, wraz z przemieszczaniem się obserwatora, postrzeganie rozległych panoram krajobrazowych.

Przedpole punktu lub ciągu widokowego to postrzegana z przestrzeń, pozbawiona przesłon krajobrazowych. Na przedpolu występuje wolna przestrzeń warunkująca ekspozycję widoku (np. tafla wody) i obserwację odległych dominant i akcentów krajobrazowych – elementów przyrodniczych lub antropogenicznych silnie odznaczających się wizualnie w krajobrazie (np. bryła i wieża kościoła we wsi).

B. Punkty widokowe i ich przedpola

W PKMW występują punkty widokowe terenowe i obiektowe.

Punkty terenowe (urządzone i nieurządzone) to:

- punkty przy górnej krawędzi zabradowanych skarp wydm z widokami na plażę u podnóża skarpy i morze;
- punkty przy górnej oraz dolnej krawędzi nadzalewowych skarp wydmowych z widokami na zalesione wydmy Mierzei, Zalew Wiślany oraz Wysoczyznę Elbląską;
- tymczasowy punkt widokowy na Przekop Mierzei Wiślanej, obecnie w głównej mierze widok na wykopy oraz ciężki sprzęt;
- nieurządzony punkt widokowy w sąsiedztwie linii brzegowej Zalewu w rejonie wsi Piaski z widokami na trzcinowiska, Zalew i Mierzeję Wiślana oraz Wysoczyznę Elbląską;

PKMW eksponowany jest także z punktów widokowych zlokalizowanych na południowym brzegu Zalewu, w tym z Tolkmicka, Kadyn, Fromborka (w tym z Wieży Radziejowskiego, Wieży Wodnej oraz portu) oraz Nowej Pasłęki (w szczególności z portu). W eksponowanej liniowej strukturze zalesionej Mierzei Wiślanej widocznej z Tolkmicka i Kadyn wyróżnia się panorama Krynicy Morskiej, z kolei z Fromborka oraz Nowej Pasłęki – Nowej Karczmy.

Punkty obiektowe mają w PKMW dwojaki charakter. Pierwszą grupę stanowią wysokie obiekty umożliwiające oglądanie krajobrazu we wszystkich kierunkach. Są to:

- wieża widokowa na najwyższym szczycie Mierzei Wiślanej i najwyższej stałej wydmy w Europie – Wielbłądzi Grzbiet z widokami na wody Zatoki Gdańskiej, Zalew Wiślany oraz Wysoczyznę Elbląską;
- platforma widokowa do obserwacji ptaków na stałej wydmy - Góra Pirat z widokami na wody Zatoki Gdańskiej, Zalew Wiślany oraz Wysoczyznę Elbląską z sylwetą Katedry we Fromborku;
- latarnia morska w Krynicy Morskiej, widok na zabudowania Krynicy Morskiej, Zalew Wiślany oraz Zatokę Gdańską;
- potencjalny punkt widokowy w tzw. „starej latarni morskiej”, będącej niegdyś dawną stacją ratownictwa morskiego (brzegowego), która tylko przez pewien czas spełniała funkcję świetlnego punktu nawigacyjnego; nieruchomość stanowi własność Związku Harcerstwa Rzeczypospolitej i z uwagi na organizowane tam latem obozy harcerskie nie jest dostępna do zwiedzania;

Drugą grupę punktów widokowych obiektowych stanowią **mola i pomosty** z widokami na Zalew Wiślany, jego strefę brzegową oraz na zaplecze lądowe. Mola i pomosty ogólnodostępne to:

- pomost oraz nabrzeże portu rybackiego w Kątach Rybackich;
- moło w Krynicy Morskiej;
- pomost w obrębie portu rybackiego na Zalewie Wiślanym w obrębie wsi Nowa Karczma;

Dokumentacja fotograficzna panoram krajobrazowych z punktów widokowych terenowych (fot. Ewelina Diakowska)

Il. 76: Widok z górnej krawędzi zabradowanych skarp wydm na plażę i Zatokę Gdańską.

Il. 77: Widok z brzegu Zalewu Wiślanego w okolicach wsi Nowa Karczma na Mierzeji i Zalew Wiślany.

Il. 78: Widok na Zalew i Mierzeję Wiślaną z Wieży Radziejowskiego na Wzgórzu Katedralnym we Fromborku.

Il. 79: Widok na Zalew i Mierzę Wiślana z Wieży Radziejowskiego na Wzgórzu Katedralnym we Fromborku.

Il. 80: Widok z portu we Fromborku na Zalew i Mierzę Wiślana.

Dokumentacja fotograficzna panoram krajobrazowych z punktów widokowych obiektowych (fot. Ewelina Diakowska)

Il. 81: Widok z wieży widokowej na stałej wydmie Wielbłądzi Grzbiet w kierunku Zalewu Wiślanego.

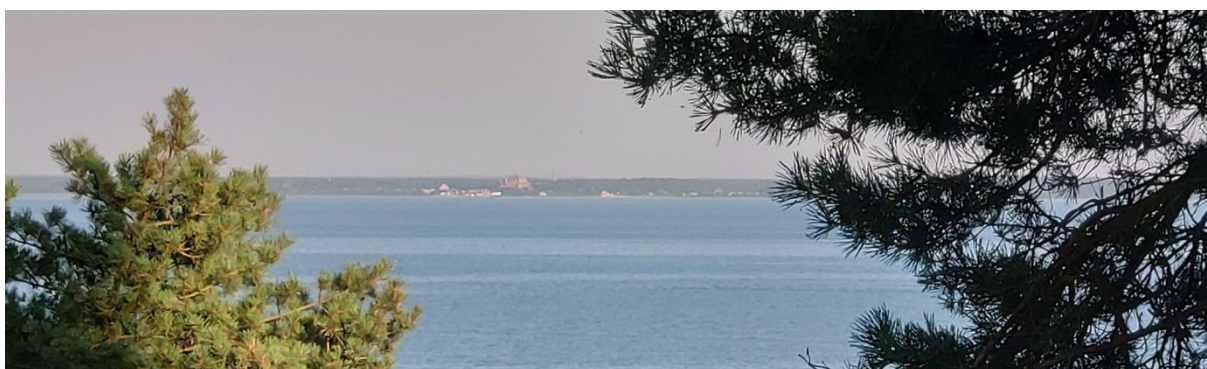
Il. 82: Widok z wieży widokowej na stałej wydmie Wielbłądzi Grzbiet w kierunku Zatoki Gdańskiej.

Il. 83: Widok z wieży widokowej na stałej wydmie Góra Pirat w kierunku Zatoki Gdańskiej.

Il. 84: Widok z wieży widokowej na stałej wydmie Góra Pirat w kierunku Zalewu Wiślanego.

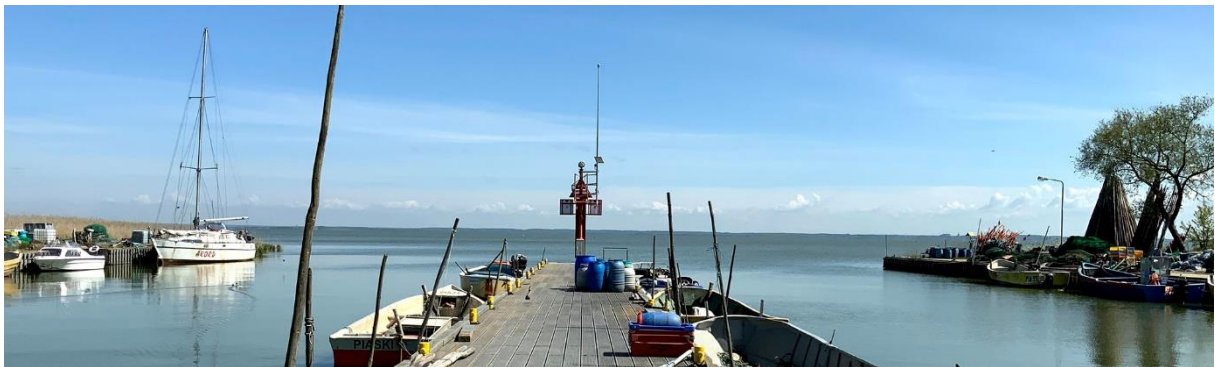
Il. 85: Widok na Wysoczyznę Elbląską z zabudową Fromborka z Góry Pirat (fot. ED)

Il. 86: Widok z pomostu w obrębie przystani żeglarskiej w Kątach Rybackich na Zalew Wiślany i Wysoczyznę Elbląską.

Il. 87: Widok z mola w Krynicy Morskiej na Zalew Wiślany i Wysoczyznę Elbląską.

Il. 88: Widok z pomostu w obrębie przystani żeglarskiej w Nowej Karczmie na Zalew Wiślany i Wysoczyznę Elbląską.

Il. 89: Widok z pomostu w obrębie przystani żeglarskiej w Nowej Karczmie na zabudowę wsi Nowa Karczma.

Il. 90: Widok z pomostu w obrębie przystani rybackiej w Kątach Rybackich na zabudowę wsi, z silnie ingerującą w krajobraz zabudową apartamentową..

Il. 91: Widok z mola w Krynicy Morskiej na zabudowę miasta.

Z pośród ww. punktów największe walory krajobrazowe posiada punkt widokowy w postaci wieży obserwacyjnej na wydmie stałej – Góra Pirat skąd rozpościera się piękny widok na zalesione wydmy, trzcinowiska, Zatokę Gdańską oraz Wysoczyznę Elbląską, gdzie wyróżnia się zabudowa Tolkmicka i Fromborka.

C. Ciągi widokowe i ich przedpola

Główny ciąg widokowy w PKMW stanowią **linie brzegowe** Zatoki Gdańskiej oraz Zalewu Wiślanego. Podstawowym jej przedpołem są po horyzont wody otwartego morza (formalnie poza PKMW) lub wody zalewu (formalnie poza PKMW), ograniczone w oddali Wysoczyzną Elbląską. W przypadku przemieszczania się wzdłuż brzegu krajobraz jest zawsze dualny – lądowo - wodny, w osi z linią brzegu.

Wzdłuż brzegów Zalewu Wiślanego występują liczne przerwy w ciągu widokowym, na odcinkach występowania szuwarów przybrzeżnych, w rejonach portów i przystani morskich oraz na wygrodzonych terenach prywatnych.

Oprócz ww. w PKMW występują ciągi widokowe ze szlaków turystyki pieszej i rowerowej, z dróg różnych kategorii i oraz ze szlaków turystyki wodnej – Zalew Wiślany i wybrzeże Zatoki Gdańskiej.

Najważniejsze ciągi widokowe w PKMW:

- ciąg widokowy w obrębie plaż nadmorskich z widokami na Zatokę Gdańską;
- ciąg widokowy wzdłuż drogi nr 501 od wsi Kąty Rybackie do wsi Skowronki z widokami na Zalew Wiślany poprzedzony szerokimi szuwarami, widoki ograniczone wyniesieniami Wysoczyzny Elbląskiej oraz w kierunku północnym na zabudowę wsi Kąty Rybackie, Skowronki oraz zalesione wydmy;
- wał przeciwpowodziowy w Kątach Rybackich pomiędzy portem, a prywatną mariną z widokiem na Zalew Wiślany i Wysoczyznę Elbląską;
- widok z ulicy Wiejskiej na historyczne poldery osady Przebrno;
- wał przeciwpowodziowy we wsi Przebrno z widokami na Zalew Wiślany poprzedzony szerokimi szuwarami, ograniczonymi wyniesieniami Wysoczyzny Elbląskiej;
- wał przeciwpowodziowy wzdłuż brzegu Zalewu Wiślanego (obecnie podwyższany) na wysokości miasta Krynica Morska ze ścieżką pieszo-rowerową (znaczna ingerencja w naturalny krajobraz linii brzegowej Zalewu Wiślanego);
- ciąg widokowy wzdłuż ulicy Gdańskiej w Krynicy Morskiej, z nielicznymi obecnie wglądami na Zalew Wiślany, obecnie w znacznej mierze przesłoniętymi poprzez zabudowę historycznych polderów;
- ciąg widokowy w obrębie ulicy Słonecznej we wsi Nowa Karczma z widokiem na Zalew Wiślany oraz Wysoczyznę Elbląską;

Odrębnym zagadnieniem są ciągi widokowe ze szlaków turystyki wodnej znajdujące się formalnie poza obszarem PKMW. Szczególnie urokliwy jest widok z promu płynącego z Krynicy Morskiej do Fromborka pozwalającego na obserwację zarówno otulonych szuwarami, zalesionych wydm Mierzei, zatopionej, a miejscami dominującej w krajobrazie zabudowy Krynicy Morskiej oraz wsi Kąty Rybackie, Skowronki, Przebrno i Nowa Karczma, jak i Wysoczyzny Elbląskiej. Na Zalewie Wiślanym odbywają się rejsy także do Elbląga, Tolkmicka oraz przejażdżki po Zalewie.

Podobne widoki dostępne są od strony północnej z wód Zatoki Gdańskiej na piękne plaże ze stromymi, zalesionymi zboczami.

Il. 92: Ciąg widokowy wzdłuż drogi nr 501 na wysokości wsi Kąty Rybackie z widokiem na Zalew Wiślany i Wysoczyznę Elbląską poprzedzony szerokim pasem szuwarów.

Il. 93: Widok z podwyższonego wału powodziowego w Krynicy Morskiej na Zalew Wiślany i Wysoczyznę Elbląską.

Il. 94: Zdewaloryzowany widok z podwyższonego wału powodziowego w Krynicy Morskiej na zabudowę Krynicy.

Il. 95: Widok z podwyższonego wału przeciwpowodziowego na szuwary i zalesione wydmy Mierzei Wiślanej.

Il. 96: Widok z wału przeciwpowodziowego na szuwary i Zalew Wiślany.

Il. 97: Widok z wału przeciwpowodziowego na Zalew Wiślany i Wysoczyznę Elbląską.

Il. 98: Widok z wału przeciwpowodziowego na poldery (przedpole ekspozycji) i panoramę wsi Przebrno.

Il. 99: Widok na Mierzeję Wiślana z wód Zalewu Wiślanego (fot. Barbara Jaszczuk Skolimowska).

Il. 100: Widok na panoramę Krynicy Morskiej, z silnie eksponowaną latarnią morską, z wód Zalewu Wiślanego, z (fot. Barbara Jaszczuk Skolimowska).

Podsumowując, krajobraz PKMW postrzegany jest zarówno z lądowych jak i wodnych ciągów widokowych. Znaczne wyniesienia, w tym w szczególności Góra Pirat umożliwiają postrzeganie krajobrazu Mierzei w skali subregionalnej, a nawet regionalnej (w zależności od pogody).

5.2.3. Osie, wnętrza i otwarcia widokowe

A. Zdefiniowanie pojęć

Oś widokowa – ukierunkowanie widoku na określony obiekt, np. oś widokowa między pierzejami zabudowy miasta nadmorskiego ukierunkowująca widok na morze, oś widokowa wzdłuż drogi ukierunkowująca widok na kościół we wsi.

Wnętrze krajobrazowe – przestrzeń wizualnie ograniczona „ścianami” utworzonymi przez naturalne lub antropogeniczne elementy, najczęściej lokalna, rzadziej subregionalna, np. śródlądowe torfowisko ograniczone lasem, bezleśna dolina ze zboczami eliminującymi widoki na jej otoczenie, rynek śródmiejski domknięty pierzejami zabudowy.

Otwarcie widokowe – miejsce, z którego pojawia się nagle widok na rozległą przestrzeń, krajobrazowo znacząco odmienną od dotychczas postrzeganej przez obserwatora, np. otwarcie widoku na dolinę po dojściu do jej górnej krawędzi, otwarcie widoku na morze z przejścia na plażę.

B. Osie widokowe

Osie widokowe występują w PKMW sporadycznie. Stanowią je odcinki niektórych dróg, jak:

- końcowy odcinek ulicy Teleexpressu i Żeromskiego z widokiem na hotel Keiserhof w Krynicy Morskiej;
- końcowy odcinek ulicy Portowej odcinek ulicy Portowej z widokiem na Willę Warta przy ul. Teleexpressu 17 w Krynicy Morskiej;
- odcinek ulicy Sienkiewicza i Żołnierzy z widokiem na latarnie morską w Krynicy Morskiej;

- odcinek ulicy Morskiej w Kątach Rybackich z widokiem na Zalew Wiślany;
- odcinek ulicy Morskiej w Kątach Rybackich z widokiem na Zatokę Gdańską;
- zejście do plaży w Kątach Rybackich z widokiem na Zatokę Gdańską;

Specyficzne osie widokowe stanowią prześwit w zainwestowaniu polderów w Krynicy Morskiej z widokami na Zalew Wiślany. Charakter osi widokowych mają też przyplażowe odcinki niektórych przejść na plażę przez wydmy, ale istotniejsze są ich otwarcia widokowe na morze na linii styku z plażą.

Il. 102: Zdewaloryzowana oś widokowa na Zatokę Gdańską we wsi Kąty Rybackie.

Il. 101: Willa Warta przy ul. Teleexpressu 17 na zamknięciu osi widokowej ulicy Portowej.

C. Otwarcia widokowe

Powszechne w PKMW są otwarcia widokowe występujące w końcowych odcinkach przejść na plażę morskie, często ze stromym zboczem podkreślającym element zaskoczenia. Większość przejść prowadzi przez lasy na wydmach, a na ich końcu następuje otwarcie widokowe na plażę i morze. Przy pierwszym przejściu jest to otwarcie zaskakujące ludzi odmiennością krajobrazu i jego bezkresem po horyzont (w zależności od pogody), a przy każdym następnym przejściu utrwalające w pamięci turystów najbardziej specyficzny dla PKMW krajobraz lądowo-morski – wydnowo-plażowy.

Otwarcia widokowe na Zatokę Gdańską występują także w obrębie wejść na plażę na terenach zurbanizowanych, w niektórych miejscach niestety zdewaloryzowane przez mało estetyczną architekturę obiektów gastronomicznych i handlowych.

Otwarcia widokowe na Zalew Wiślany występują w obrębie mola w Krynicy Morskiej, portów rybackich oraz miejsc z wykarczowanym pasem szuwarów (często o zdewaloryzowanym krajobrazie). Przestrzeń pozbawiona szuwarów odsłania szerszy widok na Zalew Wiślany i krajobraz na drugim brzegu Zalewu Wiślanego, a wysunięcia infrastruktury portowej oraz molo pozwalają na jeszcze szerszą jego obserwację.

Obserwację Zalewu umożliwiają także otwarcia widokowe na zakończeniu ścieżek leśnych prowadzących do jego brzegu, szczególnie atrakcyjnych w obrębie nadzalewowych skarp wydnowo-plażowych.

W obrębie terenów zurbanizowanych niewielkie otwarcia widokowe w kierunku Zalewu Wiślanego występują w obrębie przesmyków między zabudową powstałą na terenie historycznych polderów.

Il. 108: Otwarcie widokowe na Zatokę Gdańską ze skarpy wydmy w okolicach Krynicy Morskiej.

Il. 104: Otwarcie widokowe na Zatokę Gdańską we wsi Kąty Rybackie.

Il. 107: Otwarcie widokowe na Zalew Wiślany i Wysoczyznę Elbląską z mola w Krynicy Morskiej

Il. 103: Otwarcie widokowe na Zalew Wiślany i Wysoczyznę Elbląską z portu w Kątach Rybackich.

Il. 106: Otwarcie widokowe na Zalew Wiślany i Wysoczyznę Elbląską z fragmentu ustabilizowanego brzegu Zalewu Wiślanego przy wale przeciwpowodziowym w Przebrnie

Il. 105: Otwarcie widokowe na Zalew Wiślany i Wysoczyznę Elbląską z wykarczowanego brzegu Zalewu Wiślanego o zdewaloryzowanym krajobrazie.

Il. 110: Otwarcie widokowe na Zalew Wiślany w okolicy wsi Piaski.

Il. 109: Otwarcie widokowe na Zalew Wiślany nadzalewowych skarp wydmowych, źródło: <https://www.traseo.pl/trasa/wedrowka-wsrod-wydm-mierzei-wislanej-okolice-piaskow>.

5.2.4. Przejawy dewaloryzacji i dewastacji krajobrazu

Przejawy dewaloryzacji i dewastacji krajobrazu:

- Realizowany przekop Mierzei Wiślanej oraz sztuczna wyspa na wodach Zalewu Wiślanego. Walory krajobrazowe na odcinku prowadzonej inwestycji zostały całkowicie zdegradowane, a sztuczna wyspa (w trakcie budowy – jesień 2021 r.) przyczyni się do znaczącej zmiany powiązań widokowych Parku z Wysoczyzną Elbląską.
- Rozbudowywany i podwyższany wał przeciwpowodziowy w Krynicy Morskiej. Skutkiem prowadzonych działań jest przekształcenie charakteru linii brzegowej Zalewu Wiślanego (w tym wycinka szuwarów oraz zadrzewień nadwodnych w postaci zieleni wysokiej – wierzby i średniej – naturalne zakrzewienia, usprawiedliwianą technologią prowadzonych prac ziemnych) oraz zaburzenie ekspozycji Krynicy Morskiej z wód Zalewu Wiślanego.
- Zabudowywane i ahisteryczne zagospodarowywanie polderów wzdłuż historycznych osad oraz wiążąca się z tym wycinka szuwarów w celu udostępnienia brzegu wodnego prowadzi do całkowitego przekształcenia ich historycznego charakteru. Ingerencja ta wiąże się z znacznym ograniczeniem walorów ekspozycyjnych Parku w tym ekspozycji Zalewu Wiślanego z drogi wojewódzkiej 501 oraz ekspozycji historycznych osad z wód Zalewu Wiślanego. W obrębie Krynicy Morskiej wglądy widokowe z ulicy Gdańskiej na Zalew zachowały się, w związku z tym, w niewielkim stopniu.
- Przeskalowane gabarytowo i/lub ilościowo obiekty bazy noclegowej o nieprzemysłanej formie architektonicznej: obiekty letniskowe, hotele oraz apartotele i apartamentowce, dalekie od historycznych form zabudowy terenu.
- Substandardowe, tymczasowe obiekty gastronomiczne i usługowe o nieujednoliconej, krzykliwej formie oraz dysharmonizujące krajobraz formy nośników reklamowych.
- Rozbiórki i przekształcenia obiektów zabytkowych oraz zmiany w układzie przestrzennym zabytkowych osad.

Il. 111: Wycinka drzew związana z budową przekopu Mierzei Wiślanej, marzec 2019 r.

Il. 112: Przekop Mierzei Wiślanej, ogrodzenie placu budowy i ciężki sprzęt, lipiec 2020 r.

Il. 113: Przekop Mierzei Wiślanej, wrzesień 2020 r.

Il. 114: Przekop Mierzei Wiślanej, listopad 2020 r., źródło: <https://www.wnp.pl/budownictwo/>.

Il. 115: Zagospodarowanie polderów i wiążąca się z tym wycinka szuwarów w okolicach Kątów Rybackich.

Il. 116: Silnie ingerujący w krajobraz naturalny podwyższony wał przeciwpowodziowy w Krynicy Morskiej.

Il. 117: Chaotyczna zabudowa w obrębie historycznych polderów w obrębie Krynicy Morskiej.

Il. 118: Elementy sezonowego zagospodarowania rekreacyjnego w Krynicy Morskiej.

Il. 119: Elementy sezonowego zagospodarowania rekreacyjnego w Kątach Rybackich.

Il. 120: Sezonowe, kubaturowe, substandardowe obiekty gastronomiczne i usługowe w Krynicy Morskiej.

Il. 121: Nagromadzenie nośników reklamowych w Krynicy Morskiej.

Il. 122: Nagromadzenie nośników reklamowych w Kątach Rybackich w bezpośrednim sąsiedztwie Muzeum Zalewu Wiślanego.

5.3. Cechy syntetyczne krajobrazu (tożsamość, tradycja, swojskość)

Zgodnie z Rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 11 stycznia 2019 r. w sprawie sporządzania audytów krajobrazowych, cechy syntetyczne określają w sposób ogólny zjawiska bezpośrednio niemierzalne, mające charakter złożony i zależne od bardzo wielu cech szczegółowych (analitycznych). Wśród nich wymienione zostały między innymi tożsamość, tradycja i swojskość.

TRADYCJA

Krajobrazy tradycyjne to „obszary charakteryzujące się materialnymi lub niematerialnymi dowodami tradycji, w szczególności budowlanej, architektonicznej lub tradycji użytkowania terenu i stylu życia społeczności zamieszkującej obszar danego krajobrazu. Kulturowane są regionalne wzory budownictwa, architektura, detal stylistyczny, sposoby użytkowania ziemi, zachowana jest tradycyjna fizjonomia regionu i tradycje niematerialne (lokalne, regionalne), a także symbolika przestrzeni, w szczególności sacrum i genius loci. Obiekty lub zjawiska, świadczące o zachowaniu tradycji występują punktowo, tworzą ciągi lub nieregularne zbiory na ponad 50% powierzchni opisywanego obszaru.

TOŻSAMOŚĆ

Krajobrazy, w których istnieje wyraźny przestrzenny zapis cech szczególnych i wyróżniających krajobraz, a także składników materialnych krajobrazu oraz niematerialnych wartości kulturowanych przez mieszkańców, w tym także idei, przekonań, poglądów religijnych, przynależności historycznych, etnicznych, językowych, kulturowania specyficznych obyczajów.

SWOJSKOŚĆ

Swojskość określana jest przez dające się stwierdzić na obszarze danego krajobrazu związki przynależności i przywiązania ludności do miejsca⁴⁸.

Wyżej wymienione cechy stanowią kryterium atrakcyjności krajobrazów w obrębie PKMW i stanowią element oceny krajobrazów priorytetowych.

5.4. Waloryzacja krajobrazowa

5.4.1. Atrakcyjność ogólna krajobrazu

Najważniejsze walory krajobrazowe Parku stanowią piękne, piaszczyste plaże oraz występujący na ich zapleczu wał wydmy przedniej, a także mozaika terenu o dużej dynamice rzeźby terenu. Na szczególną uwagę zasługuje obecność potężnych wałów wydmowych oraz wilgotnych obniżek pomiędzy nimi. Cenny element krajobrazu tworzą też zróżnicowane morfologicznie wybrzeża Zalewu Wiślanego – od niskich brzegów porośniętych szuwarami, po wysokie skarpy wydmowe oraz rozległe i piękne widoki poprzez Zalew na strefę krawędziową Wysoczyzny Elbląskiej, a także stosunkowo mały udział terenów zainwestowanych.

5.4.2. Kryteria i mierniki atrakcyjności krajobrazu

Oceny krajobrazu dokonano bazując na Rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 11 stycznia 2019 r. w sprawie sporządzania audytów krajobrazowych. W ocenie brano pod uwagę cechy analityczne krajobrazu – charakterystyczne typologicznie i unikatowe, cechy syntetyczne, takie jak tradycja, tożsamość i swojskość, oceniając ich stan zachowania i wykształcenia w ramach danego krajobrazu.

---

⁴⁸ Rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 11 stycznia 2019 r. w sprawie sporządzania audytów krajobrazowych, (Dz. U. z 2019 r. poz. 394), załącznik nr 3, s. 48-49

Analizowano walory przyrodnicze, kulturowe oraz fizjonomie krajobrazu. W jednym wypadku zidentyfikowano także walory akustyczne wpływające na obiór przestrzeni.

Wskazanie krajobrazu priorytetowego nastąpiło po analizie:

„1) unikatowości występowania oznaczającej, że krajobraz cechują niepowtarzalne cechy analityczne świadczące o indywidualności, odrębności i wyjątkowości. Krajobraz taki jest bardzo rzadko spotykany (jeden lub kilka o danym podtypie w województwie), a jednocześnie jest rozpoznawalny. Jest to krajobraz o wyrazistym i doskonale zachowanym stylu lub wyrazie krajobrazowym (w tym fizjonomicznym i funkcjonalnym), zachowanych w stanie co najmniej dobrym;

2) reprezentatywności oznaczającej, że krajobraz stanowi modelowy, klasyczny przykład dla danego podtypu. Jednocześnie w przypadku krajobrazu z dominacją wartości przyrodniczych o bardzo wysokiej naturalności i zgodności ekosystemu z uwarunkowaniami abiotycznymi obejmuje on obszar optymalny pod względem funkcjonowania krajobrazu. W przypadku krajobrazów o przewadze wartości kulturowych (...) reprezentuje on zestaw cech charakterystycznych zachowanych w stanie co najmniej dobrym – typowym dla danej epoki historyczno-stylistycznej lub cywilizacyjno-kulturowej. Jednocześnie jest to krajobraz, który charakteryzuje się czystością formy rozumianej jako fizjonomicznie nieprzekształcona forma użytkowania;

3) dotychczasowej ochrony prawnej oznaczającej, że w obrębie krajobrazu występują: obszary lub obiekty objęte statusem parków narodowych, obszary z listy światowego dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego UNESCO, pomniki historii, rezerваты przyrody i parki kulturowe;

4) ważności krajobrazu oznaczającej, że krajobraz otrzymał najwyższą wartość we wszystkich kategoriach oceny cech analitycznych i syntetycznych⁴⁹.

5.4.3. Wyznaczenie krajobrazów o cechach priorytetowych

W wyniku analizy bazującej na w/w kryteriach wyróżniono krajobrazy o cechach priorytetowych:

I Grupa: krajobraz przyrodniczy

Typ: bagienno-łąkowy – głównie bezleśny

Podtyp: Z dominacją szuwarów

Wstępowanie - charakterystyczny element krajobrazu PKMW, rozciągający się niemal na całej długości nadzalewowej linii brzegowej Parku.

Ocena: O unikatowości krajobrazu stanowi jego walory krajobrazowe zdeterminowane są przez zróżnicowane elementy przestrzenne z którymi graniczy lub się przenika, w postaci Zalewu Wiślanego, łąk, lasów, dawnych osad oraz nadzalewowych skarp wydmowych w wschodniej części PKMW. Otwartość krajobrazu stanowi o jego walorach widokowych i ekspozycyjnych. Stanowi on przedpole ekspozycji zarówno Mierzei Wiślanej, jak i Zalewu Wiślanego z panoramą Wysoczyzny Elbląskiej czyniąc go unikatowym zarówno w skali województwa, jak i kraju. Krajobraz w znacznej części występowania (poza terenami w najbliższym sąsiedztwie terenów zainwestowania) w dobrym stanie zachowania pod kątem naturalności.

II Grupa: krajobraz przyrodniczy

Typ: bezleśne - piaszczyste

Podtyp: bezleśne wydmy śródlądowe oraz wydmy i plaże nadmorskie

---

⁴⁹ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 11 stycznia 2019 r. w sprawie sporządzania audytów krajobrazowych (Dz. U. z 2019 r. poz. 394), załącznik nr 5

Występowanie – wydmy i plaże nadmorskie pasa wydłuż Zatoki Gdańskiej, wydma śródlądowa szara w okolicy wsi Nowa Karczma.

Ocena: Wydmy i plaże nadmorskie - o unikatowości krajobrazu stanowią jako walory przyrodnicze i krajobrazowe. Szeroki pas plaż i wydm nadmorskich o stromych skarpach stanowi jeden z głównych walorów PKMW oraz obszarów determinujących duży ruch turystyczny. W krajobrazie widoczne są elementy podkreślające jego cechy syntetyczne w postaci materialnych dowodów tradycji - kutrów rybackich oraz narzędzi połowowych, podkreślających tradycyjne użytkowanie terenu i styl życia społeczności zamieszkującej obszar. Krajobraz graniczy i przenika się z reprezentatywnym krajobrazem wód Zatoki Gdańskiej oraz leśnymi krajobrazami borowymi w regionach przymorskich. Krajobraz w znacznej części występowania (poza terenami w najbliższym sąsiedztwie terenów zainwestowania) w dobrym stanie zachowania pod kątem naturalności. Odbiór krajobrazu wzbogacają doznania akustyczne w postaci szumu fal.

Wydma szara bezleśna w okolicach wsi Nowa Karczma to jedyny zachowany przykład danego podtypu krajobrazu w obrębie PKMW.

III Grupa: krajobrazy przyrodniczo - kulturowe

Typ: Podmiejskie i osadnicze

Podtyp: leśno-osadnicze o charakterze willowym (i pensjonatowym)

Występowanie – północna część Krynicy Morskiej

Ocena: O unikatowości krajobrazu stanowią spójne architektonicznie i przestrzenne elementy struktury dawnego kurortu o wyjątkowych wartościach historyczno-kulturowych. Teren objęty ochroną konserwatorską poprzez wpis do rejestru zabytków obszaru układu ruralistycznego Krynicy Morskiej oraz poszczególnych jego komponentów w postaci zabudowy willowej i pensjonatowej. Krajobraz graniczy z elementami przestrzennymi w postaci lasów, krajobrazów miejskich i wiejskich dawnych, fragmentarycznie zachowanych zespołów osadniczych dawnych wsi Łysica i Lipa. Obszar charakteryzuje się licznymi materialnymi dowodami tradycji, w szczególności budowlanej, i architektonicznej. Stan zachowania historycznej struktury krajobrazu kulturowego fragmentami dobry. W części obszaru znacznie zdominowany przez nieprzemyślenia zamierzenia inwestycyjne.

IV Grupa: Krajobrazy kulturowe

Typ: Wodnogospodarcze

Podtyp: Nabrzeża portowe

Występowanie - porty rybackie w Kątach Rybackich, Krynicy Morskiej i Nowej Karczmie.

Ocena: Infrastruktura portów/przystani rybackich z zacumowanymi kutrami oraz tradycyjnymi narzędziami rybackimi i urządzenia połowowymi stanowi jeden z najbardziej unikalnych krajobrazów PKMW. To tereny charakteryzujące się nagromadzeniem materialnych dowodów tradycji, w szczególności tradycji użytkowania terenu i stylu życia społeczności. Są to miejsca stanowiące centrum życia lokalnej społeczności (swojskość) oraz budujące lokalną tożsamość poprzez kultywowanie lokalnych tradycji. Dzięki tworzącym się w ich obrębie otwarciom widokowym na Zalew Wiślany stanowią także miejsca o wyjątkowych walorach widokowych.

5.5. Ocena stanu ochrony i przekształceń krajobrazu, ze szczególnym uwzględnieniem ostatniego 20-lecia

Rejon PKMW dzięki współwystępowaniu seminaturalnych, a nawet naturalnych krajobrazów lądowo-morskich i zróżnicowanych krajobrazów lądowych w XIX w. stanowił renomowany kurort przyciągający rzesze turystów. W wyniku natężonego ruchu turystycznego krajobraz zaczął ulegać urbanizacji. Powstałe w jej wyniku tereny zabudowy, w tym kurortowej i pensjonatowej w obrębie

Krynicy Morskiej, projektowane były w oparciu o spójną wizję rozwoju uzdrowiska, w otoczeniu terenów naturalnych i nie powodowały znacznego uszczerbku dla walorów krajobrazowych Parku. Dzięki walorom architektonicznym nowej zabudowy powstały tereny o wysokich wartościach w aspekcie krajobrazu kulturowego. Krajobraz ten w 2 poł. XX w. i pierwszym dwudziestolecu XXI w. został silnie zdewaloryzowany⁵⁰.

W latach 1939–1945 więźniowie niemieckiego obozu koncentracyjnego Stutthof, zbudowali obok miejscowości Przebrno wał chroniący mierzeję przed powodzią sztormowymi na Zalewie Wiślanym, stanowiący istotną ingerencję w krajobraz przyrodniczo-kulturowy. Mimo, że pierwsze ćwierćwiecze okresu powojennego (1945 – 1970) to okres stagnacji inwestycyjnej i względnej stagnacji przemian krajobrazu, w okresie tym także prowadzone były pojedyncze działania budowlane i infrastrukturalne. Wśród inwestycji, które przekształciły krajobraz Parku wymienić należy budowę wału od strony Zalewu Wiślanego, na wysokości Krynicy Morskiej, w bezpośrednim sąsiedztwie portu rybackiego.

Kolejne znaczne ingerencje w krajobraz nastąpiły dopiero w latach 60-tych. Przyczynił się do nich niekontrolowany rozwój zainwestowania turystyczno-rekreacyjnego dla masowego wykorzystania (zakładowe ośrodki wypoczynkowe). W tym zarówno budynków o dużych gabarytach i bezstylowej formie, jak skupisk architektury o charakterze campingowym. Po 1970 r. w tzw. „epoce gierkowskiej” procesy inwestycyjne uległy intensyfikacji w wyniku silnego ruchu turystycznego, a to wymuszało rozwój bazy turystycznej i towarzyszących usług. Kolejne lata to wciąż zwiększające się potrzeby inwestycyjne wynikające z rozwoju turystyki oraz kolejne przejawy dewaloryzacji krajobrazu PKMW spowodowane przede wszystkim przez niedostosowaniem formy i gabarytów projektowanej zabudowy zarówno do krajobrazu kulturowego, jak i naturalnego Parku.

W 2001 r. opracowany został „Plan ochrony NPK”. Problematyka ochrony krajobrazu ujęta była w tym „Planie ...” w małym stopniu, ale służyło jej pośrednio szereg zapisów dotyczących ochrony przyrody i dziedzictwa kulturowego oraz wiele zasad gospodarki przestrzennej. Plan ochrony nie znalazł znaczącego odzwierciedlenia w zahamowaniu zagrożeń dla walorów kulturowych i krajobrazowych Parku.

Ostatnie dwudziestolecie to kolejne nasilenie w PKMW procesów inwestycyjnych związanych głównie efektem z wzrostem popytu na usługi turystyczne i w mniejszym stopniu wzrostu zapotrzebowania na nowe miejsca zamieszkania. Oblicze krajobrazowe Parku zmieniły w tym okresie przede wszystkim:

- liczne inwestycje developerskie (hotele, apartamentowce, inne obiekty mieszkalne), zwłaszcza w Krynicy Morskiej i Kątach Rybackich;
- rozwój zabudowy kempingowej zarówno na nowych terenach inwestycyjnych jak i w sąsiedztwie zabytkowej zabudowy;
- intensywny rozwój w sezonie letnim substandardowych obiektów handlu i gastronomii dających efekt w postaci krajobrazu jarmarcznego;
- inwestycje infrastrukturalne – realizowany Przekop Mierzei Wiślanej, podnoszenie wału w sąsiedztwie Krynicy Morskiej;
- zaśmiecanie krajobrazu poprzez rozmiary i krzykliwe formy nośników reklamowych.

---

⁵⁰ Zmiany w zakresie krajobrazu kulturowego zostały szerzej opisane w rozdziale 4.3.

5.6. Znaczenie walorów krajobrazowych dla funkcji turystycznej i rekreacyjnej Parku

Obszar PKMW przeszedł złożoną historię wykorzystania turystyczno-rekreacyjnego – od elitarnej turystyki i wypoczynku w XIX i na początku XX w., poprzez przebudzenie ruchu turystycznego po powojennej stagnacji przez długi okres realnego socjalizmu (ludowe ośrodki wypoczynkowe), po współczesność, którą charakteryzuje masowość oraz skala i wielość form turystyki i wypoczynku.

Największym walorem krajobrazowym Parku niezmiennie przyciągającym rzesze turystów pozostają nadmorskie plaże oraz w mniejszym stopniu zróżnicowana fizjonomicznie linia brzegowa Zalewu Wiślanego, z charakterystycznymi szuwarami oraz walorami widokowymi.

Sezon wzmożonego ruchu turystycznego jest krótki – głównie lipiec i sierpień, z „rozruchem” w czerwcu i „wygaszeniem” we wrześniu. Turystyka i rekreacja w PKMW stopniowo realizowane są w coraz gorszych warunkach przyrodniczych i krajobrazowych. Jest to przykład typowego sprzężenia zwrotnego ujemnego – rozwój turystyki i rekreacji prowadzi do negatywnych zmian walorów, które były podstawą ich rozwoju. Masowość turystyki i rekreacji oraz wzmożony ruch żeglugowy w obrębie Zalewu Wiślanego (na skutek budowy Przekopu Mierzei Wiślanej) stanowi jedno z głównych zagrożeń dla walorów krajobrazowych PKMW.

Mierzeja jako pas lądu między atrakcyjnymi i odmiennymi krajobrazami linii brzegowej Zatoki Gdańskiej i Zalewu Wiślanego przyciąga różnorodnością walorów widokowych. Seminaturalny krajobraz lądowo-morski - wydmowo-plażowy, szczególnie w oddaleniu od jednostek osadniczych to teren o dobrze zachowanych walorach przyrodniczych. Spacer brzegiem morza, w otoczeniu bezkresu zmiennego fizjonomicznie morza, bieli plaży i ściany lasu na skarpach wydmy są źródłem wielorakich doznań estetycznych, pozostających w pamięci i przyciągających ponownie. Z kolei nabrzeże Zalewu Wiślanego z szerokim pasmem szuwarów towarzyszących terenom równiny nadzalewowej lub skarp wydmy, umożliwia obserwację Wysoczyzny Elbląskiej z rysującą się w jej panoramie sylwetą katedry we Fromborku i zapewnia unikalne walory widokowe.

Główne atrakcje turystyczne PKMW związane z jego walorami krajobrazowymi to także Wielbłądzi Garb i Góra Pirat. Pierwsza to najwyższy szczyt Mierzei Wiślanej i najwyższa stała wydma w Europie o wysokości 49,5 m n.p.m. Jest jedyny naturalny punkt na Mierzei, z którego widać równocześnie Zatokę Gdańską i Zalew Wiślany. Góra Pirat to także wydma stała mimo, że ma wysokość 40 m n.p.m., widok z wieży widokowej na jej szczycie uważany jest przez wielu turystów za atrakcyjniejszy od wyżej wspomnianego. Z platformy także rozciąga się malowniczy widok na Zatokę Gdańską oraz Zalew Wiślany. Miejsce przyciąga także amatorów obserwacji ptaków.

Atrakcyjne obiekty dla percepcji krajobrazu PKMW i jego otoczenia stanowi także latarnia morska i molo w Krynicy Morskiej oraz porty rybackie w Kątach Rybackich i Nowej Karczmie. Niezapomniane są panoramy Zatoki Gdańskiej z otwarć widokowych na styku lasu z wydmowo-plażowym brzegiem morskim oraz na Zalew Wiślany, z otwarć widokowych w obrębie równiny nadzalewowej oraz na szczycie nadzalewowych skarp wydmy. Z ciągów widokowych umożliwiających obserwację Zalewu Wiślanego i panoramy Wysoczyzny Elbląskiej wyróżnia się wał w Przebrnie oraz odcinki drogi na wysokości wsi Kąty Rybackie i Skowronki.

Pod względem krajobrazu kulturowego jako najatrakcyjniejsze pod kątem turystycznym są niewątpliwie krajobrazy wspomnianych wyżej portów rybackich oraz fragmenty układu Krynicy Morskiej o zachowanej strukturze zabudowy historycznej w okolicach ulic Teleexpressu i Portowej. Nie wykorzystują one jednak w pełni potencjału jaki mogą stanowić dla funkcji turystycznej Parku.

6. ZAGROŻENIA DLA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO I KRAJOBRAZU ORAZ MOŻLIWE SPOSOBY ICH ELIMINACJI LUB OGRANICZENIA

6.1. Charakterystyka oraz źródła zagrożeń wewnętrznych oraz możliwe sposoby ich eliminacji lub ograniczenia

Zgodnie z Ustawą o ochronie przyrody zagrożenie wewnętrzne to czynnik mogący wywołać niekorzystne zmiany cech fizycznych, chemicznych lub biologicznych zasobów, tworów i składników chronionej przyrody, walorów krajobrazowych oraz przebiegu procesów przyrodniczych, wynikający z przyczyn naturalnych lub z działalności człowieka w granicach obszarów lub obiektów podlegających ochronie prawnej.

Zagrożenia zostały zdefiniowane na podstawie diagnozy dziedzictwa kulturowego i krajobrazu. Zagrożenia wewnętrzne dziedzictwa kulturowego i krajobrazu PKMW zestawione zostały w tabeli oraz ogólnie scharakteryzowane w treści przedmiotowego podrozdziału.

Istotnym zagrożeniem dla krajobrazu Parku są znaczne ingerencje w jego zachowaną strukturę, zarówno w skali makro, jak i w postaci z pozoru niewielkich działań, które przy dużym natężeniu wywołują nieodwracalne konsekwencje.

Budzącym ogromne kontrowersje, zagrożeniem dla krajobrazu PKMW jest realizowany obecnie przekop Mierzei Wiślanej oraz sztuczna wyspa na wodach Zalewu Wiślanego. Walory krajobrazowe na odcinku prowadzonej inwestycji zostaną całkowicie przekształcone, a sztuczna wyspa (w trakcie budowy – 2021 r.) spowoduje dewaloryzację powiązań widokowych PKMW z Wysoczyzną Elbląską. Jest to ingerencją o nieodwracalnych skutkach, niemożliwych do eliminacji i ograniczenia.

Inwestycje silnie oddziaływającą na krajobraz Parku stanowi także podwyższony wał przeciwpowodziowy w Krynicy Morskiej. Prowadzone prace doprowadziły do przekształcenia charakteru krajobrazowego linii brzegowej Zalewu Wiślanego (w tym wycinki szuwarów i części zadrzewień/zakrzewień nadwodnych) oraz zaburzyły ekspozycję krajobrazu kulturowego miasta z wód Zalewu Wiślanego. Realizowane prace to:

- *Budowa nowych wałów przeciwpowodziowych na odcinku od nasypu oczyszczalni ścieków do połączenia z istniejącym modernizowanym wałem przy ulicy Przechodniej o długości 1183,00 m;*

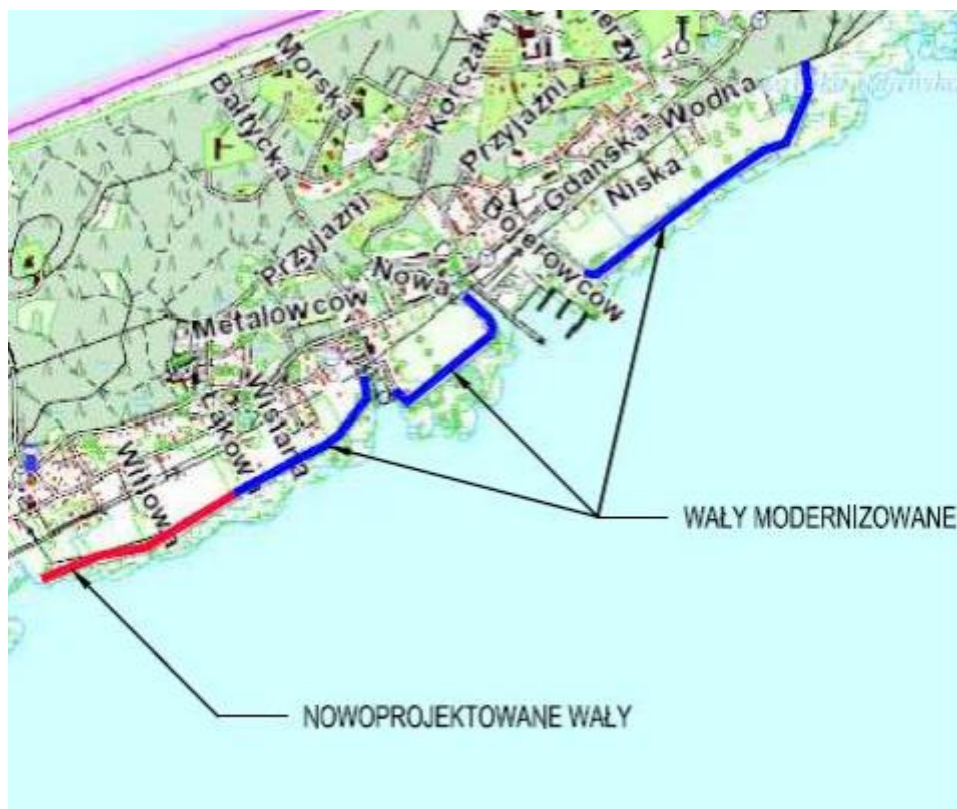
– *Przebudowa istniejących wałów przeciwpowodziowych w Krynicy Morskiej na długości 2358 m poprzez podwyższenie korony wału do rzędnej 2,5 m n.p.m.⁵¹;*

Inwestycja przyczyni się do nasilenia ruchu turystycznego na promenadzie realizowanej na koronie wałów oraz stanowi potencjalne zagrożenie dalszej degradacji walorów krajobrazowych brzegu Zalewu Wiślanego w jej sąsiedztwie.

---

⁵¹ OPIS PRZEDMIOTU ZAMÓWIENIA na robotę budowlaną na projekcie: „Zabezpieczenie przeciwpowodziowe Krynicy Morskiej”, źródło: www.umgdy.gov.pl

Il. 123: Lokalizacja inwestycji „Zabezpieczenie przeciwpowodziowe Krynicy Morskiej”, źródło: www.umgdy.gov.pl

Działaniem o wciąż kumulujących się negatywnych skutkach dla krajobrazu Mierzei jest zabudowywanie i ahistoryczne zagospodarowywanie polderów wzdłuż historycznych osad. Jego konsekwencją jest często także wycinka charakterystycznych dla strefy nadzalewowej szuwarów w celu udostępnienia brzegu wodnego. Prowadzi to nie tylko do zaburzenia charakteru krajobrazu PKMW, ale także znacznego ograniczenie jego walorów ekspozycyjnych, w tym ekspozycji Zalewu z drogi wojewódzkiej 501 oraz ekspozycji historycznych osad z wód Zalewu Wiślanego. W obrębie Krynicy Morskiej wglądy widokowe z ulicy Gdańskiej na Zalew zachowały się tylko w nielicznych punktach.

W skutek niekonsultowanych z konserwatorem zabytków i nieprzemyślanych działań inwestycyjnych z obszaru Parku stopniowo znikają przykłady architektury rybackiej, kuracyjnej i willowej, w tym zabytkowe i wartościowe obiekty identyfikujące przestrzeń uzdrowiska. Jednocześnie wiele z zachowanych zabytkowych i cennych obiektów architektury zostało tak przekształconych, że trudno jest zidentyfikować ich pierwotną formę. Nowo lokalizowane obiekty oraz formy zagospodarowania zamiast podkreślać elementy historyczne przekształcają i niemal całkowicie zacierają historyczne układy przestrzenne, obniżając walory krajobrazu kulturowego niegdyś ściśle powiązanego z krajobrazem naturalnym. Obecnie środowisko przyrodniczo-kulturowe PKMW zostało mocno zdominowane przez nową zabudowę, niedostosowaną gabarytami, lokalizacją i charakterem do obszaru zabytkowego, a także walorów przyrodniczych Mierzei.

Przyczyną intensyfikacji zainwestowania, głównie infrastrukturą turystyczno-rekreacyjną, jest wciąż wzrastający ruch turystyczny. Jej przykładem są obiekty bazy noclegowej – obiekty letniskowe, hotele oraz apartotele przeskalowane gabarytowo lub ilościowo i apartamentowce dalekie od historycznych form zabudowy przedmiotowego terenu.

Nieład przestrzenny, szczególnie w obrębie Krynicy Morskiej i Kątów Rybackich, wyjaskrawiony jest poprzez nagromadzenie substandardowych, sezonowych obiektów gastronomicznych i usługowych o

nieujednoliconej, krzykliwej formie oraz zagęszczanie i formę nośników reklamowych. Ich lokalizacja odbywa się mimo obejmującej poszczególne układy ruralistyczne ochrony konserwatorskiej, realizowanej zarówno poprzez wpis do rejestru, jak i zasady ochrony określone w miejscowych planach zagospodarowania. Dzieje się tak poprzez wykorzystywanie luk prawnych, nadinterpretację ustaleń mpzp lub działania nielegalne. Jednocześnie długo trwające procedury interwencji inspekcji nadzoru budowlanego oraz wojewódzkiego urzędu ochrony zabytków nie były w stanie dotychczas ograniczyć tego procesu.

Jednym z elementów teoretycznie stanowiących możliwość zahamowania zagrożeń wewnętrznych na najbardziej newralgicznym pod kątem przekształceń obszarze jest istniejąca ochrona układu Krynicy Morskiej poprzez wpis do rejestru zabytków województwa pomorskiego. Teren został wpisany do rejestru zabytków pod nr 1301 (d.136/90), decyzją Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Elblągu z dnia 25.01.1990 r. Pierwotnie objęto nim cały, szeroko potraktowany obszar dawnej wsi Lipa i osady Łysica. Niestety, do tej pory, nawet tak wymagająca forma ochrony, nie była w stanie ustrzec tego obszaru przed postępującą degradacją zarówno w kontekście dziedzictwa kulturowego, jak i krajobrazu. Słuszność rygorów konserwatorskich wynikająca z wpisu do rejestru zabytków jest wciąż kwestionowana, a Gmina Miejska Krynica Morska od 2006 r. podejmuje działania dążące do ograniczenia jego zasięgu.

W 2006 r. Burmistrz Miasta Krynicy Morskiej wystąpił do Departamentu Ochrony Zabytków Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego z wnioskiem o skreślenie z rejestru zabytków części objętego wpisem do rejestru obszaru miasta (we wniosku obszar ten został podzielony na odrębne jednostki przestrzenne). W ramach toczącego się postępowania ówczesny Regionalny Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków w Gdańsku (obecnie NID OT w Gdańsku) sporządził na początku 2007 r. opinię, w której stwierdzono zasadność skreślenia z rejestru zabytków części wnioskowanego przez Burmistrza obszaru, obejmującego: wsch. część dawnej wsi Lipa (we wniosku o skreślenie oznaczony jako jednostka nr 2) i zach. część osady Łysica (Kahlberg) (jednostka nr 6) - z powodu utraty ich wartości zabytkowych. Ponadto, uznano zasadność skreślenia z rejestru zabytków przylegającego do Lipy terenu leśnego (jednostka nr 3), w którym nie stwierdzono wartości będących podstawą decyzji o wpisie do rejestru zabytków.

Równocześnie, uznano zasadność utrzymania w granicach wpisu do rejestru wnioskowanych obszarów: fragmentu wsi Lipa, położonego po pn. stronie ul. Gdańskiej i na wsch. od wylotu ul. Rybackiej (jednostka nr 4), a także nadmorskiej części kurortu w Krynicy Morskiej (jednostka nr 5), uzasadniając, że obszary te nie utraciły swoich wartości zabytkowych i stanowią integralną część całego zabytkowego zespołu ruralistycznego. Stwierdzono zasadność utrzymania w granicach wpisu do rejestru także terenów polderowych (jednostka nr 1a i 1b) oraz kwartału zabudowy przy ul. Nowej (jednostka nr 7), ponieważ stanowią przedpole widokowe zabytkowego zespołu.

W 2009 r. Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego wydał decyzję o częściowym skreśleniu z rejestru zabytków układu ruralistycznego Krynicy Morskiej.

W dniu 4 maja 2017 r. Burmistrz Miasta Krynicy Morskiej ponownie zwrócił się do Departamentu Ochrony Zabytków Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego z wnioskiem o „częściowe skreślenie z rejestru zabytków (...) układu ruralistycznego miasta”. W uzasadnieniu wniosku napisano, iż „układ ruralistyczny Krynicy Morskiej uległ w większości zniszczeniu w stopniu powodującym utratę jego wartości historycznej, artystycznej lub naukowej.” Wniosek dotyczył niemal całego, objętego wpisem układu ruralistycznego, za wyjątkiem obszaru przyległego do ul. Teleexpressu, który, w ocenie wnioskodawcy, zachował walory zabytkowe i jako taki

powinien pozostać w rejestrze. Wniosek wciąż nie został rozpatrzony przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Potencjalne, ponowne ograniczenie zakresu obszaru wpisanego do rejestru zabytków może powodować nasiloną degradację zarówno krajobrazu kulturowego jak i naturalnego. Brak ochrony konserwatorskiej w powiązaniu z koncepcjami kierunków rozwoju i polityki przestrzennej miasta Krynica Morska (patrz il. 124-131) może doprowadzić do całkowitego zatracenia walorów obszaru podporządkowanego wyłącznie funkcji turystycznej. Wspomniane koncepcje wyrwane są z kontekstu historycznego i przestrzennego oraz nie respektują jego unikalnych walorów krajobrazowych.

Biorąc powyższe pod uwagę należałoby zadać pytanie - czy lokalizacja słynąca z walorów naturalnych, wiejskiego i małomiasteczkowego charakteru, a także unikatowych form dawnego kurortu, wciąż byłaby tak atrakcyjna dla odwiedzających ją turystów przy realizacji przedstawionych zamierzeń oraz czy turystyka tego obszaru przy tak znacznej utracie walorów miałaby silne i dalekosiężne podstawy funkcjonowania?

Patrząc na przedstawione koncepcję oraz zaobserwowane przekształcenia obiektów i przestrzeni zabytkowych wysuwa się także kolejna konkluzja stanowiąca przyczynek do wyszczególnionych powyżej zagrożeń, a jest nią swoista obojętność mieszkańców (samorządów? architektów?) oraz inwestorów na walory kulturowe i krajobrazowe obszaru. Wiążąca się także z niewystarczającą edukacją oraz często uproszczoną popularyzacją dziedzictwa i walorów naturalnych Parku. Walory krajobrazowe PKMW mimo tak wyjątkowego zasobu, zarówno pod kątem kulturowym, jak i naturalnym, zdają się nie stanowić trzonu polityki przestrzennej gmin w granicach Parku.

Dalsza analiza zagrożeń wewnętrznych oraz wskazanie możliwych sposobów ich eliminacji lub ograniczenia wskazana została w tabeli.

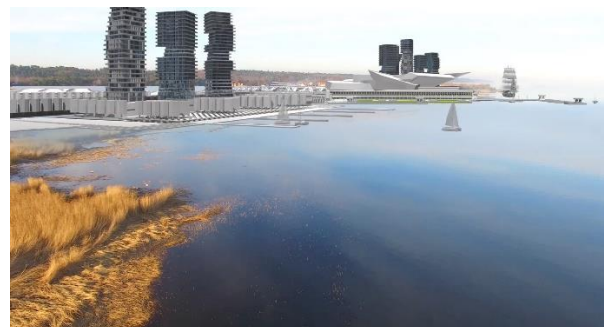
Il. 124: Krynica Morska z widocznym brzegiem Zalewu Wiślanego, stan obecny.

Il. 125: Krynica Morska z widocznym brzegiem Zalewu Wiślanego, koncepcja zagospodarowania.

Il. 126: Krynica Morska, widok od strony Zalewu Wiślanego, stan obecny.

Il. 127: Krynica Morska, widok od strony Zalewu Wiślanego, koncepcja zagospodarowania.

Il. 128: Krynica Morska, molo i port, stan obecny.

Il. 129: Krynica Morska, molo i port, koncepcja zagospodarowania.

Il. 130: Krynica Morska, hala plażowa, początek XX w.

Il. 131: Krynica Morska, koncepcja zagospodarowania w nawiązaniu do nieistniejącej hali plażowej.

6.2. Charakterystyka oraz źródła zagrożeń zewnętrznych oraz możliwe sposoby ich eliminacji lub ograniczenia

Zgodnie z Ustawą o ochronie przyrody zagrożeniem zewnętrznym jest każdy czynnik mogący wywołać niekorzystne zmiany cech fizycznych, chemicznych lub biologicznych zasobów, tworów i składników chronionej przyrody, walorów krajobrazowych oraz przebiegu procesów przyrodniczych, wynikający z przyczyn naturalnych lub z działalności człowieka, mający swoje źródło poza granicami obszarów lub obiektów podlegających ochronie prawnej.

Zagrożenia zostały zdefiniowane na podstawie diagnozy dziedzictwa kulturowego i krajobrazu. Zagrożenia zewnętrzne dziedzictwa kulturowego i krajobrazu PKMW zestawione zostały w tabeli oraz ogólnie scharakteryzowane w treści przedmiotowego podrozdziału.

Jednym z głównych zagrożeń zewnętrznych jest nacisk inwestycyjny inwestorów zewnętrznych i co za tym idzie kontynuacja intensyfikacji zainwestowania infrastrukturą turystyczno-rekreacyjną od zagęszczenia indywidualnych obiektów letniskowych po kubaturowe, ekskluzywne obiekty typu SPA i apartotele. Rozwój zagospodarowania turystycznego otuliny wiązać się będzie ze spotęgowaniem zainwestowania terenów Parku oraz obniżeniem klasy walorów wizualnych zarówno Parku jak i otuliny.

Aktywizacja turystyki wodnej na Zalewie Wiślanym w wyniku budowy kanału żeglugowego przez Mierzeję Wiślaną wiązać się będzie z pośrednimi i bezpośrednimi negatywnymi skutkami dla krajobrazu naturalnego i kulturowego Parku. Rozbudowa infrastruktury portowej dla obsługi jachtów oraz wpływ prognozowanej, intensywnej turystyki wodnej wpłynie negatywnie na środowisko przyrodnicze Zalewu Wiślanego i Mierzei Wiślanej oraz jego krajobraz naturalny. Ponadto, zakładany duży ruch statków na torze wodnym stanowi zagrożenie katastrofy ekologicznej w możliwych awarii technicznych połączonych z zagrożeniem rozlewami substancji ropopochodnych. Zagrożenie ekologiczne może przyczynić się do degradacji naturalnego krajobrazu strefy brzegowej Zalewu i Zatoki Gdańskiej.

Tab. 6. Charakterystyka oraz źródła zagrożeń wewnętrznych dla dziedzictwa kulturowego PKMW oraz możliwe sposoby ich eliminacji lub ograniczenia

<i>Kod*</i>	<i>Opis wg listy zagrożeń EEA*</i>	<i>Przyczyna (źródło)</i>	<i>Skutki (w odniesieniu do dziedzictwa kulturowego)</i>	<i>Obszar oddziaływania</i>	<i>Intensywność **</i>	<i>Możliwe sposoby eliminacji lub ograniczenia negatywnych oddziaływań i ich skutków</i>
E01.02 E01.03 E01.04	Tereny zurbanizowane, tereny zamieszkałe: nieciągła miejska zabudowa; zabudowa rozproszona; inne typy zabudowy.	Zabudowa oraz ahistoryczne zagospodarowywanie polderów wzdłuż dawnych osad	Zaburzenie otoczenia i ekspozycji historycznych zespołów zabudowy, zniekształcenie charakterystycznych elementów krajobrazu kulturowego historycznych osad m.in. poprzez wycinę szuwarów	Krynica Morska, Kąty Rybackie	12	Wykonanie analiz krajobrazowych jako materiału źródłowego i wyjściowego dla autorów opracowań planistycznych. Wykluczenie lub ograniczenie możliwości zabudowy w miejscach o zidentyfikowanych walorach ekspozycyjnych poprzez uszczegółowione i bardziej restrykcyjne ustalenia miejscowych planów zagospodarowania
		Wyznaczanie nowych, regularnych terenów pod zabudowę w obrębie historycznych osad, niedostosowanych do charakteru i kompozycji układów ruralistycznych wsi tzw. „wyspowych”	Pomniejszanie rozpoznawalności historycznych, unikatowych układów rozplanowania wsi charakterystycznych dla Mierzei Wiślanej	Krynica Morska, Kąty Rybackie	11	Wykonanie dla obszarów wpisanych do rejestru zabytków lub ujętych w gminnej ewidencji zabytków Studiów konserwatorsko-ruralistycznych jako materiału źródłowego i wyjściowego dla autorów opracowań planistycznych. Włączenie w prace nad dokumentami planistycznymi gmin specjalistów w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego.
		Budowa bezstylowej lub nienawiązujących do lokalnego charakteru zabudowy mieszkaniowej i rekreacyjno-turystycznej	Zniekształcenie ustalonej w tradycji kulturowej materialnej wartości form zabudowy regionalnej	Cały obszar Parku, z nasileniem działań niepożądanych w obrębie Krynicy Morskiej i Kątów Rybackich	12	Wprowadzenie w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego odpowiednich zapisów dotyczących kształtowania zabudowy. Edukacja społeczna w zakresie kształtowania lokalnego krajobrazu kulturowego oraz zabudowy.

		Przeskalowana gabarytowo zabudowa rekreacyjno-turystyczna, w tym w formie apartoteli	Zniekształcanie rodzimej historycznej kultury użytkowania przestrzeni i pomniejszanie rozpoznawalności dawnych historycznych układów rozplanowania wsi i zaburzenie ekspozycji ich cennych komponentów, dewaloryzacja panoram historycznych miejscowości	Krynica Morska, Kąty Rybackie	12	Wykonanie analiz krajobrazowych jako materiału źródłowego i wyjściowego dla autorów opracowań planistycznych. Wprowadzenie ustaleń ograniczających natężenie i parametry zabudowy w dokumentach planistycznych gmin. Ochrona integralności unikatowych historycznych układów ruralistycznych poprzez wprowadzenie szczegółowego zakresu ich ochrony w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.
E02.03	Tereny przemysłowe i handlowe - inne tereny przemysłowe lub handlowe	Wznoszenie tymczasowych, a w rezultacie pozostających przez wiele sezonów, substandardowych obiektów gastronomicznych i innych usługowych wśród zabytkowej architektury	Wprowadzanie bylejałości i szpetoty w przestrzeń publiczną i deprecjacja estetyczna wartościowego historycznie sąsiedztwa. Ograniczona ekspozycja struktury i zabudowy historycznej	Krynica Morska, Kąty Rybackie	12	Skuteczne egzekwowanie obowiązujących ustaleń miejscowych planów zagospodarowania. Uszczegółowienie zapisów miejscowych planów zagospodarowania w zakresie formy i możliwej lokalizacji obiektów tymczasowych. Likwidacja elementów przestrzennych wprowadzonych jako samowola budowlana.
		Niedostateczny nadzór administracji samorządowej, konserwatora zabytków oraz nadzoru budowlanego nad obiektami tymczasowymi oraz nośnikami reklamowymi	Ograniczona ekspozycja zabudowy i przestrzeni historycznych na skutek działań inwestycyjnych (często niekontrolowanych) w postaci zabudowy tymczasowej oraz nagromadzonych nośników reklamowych	Krynica Morska, Kąty Rybackie	12	Uszczegółowienie zapisów miejscowych planów zagospodarowania w zakresie formy i możliwej lokalizacji obiektów tymczasowych. Wprowadzenie w gminach uchwał krajobrazowych określających możliwą formę i lokalizację elementów reklamowych. Wzmocnienie kadrowe organów ochrony zabytków.

E06.01 E06.02	Inne rodzaje aktywności człowieka związane z urbanizacją, przemysłem etc.- rozbiórka budynków i obiektów wybudowanych przez człowieka; odbudowa, remont budynków	Niedostateczna ochrona prawna obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków oraz brak dofinansowania prac w obrębie przedmiotowych obiektów	Degradacja oraz silne przekształcenia obiektów zabytkowych doprowadzające do utraty podstawowych wartości	Obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków na całym obszarze Parku	11	Uszczegółowienie zakresu ochrony obiektów zabytkowych ujętych w gminnej ewidencji zabytków w ustaleniach miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Pomoc finansowa ze strony samorządów poprzez wprowadzenie uchwał dotyczących dofinansowania remontów obiektów zabytkowych, w tym ujętych w gminnej ewidencji zabytków.
		Niedostateczny nadzór administracji samorządowej, konserwatora zabytków oraz nadzoru budowlanego nad remontami obiektów o cechach historycznych	Zmniejszenie możliwości zachowania wartości zasobów dziedzictwa kulturowego obszaru, postępujące ubożenie i degradacja tego zasobu	Obiekty zabytkowe w obrębie historycznych osad, w szczególności ujęte w gminnej ewidencji zabytków;	11	Skuteczne egzekwowanie obowiązujących przepisów prawa budowlanego, ustawy o ochronie zabytków oraz ustaleń miejscowych planów zagospodarowania.
		Wymiana pierwotnych elementów obiektów zabytkowych (stolarka, pokrycie dachowe) lub ich przekształcenie (np. poprzez ocieplenie zewnętrzne elewacji), rozbudowy i przebudowy przekształcające formę i pierwotny charakter zabudowy	Zanik elementów historycznych i tradycyjnych kultury materialnej i karykaturyzacja elementów kultury niematerialnej		11	Uszczegółowienie i egzekwowanie stosowania ustaleń miejscowych planów zagospodarowania i Gminnych Programów Opieki nad Zabytkami. Skuteczne egzekwowanie obowiązujących przepisów prawa w zakresie ochrony zabytków oraz prawa budowlanego. Wzmocnienie kadrowe inspekcji konserwatorskiej. Edukacja w zakresie dobrych praktyk remontowych w odniesieniu do obiektów zabytkowych (poprzez poradniki, spotkania z konserwatorami zabytków, właścicielami zadbanych obiektów zabytkowych).

		Mała możliwość natychmiastowej i skutecznej interwencji służb konserwatorskich w stosunku do działań niezgodnych z przepisami ustawy o ochronie zabytków, prawem budowlanym oraz obowiązującymi zasadami i zakresem ochrony obiektów i obszarów zabytkowych zawartymi w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego	Zmniejszenie możliwości zachowania wartości zasobów dziedzictwa kulturowego obszaru, postępujące ubożenie i degradacja tego zasobu	Cały obszar Parku, z nasileniem działań niepożądanych w obrębie Krynicy Morskiej i Kątów Rybackich	10	Skuteczne egzekwowanie obowiązujących przepisów prawa budowlanego, ustawy o ochronie zabytków oraz ustaleń miejscowych planów zagospodarowania. Wzmocnienie kadrowe organów ochrony zabytków.
		Obojętność w stosunku do dziedzictwa kulturowego właścicieli nieruchomości zabytkowych stawiających na pierwszym planie wartości ekonomiczne;	Zanik elementów historycznych i tradycyjnych kultury materialnej i karykaturyzacja elementów kultury niematerialnej		11	Edukacja w zakresie historii i zasobów lokalnego dziedzictwa kulturowego (np. poprzez spacer historyczne, lokalne wydarzenia z elementami edukacji w zakresie historii i tradycji lokalnej). Edukacja w zakresie dobrych praktyk remontowych w odniesieniu do obiektów zabytkowych (poprzez poradniki, spotkania z konserwatorami zabytków, właścicielami zadbanych obiektów zabytkowych).
		Brak powszechnej potrzeby (wśród decydentów, inwestorów i mieszkańców) poszanowania	Stąłe pojawianie się konfliktów na linii samorząd/inwestor – konserwator i w rezultacie przedłużanie się wielu procesów inwestycyjnych.		11	Edukacja w zakresie historii i zasobów lokalnego dziedzictwa kulturowego (np. poprzez spacer historyczne, lokalne wydarzenia z elementami edukacji w zakresie historii i tradycji lokalnej). Edukacja w zakresie dobrych praktyk remontowych w odniesieniu do obiektów zabytkowych (poprzez poradniki,

		dziedzictwa kulturowego Mierzei Wiślanej	Stosowanie nadinterpretacji przepisów i samowoli w gospodarowaniu przestrzenią zabytkową. Zmniejszenie możliwości zachowania wartości zasobów dziedzictwa kulturowego obszaru, postępujące ubożenie i degradacja tego zasobu			spotkania z konserwatorami zabytków, właścicielami zadbanych obiektów zabytkowych).
		Kolejne dążenia do ograniczenia zasięgu wpisu do rejestru zabytków układu ruralistycznego Krynicy Morskiej	Ograniczenie nadzoru nad formą i lokalizacją elementów mogących wpływać negatywnie na strukturę i krajobraz dawnej osady	Krynica Morska	12	Pozostawienie najcenniejszych elementów struktury Krynicy Morskiej oraz terenów mogących na nie bezpośrednio oddziaływać (otoczenie i ekspozycja) w rejestrze zabytków.
G02.06 G02.07	Infrastruktura sportowa i rekreacyjna - park rozrywki, kempingi i karawaningi	Przeskalowana gabarytowo i powierzchniowo zabudowa rekreacyjna, przeskalowana ilościowo zabudowa kempingowa	Zniekształcanie rodzimej historycznej kultury użytkowania przestrzeni i pomniejszanie rozpoznawalności dawnych historycznych układów rozplanowania wsi i zaburzenie ekspozycji ich cennych komponentów, dewaloryzacja panoram historycznych miejscowości	Park rozrywki w Krynicy Morska, zabudowa kempingowa w Krynicy Morskiej i Kątach Rybackich	12	Wprowadzenie ustaleń ograniczających natężenie i parametry zabudowy w dokumentach planistycznych gmin. Ochrona integralności unikatowych historycznych układów ruralistycznych poprzez wprowadzenie szczegółowego zakresu ochrony w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

Tab. 7. Charakterystyka oraz źródła zagrożeń wewnętrznych dla krajobrazu PKMW oraz możliwe sposoby ich eliminacji lub ograniczenia

<i>Kod*</i>	<i>Opis wg listy zagrożeń EEA*</i>	<i>Przyczyna (źródło)</i>	<i>Skutki (w odniesieniu do krajobrazów)</i>	<i>Obszar oddziaływania</i>	<i>Intensywność **</i>	<i>Możliwe sposoby eliminacji lub ograniczenia negatywnych oddziaływań i ich skutków</i>
A03.01	koszenie / ścinanie trawy - intensywne koszenie lub intensyfikacja	Wycinka charakterystycznych dla strefy nadzalewowej szuwarów	Zniekształcenie charakterystycznych cech krajobrazu Parku.	Krynica Morska, Kąty Rybackie	12	Uszczegółowienie i egzekwowanie stosowania ustaleń miejscowych planów zagospodarowania.
D03.02	Szlaki żeglugowe, porty, konstrukcje morskie - szlaki żeglugowe	Przekop Mierzi Wiślanej	Całkowite przekształcenie krajobrazu w obrębie prowadzonych działań infrastrukturalnych	Przekop Mierzi Wiślanej w okolicach nieistniejącej osady Nowy Świat	12	Brak możliwości znaczącego ograniczenia oddziaływań i skutków zagrożenia.
E01.02 E01.03 E01.04	Tereny zurbanizowane, tereny zamieszkane: nieciągła miejska zabudowa; zabudowa rozproszona; inne typy zabudowy.	Rozwój zainwestowania osadniczego w Parku, zarówno terytorialny (poziomy) jak i wysokościowy (pionowy); Intensyfikacja zainwestowania infrastrukturą turystyczno-rekreacyjną kubaturą, od indywidualnych obiektów letniskowych po ekskluzywne objekty	Degradacja krajobrazu Zniszczenie specyfiki tradycyjnego gospodarowania przestrzenią i indywidualnych cech krajobrazu Parku	Cały obszar Parku, z nasileniem działań niepożądanych w obrębie Krynicy Morskiej i Kątów Rybackich Cały obszar Parku, z nasileniem działań niepożądanych w obrębie Krynicy Morskiej i Kątów Rybackich	12 9	Wykonanie analiz krajobrazowych jako materiału źródłowego i wyjściowego dla autorów opracowań planistycznych. Dążenie do objęcia miejscowymi planami zagospodarowania jak największych obszarów Parku. Wykonanie analiz krajobrazowych jako materiału źródłowego i wyjściowego dla autorów opracowań planistycznych. Dążenie do objęcia miejscowymi planami zagospodarowania jak największych obszarów Parku. Wprowadzenie ustaleń ograniczających natężenie i parametry zabudowy oraz szczegółowo określające zasady ochrony krajobrazu w dokumentach planistycznych gmin

		typu SPA i apartoteli;				
E02.03	Tereny przemysłowe i handlowe - inne tereny przemysłowe lub handlowe	Wznoszenie tymczasowych, a w rezultacie pozostających przez wiele sezonów, substandardowych obiektów gastronomicznych i innych usługowych	Wprowadzanie bylejakości i szpetoty w obrębie krajobrazu kulturowego Parku. Dewaloryzacja i ograniczona ekspozycja cennych elementów krajobrazu Parku.	Krynica Morska, Kąty Rybackie	12	Skuteczne egzekwowanie obowiązujących ustaleń miejscowych planów zagospodarowania. Uszczegółowienie zapisów miejscowych planów zagospodarowania w zakresie formy i możliwej lokalizacji obiektów tymczasowych. Likwidacja elementów przestrzennych wprowadzonych jako samowola budowlana.
		Niedostateczny nadzór administracji samorządowej, konserwatora zabytków oraz nadzoru budowlanego nad obiektami tymczasowymi oraz nośnikami reklamowymi	Dewaloryzacja i ograniczona ekspozycja cennych elementów krajobrazu Parku na skutek działań inwestycyjnych (często niekontrolowanych) w postaci zabudowy tymczasowej oraz nagromadzonych nośników reklamowych.	Krynica Morska, Kąty Rybackie	12	Uszczegółowienie zapisów miejscowych planów zagospodarowania w zakresie formy i możliwej lokalizacji obiektów tymczasowych. Wprowadzenie uchwały krajobrazowej określającej możliwą formę i lokalizację elementów reklamowych. Wzmocnienie kadrowe organów ochrony zabytków.

		Zagęszczenie wszelkich form wizualnych reklam, wzrost ich agresywności fizjonomicznej i wprowadzenie nowych technologii, np. tablic świetlnych itp.	Deprecjacja wartości wizualnych krajobrazu kulturowego poszczególnych miejscowości w obrębie Parku, proponowanie turystom krajobrazu „jarmarcznego” zamiast krajobrazu unikatowego i priorytetowego. Ograniczona ekspozycja cennych elementów krajobrazu Parku.	Cały obszar Parku, z nasileniem działań niepożądanych w obrębie Krynicy Morskiej i Kątów Rybackich	12	Wprowadzenie w gminach uchwał krajobrazowych określających możliwą formę i lokalizację elementów reklamowych.
E06.01 E06.02	Inne rodzaje aktywności człowieka związane z urbanizacją, przemysłem etc.- rozbiórka budynków i obiektów wybudowanych przez człowieka; odbudowa, remont budynków	Degradacja lub przekształcenie układów i obiektów o wartościach historyczno-kulturowych.	Dewaloryzacja krajobrazu kulturowego Parku	Cały obszar Parku, z nasileniem działań niepożądanych w obrębie Krynicy Morskiej i Kątów Rybackich	11	Uszczegółowienie i egzekwowanie stosowania ustaleń miejscowych planów zagospodarowania i Gminnych Programów Opieki nad Zabytkami. Skuteczne egzekwowanie obowiązujących przepisów prawa w zakresie ochrony zabytków oraz prawa budowlanego. Pomoc finansowa ze strony samorządów poprzez wprowadzenie uchwał dotyczących dofinansowania remontów obiektów zabytkowych, w tym ujętych w gminnej ewidencji zabytków Edukacja w zakresie dobrych praktyk remontowych w odniesieniu do obiektów zabytkowych (poprzez poradniki, spotkania z konserwatorami zabytków, właścicielami zadbanych obiektów zabytkowych).
G02.06 G02.07	Infrastruktura sportowa i rekreacyjna - park rozrywki, kempingi i karawaningi	Przeskalowana gabarytowo i powierzchniowo zabudowa rekreacyjna, przeskalowana ilościowo zabudowa kempingowa	Degradacja otoczenia i ekspozycji historycznych osad i ich elementów. Deprecjacja wartości wizualnych Parku.	Krynica Morska, Kąty Rybackie	12	Wykonanie analiz krajobrazowych jako materiału źródłowego i wyjściowego dla autorów opracowań planistycznych. Ochrona krajobrazu Parku oraz otoczenia i ekspozycji jego komponentów poprzez wprowadzenie szczegółowych zasad i zakresu ochrony w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.
J02.12. 02	Spowodowane przez człowieka zmiany	Kontynuacja stabilizacji strefy brzegowej Zalewu	Całkowite zniszczenie unikatowych cech wizualnych formy krajobrazu	Krynica Morska	11	Edukacja mieszkańców dotycząca nieodwracalności sił przyrody i powrót do naturalnych procesów wraz z zakazem

	stosunków wodnych - tamy, wały, sztuczne plaże - tamy i ochrona przeciwpowodziowa w śródlądowych systemach wodnych	Wiślanego budowlami hydrotechnicznymi, wraz ze wzrostem ich gabarytów	unikatowego w skali kraju (priorytetowego)			lokalizacji nowej zabudowy w obszarach grożących zalaniem.
--	--	---	--	--	--	--

Tab. 8. Charakterystyka oraz źródła zagrożeń zewnętrznych dla dziedzictwa kulturowego PKMW oraz możliwe sposoby ich eliminacji lub ograniczenia

<i>Kod*</i>	<i>Opis wg listy zagrożeń EEA*</i>	<i>Przyczyna (źródło)</i>	<i>Skutki (w odniesieniu do dziedzictwa kulturowego)</i>	<i>Obszar oddziaływania</i>	<i>Intensywność **</i>	<i>Możliwe sposoby eliminacji lub ograniczenia negatywnych oddziaływań i ich skutków</i>
E01.02 E01.03 E01.04	Tereny zurbanizowane, tereny zamieszkałe: nieciągła miejska zabudowa; zabudowa rozproszona; inne typy zabudowy	Popyt na tereny budowlane w otulinie PKMW ze strony inwestorów zewnętrznych, intensyfikacja zainwestowania infrastrukturą turystyczno-rekreacyjną kubaturą	Zagrożenie dla wartości historyczno-kulturowych otuliny Parku poprzez wpływ na otoczenie i ekspozycję zabytkowych zespołów zabudowy w jej obrębie. Wiążące się z tym zagrożenie nasilenia działań inwestycyjnych zaburzających walory kulturowe w obrębie Parku.	Otulina Parku ze szczególnym natężeniem we wsi Stegna	8	Sporządzenie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego poprzedzonych studiami historyczno-krajobrazowymi.
E06.01 E06.02	Inne rodzaje aktywności człowieka związane z urbanizacją, przemysłem etc.-rozbiórka	Niedostateczna ochrona prawna obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków, brak dofinansowania prac w obrębie	Degradacja oraz silne przekształcenia obiektów zabytkowych doprowadzające do utraty podstawowych wartości	Obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków na całym obszarze Parku	11	Uszczegółowienie zasad ochrony obiektów zabytkowych ujętych w gminnej ewidencji zabytków w przepisach ustawy o ochronie zabytków oraz prawie budowlanym. Pomoc finansowa ze strony samorządów poprzez wprowadzenie uchwał dotyczących dofinansowania remontów obiektów zabytkowych, w tym ujętych w gminnej ewidencji zabytków.

budynków i obiektów wybudowanych przez człowieka; odbudowa, remont budynków	przedmiotowych obiektów				
---	-------------------------	--	--	--	--

Tab. 9. Charakterystyka oraz źródła zagrożeń zewnętrznych dla krajobrazu PKMW oraz możliwe sposoby ich eliminacji lub ograniczenia

<i>Kod*</i>	<i>Opis wg listy zagrożeń EEA*</i>	<i>Przyczyna (źródło)</i>	<i>Skutki (w odniesieniu do krajobrazów)</i>	<i>Obszar oddziaływania</i>	<i>Intensywność**</i>	<i>Możliwe sposoby eliminacji lub ograniczenia negatywnych oddziaływań i ich skutków</i>
C03.03	Wykorzystywanie odnawialnej energii Abiotycznej - produkcja energii wiatrowej	Lokalizacja dużych instalacji technicznych, np. Elektrowni wiatrowych i platform wiertniczych na otwartym morzu, w strefie widoczności z PKMW; (potencjalne)	Likwidacja jednego z istotnych walorów Parku z uwagi na istotną zupełną zmianę widoków morskich i całkowite uniemożliwienie percepcji „Ciemnego Nieba”; Wody terytorialne RP	Zatoka Gdańska	2	Brak możliwości znaczącego ograniczenia oddziaływań i skutków zagrożenia.
D03.02	Szlaki żeglugowe, porty, konstrukcje morskie - szlaki żeglugowe	Aktywizacja turystyki wodnej na Zalewie Wiślanym w wyniku budowy kanału żeglugowego przez Mierzeję Wiślaną (potencjalne)	Rozbudowa infrastruktury portowej dla obsługi jachtów ingerująca w walory krajobrazowe strefy przybrzeżnej (wycinka szuwarów) oraz wpływ prognozowanej, intensywnej turystyki wodnej na środowisko Zalewu Wiślanego i Mierzei Wiślanej oraz jego krajobraz naturalny	Zalew Wiślany	3	Rozbudowa infrastruktury portowej - sporządzenie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego poprzedzonych studiami historyczno-krajobrazowymi, szczegółowe ustalenia w zakresie jej parametrów i formy. Intensywna turystyka wodna - brak możliwości znaczącego ograniczenia oddziaływań i skutków zagrożenia.

<p>E01.02 E01.03 E01.04</p>	<p>Tereny zurbanizowane, tereny zamieszkałe: nieciągła miejska zabudowa; zabudowa rozproszona; inne typy zabudowy</p>	<p>Popyt na tereny budowlane w otulinie PKMW ze strony inwestorów zewnętrznych, intensyfikacja zainwestowania infrastrukturą turystyczno-rekreacyjną kubaturową</p>	<p>Zagrożenie dla walorów krajobrazowych otuliny Parku poprzez wpływ na otoczenie i ekspozycję zabytkowych zespołów zabudowy w jej obrębie. Wiążące się z tym zagrożenie nasilenia działań inwestycyjnych zaburzających walory krajobrazowe w obrębie Parku.</p>	<p>Otulina Parku ze szczególnym natężeniem we wsi Stegna</p>	<p>8</p>	<p>Sporządzenie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego poprzedzonych studiami historyczno-krajobrazowymi.</p>
-------------------------------------	---	---	--	--	----------	---

* Kody i opis zagrożeń wg: Lista referencyjna zagrożeń, presji i działań Dyrekcja Generalna ds. Środowiska, Europejska Agencja Środowiska (EEA), aktualizacja: 12.04.2011

** Zagrożenia oceniono stosując skalę bonitacji zagrożeń T.J. Chmielewskiego i in. (2014) według przyjętej skali:

0 – brak zagrożeń,

1 – zagrożenia potencjalne, niewielkie,

2 – zagrożenia potencjalne, umiarkowane,

3 – zagrożenia potencjalne, duże,

4 – zagrożenia istniejące, niewielkie, o słabnącym natężeniu,

5 – zagrożenia istniejące, niewielkie, względnie stałe,

6 – zagrożenia istniejące, niewielkie, o narastającym natężeniu,

7 – zagrożenia istniejące, umiarkowane, o słabnącym natężeniu,

8 – zagrożenia istniejące, umiarkowane, względnie stałe,

9 – zagrożenia istniejące, umiarkowane, o narastającym natężeniu,

10 – zagrożenia istniejące, duże, o słabnącym natężeniu,

11 – zagrożenia istniejące, duże, względnie stałe,

12 – zagrożenia istniejące, duże, o narastającym natężeniu.

? – zagrożenie trudne do ocen

Część II

Strategia ochrony

7. CELE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO I KRAJOBRAZU

Tak jak opisano w rozdz. 1.4 cele ogólne ochrony Parku Krajobrazowego „Mierzeja Wiślana” zostały ujęte w uchwale 148/VII/11 Sejmiku Województwa Pomorskiego z dnia 27 kwietnia 2011 r. w sprawie Parku Krajobrazowego „Mierzeja Wiślana” (Dz. Urz. z 2011 r. Nr 66, poz. 1463). Do specyfiki niniejszego Operatu nawiązują następujące zapisy §2:

- 1) *zachowanie zróżnicowania geomorfologicznego, charakterystycznych cech rzeźby i zróżnicowania siedliskowego Mierzei Wiślanej;*
- 2) *ochrona naturalnego charakteru brzegów i plaż oraz zachowanie naturalnego charakteru procesów brzegowych;*
- 3) (...)
- 4) *ochrona specyfiki geobotanicznej Parku wyrażającej się strefowym układem przestrzennym poszczególnych siedlisk, dominacją zróżnicowanych zbiorowisk leśnych oraz obecnością gatunków i zbiorowisk roślinnych zagrożonych i rzadkich w Polsce;*
- 5) *ochrona i renaturalizacja specyficznych siedlisk psammofilnych i hydrogenicznych;*
- 6) (...)
- 7) *ochrona reprezentatywnych obiektów kultury materialnej, w szczególności domów podcieniowych, zagród holenderskich i architektury kurortowej Krynicy Morskiej;*
- 8) *ochrona niematerialnych wartości kultury, w tym zachowanie tradycji kulturowych związanych z rybackim i wypoczynkowym charakterem miejscowości;*
- 9) *zachowanie charakterystycznych cech krajobrazu Mierzei Wiślanej: leśnego charakteru Mierzei, naturalnych plaż mierzejowych, zróżnicowania pasa wydm nadmorskich oraz niskich wybrzeży nadzalewowych.*

Powyższe zapisy określają nadrzędne cele ochrony PKMW, których rozwinięcie stanowią przyjęte w ramach prac nad Planem ochrony ujęte poniżej (Tab. 10) strategiczne i operacyjne cele ochrony dziedzictwa kulturowego i krajobrazu. Cele te zostały sformułowane w odpowiedzi na zdiagnozowane w ramach prac diagnostycznych zagrożenia i możliwe sposoby ich eliminacji lub minimalizacji (patrz rozdz. 6).

Tab. 10. Strategiczne i operacyjne cele ochrony dziedzictwa kulturowego i krajobrazu PKMW

Lp.	Cele strategiczne	Cele operacyjne
1.	W zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego	
1.1.	Zachowanie i wyeksponowanie pozostałości historycznych układów ruralistycznych wsi tzw. „wyspowych”.	Szczegółowa identyfikacja zachowanych walorów kulturowych, w tym przestrzennych i krajobrazowych historycznych jednostek osadniczych. Wyznaczenie zakresu i zasad ochrony zidentyfikowanych walorów historycznych układów przestrzennych.
1.2.	Zachowanie i poprawa stanu zabytków nieruchomych, w szczególności reprezentatywnych przykładów kultury materialnej obszaru PKMW.	Cykliczna ocena wartości i stanu zabytków nieruchomych na terenie PKMW. Konservacja, restauracja i adaptacja zabytków nieruchomych na obszarze PKMW.
1.3.	Wyeksponowanie na tle kraju odmienności kulturowej Mierzei Wiślanej.	Kontynuacja tradycyjnych cech zabudowy i kształtowania przestrzeni charakterystycznych dla terenu PKMW. Kontynuacja, przywracanie tradycji dziedzictwa niematerialnego PKMW (w szczególności związanej z rybackim i wypoczynkowym charakterem miejscowości)
1.4.	Ograniczenie niekorzystnego	Adaptacja obiektów i przestrzeni historycznych w

	oddziaływania turystyki i rekreacji na stan dziedzictwa kulturowego PKMW	dostosowaniu funkcji turystycznej i rekreacyjnej do ich formy oraz charakteru.
1.5.	Prowadzenie szeroko pojętej działalności edukacyjnej, w tym prezentacja wartości historycznych i architektonicznych zabytków oraz popularyzacja i ukazanie wartości estetycznych zabytków i krajobrazu w środowisku człowieka.	Upowszechnienie wiedzy na temat walorów kulturowych PKMW oraz zagrożeń dla nich. Upowszechnienie wiedzy na temat wpływu działalności człowieka (w szczególności turystycznej i rekreacyjnej) na dziedzictwo kulturowe i krajobraz.
2.	W zakresie ochrony krajobrazu	
2.1.	Ochrona walorów widokowych Parku.	Ochrona krajobrazów o cechach priorytetowych. Zachowanie powiązań i ekspozycji widokowych w obrębie Parku. Zachowanie elementów kultury ludowej w krajobrazie. Udostępnianie walorów widokowych poprzez tworzenie punktów widokowych.
2.2.	Zatrzymanie dewaloryzacji krajobrazu poprzez obiekty sezonowe, zagęszczenie nośników reklamowych oraz nieprzemyślaną intensyfikację zabudowy hotelowej i turystyczno-rekreacyjnej.	Określenie szczegółowych zasad zagospodarowania w zakresie dopuszczalnych form obiektów sezonowych i nośników reklamowych. Dostosowanie form i lokalizacji nowej zabudowy hotelowej i turystyczno-rekreacyjnej do uwarunkowań historyczno-kulturowych i krajobrazowych. Ochrona krajobrazu linii brzegowej zarówno od strony Zatoki Gdańskiej jak i Zalewu Wiślanego.
2.3.	Przywrócenie wartości estetycznych krajobrazu przed nasileniem ekspansji turystycznej	Likwidacja elementów powodujących uszczerbek dla wartości krajobrazowych i historyczno-kulturowych PKMW.

Przyjęte w Planie ochrony strategiczne i operacyjne cele ochrony znajdują swoje rozwinięcie w postaci propozycji konkretnych działań ochronnych opisanych w kolejnych rozdziałach Operatu.

8. STREFOWANIE OBSZARU PARKU

Przy sporządzaniu dokumentów planistycznych dla zróżnicowanych wewnętrznie obszarów, na potrzeby formułowania ustaleń dokonuje się ich strefowania (podziału na strefy). Dotyczy to zarówno dokumentów samorządowych różnych szczebli (plany zagospodarowania województw, studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin, miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego), Administracji Lasów Państwowych (plany urządzania lasu), jak i dokumentów innych jednostek. Zastosowanie takiego podziału ułatwia przestrzenne adresowanie ustaleń odnoszących się do wybranych fragmentów analizowanego obszaru. Metoda ta stosowana jest także powszechnie w przypadku planów ochrony dla parków krajobrazowych, a mapa stref staje się podstawową, a często wręcz jedyną mapą, mającą rangę aktu prawnego, uchwalaną jako załącznik do uchwały sejmiku wojewódzkiego w sprawie planu ochrony. W ramach prac nad aktualnym Planem ochrony dla PKMW przyjęto koncepcję podziału Parku na strefy działań ochronnych, których wyznacznikiem jest zakładany do osiągnięcia cel oraz zasadniczy kierunek

ochrony zasobów i walorów Parku⁵². Wydaje się że takie podejście jest najbardziej czytelne dla odbiorców Planu ochrony, a jednocześnie praktyczne do stosowania.

Wypracowany w ramach uzgodnień całego zespołu autorskiego Planu ochrony podział obejmuje dwie zasadnicze grupy ustaleń Planu (stref działań ochronnych), pokrywających cały obszar Parku:

- grupa stref, w których wskazuje się na potrzebę kontynuowania istniejącego sposobu użytkowania terenu Parku lub ochrony jego zasobów (oznaczonych kodem BK),
- grupę stref, w których wskazuje się na potrzebę modyfikacji lub dopuszcza się rozwój istniejącego sposobu użytkowania Parku (oznaczonych kodem BM).

W obrębie otuliny Parku Krajobrazowego „Mierzeja Wiślana” wyznaczono także grupę stref, w których wskazuje się na potrzebę modyfikacji istniejącego sposobu użytkowania otuliny i innych terenów wokół Parku w celu ochrony jego zasobów i walorów przyrodniczych, kulturowych i krajobrazowych (oznaczonych kodem BO). Obszary wyłączone z ustaleń Planu ochrony ze względu na obowiązywanie przepisów odrębnych (rezerваты przyrody) oznaczono kodem BW.

Dodatkowo, w obrębie Parku wyróżniono obszary i obiekty objęte rekomendacjami Planu ochrony (kod wydzielen - C), obejmujące propozycje adresowane do różnych podmiotów, wykraczające poza działania aktywnej ochrony. Obszary i obiekty z tej grupy mogą dotyczyć tylko wybranych fragmentów Parku „nakładając się” na wydzielenia z grupy B, mogą także „nachodzić na siebie (np. C_1 na C_2).

Typologię stref przyjętą dla Parku Krajobrazowego „Mierzeja Wiślana” przedstawia tabela 11.

Tab. 11. Typologia podziału obszaru PKMW na strefy ustaleń (działań ochronnych) i rekomendacji Planu ochrony

Kod strefy	Nazwa strefy
B	USTALENIA PLANU OCHRONY
BK	Kontynuacja istniejącego sposobu użytkowania terenu Parku lub ochrony jego zasobów:
BK_I	Zachowanie brzegu morskiego:
BK_I_1	Utrzymanie aktualnego charakteru i dynamiki procesów brzegowych, w tym obszary wyłączone z działań na rzecz ochrony i stabilizacji brzegu
BK_I_2	Utrzymanie naturalnego charakteru plaż (obszary wyłączone z możliwości usuwania kiziny)
BK_I_3	Utrzymanie ekstensywnego użytkowania rekreacyjnego plaż i strefy brzegowej
BK_I_4	Utrzymanie aktualnego charakteru strefy brzegowej Zalewy Wiślanego, w tym zachowanie przybrzeżnych zadrzewień i zakrzewień oraz roślinności szuwarowej i ziołoroślowej
BK_II	Zachowanie tradycyjnego krajobrazu rolniczego i innych terenów otwartych
BK_III	Zachowanie krajobrazu leśnego i terenów zarastających (sukcesyjnych):
BK_III_1	Utrzymanie aktualnego sposobu użytkowania ekosystemów leśnych
BK_III_2	Utrzymanie terenów zarastających lub zalesionych
BK_IV	Zachowanie wód powierzchniowych i obszarów podmokłych:
BK_IV_1	Utrzymanie cieków i śródlądowych zbiorników wodnych
BK_IV_2	Utrzymanie siedlisk zależnych od wód
BK_V	Zachowanie tradycyjnych elementów kultury materialnej:
BK_V_1	Zachowanie obiektów wpisanych do rejestru zabytków

⁵² W niektórych planach ochrony stosowane są podziały oparte na cechach fizjonomicznych krajobrazu, funkcjach spełnianych przez poszczególne strefy lub na ich waloryzacji

BK_V_2	Zachowanie obszarów wpisane do rejestru zabytków
BK_V_3	Zachowanie otoczenia zabytków wpisanych do rejestru zabytków
BK_V_4	Zachowanie obiektów ujętych w ewidencji zabytków
BK_V_5	Zachowanie obszarów ujętych w ewidencji zabytków
BK_V_6	Zachowanie historycznych układów przestrzennych
BK_V_7	Zachowanie stanowisk archeologicznych z określoną lokalizacją
BK_VI	Zachowanie innych cennych elementów krajobrazu:
BK_VI_1	Zachowanie cennych obiektów krajobrazowych
BK_VI_2	Zachowanie cennych obszarów krajobrazowych
BM	Modyfikacja lub rozwój istniejącego sposobu użytkowania Parku:
BM_I	Modyfikacja sposobów użytkowania lub ochrony brzegu morskiego:
BM_I_1	Dopuszczalne zainwestowanie rekreacyjno-wypoczynkowe plaż Zatoki Gdańskiej
BM_I_2	Dopuszczalne zainwestowanie rekreacyjno-wypoczynkowe strefy brzegowej Zalewu Wiślanego
BM_I_3	Dopuszczalny rozwój portów i przystani
BM_I_4	Realizacja zabudowy biotechnicznej w dostosowaniu do potrzeb ochrony szaty roślinnej
BM_II	Modyfikacja sposobów użytkowania lub ochrony naturalnych i półnaturalnych ekosystemów nieleśnych: usuwanie nalotu drzew
BM_III	Modyfikacja sposobów użytkowania lub ochrony ekosystemów leśnych:
BM_III_1	Wyłączenie drzewostanów z działań gospodarczych (wyznaczenie drzewostanów referencyjnych)
BM_III_2	Dopuszczalna lokalizacja zagospodarowania dla turystyki i rekreacji na terenach leśnych
BM_IV	Modyfikacja sposobów użytkowania lub ochrony zasobów kulturowych i walorów krajobrazowych
BM_V	Modyfikacja lub rozwój zainwestowania (obszary zainwestowane lub wskazane do zainwestowania):
BM_V_1	Tereny dopuszczalnych przekształceń i rozwoju istniejącego zainwestowania oraz zabudowy
BM_V_2	Tereny przeznaczone do zainwestowania w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego
BM_V_3	Tereny kierunkowego rozwoju zainwestowania wskazywanego jako polityka rozwoju przestrzennego gmin wg projektów studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego
BM_VI	Ograniczenie przekształceń:
BM_VI_1	Tereny wyłączone spod zabudowy
BM_VI_2	Utrzymanie otwartego charakteru wnętrza krajobrazowych (obszary wyłączone z lokalizacji obiektów zaburzających widok z punktów i ciągów widokowych)
BM_VI_3	Ograniczenie dostępu w tym w ramach turystyki i rekreacji do najcenniejszych obszarów przyrodniczych proponowanych do objęcia dodatkowymi formami ochrony z dopuszczeniem infrastruktury edukacji ekologicznej
BM_VI_4	Tereny zmiany kierunkowego rozwoju zainwestowania wskazywanego w politykach przestrzennych gmin
BM_VI_5	Tereny wyłączone z zainwestowania zaburzającego drożność i ciągłość lokalnych korytarzy ekologicznych
BM_VII	Dostosowanie infrastruktury turystycznej do istniejącej i potencjalnej presji na zasoby Parku:
BM_VII_1	Zagospodarowanie infrastruktury szlaków turystycznych
BM_VII_2	Zagospodarowanie infrastruktury dojazdów dopłażowych
BM_VII_3	Wytyczenie i oznakowanie dojazdów do miejsc dostępu do wód Zalewu Wiślanego
BM_VII_4	Zagospodarowanie parkingów istotnych dla obsługi ruchu turystycznego
BW	Obszary wyłączone z ustaleń Planu ochrony ze względu na obowiązywanie przepisów odrębnych (rezerwaty przyrody)
BO	Modyfikacja istniejącego sposobu użytkowania terenów wokół Parku w celu

	ochrony jego zasobów i walorów przyrodniczych kulturowych i krajobrazowych: tereny utrzymanie połączeń ekologicznych Parku z terenami sąsiednimi
--	--

C	REKOMENDACJE PLANU OCHRONY
C_I	Strefy ochrony krajobrazów do uwzględnienia w ramach audytów krajobrazowych
C_II	Obiekty lub obszary o najwyższych wartościach przyrodniczo-krajobrazowych, zasługujące na objęcie dodatkową formą ochrony prawnej
C_III	Obiekty lub obszary o najwyższych wartościach kulturowych, zasługujące na objęcie dodatkową formą ochrony prawnej:
C_III_1	Obiekty zasługujące na wpisanie do rejestru zabytków
C_III_2	Obszary zasługujące na objęcie dodatkową ochroną prawną poprzez ujęcie w gminnej ewidencji zabytków oraz jako strefy planistyczne w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego
C_IV	Obszary zasługujące na włączenie do Parku
C_V	Obszary zasługujące na włączenie do otuliny Parku

Ustalenia Operatu ochrony dziedzictwa kulturowego i krajobrazu, tam gdzie było to uzasadnione merytorycznie, zaadresowano do poszczególnych wydzieleń z grupy B i C. Podział Parku na strefy przedstawiony został na mapie wspólnej dla wszystkich operatów szczegółowych, stanowiącej jeden z elementów dokumentacji Planu ochrony. Zakłada się, że mapa ta zostanie także dołączona jako załącznik do projektu uchwały Sejmiku Województwa Pomorskiego w sprawie Planu ochrony dla Parku Krajobrazowego „Mierzeja Wiślana”.

W ramach prac nad Planem ochrony przygotowano także wspólną dla wszystkich operatów, syntetyczną mapę diagnostyczną, prezentującą najważniejsze uwarunkowania formalne (prawne) oraz uwarunkowania przyrodnicze, krajobrazowe i kulturowe mające znaczenie dla strategii ochrony. Ze względu na to, że ocena uwarunkowań poprzedza w planowaniu formułowanie działań ochronnych wydzieleniom tym nadano kod A. Mapa ta ma charakter jedynie informacyjny, a wydzieleniom nie przypisano żadnych działań.

Typologię wydzieleń w ramach grupy A przedstawiono w tabeli 12, przy czym obejmuje ona zakres wykraczający poza specyfikę Operatu ochrony dziedzictwa kulturowego i krajobrazu.

Tab. 12. Typologia wydzieleń prezentujących wybrane uwarunkowania ochrony PKMW

Kod strefy	Nazwa strefy
AP	Obszary i obiekty przyrodnicze objęte ochroną z mocy ustawy o ochronie przyrody:
AP_1	rezerваты przyrody
AP_2	pomniki przyrody
AP_3	użytki ekologiczne
AP_4	obszary Natura 2000
AK	Obszary i obiekty kulturowe objęte ochroną z mocy ustawy o ochronie zabytków:
AK_1	obiekty i obszary wpisane do rejestru zabytków:
AK_1.1	obiekty wpisane do rejestru zabytków
AK_1.2	obszary wpisane do rejestru zabytków
AK_1.3	otoczenie obiektów wpisanych do rejestru zabytków
AK_2	obiekty i obszary ujęte w gminnej i/lub wojewódzkiej ewidencji zabytków (GEZ/WEZ):
AK_2.1	obiekty ujęte w ewidencji zabytków (GEZ/WEZ)
AK_2.2	obszary ujęte w ewidencji zabytków (GEZ/WEZ) – układ ruralistyczny

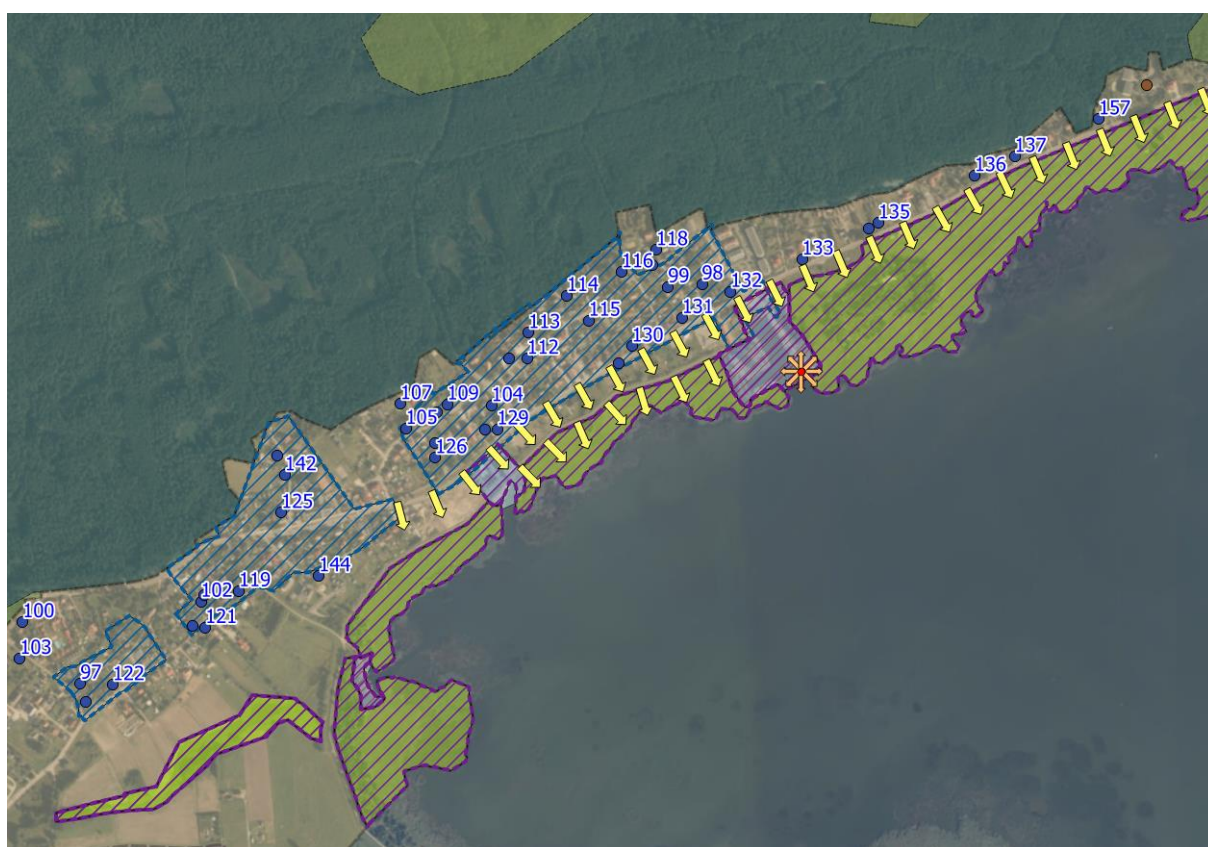
AK_2.3	obszary ujęte w ewidencji zabytków (GEZ/WEZ) – historyczne cmentarze
AK_2.4	stanowiska archeologiczne z określoną lokalizacją
AI	Obszary i obiekty objęte ochroną z mocy innych aktów prawnych:
AI_1	lasy ochronne
AI_2	obszary zamknięte
AI_3	strefy ochronne ujęć wód podziemnych
AI_4	strefy zagrożenia powodziowego
AI_5	tereny górnicze i udokumentowane złoża kopalin
AI_6	Główne Zbiorniki Wód Podziemnych
AI_7	pas techniczny i pas ochrony wybrzeża
AA	Inne uwarunkowania przyrodnicze krajobrazowe i kulturowe:
AA_1	krajobrazy o cechach priorytetowych
AA_2	ponadlokalne korytarze ekologiczne
AA_3	lokalne korytarze ekologiczne
AA_4	obszary występowania szczególnie cennych siedlisk przyrodniczych oraz siedlisk gatunków objętych ochroną prawną
AA_5	główne centra bioróżnorodności
AA_6	obszary wodno błotne
AA_8	geostanowiska
AA_9	punkty widokowe
AA_10	ciągi widokowe
AA_11	obiekty i obszary o wartościach kulturowych nieobjęte ochroną prawną:
AA_11.1	obiekty o wartościach kulturowych nieobjęte ochroną prawną
AA_11.2	obszary o wartościach kulturowych nieobjęte ochroną prawną
AA_12	obszary o wartościach krajobrazowych nieobjęte ochroną prawną
AZ	Inne uwarunkowania zagospodarowania przestrzennego:
AZ_1	obszary przeznaczone do zainwestowania w studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego obowiązujących na dzień sporządzenia Planu ochrony
AZ_2	obszary wyłączone z zabudowy (o ile nie pozwalają na nie przepisy szczególne) na mocy zapisów § 3 pkt 7 uchwały Nr 148/VII/11 Sejmiku Województwa Pomorskiego z dnia 27 kwietnia 2011 r. w sprawie Parku Krajobrazowego „Mierzeja Wiślana” (Dz. Urz. z 2011 r. Nr 66 poz. 1463) zmienionej uchwałą Nr 261/XXIV/16 Sejmiku Województwa Pomorskiego z dnia 25 lipca 2016 r. o zmianie uchwały Sejmiku Województwa Pomorskiego w sprawie Parku Krajobrazowego „Mierzeja Wiślana” (Dz. Urz. z 2016 r. poz. 2944) strefa 100 m od linii brzegów naturalnych rzek jezior i innych zbiorników wodnych
AZ_3	obszary wyłączone z zabudowy (o ile nie pozwalają na nie przepisy szczególne) na mocy zapisów § 3 pkt 8 uchwały Nr 148/VII/11 Sejmiku Województwa Pomorskiego z dnia 27 kwietnia 2011 r. w sprawie Parku Krajobrazowego „Mierzeja Wiślana” (Dz. Urz. z 2011 r. Nr 66 poz. 1463) zmienionej Nr 261/XXIV/16 Sejmiku Województwa Pomorskiego z dnia 25 lipca 2016 r. o zmianie uchwały Sejmiku Województwa Pomorskiego w sprawie Parku Krajobrazowego „Mierzeja Wiślana” (Dz. Urz. z 2016 r. poz. 2944) strefa 200 m od krawędzi brzegów klifowych oraz w pasie technicznym brzegu morskiego
AZ_4	linia brzegowa objęta programem ochrony brzegów morskich na mocy ustawy z dnia 28 marca 2003 r. o ustanowieniu programu wieloletniego "Program ochrony brzegów morskich" (t.j. Dz. U. 2016 poz. 678)

Poniżej przedstawiono wybrane rejony PKMW z wskazaniem uwarunkowań kulturowych i krajobrazowych oraz pokazaniem zasięgów głównych stref działań wskazanych w Operacji ochrony dziedzictwa kulturowego i krajobrazu.

A UWARUNKOWANIA

LEGENDA

- AK_1_1_OBIEKTY WPISANE DO REJESTRU ZABYTEKÓW
- ▨ AK_1_2_OBSZARY WPISANE DO REJESTRU ZABYTEKÓW
- AK_1_3_OTOCZENIE OBIEKTÓW WPISANYCH DO REJESTRU ZABYTEKÓW
- AK_2_1_OBIEKTY UJĘTE W EWIDENCJI ZABYTEKÓW (GEZ_WEZ)
- ▨ AK_2_2_OBSZARY UJĘTE W EWIDENCJI ZABYTEKÓW (GEZ_WEZ) - UKŁAD RURALISTYCZNY
- ▨ AK_2_3_OBSZARY UJĘTE W EWIDENCJI ZABYTEKÓW (GEZ_WEZ) - HISTORYCZNE CMENTARZE
- ✳ AK_2_4_STANOWISKA ARCHEOLOGICZNE Z OKREŚLONĄ LOKALIZACJĄ (WEZ)
- ▨ AA_1_KRAJOBRAZY O CECHACH PRIORYTETOWYCH
- ✳ AA_9_PUNKTY WIDOKOWE
- ▨ AA_10_CIAGI WIDOKOWE
- AA_11_1_OBIEKTY O WARTOŚCIACH KULTUROWYCH NIE OBJĘTE OCHRONĄ PRAWNĄ
- ▨ AA_11_2_OBSZARY O WARTOŚCIACH KULTUROWYCH NIE OBJĘTE OCHRONĄ PRAWNĄ - PRZYSTANIE
- ▨ AA_11_2_OBSZARY O WARTOŚCIACH KULTUROWYCH NIE OBJĘTE OCHRONĄ PRAWNĄ - HISTORYCZNE UKŁADY PRZESTRZENNE
- ▨ AA_12_OBSZARY O WARTOŚCIACH KRAJOBRAZOWYCH NIE OBJĘTE OCHRONĄ PRAWNĄ

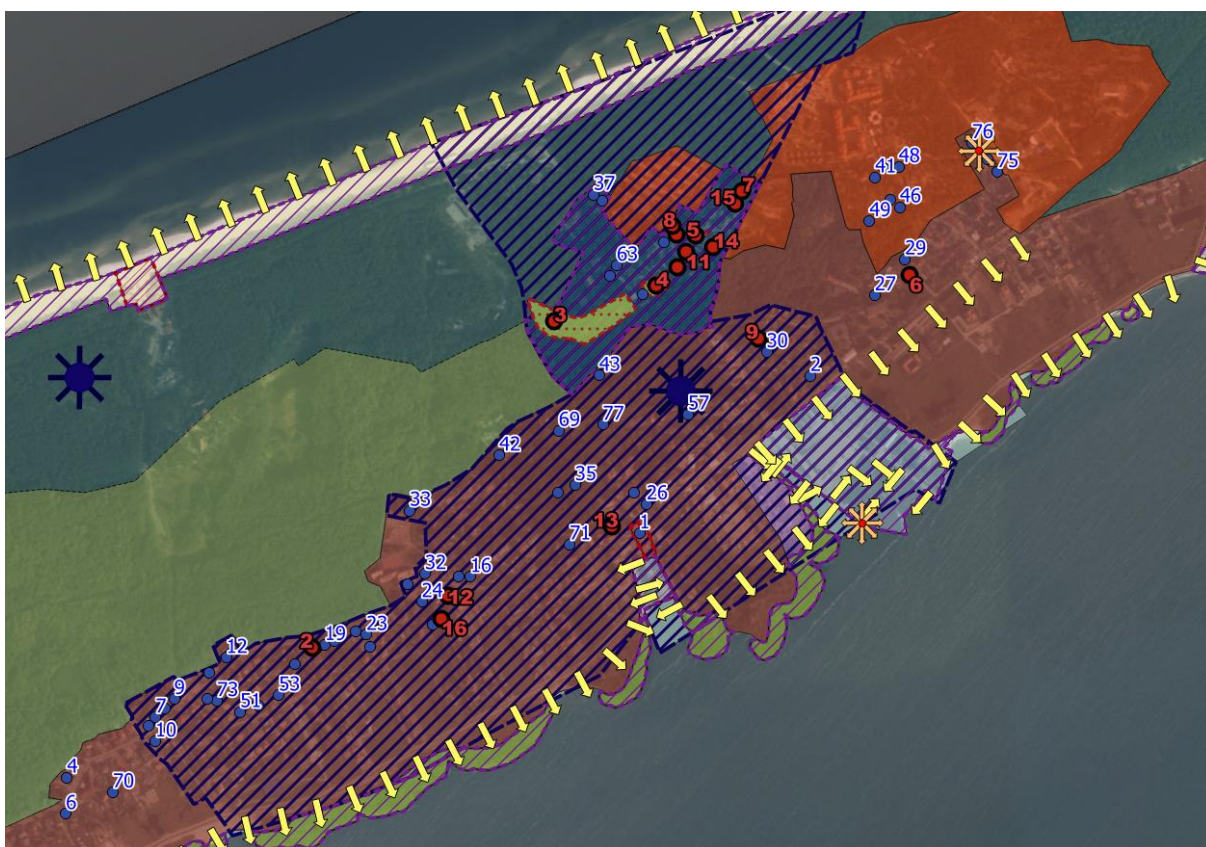

II. 132: Uwarunkowania KĄTY RYBACKIE.

Il. 133: Uwarunkowania PRZEBRNO.

Il. 134: Uwarunkowania KRYNICA MORSKA.

Il. 1356: Uwarunkowania NOWA KARCZMA.

B, C USTALENIA I REKOMENDACJE PLANU OCHRONY

LEGENDA

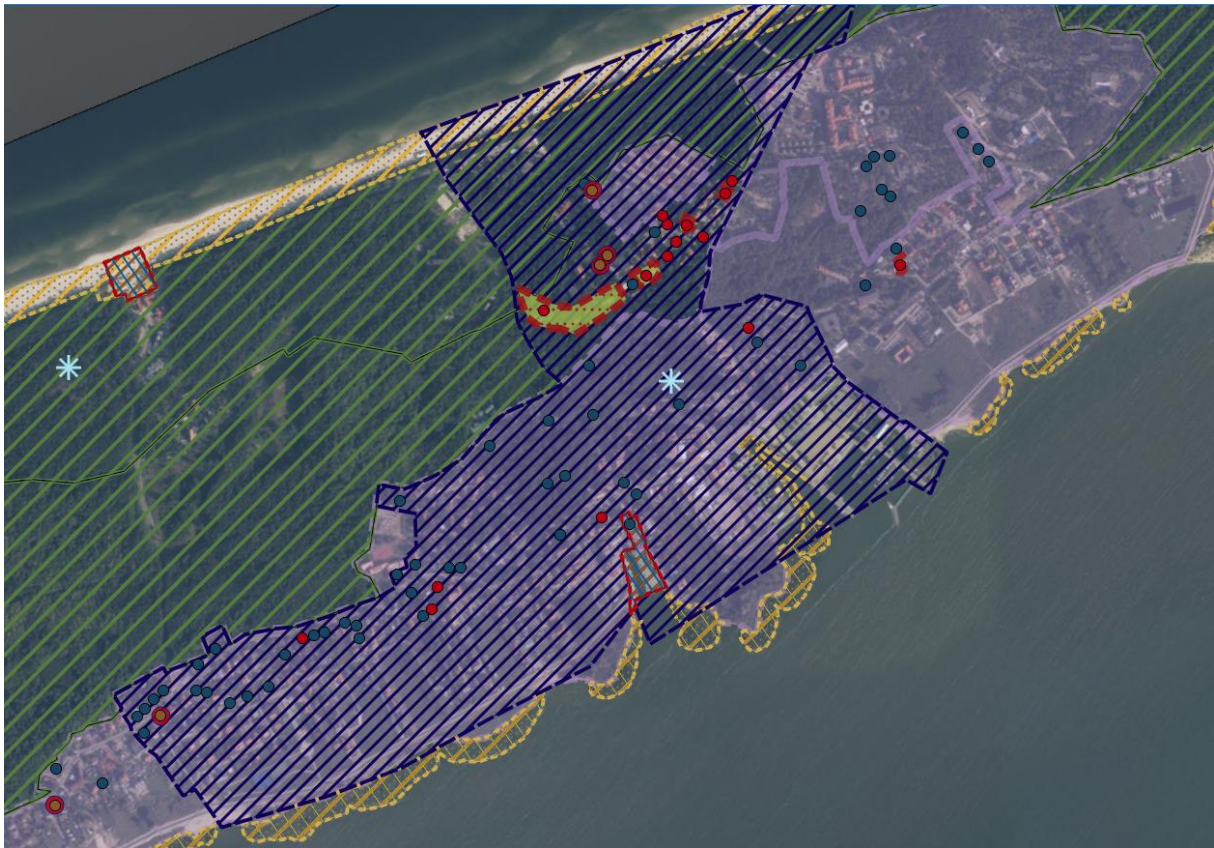
- BK_I_4_UTRZYMANIE AKTUALNEGO CHARAKTERU STREFY BRZEGOWEJ ZALEWU WIŚLANEGO
- BK_II_ZACHOWANIE TRADYCYJNEGO KRAJOBRAZU ROLNICZEGO I INNYCH TERENÓW OTWARTYCH_MURAWY NAPIASKOWE
- BK_II_ZACHOWANIE TRADYCYJNEGO KRAJOBRAZU ROLNICZEGO I INNYCH TERENÓW OTWARTYCH_WYDMY I PLAŻE
- BK_II_ZACHOWANIE TRADYCYJNEGO KRAJOBRAZU ROLNICZEGO I INNYCH TERENÓW OTWARTYCH_SZUWARY
- BK_II_ZACHOWANIE TRADYCYJNEGO KRAJOBRAZU ROLNICZEGO I INNYCH TERENÓW OTWARTYCH_TERENY ROLNICZE
- BK_III_ZACHOWANIE KRAJOBRAZU LEŚNEGO I TERENÓW ZARASTAJĄCYCH (SUKCESYJNYCH)
- BK_V_1_ZACHOWANIE TRADYCYJNYCH ELEMENTÓW KULTURY MATERIALNEJ_OBIEKTY WPISANE DO REJESTRU ZABYTKÓW
- BK_V_2_ZACHOWANIE TRADYCYJNYCH ELEMENTÓW KULTURY MATERIALNEJ_OBSZARY WPISANE DO REJESTRU ZABYTKÓW
- BK_V_3_ZACHOWANIE TRADYCYJNYCH ELEMENTÓW KULTURY MATERIALNEJ_OTOCZENIE ZABYTKÓW WPISANYCH DO REJESTRU ZABYTKÓW
- BK_V_4_ZACHOWANIE TRADYCYJNYCH ELEMENTÓW KULTURY MATERIALNEJ_OBSZARY UJĘTE W EWIDENCJI ZABYTKÓW
- BK_V_5_ZACHOWANIE TRADYCYJNYCH ELEMENTÓW KULTURY MATERIALNEJ_OBSZARY UJĘTE W EWIDENCJI ZABYTKÓW
- BK_V_6_ZACHOWANIE TRADYCYJNYCH ELEMENTÓW KULTURY MATERIALNEJ_HISTORYCZNE UKŁADY PRZESTRZENNE_2
- BK_V_7_ZACHOWANIE TRADYCYJNYCH ELEMENTÓW KULTURY MATERIALNEJ_STANOWISKA ARCHEOLOGICZNE Z OKREŚLONĄ LOKALIZACJĄ (WEZ)
- BK_VI_1_ZACHWANIE INNYCH CENNYCH ELEMENTÓW KRAJOBRAZU_OBSZARY
- BK_VI_2_ZACHWANIE INNYCH CENNYCH ELEMENTÓW KRAJOBRAZU_OBSZARY
- BM_IV_MODYFIKACJA SPOSOBÓW UŻYTKOWANIA LUB OCHRONY
- BM_VII_2_UTRZYMANIE OTWARTEGO CHARAKTERU WNĘTRZ KRAJOBRAZOWYCH
- C_I_STREFY OCHRONY KRAJOBRAZÓW DO UWZGLĘDNIENIA W RAMACH AUDYTÓW KRAJOBRAZOWYCH
- C_II_OBSZARY LUB OBSZARY O NAJWYŻSZYCH WARTŚCIACH PRZYRODNICZO-KRAJOBRAZOWYCH ZASŁUGUJĄCE NA OBJĘCIE DODATKOWĄ OCHRONĄ PRAWNĄ
- C_III_1_OBSZARY ZASŁUGUJĄCE NA WPISANIE DO REJESTRU ZABYTKÓW
- C_III_2_OBSZARY ZASŁUGUJĄCE NA OBJĘCIE DODATKOWĄ OCHRONĄ PRAWNĄ POPRZEC UJĘCIE W GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW ORAZ JAKO STREFY PLANISTYCZNE W MPZP

Il. 136: Główne strefy działań ochronnych operatu dziedzictwa kulturowego i krajobrazu KĄTY RYBACKIE.

Il. 1378: Główne strefy działań ochronnych operatu dziedzictwa kulturowego i krajobrazu PRZEBRNO.

Il. 138: Główne strefy działań ochronnych operatu dziedzictwa kulturowego i krajobrazu KRYNICA MORSKA.

Il. 139: główne strefy działań ochronnych operatu dziedzictwa kulturowego i krajobrazu NOWA KARCZMA.

9. ZAKRES PRAC ZWIĄZANYCH Z OCHRONĄ DZIEDZICTWA KULTUROWEGO I KRAJOBRAZU

9.1. Ogólne zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i krajobrazu

W obrębie Parku obowiązują zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i krajobrazu wynikające z powszechnie obowiązujących ustaw i aktów wykonawczych wyszczególnionych w podrozdziale 3.1. części diagnostycznej przedmiotowego opracowania.

Zgodnie z art. 5 Ustawy o ochronie zabytków opieka nad zabytkami (u.o.z.o.z) powinna być sprawowana przez właściciela lub posiadacza zabytku, a wyrażać się ma poprzez następujące czynności:

1. *naukowe badanie i dokumentowanie zabytków,*
2. *prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku,*
3. *zabezpieczenie i utrzymanie zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie,*
4. *korzystanie z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości,*
5. *popularyzowanie i upowszechnianie wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.*

Z kolei ochrona zabytków przypisana jest do kompetencji administracji publicznej w formie obowiązku i zgodnie z wolą ustawodawcy (art. 6 u.o.z.o.z) tworzy katalog działań mających, na celu:

1. *zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych, finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie,*
2. *zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków,*
3. *udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków,*
4. *przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę,*
5. *kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytku,*
6. *uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.*

Wskazane przepisy nie stanowią jedynie definicji podstawowych pojęć na tle omawianej regulacji, ale również stanowią deklarację celów jakie ma ona osiągnąć. **Ochrona zabytków sprowadza się przede wszystkim do ochrony ich autentycznej substancji materialnej.** Zabytki chronione są przy tym jako nośniki wartości niematerialnych, a w konsekwencji pamięci o ludziach, miejscach, wydarzeniach, dorobku nauki czy kultury. Wartości te jednak, co do zasady, „zapisane są” w zachowanej autentycznej substancji materialnej. Wskazany tu autentyzm zabytku wiąże się z całością istoty zabytku, a nie jedynie jego formą.

Przyjętym kryterium podziału zadań składających się na ochronę zabytków jest adresat obowiązku. I tak, ochrona została przypisana administracji publicznej, w ramach której kluczową rolę odgrywają organy ochrony zabytków.

Do organów ochrony zabytków należą (art. 89 u.o.z.o.z):

1. *Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje w tym zakresie wykonuje Generalny Konserwator Zabytków,*
2. *Wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje w tym zakresie wykonuje wojewódzki konserwator zabytków. Wojewoda, na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, może powierzyć w drodze porozumienia wykonywanie części kompetencji wojewódzkiego*

konserwatora zabytków gminom i powiatom, z wyjątkiem prowadzenia rejestru zabytków i wojewódzkiej ewidencji zabytków.

Natomiast opieka sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza. Obowiązki wyływające z opieki nad zabytkami zostały dookreślone w odniesieniu do obiektów rejestrowych. W ramach opieki mieści się również obowiązek informacyjny, o którym mowa w art. 28 u.o.z.o.z. Niezależnie bowiem od obowiązków wynikających z opieki nad zabytkami, określonych w art. 5, właściciel lub posiadacz zabytku wpisanego do rejestru lub zabytku znajdującego się w wojewódzkiej ewidencji zabytków zawiadamia wojewódzkiego konserwatora zabytków o:

- *uszkodzeniu, zniszczeniu, zaginięciu lub kradzieży zabytku, niezwłocznie po powzięciu wiadomości o wystąpieniu zdarzenia,*
- *zagrożeniu dla zabytku, niezwłocznie po powzięciu wiadomości o wystąpieniu zagrożenia,*
- *zmianie miejsca przechowania zabytku ruchomego w terminie miesiąca od dnia nastąpienia tej zmiany,*
- *zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku, nie później niż w terminie miesiąca od dnia ich wystąpienia lub powzięcia o nich wiadomości.*

Dodatkowo właściciele i posiadacze zabytków mają obowiązek zapewnić dostęp do zabytku w celach naukowo-badawczych (art. 29 – 30 u.o.z.o.z.), a także w związku z prowadzonymi działaniami kontrolno-nadzorczymi (zob. art. 28 i nast.).

Właściciele i posiadacze zabytków wpisanych do rejestru zabytków zostali obciążeni określonymi obowiązkami, które mają zagwarantować zachowania zabytków w należyтым stanie. Jednocześnie jednak ustawodawca przyznał właścicielom i posiadaczom określone uprawnienia, w tym możliwość uzyskiwania zaleceń konserwatorskich, określających sposób korzystania z zabytku, jego zabezpieczenia i wykonania prac konserwatorskich, a także zakres dopuszczalnych zmian, które mogą być wprowadzone w tym zabytku. Zgodnie z art. 27 u.o.z.o.z. są one wydawane w formie pisemnej na wnioski właściciela lub posiadacza zabytków. Nie mają one wprowadzić formy decyzji administracyjnej, ale w doktrynie i orzecnictwie podkreśla się ich moc wiążącą, wynikającą z ich zakwalifikowania do kategorii tzw. przyrzeczeń administracyjnych⁵³.

Formami ochrony zabytków są (art. 7 u.o.z.o.z):

1. *wpis do rejestru zabytków*
2. *uznanie za pomnik historii*
3. *utworzenie parku kulturowego*
4. *ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.*

Art. 7 u.o.z.o.z. stanowi katalog nazwanych form ochrony zabytków. Przyjmując jednak, że formę ochrony zabytków stanowi zespół określonych norm prawnych składających się na instytucję prawną, samo uwzględnienie w katalogu z art. 7 u.o.z.o.z., nie przesądza o zakwalifikowaniu danego działania administracji jako formy ochrony zabytków. Stąd w literaturze dopuszcza się mówienie o

---

⁵³ K. Zalańska, *Zalecenia konserwatorskie na tle prawnych form działania administracji*, (w:) „Przegląd Prawa Publicznego”, nr 6, Warszawa 2009.

nienazwanych formach ochrony zabytków⁵⁴. Przyjęcie tego poglądu pozwala rozstrzygnąć często pojawiający się dylemat czy gminna ewidencja zabytków jest formą ochrony. Przy czym bez znaczenia jest czy gminną ewidencję zabytków zakwalifikujemy do kategorii form ochrony zabytków, gdyż niezależnie od tego wywołuje ona określone skutki prawne, a więc stanowi ochronę danego zabytku⁵⁵.

W obrębie **obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków**, podlegających ochronie prawnej na mocy art. 7 pkt 1 Ustawy wszelkie działania prowadzone w ich obrębie, wymagają przed ich podjęciem – zgodnie z art. 36 ust. 1 u.o.z.o.z – uzyskania pozwolenia Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. **Zakres ochrony konserwatorskiej obiektów/obszarów obejmuje wszystkie elementy historyczne (w przypadku obiektów zarówno zewnętrzne, jak i wewnętrzne) lub wyszczególnione w decyzji o wpisie do rejestru zabytków.**

Zgodnie z art. 39 ust. 3) Ustawy Prawo budowlane w stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów ujętych w **gminnej ewidencji zabytków**, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje właściwy organ w uzgodnieniu z właściwym terenowo konserwatorem zabytków. Wykaz tych obiektów oraz zasady dotyczące ich ochrony i zachowania powinny być uwzględniane w tekstach i na rysunkach nowo uchwalanych lub nowelizowanych miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.

Istnieje pewna grupa obiektów historycznych zachowanych w krajobrazie kulturowym PKMW powstałych przed 1945 rokiem, które nie zostały ujęte w ewidencji zabytków, w tym: obiekty mocno przekształcone, przebudowane, znacznie odbiegające wyglądem, konstrukcją i strukturą od projektów lub po prostu obiekty o niższych walorach architektonicznych (pomocnicze, gospodarcze, realizowane w sposób prowizoryczny). Obiekty te, łącznie z dziełami architektury i budownictwa, powstałymi w latach 50-tych XX wieku zrealizowanymi w nawiązaniu do architektury historyzującej lub modernistycznej okresu międzywojennego, można zaliczyć do grupy obiektów tworzących historyczny charakter poszczególnych miejscowości. Ich zachowanie, ochrona i powstrzymanie procesów związanych z daleko posuniętymi przeobrażeniami, jest także postulowane w niniejszym Planie. Zasady i zakres ochrony przedmiotowych obiektów powinien być określany na etapie opracowania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego i decyzji o warunkach zabudowy.

Ochrona krajobrazu może być realizowana poprzez wyszczególnione powyżej przepisy (w stosunku do przestrzeni historycznych) oraz poprzez wykorzystanie możliwości jakie daje Ustawa krajobrazowa. Ustawa krajobrazowa, nowelizując ustawę z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, wprowadziła możliwość uchwalenia przez radę gminy uchwały w sprawie ustalenia zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury, tablic reklamowych i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń, ich gabarytów, standardów jakościowych oraz rodzajów materiałów budowlanych, z jakich mogą być wykonane, której przyznano status aktu prawa miejscowego.

Rada gminy może swobodnie ukształtować treść uchwały — włącznie z całkowitym zakazem umieszczania ogrodzeń, tablic reklamowych i urządzeń reklamowych. W uchwale mogą się znaleźć

---

⁵⁴ E. Kowalska-Benasiewicz, *Katalog prawnych form ochrony zabytków (w:) Ochrona dziedzictwa kulturowego i naturalnego. Perspektywa prawa i kryminologiczna*, red. W. Pływaczewski, B. Gadecki, Warszawa 2015, s. 171-185.

⁵⁵ https://samorząd.nid.pl/baza_wiedzy/ochrona-a-opieka-nad-zabytkami-formy-ochrony/

także inne wytyczne. Na mocy znowelizowanej ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, w uchwale należy również uwzględnić: ochronę zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia, ochronę zabytków nieruchomości znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków, wnioski i rekomendacje audytów krajobrazowych oraz **plany ochrony parków krajobrazowych**.

Wkraczające lub uzupełniające określone wymogi ustawowe zasady ochrony wartości krajobrazowych, w tym krajobrazu kulturowego, odnoszące się do całego obszaru Parku można zapisać następująco. Zaleca się:

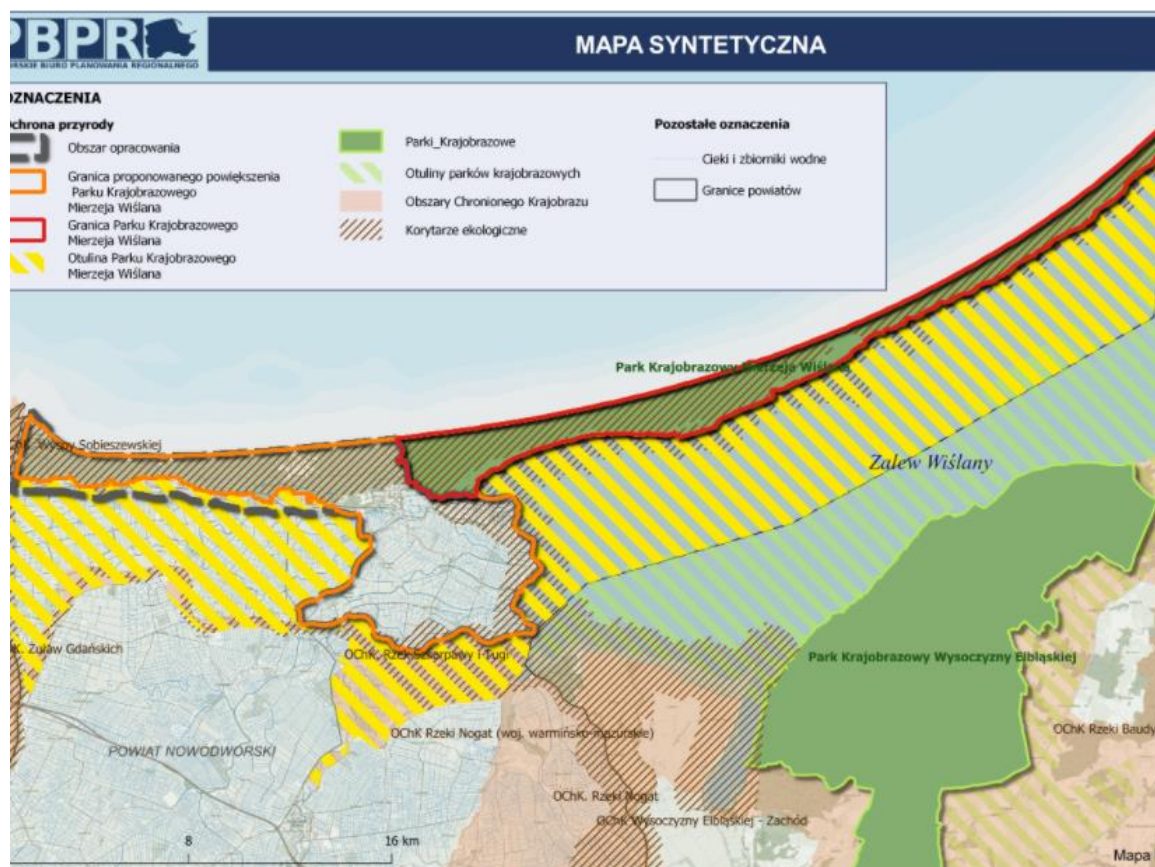
1. ochronę naturalnego charakteru brzegu morskiego oraz brzegu Zalewu Wiślanego, o ile nie stanowi to zagrożenia dla zdrowia i życia ludzi oraz nie zagraża szlakom komunikacyjnym;
2. ochronę historycznych polderów w sąsiedztwie Krynicy Morskiej, poprzez ograniczenie postępującego zagospodarowania w postaci zabudowy kubaturowej, ewentualne zagospodarowanie w formie pozwalającej na zachowanie wglądów widokowych z ulicy Gdańskiej w kierunku Zalewu Wiślanego;
3. ochronę naturalnego ukształtowania terenu, poprzez zakaz makroniwelacji;
4. dążenie do kształtowania zwartych układów ruralistycznych wsi Kąty Rybackie, Skowronki, Przebrno, Nowa Karczma oraz zachowania mozaiki krajobrazowej pól uprawnych, łąk, pastwisk i sadów, w szczególności w otoczeniu wsi Przebrno, Skowronki;
5. ochronę i odtwarzanie zadrzewień i zakrzewień w obrębie zieleni komponowanej, jednostek osadniczych i zagród, w tym wskazanych w ramach OBSZARÓW WPISANYCH DO REJESTRU ZABYTEKÓW; OTOCZENIA ZABYTEKÓW WPISANYCH DO REJESTRU ZABYTEKÓW; OBSZARÓW UJĘTYCH W EWIDENCJI ZABYTEKÓW i HISTORYCZNYCH UKŁADÓW PRZESTRZENNYCH;
6. utrzymanie i odtwarzanie sadów przydomowych, ze szczególnym uwzględnieniem tradycyjnych odmian drzew i krzewów owocowych;
7. usuwanie, przebudowę lub zasłanianie zielenią, dysharmonijnych elementów zagospodarowania, o ile takie działania nie stoją w sprzeczności z przepisami odrębnymi;
8. sporządzenie poprzedzające opracowanie zmian do studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin i/lub miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego na terenie Parku studiów konserwatorskich krajobrazu kulturowego i krajobrazowo-widokowych;
9. zachowanie tradycyjnych elementów kultury materialnej i niematerialnej, w tym ochrony historycznych portów i przystani rybackich oraz kultywowanie i promowanie tradycyjnych zajęć rybaków;
10. konserwacje i restauracje obiektów zabytkowych, w tym wskazanych OBIEKTÓW WPISANYCH DO REJESTRU ZABYTEKÓW; OBIEKTÓW UJĘTYCH W EWIDENCJI ZABYTEKÓW, przy jednoczesnym dopuszczeniu ich adaptacji do nowych funkcji;
11. utrzymanie istniejącej zabudowy o wartości historycznej, w tym także budynków gospodarczych oraz tradycyjnych elementów zagospodarowania terenu we właściwym stanie technicznym przy jednoczesnym dopuszczeniu ich adaptacji do nowych funkcji;
12. utrzymanie stref ochrony archeologicznej, w tym wskazanych na załączniku graficznym - ARCHEOLOGIA;

13. rewaloryzacja wartości materialnych dziedzictwa historycznego obszarów wskazanych w ramach stref BM poprzez przywrócenie oryginalnej struktury architektonicznej i pierwotnego wyglądu obiektów, zniekształconego w wyniku samowolnych przebudów bryły budynków, zmian w wystroju elewacji, w tym kolorystyki elewacji, umieszczania agresywnych kolorystycznie nośników reklamowych; rewaloryzacja winna obejmować także takie kształtowanie najbliższego otoczenia zabytków by uwypuklać ich walor i znaczenie w przestrzeni publicznej oraz zachować odrębność kulturową PKMW;
14. rewaloryzacja walorów wizualnych krajobrazu obszarów wskazanych w ramach stref BM poprzez skuteczne egzekwowanie obowiązujących przepisów w zakresie zagospodarowania przestrzennego i prawa budowlanego, a w tym przede wszystkim w zakresie likwidacji nielegalnej zabudowy (w tym tymczasowej) oraz nośników reklamowych deprecjonujących walory wizualne krajobrazu, jak również w odniesieniu do elementów dewaloryzujących wartości przyrodnicze;
15. wzmożenie kontroli w zakresie zachowania lub przywracania ładu przestrzennego w krajobrazie oraz stały nadzór nad przestrzeganiem dyscypliny budowlanej;
16. niedopuszczenie ogrodzeń o maksymalnej wysokości powyżej 1,5 m – chyba, że wynika to z przepisów odrębnych;
17. niebudowanie ogrodzeń z betonowych elementów prefabrykowanych, preferowanie ogrodzeń drewnianych w tym ze sztachet, desek lub z lokalnego kamienia, przy ogrodzeniach metalowych wprowadzanie zieleni – żywopłotów lub pnączy, z wykorzystaniem gatunków rodzimych, stosowanie ogrodzeń o harmonijnym charakterze w obrębie miejscowości w odniesieniu do koloru, wysokości i materiału;
18. zainicjowanie przez służby Parku opracowania katalogu historycznych form zabudowy terenu PKMW określającego katalog postulowanych rozwiązań architektonicznych w odniesieniu do podstawowych rodzajów zabudowy oraz wybranych obiektów małej architektury;
19. zainicjowanie przez służby Parku opracowania katalogu ogrodów przydomowych, określającego tradycyjne wzorce ogrodów i ich współczesne adaptacje oraz zasady postulowanego doboru gatunkowego roślin ozdobnych, ze szczególnym uwzględnieniem gatunków rodzimych;
20. rozwinięcie współpracy pomiędzy służbami ochrony przyrody a Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, samorządami gminnymi oraz innymi organizacjami i osobami fizycznymi w zakresie ochrony zabytków kultury materialnej i niematerialnej;
21. wyeksponowanie i właściwe wykorzystanie elementów dziedzictwa kulturowego do celów dydaktycznych, edukacyjnych i naukowych oraz do promocji Parku, pod warunkiem zgodności z wytycznymi i zaleceniami konserwatorskimi.

9.2. Propozycje objęcia dodatkową obszarową ochroną prawną najcenniejszych dziedzictwa kulturowego i krajobrazu

- I **Rozszerzenie terenu Parku o zachodnią część Mierzei Wiślanej oraz strefę wybrzeża Zalewu Wiślanego** na obszarze gmin Stegna i Sztutowo wraz z fragmentem Żuław Wiślanych na terenie gminy Sztutowo zgodnie z dokumentacją projektową dotyczącą powiększenia Parku Krajobrazowego „Mierzeja Wiślana” opracowaną przez Pomorskie Biuro Planowania Regionalnego, we współpracy z pracownikami Pomorskiego Zespołu Parków Krajobrazowych.

Il. 140: Granica proponowanego poszerzenia Parku Krajobrazowego, źródło: <https://pomorskie.eu/>

Powiększenie Parku Krajobrazowego Mierzei Wiślanej jest rekomendowane w Planie zagospodarowania przestrzennego województwa pomorskiego 2030. Pozwoli na ochronę walorów przyrodniczych i krajobrazowych terenów obecnej otuliny Parku o bogatych wartościach kulturowych i krajobrazowych. Proponowany obszar rozszerzenia Parku to pozostała, znaczna część Mierzei Wiślanej (do ujścia Wisły) oraz część terenu Żuław Wiślanych.

Teren Mierzei to bowiem jednolity twór geomorfologiczny, krajobrazowy i korytarz ekologiczny, obecnie chroniony wyłącznie w części PKMW. Dzięki włączeniu postulowanej części w granice Parku ochronie podlegałyby cały kompleks leśno-wydmowy terenu Mierzei wraz z ciągiem torfowisk. Z kolei teren Żuław Wiślanych to obszar o unikatowych walorach kulturowych, w granicach Parku znalazłyby się historyczne układy ruralistyczne oraz liczne obiekty o wartościach historyczno-kulturowe, w tym domy podcieniowe, domy typu holenderskiego oraz zabytki techniki.

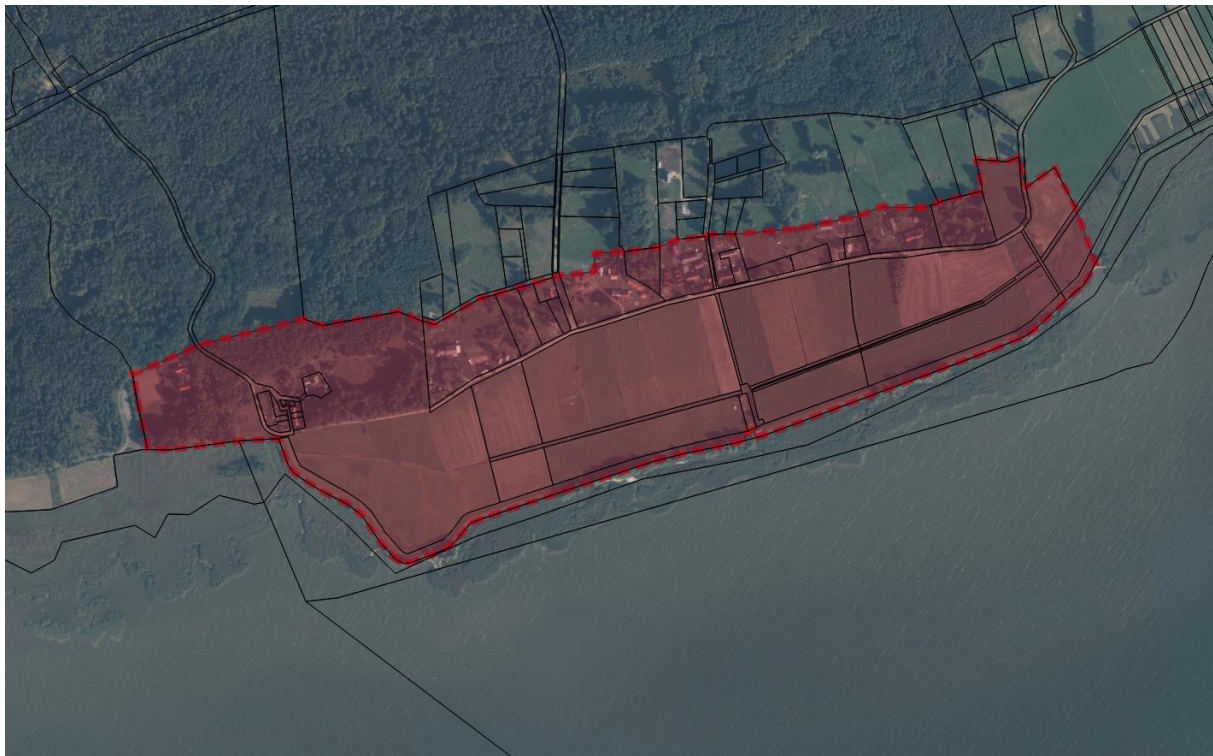
Powiększenie Parku umożliwiłoby zwiększone terytorialnie działanie służb parku krajobrazowego, które wspierają działania w zakresie ochrony walorów krajobrazowych i kulturowych, w granicach otuliny Parku.

II Objęcie ochroną konserwatorską układów ruralistycznych wsi Przebrno (wraz z strefą ochrony otoczenia i ekspozycji oraz wałem przeciwsztormowym) i Nowa Karczma;

A. Krynica Morska – PRZEBRNO (wraz z strefą ochrony otoczenia i ekspozycji oraz wałem przeciwsztormowym).

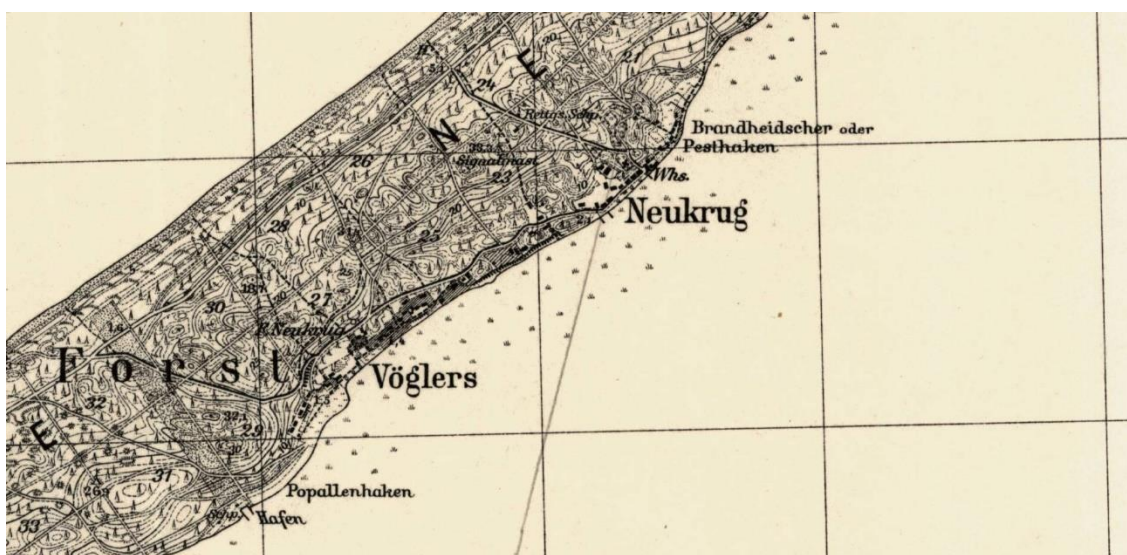

Il. 141: Przebrno na mapie topograficznej z 1911 r.

Il. 142: Proponowane granice ochrony konserwatorskiej układu ruralistycznego wsi Nowa Karczma.

B. Krynica Morska – NOWA KARCZMA

Il. 143: Nowa karczma na mapie topograficznej z 1933 r.

Il. 144: Proponowane granice ochrony konserwatorskiej układu ruralistycznego wsi Nowa Karczma.

III Objęcie ochroną konserwatorską portów i przystani rybackich w obrębie PKMW poprzez ujęcie w gminnej ewidencji zabytków oraz objęcie strefą planistyczną (strefa ochrony konserwatorskiej) w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego – Kąty Rybackie, Krynica Morska, Nowa Karczma;

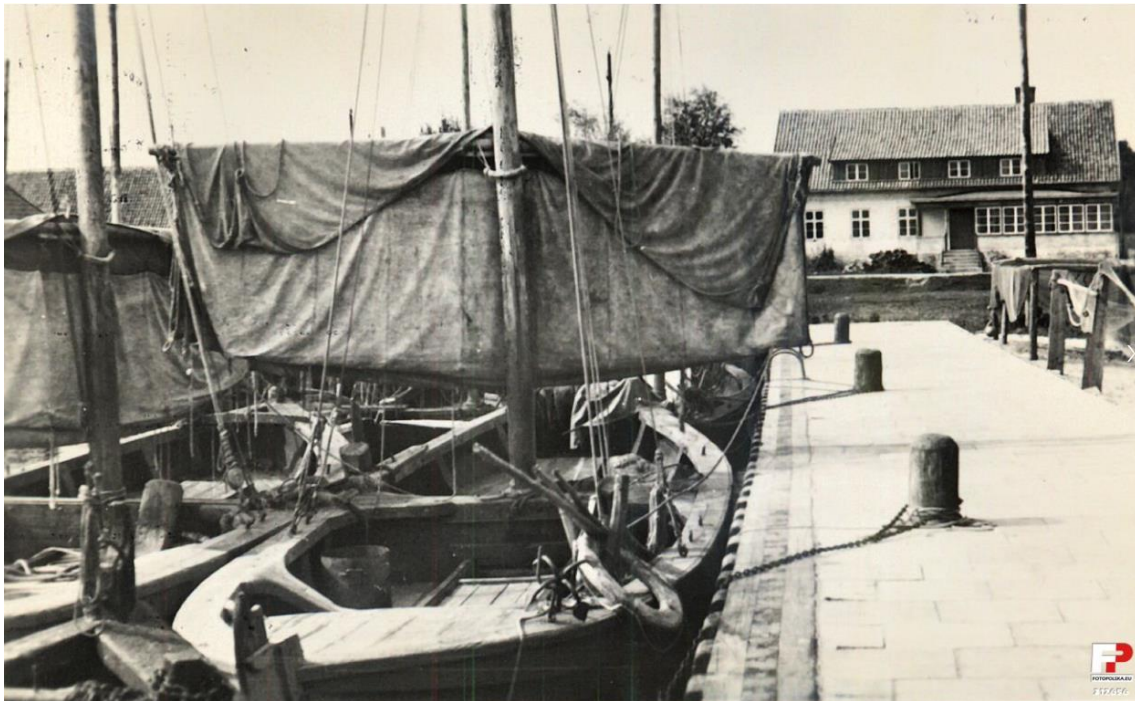
Od momentu powstania jednostek osadniczych na terenie Mierzei Wiślanej porty i przystanie rybackie stanowiły podstawę ich funkcjonowania i rozwoju. Stanowią nośniki dziedzictwa niematerialnego Mierzei, istotne pod kątem budowania lokalnej tożsamości kulturowej. Dziedzictwo materialne tych terenów wiąże się z historyczną lokalizacją oraz elementami zagospodarowania. W krajobrazie tych przestrzeni wyróżniają się kutry, łodzie oraz tradycyjne narzędzia połowowe odzwierciedlające ducha miejsca.

Il. 145: Przystań nad Zalewem Wiślanym w Kątach Rybackich, niezidentyfikowana lokalizacja, najprawdopodobniej tzw. stary port, lata 1910-1920, źródło: <https://fotopolska.eu/>.

W trakcie wizji lokalnych wytypowano lokalizacje portów, których zagospodarowanie i użytkowanie, stanowią największą wartość dla dziedzictwa kulturowego i krajobrazu PKMW:

A. Port nad Zalewem Wiślanym, Kąty Rybackie

Il. 146: Port nad Zalewem Wiślanym, Kąty Rybackie, lata 1956-1959, źródło: <https://fotopolska.eu/>

Il. 147: Port nad Zalewem Wiślanym, Kąty Rybackie, 2020 r.

Il. 148: Proponowane granice ochrony konserwatorskiej portu nad Zalewem Wiślanym, Kąty Rybackie.

B. Port nad Zalewem Wiślanym tzw. stary port, Kąty Rybackie

Il. 149: Proponowane granice ochrony konserwatorskiej portu nad Zalewem Wiślanym, tzw. stary port, Kąty Rybackie.

Il. 150: Port rybacki tzw. stary port nad Zalewem Wiślanym, Kąty Rybackie, Lata 1972-1974.

Il. 151: Port rybacki tzw. stary port nad zalewem Wiślanym, Kąty Rybackie, źródło: <https://goo.gl/maps/9HShXyuFbU28Dtdv9> fot. Jacek "Turystka".

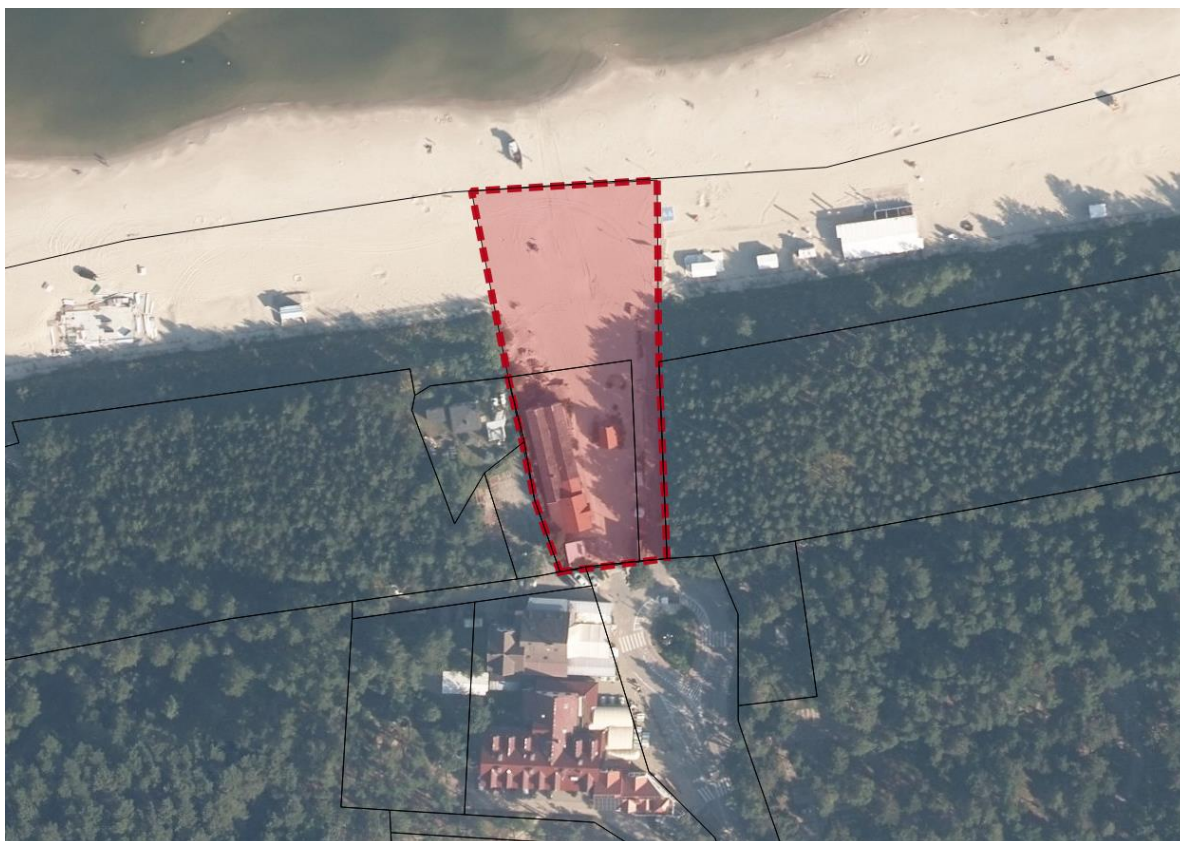
C. Przystań rybacka, nadmorska, Kąty Rybackie

Il. 152: Przystań rybacka, nadmorska, Kąty rybackie, lata 1970-1972, źródło: <https://fotopolska.eu/>.

Il. 153: Przystań rybacka, nadmorska, Kąty Rybackie, 2020.

Il. 154: Proponowane granice ochrony konserwatorskiej przystani rybackiej w Kątach Rybackich.

D. Port rybacki nad Zalewem Wiślanym, Krynica Morska

Il. 155: Proponowane granice ochrony konserwatorskiej portu rybackiego nad Zalewem Wiślanym w Krynicy Morskiej.

Il. 156: Port rybacki nad Zalewem Wiślanym, Krynica Morska, lata 1950-1955, źródło: <https://fotopolska.eu/>.

Il. 1578: Port rybacki nad Zalewem Wiślanym, Krynica Morska, lata 1950-1955, źródło: <https://www.google.com/maps/>, fot. R. L. Dembski.

E. Dwie przystanie rybackie, nadmorskie – Krynica Morska, Krynica morska (Ieśniczówka)

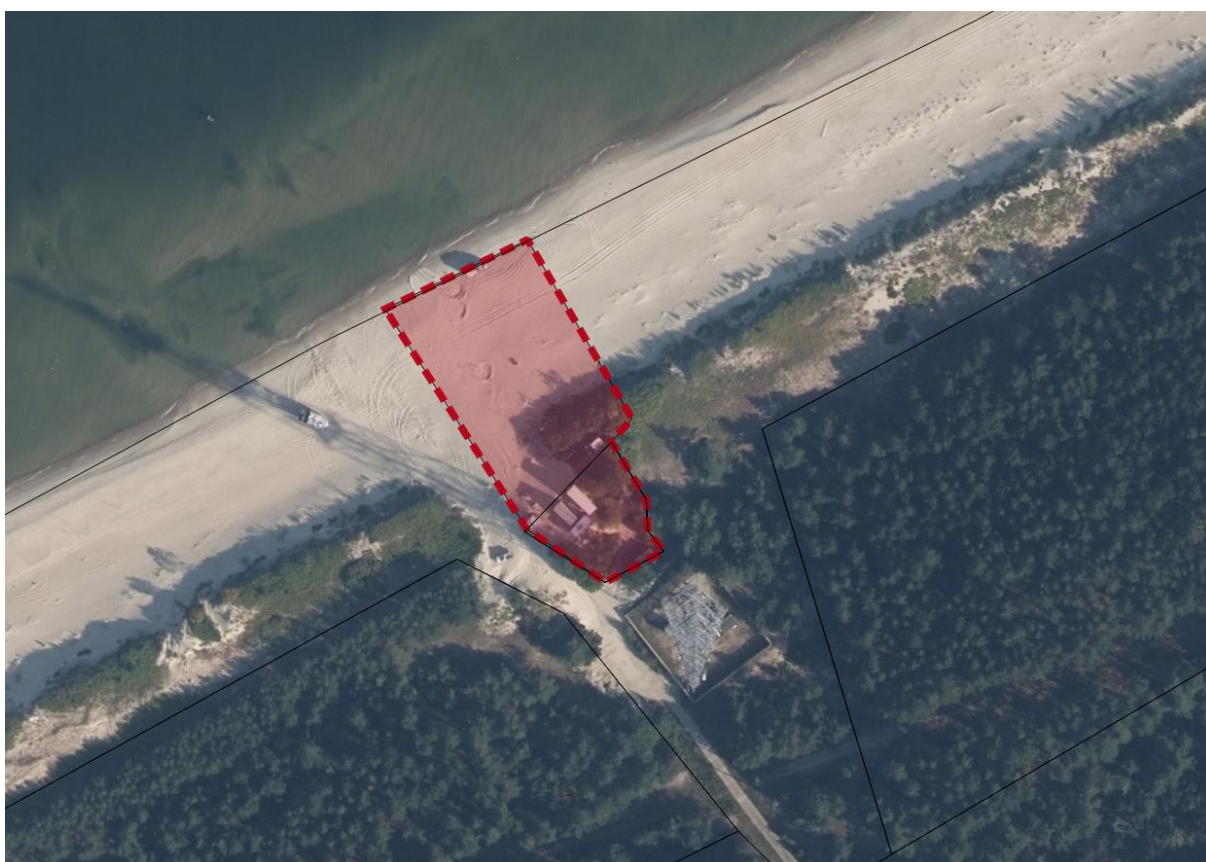
Il. 158: Przystań nadmorska w Krynicy Morskiej, niezidentyfikowana lokalizacja, źródło: B. Jesionowski, Barkasy, Malbork, 2008 r., s. 10.

Il. 159: Przystań rybacka, nadmorska, w Krynicy Morskiej, 2022 r.

Il. 160: Proponowane granice ochrony konserwatorskiej przystani rybackiej w Krynicy Morskiej.

Il. 161: Proponowane granice ochrony konserwatorskiej przystani rybackiej w Krynicy Morskiej (leśniczówka).

F. Przystań rybacka, nadmorska, Krynica Morska (Nowa Karczma)

Il. 162: Przystań rybacka w Krynicy Morskiej (Nowa Karczma), lata 1960-1964, źródło: <https://fotopolska.eu>

Il. 163: Przystań rybacka w Krynicy Morskiej (Nowa Karczma), lata 1960-1964, źródło: [https://pl.wikipedia.org/wiki/Plik:Piaski_\(Krynica_Morska\),_przysta%C5%84_rybacka.jpg](https://pl.wikipedia.org/wiki/Plik:Piaski_(Krynica_Morska),_przysta%C5%84_rybacka.jpg)

Il. 164: Proponowane granice ochrony konserwatorskiej przystani rybackiej w Krynicy Morskiej (Nowa Karczma).

G. Port nad Zalewem Wiślanym, Krynica Morska (Nowa Karczma)

Il. 165: Proponowane granice ochrony konserwatorskiej portu nad Zalewem Wiślanym w Krynicy Morskiej (Nowa Karczma).

Il. 166: Port rybacki nad Zalewem Wiślany, Krynica Morska (Nowa Karczma), 2020 r.

IV Wpis do rejestru zabytków obiektów o wysokich wartościach historyczno-kulturowych i architektonicznych;

A. Dawny budynek mieszkalny, Kąty Rybackie, ul. Zalewowa 4;

Il. 167: Kąty Rybackie, ul. Zalewowa 4

B. Siedlisko, budynek mieszkalny i gospodarczy, Krynica Morska – Przebrno, ul. Wiejska 2;

Il. 168: Krynica Morska – Przebrno, ul. Wiejska 2

C. Budynek mieszkalny, Krynica Morska, ul. Gdańska 30;

Il. 169: C. Budynek mieszkalny, Krynica Morska, ul. Gdańska 30;

- D. Budynek mieszkalny z pokojami gościnnymi, Krynica Morska, ul. Morska 2;
- E. Budynek mieszkalny, Krynica Morska, ul. Teleexpressu 5;

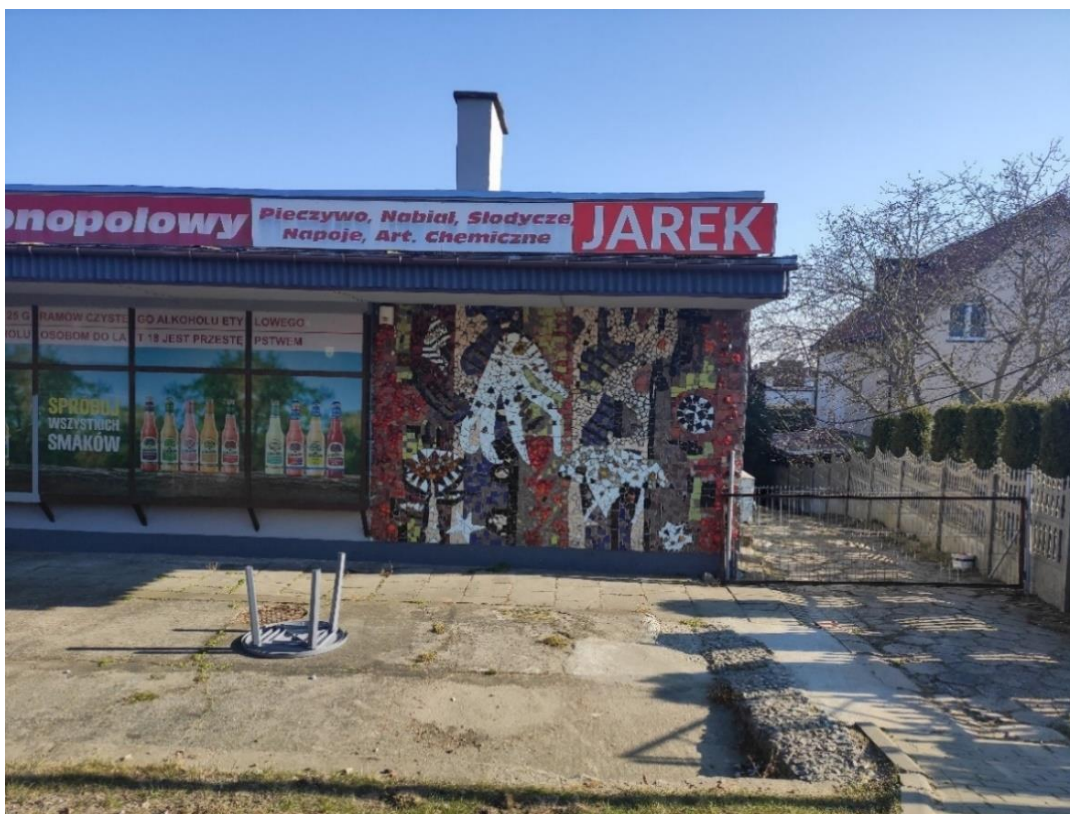
Il. 170: Krynica Morska, ul. Teleexpressu 5;

- F. Budynek mieszkalny z pokojami gościnnymi, Krynica Morska, ul. Teleexpressu 7.

Il. 171: Krynica Morska, ul. Teleexpressu 7.

G. Budynek usługowy z mozaiką na elewacji frontowej przy ul. Gdańskiej 48 w Krynicy Morskiej.

Il. 172: Mozaika na elewacji frontowej budynku przy ul. Gdańskiej 48 w Krynicy Morskiej.

H. Ośrodek wypoczynkowy „Eden”, dawny hotel „Górnik” przy ul. Rybackiej 159 w Kątach Rybackich z dekoracją elewacji frontowej w formie sgrafitto.

Il. 173: Ośrodek wypoczynkowy przy ul. Rybackiej 159 w Kątach Rybackich, źródło: https://fotopolska.eu/Osrodek_Wypoczynkowy_Eden_Katy_Rybackie.

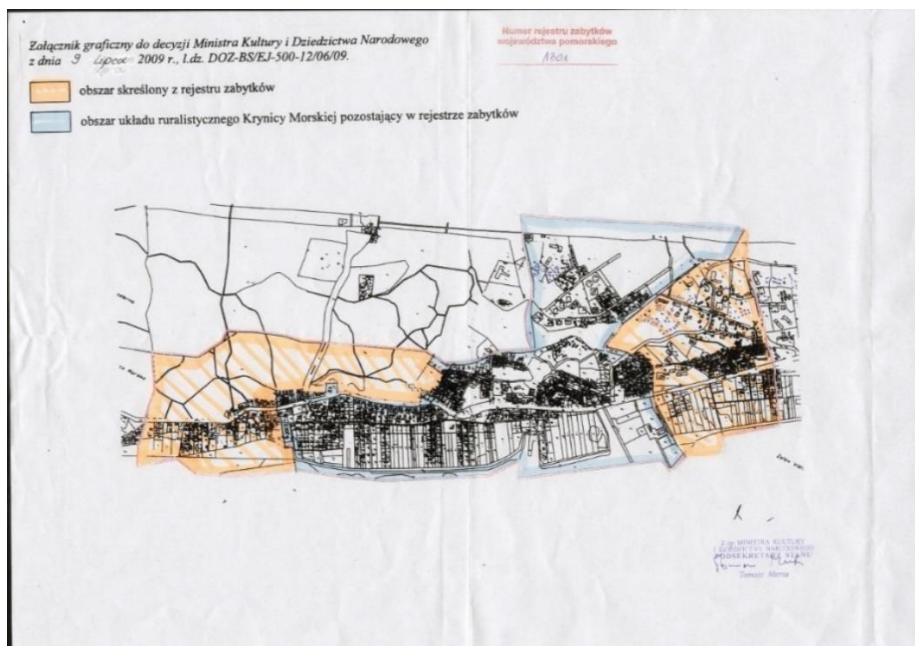
V Pozostawienie terenów mogących oddziaływać na otoczenie i ekspozycje Krynicy Morskiej, w rejestrze zabytków województwa pomorskiego (obecnie wnioskowane jest częściowe wykreślenie obszaru z rejestru);

Układ ruralistyczny Krynicy Morskiej został wpisany do rejestru zabytków pod nr 1301 (d.136/90), decyzją Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Elblągu z dnia 25.01.1990 r. Granice wpisu zostały opisane w tekście uzasadnienia oraz oznaczone na załączniku graficznym. Objęto nimi cały, szeroko potraktowany obszar dawnej wsi Lipa i osady Kahlberg.

W 2006 r. Burmistrz Miasta Krynicy Morskiej wystąpił do Departamentu Ochrony Zabytków Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego z wnioskiem o skreślenie z rejestru zabytków części objętego wpisem do rejestru obszaru miasta. W ramach toczącego się postępowania ówczesny Regionalny Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków w Gdańsku (obecnie NID OT w Gdańsku) sporządził na pocz. 2007 r. opinię, w której stwierdzono zasadność skreślenia z rejestru zabytków części wnioskowanego przez Burmistrza obszaru, obejmującego: wsch. część dawnej wsi Lipa i zach. część osady Kahlberg z powodu utraty ich wartości zabytkowych. Ponadto, uznano zasadność skreślenia z rejestru zabytków przylegającego do Lipy terenu leśnego, w którym nie stwierdzono wartości będących podstawą decyzji o wpisie do rejestru zabytków.

Równocześnie, uznano zasadność utrzymania w granicach wpisu do rejestru wnioskowanych obszarów: fragmentu wsi Lipa, położonego po pn. stronie ul. Gdańskiej i na wsch. od wylotu ul. Rybackiej, a także nadmorskiej części kurortu Kahlberg, uzasadniając, że obszary te nie utraciły swoich wartości zabytkowych i stanowią integralną część całego zabytkowego zespołu ruralistycznego. **Ponadto, stwierdzono zasadność utrzymania w granicach wpisu do rejestru terenów polderowych oraz kwartału zabudowy przy ul. Nowej, z tego powodu, że stanowią przedpole widokowe zabytkowego zespołu.**

W 2009 r. Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego wydał decyzję o częściowym skreśleniu z rejestru zabytków układu ruralistycznego Krynicy Morskiej, zgodną z wykonaną przez ROBiDZ w Gdańsku opinią. Granice skreślonego obszaru zostały oznaczone na dołączonym do decyzji załączniku graficznym.

Il. 174: Załącznik graficzny do decyzji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w sprawie skreślenia z rejestru zabytków części układu ruralistycznego Krynicy Morskiej.

W dniu 4 maja 2017 r. Burmistrz Miasta Krynicy Morskiej zwrócił się do Departamentu Ochrony Zabytków Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego z ponownym wnioskiem o „*częściowe skreślenie z rejestru zabytków (...) układu ruralistycznego miasta*”. W uzasadnieniu wniosku napisano, iż „*układ ruralistyczny Krynicy Morskiej uległ w większości zniszczeniu w stopniu powodującym utratę jego wartości historycznej, artystycznej lub naukowej.*” Z treści wniosku wynika, że prośba o skreślenie z rejestru dotyczy niemal całego, objętego wpisem układu ruralistycznego, za wyjątkiem obszaru przyległego do ul. Teleexpressu, który, w ocenie wnioskodawcy, zachował walory zabytkowe i jako taki powinien pozostać w rejestrze.

Na przeważającej części wpisanego do rejestru zabytków obszaru, obejmującego wsie rybackie Lipę i Kahlberg, południową część kurortu oraz poldery, walory historyczne zostały zdominowane i w dużym stopniu unicestwione przez modernizacje, rozbudowy, nowe inwestycje i funkcje. Spowodowało to utratę zdecydowanej większości walorów zabytkowych, z powodu których obszary te zostały objęte ochroną poprzez wpis do rejestru zabytków. Jednak z uwagi na postępujące, chaotyczne zagospodarowywanie terenów, w tym obszarów polderowych, pozbawienie ochrony przedmiotowego obszaru może przyczynić się do dalszego, silniejszego i niekontrolowanego obniżania walorów krajobrazowych PKMW, w tym wciąż zachowanych elementów dziedzictwa Krynicy Morskiej.

Utrzymanie granic wpisu do rejestru zabytków Krynicy Morskiej może pozwolić na ochronę zachowanych elementów dziedzictwa niematerialnego obszaru północnej części kurortu Kahlberg i pozostałości zespołu Belvedere oraz **poprawę skuteczności ochrony** struktury przestrzennej pozostałych obszarów, w szczególności południowej części kurortu i terenu polderowego (przedpole ekspozycji panoramy Krynicy Morskiej), przyczyniając się do powstrzymania dewaloryzacji krajobrazu Krynicy Morskiej.

Mając powyższe na uwadze zapisy Planu Ochrony PKMW, powinny wspierać działania ochronne w zakresie zachowania reliktyw historycznego krajobrazu i zapewniać zharmonizowanie nowego zagospodarowania ze specyficznymi unikatowymi wartościami krajobrazu kulturowego Mierzei.

VI Uwzględnienie wskazanych w opracowaniu walorów krajobrazowych Parku w opracowywanych dokumentach strategicznych, miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego oraz decyzjach o warunkach zabudowy (w oparciu o art. 7 Ustawy o ochronie zabytków) oraz określenie zasad ich ochrony;

Zgodnie z propozycjami zawartymi w rozdziale 9.3. Propozycje ustaleń do studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz innych dokumentów strategicznych dotyczące eliminacji lub ograniczenia zagrożeń wewnętrznych lub zewnętrznych dla dziedzictwa kulturowego i krajobrazu.

Il. 175: Zdewaloryzowana panorama Krynicy Morskiej.

Il. 176: Nieprzemyślana, chaotyczna zabudowa w obrębie polderów w południowej części Krynicy Morskiej.

Tab. 13. Rekomendowane działania na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego i krajobrazu oraz sposoby ich realizacji.

Działania	Uwagi dotyczące realizacji	Podmiot odpowiedzialny	Inne podmioty i osoby uczestniczące	Miejsca realizacji	Priorytet (!, !!, !!!)	Szacunkowe koszty	Sposoby monitorowania celów ochrony (oraz wskaźniki o ile możliwe)
1. Cel strategiczny 1.1 Zachowanie i wyeksponowanie pozostałości historycznych układów ruralistycznych wsi tzw. „wyspowych”							
1.1. Wykonanie studiów krajobrazu kulturowego ⁵⁶ ; (cel operacyjny A i B).		Samorządy gminne, PKMW	WKZ	cały obszar PKMW, w szczególności w zakresie wskazanych krajobrazów priorytetowych i obszaru wpisanego do rejestru zabytków	II	według przeprowadzonego postępowania przetargowego	nadzór nad przebiegiem prac
1.2. Wprowadzanie w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego (mpzp) szczegółowych zapisów dotyczących zachowania elementów historycznych układów ruralistycznych,		Samorządy gminne	WKZ	cały obszar PKMW	II	Działanie bezkosztowe, w ramach działalności statutowej jednostki	nadzór nad przebiegiem prac, udział w komisjach architektoniczno-urbanistycznych

⁵⁶ Studium krajobrazu kulturowego - rodzaj dokumentacji studialnej o ustalonych w standardzie: metodzie opracowania i zawartości treści, przedstawiającej zasób obiektów i obszarów zabytkowych i diagnozę stanu zachowania dziedzictwa kulturowego na danym obszarze, rys historyczny rozwoju przestrzennego oraz wnioski w postaci zaleceń konserwatorskich. Studium krajobrazu kulturowego jest opracowywane w interesie ochrony zabytków i pozostaje najważniejszym opracowaniem wyjściowym do sporządzania zapisów dotyczących ochrony zabytków w dokumentach planistycznych. Zalecany zakres opracowania studium krajobrazu kulturowego określa Aneks nr 1 opracowania: *Problematyka ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków w studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego. Poradnik dla planistów i samorządów lokalnych*, NID, Warszawa 2011.

ich przywrócenia, ekspozycji oraz kontynuacji tradycyjnych zasad zagospodarowania terenu (<i>cel operacyjny C</i>).						wdrażającej	
2. Cel strategiczny 1.2. Zachowanie i poprawa stanu zabytków nieruchomych, w szczególności reprezentatywnych przykładów kultury materialnej obszaru PKMW.							
2.1. Cykliczna aktualizacja gminnej ewidencji zabytków, w tym obejmowanie ochroną nowych zidentyfikowanych obiektów i obszarów historycznych, w tym wskazanych w Planie ochrony PKMW (<i>cel operacyjny A</i>).		Samorządy gminne	WKZ	Cały obszar PKMW	II	według przeprowadzonego postępowania przetargowego	nadzór nad przebiegiem prac
2.2. Wpisanie do rejestru zabytków kolejnych obiektów/obszarów stanowiących największą wartość kulturową (<i>cel operacyjny A</i>).		Samorządy gminne, Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego,	WKZ, właściciele obiektów zabytkowych, samorządy gminne	Cały obszar PKMW	II	działanie bezkosztowe, w ramach działalności statutowej jednostki wdrażającej	weryfikacja stanowiska WKZ i MKiDzN w zakresie poszczególnych obiektów i obszarów
2.3. Dofinansowanie prac konserwatorskich i budowlanych (zarówno przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków, jak i ujętych w gminnej ewidencji zabytków) poprzez wprowadzenie przez lokalne samorządy uchwał dotyczących dofinansowania remontów obiektów zabytkowych (<i>cel operacyjny B</i>).		Samorządy gminne	Właściciele obiektów zabytkowych	Cały obszar PKMW	I	w zależności od określonego budżetu samorządu	Coroczne raporty
3. Cel strategiczny 1.3. Wyeksponowanie na tle kraju odmienności kulturowej Mierzei Wiślanej							
3.1. Opracowanie katalogu form zabudowy w obrębie PKMW wraz z wzornikiem detali architektury lokalnej,		Samorządy gminne, PKMW	WKZ	Cały obszar PKMW	II	według przeprowadzonego postępowania	nadzór nad przebiegiem prac

zawierającego wytyczne do kształtowania nowej zabudowy, jako materiału źródłowego i wyjściowego dla autorów opracowań planistycznych oraz inspiracji dla architektów.						przetargowego	
3.2. Organizacja konkursów architektonicznych na dom w nawiązaniu do tradycji budowlanej obszaru, jako bazy i inspiracji dla architektów i planistów (<i>cel operacyjny A</i>).		Samorządy gminne, PKMW	WKZ	Cały obszar PKMW	II	według przeprowadzonego postępowania przetargowego	nadzór nad przebiegiem prac
3.3. Przywrócenie, w formie rekonstrukcji historycznych charakterystycznych zajęć związanych z gospodarką wodną i tradycjami kulinarnymi (<i>cel operacyjny B</i>).		Samorządy gminne, organizacje pozarządowe, Muzeum Zalewu Wiślanego		Cały obszar PKMW, w szczególności porty w Kątach Rybackich i Nowej Karczmie	II	według przeprowadzonego postępowania przetargowego	nadzór nad przebiegiem prac
4. Cel strategiczny 1.4. Ograniczenie niekorzystnego oddziaływania turystyki i rekreacji na stan dziedzictwa kulturowego PKMW							
4.1. Likwidacja nielegalnej zabudowy, w tym tymczasowych obiektów handlowych i usługowych (<i>cel operacyjny A</i>).		Nadzór budowlany, Samorządy gminne	WKZ	Cały obszar PKMW	I	działanie bezkosztowe, w ramach działalności statutowej jednostki wdrażającej	wizje lokalne
4.2. Określanie w miejscowych planach zagospodarowania szczegółowych parametrów nowej zabudowy dostosowanych do specyfiki tradycyjnego budownictwa oraz sposobu gospodarowania przestrzenią,		Samorządy gminne	WKZ (w ramach uzgodnień mpzp)	Cały obszar PKMW	I	działanie bezkosztowe, w ramach działalności statutowej jednostki	nadzór nad przebiegiem prac, udział w komisjach architektoniczno-urbanistycznych

na podstawie opracowanego studium krajobrazu kulturowego (wskazanego w punkcie 1.1) oraz katalogu form zabudowy w obrębie PKMW wraz z wzornikiem detali architektury lokalnej (wskazanego w punkcie 3.1.) <i>(cel operacyjny A)</i> .						wdrażającej	
4.3. Występowanie o zalecenia i wytyczne konserwatorskie poprzedzające planowane działania inwestycyjne oraz ich respektowanie przez inwestorów, właścicieli, użytkowników obiektów i przestrzeni zabytkowych <i>(cel operacyjny A)</i> .		Właściciele obiektów zabytkowych	WKZ	Cały obszar PKMW	I	działanie bezkosztowe, w ramach działalności statutowej jednostki wdrażającej	ogłędziny miejsc wykonywania robót i weryfikacja ich zgodności z zatwierdzonym zakresem prac
4.4. Kontrola obiektów i przestrzeni zabytkowych i w zakresie zgodność prowadzonych prac z wydanymi pozwoleniami <i>(cel operacyjny A)</i> .		WKZ, Samorządy gminne	Nadzór budowlany	Cały obszar PKMW	I	działanie bezkosztowe, w ramach działalności statutowej jednostki wdrażającej	wizje lokalne
5. Cel strategiczny 1.4. Prowadzenie szeroko pojętej działalności edukacyjnej, w tym prezentacja wartości historycznych i architektonicznych zabytków oraz popularyzacja i ukazanie wartości estetycznych zabytków i krajobrazu w środowisku człowieka.							
5.1. Opracowanie tematycznych folderów reklamowych o walorach PKMW i upowszechnienie ich w punktach informacji turystycznej i obiektach noclegowych <i>(cel operacyjny A)</i> .		PKMW	Samorządy gminne	Cały obszar PKMW	I	według przeprowadzonego postępowania przetargowego	nadzór nad przebiegiem prac
5.2. Organizacji spacerów i wycieczek przyrodniczo-kulturowych, we współpracy z właścicielami obiektów		PKMW, organizacje pozarządowe	Samorządy gminne, właściciele obiektów	Cały obszar PKMW	I	według przeprowadzonego postępowania przetargowego	nadzór nad przebiegiem prac

noclegowych; wprowadzenie cykli tych wydarzeń <i>(cel operacyjny A).</i>			noclegowych				
5.3. Wyznaczanie nowych szlaków turystycznych wraz z oznaczeniem i opisem miejsc i obiektów ważnych z punktu widzenia dziedzictwa kulturowego i krajobrazu PKMW <i>(cel operacyjny A).</i>		PKMW, samorządy gminne	Organizacje pozarządowe	Cały obszar PKMW	II	według przeprowadzonego postępowania przetargowego	nadzór nad przebiegiem prac
5.4. Opracowanie przewodników dobrych praktyk w zakresie prac konserwatorskich, działań remontowych oraz tradycyjnych sposobów gospodarowania przestrzenią <i>(cel operacyjny B).</i>		PKMW, samorządy gminne	WKZ	Cały obszar PKMW	II	według przeprowadzonego postępowania przetargowego	nadzór nad przebiegiem prac
5.5. Organizacja spotkań i warsztatów dla właścicieli obiektów zabytkowych lub zamieszkujących obszary zabytkowe w celu popularyzacji wiedzy na temat dobrych praktyk w zakresie prac konserwatorskich, działań remontowych oraz tradycyjnych sposobów gospodarowania przestrzenią <i>(cel operacyjny B).</i>		PKMW, samorządy gminne	WKZ	Cały obszar PKMW	II	według przeprowadzonego postępowania przetargowego	nadzór nad przebiegiem prac
5.6. Organizacja imprez i warsztatów kulturowych, folklorystycznych promujących kulturę niematerialną <i>(cel operacyjny A).</i>		PKMW, samorządy gminne	WKZ	Cały obszar PKMW	II	według przeprowadzonego postępowania przetargowego	nadzór nad przebiegiem prac
5.7. Szkolenia i prelekcje (gminne domy kultury, szkoły itp.) na temat dziedzictwa kulturowego i krajobrazu PKMW, jego stanu i wartości, istniejących zagrożeń,		PKMW, samorządy gminne	WKZ	Cały obszar PKMW	III	według przeprowadzonego postępowania przetargowego	nadzór nad przebiegiem prac

sposobów ochrony i promocji (cel operacyjny A i B).							
6. Cel strategiczny 2.1. Zachowanie walorów widokowych Parku							
6.1. Ochrona/przywrócenie walorów krajobrazów o cechach priorytetowych, powiązań i ekspozycji widokowych w obrębie Parku oraz elementów kultury regionu w krajobrazie poprzez określenie/uszczegółowienie zakresu i zasad ich ochrony w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego i decyzjach o warunkach zabudowy (cel operacyjny A-C).		Samorządy gminne	WKZ, RDOŚ, PKMW	Zespoły osadnicze i ich bezpośrednie sąsiedztwo	I	działanie bezkosztowe, w ramach działalności statutowej jednostki wdrażającej	nadzór nad przebiegiem prac, udział w komisjach architektoniczno-urbanistycznych
6.2. Tworzenie nowych punktów widokowych i szlaków turystycznych promujących walory widokowe PKMW (cel operacyjny D) niepowodujących uszczerbku dla ich wartości.		Samorządy gminne, PKMW		Cały obszar PKMW	III	według przeprowadzonego postępowania przetargowego	nadzór nad przebiegiem prac
7. Cel strategiczny 2.2. Zatrzymanie dewaloryzacji krajobrazu poprzez obiekty sezonowe, zagęszczenie nośników reklamowych oraz nieprzemysłaną intensyfikację zabudowy turystyczno-rekreacyjnej.							
7.1. Wprowadzenie przez lokalne samorządy uchwał krajobrazowych określających możliwą formę i lokalizację elementów reklamowych (cel operacyjny A).		Samorządy gminne	WKZ, RDOŚ, PKMW	Cały obszar PKMW	I	działanie bezkosztowe, w ramach działalności statutowej jednostki wdrażającej	nadzór nad przebiegiem prac
7.2. Opracowanie katalogu wyposażenia przestrzeni publicznych w elementy architektury (cel operacyjny B).		Samorządy gminne	WKZ, PKMW	Cały obszar PKMW	III	działanie bezkosztowe, w ramach działalności	nadzór nad przebiegiem prac

						statutowej jednostki wdrażającej	
7.3. Uszczegółowienie i ujednoczenie zapisów mpzp dotyczących możliwych form zabudowy i zagospodarowania sezonowego (<i>cel operacyjny B</i>).		Samorządy gminne	WKZ, PKMW	Cały obszar PKMW	III	działanie bezkosztowe, w ramach działalności statutowej jednostki wdrażającej	nadzór nad przebiegiem prac
7.4. Uszczegółowienie zapisów mpzp dotyczących zakresu i zasad ochrony linii brzegowej oraz ewentualnych możliwych form zagospodarowania w jej sąsiedztwie (<i>cel operacyjny C</i>).		Samorządy gminne	WKZ, RDOŚ, PKMW	Sąsiedztwo linii brzegowej od strony Zalewu Wiślanego i Zatoki Gdańskiej	II	działanie bezkosztowe, w ramach działalności statutowej jednostki wdrażającej	nadzór nad przebiegiem prac, udział w komisjach architektoniczno-urbanistycznych
7.5. Egzekwowanie stosowania istniejących oraz wprowadzonych przepisów prawa z zakresu ochrony krajobrazu.		Samorządy gmin Nadzów budowlany	WKZ, RDOŚ, PKMW	Cały obszar PKMW	I	działanie bezkosztowe, w ramach działalności statutowej jednostki wdrażającej	ogłędziny miejsc wykonywania robót i weryfikacja ich zgodności z zatwierdzonym zakresem prac

Wskazanie podmiotu lub podmiotów odpowiedzialnych za realizację należy traktować jako propozycję, która wymaga uzgodnień między zaangażowanymi stronami.

9.3. Propozycje ustaleń do studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz innych dokumentów strategicznych dotyczące eliminacji lub ograniczenia zagrożeń wewnętrznych lub zewnętrznych dla dziedzictwa kulturowego i krajobrazu

Propozycje ustaleń do studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz innych dokumentów strategicznych dotyczące eliminacji lub ograniczenia zagrożeń wewnętrznych lub zewnętrznych dla dziedzictwa kulturowego i krajobrazu przedstawiono w podziale na zakres i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego oraz krajobrazu.

Sporządzenie aktualizacji studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz opracowanie lub zmianę miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego zaleca się poprzedzić wykonaniem studiów konserwatorskich krajobrazu kulturowego, krajobrazowo-widokowych oraz wzorników typowych form architektury PKMW. Opracowanie te stanowią będą materiał źródłowy i wyjściowy dla autorów opracowań planistycznych, pozwalający na określenie właściwych kierunków kontynuacji zabudowy historycznych układów przestrzennych oraz szczegółowe wytyczne w zakresie nawiązania do charakteru zabudowy obszaru.

9.3.1. Zakres i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego

A. ZABYTKI ARCHEOLOGICZNE

a. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy jest podstawowym opracowaniem planistycznym, w którym identyfikowane są stanowiska archeologiczne.

Na rysunku studium winny zostać oznaczone wszystkie występujące w obrębie opracowania stanowiska archeologiczne zidentyfikowane w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski. Na obszarze zakwalifikowanym do ochrony powinna zostać ustalona strefa ochrony konserwatorskiej stanowisk archeologicznych.

W tekście studium powinien być ujawniony wykaz stanowisk archeologicznych, które w toku prac planistycznych winny zostać zwaloryzowane. W zależności od rangi zabytku archeologicznego powinny zostać wskazane zasady ochrony zgodne z przepisami ustawy o ochronie zabytków oraz kierunki zagospodarowania pozwalające na zachowanie zwaloryzowanych wartości.

Propozycje ustaleń dotyczących zakresu i zasad ochrony w obrębie strefy ochrony konserwatorskiej stanowiska archeologicznego:

W obrębie strefy ochrony konserwatorskiej stanowiska archeologicznego roboty ziemne oraz roboty budowlane muszą być realizowane na zasadach określonych w ustawie o ochronie i opiece nad zabytkami.

b. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego

W miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego, powinny zostać wskazane stanowiska archeologiczne, strefy ich konserwatorskiej ochrony oraz zasady przedmiotowej ochrony, w tym możliwe formy zagospodarowania. Przekształcenia terenu strefy powinny być ograniczone uwarunkowaniami ochrony i obserwacji archeologicznej.

Zgodnie z przepisami ustawy o ochronie i opiece nad zabytkami inwestor zobowiązany jest do weryfikacji stanu badań nad zabytkiem archeologicznym poprzez przeprowadzenie wyprzedzających

badań archeologicznych lub ustanowienie nadzoru archeologicznego na czas prowadzenia prac ziemnych.

W planie wskazane jest ustalenie, jakie prace ziemne na terenie ochrony wartości archeologicznych nie wymagają zgłoszeń i nadzoru oraz badań np. naprawa sieci inżynierskich, lokalizacja pojedynczych fundamentów punktowych do 1 m² czy sadzenie drzew.

B. HISTORYCZNE UKŁADY PRZESTRZENNE

a. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania

Na rysunku studium winny zostać oznaczone wszystkie występujące w obrębie opracowania historyczne układy przestrzenne, w tym wpisane do rejestru i ujęte w gminnej ewidencji zabytków oraz obszary postulowane do ochrony w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego lub decyzjach o warunkach zabudowy, w tym:

- układy ruralistyczne,
- historyczne zespoły zabudowy.

Na terenach zakwalifikowanych do ochrony powinny zostać ustalona strefa ochrony konserwatorskiej.

W tekście studium powinien zostać określony zakres i zasady ochrony konserwatorskiej historycznych układów przestrzennych oraz kierunki polityki przestrzennej pozwalające na zachowanie ich wartości.

Propozycje ustaleń dotyczących zakresu ochrony konserwatorskiej w granicach historycznych układów przestrzennych (do uwzględnienia w zależności od kategorii zabytku i reprezentowanych wartości):

1. *utrzymanie istniejącej historycznej zabudowy oraz elementów zagospodarowania terenu w dobrym stanie technicznym, funkcjonalnym oraz estetycznym,*
2. *utrzymanie i ucytelnienie historycznego układu ulic i placów z zachowaniem ich przebiegu, przekrojów, nawierzchni, pierwotnych linii rozgraniczających i historycznych linii zabudowy,*
3. *zachowanie kompozycji układów zieleni (parki, cmentarze, ogrody przydomowe, obsadzenia dróg),*
4. *zachowanie historycznych osi kompozycyjnych i powiązań widokowych pomiędzy wnętrzami krajobrazowymi,*
5. *zachowanie istniejących i odtwarzanie charakteru zniekształconych historycznych wnętrz krajobrazowych,*
6. *utrzymanie historycznej kompozycji obiektów z dostosowaniem dopuszczalnych przekształceń oraz elementów nowych do kompozycji istniejącej lub znanej historycznie,*
7. *zachowanie historycznej kompozycji krajobrazu z ograniczeniem zakresu dopuszczalnych przekształceń oraz dostosowaniem elementów nowych do kompozycji istniejącej lub znanej historycznie,*
8. *zachowanie zasadniczych proporcji wysokościowych kształtujących sylwetę zespołu ze szczególną ochroną istniejących, historycznych dominant wysokościowych,*
9. *zachowanie historycznej kompozycji układów zieleni wraz z koniecznością uzupełniania ubytków i kontrolą nasadzeń, z zaleceniem tworzenia terenów zielonych poprzez realizację zieleni przydomowej,*

10. utrzymanie i odtworzenie historycznych podziałów parcelacyjnych (podziałów katastralnych) lub co najmniej ich uczytelnienie w terenie (ogrodzenia, miejsca charakterystyczne np. kapliczki, szpalery, drzewa samotnicze itp.), wykonywanie ogrodzeń na posesjach z materiałów naturalnych;

11. nawiązanie w nowej zabudowie do historycznej zabudowy regionu w zakresie:

- a. linii zabudowy,
- b. wysokości, proporcji wymiarów rzutu, proporcji i artykulacji elewacji,
- c. kształt dachu, nachylenia połąci dachowych, kierunku głównej kalenicy w stosunku do drogi,
- d. wielkości, proporcji oraz sposobu podziałów stolarki okiennej,
- e. zastosowanych materiałów elewacyjnych (postulowane materiały: drewno, cegła, tynk)

z dostosowaniem do fizjonomii jednostki i zabudowy sąsiadującej.

Propozycje ustaleń dotyczących zasad ochrony konserwatorskiej w granicach historycznych układów przestrzennych:

1. **Obszary wpisane do rejestru zabytków** – działania inwestycyjne w obrębie obszarów wpisanych do rejestru zabytków, muszą być realizowane na zasadach ustalonych w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.
2. **Obszary ujęte w wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz obszarów objętych ochroną poprzez ustalenia mpzp** - przy wszelkich działaniach inwestycyjnych obowiązują przepisy odrębne z zakresu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Zaleca się przed przystąpieniem do działań projektowych wystąpienie do właściwego terenowo konserwatora zabytków z wnioskiem o zalecenia konserwatorskie na podstawie art. 27 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami celem określenia właściwego kierunku planowanych prac projektowych.

b. miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego

W miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego historyczne układy winny zostać ujawnione i objęte strefą ochrony konserwatorskiej. Dla stref ochrony konserwatorskiej powinny zostać wskazany zakres ochrony bazujący na kategorii zabytku oraz jego zachowanych wartościach. Proponowany zakres i zasady ochrony powinny bazować na wskazanych powyżej dla ustaleń studium. Ponadto mpzp powinien zawierać ustalenia pozwalające na ochronę w/w wartości, **opracowane na podstawie studium konserwatorskiego krajobrazu kulturowego oraz katalogu form zabudowy** (patrz rozdział 9.6) dotyczące m.in.:

1. granic obszaru istniejącej i projektowanej zabudowy w obrębie zespołu oraz szerokości otuliny krajobrazowej, wolnej od zainwestowania,
2. linii zabudowy dla obiektów istniejących (stosowanych przy ich rozbudowie i przebudowie) i projektowanych, z uwzględnieniem historycznych tradycji kształtowania linii zabudowy,
3. zasad obsługi komunikacyjnej w tym sytuowania wejść do budynków i wjazdów gospodarczych,
4. lokalizacji urządzeń technicznych (w szczególności naziemnych zbiorników), masztów, anten, klimatyzatorów, szafek kablowych i telekomunikacyjnych, pomieszczeń do gromadzenia odpadów itp.,
5. minimalnej i maksymalnej wysokości zabudowy przydrożnej i wewnętrznej (mieszkalnej i gospodarczej),

6. zasad historycznej kompozycji elewacji oraz możliwości przekształceń w trakcie użytkowania,
7. form dachów i materiałów oraz technik pokrycia dachowego,
8. form i materiałów ogrodzeń,
9. innych elementów zagospodarowania, jeżeli występują jako istotne elementy fizjonomii zespołu zabudowy lub krajobrazu,
10. dopuszczalnych podziałów własnościowych, obejmujących co najmniej szerokość frontu działki budowlanej.

Parametry nowoprojektowanej zabudowy powinny zostać opracowane na podstawie Katalogu form zabudowy w obrębie PKMW i być uzależnione od typu budynku oraz jego lokalizacji (kontynuacja tradycyjnej zabudowy w obrębie konkretnej miejscowości):

PRZYKŁADOWE ZAPISY Typ budynku mieszkalnego:

- maksymalna wysokość budynku (mierzona do poziomu kalenicy): 8 m; jedna kondygnacja nadziemna i poddasze użytkowe,
- rzut budynku o kształcie wydłużonego prostokąta, proporcje planu budynku a/b: od 1÷1,4 do 1÷2,0,
- bryła: zwarta;
- geometria dachu: dwuspadowy, kąt nachylenia połaci dachowych 45-50°, możliwość dodatkowego doświetlenia poddasza oknami połaciowymi, wystawką,
- pokrycie dachu: papą, dachówką ceramiczną holenderką,
- maksymalny poziom posadowienia parteru : 0,7 m;
- dopuszcza się podmurówkę przy użyciu materiałów wykończenia takich jak kamień polny, cegła,
- stolarka okienna: drewniana; o proporcjach wydłużonych prostokątów w układzie wertykalnym (pionowym), o symetrycznym rozmieszczeniu w elewacji, z zaleceniem zastosowania podziału wewnątrzokiennego (np. poprzez krzyż okienny ma cztery pola, z śłemeniem na wysokości 2/3 wysokości okna lub na sześć podobnych pól), możliwość zastosowania łuku odcinkowego w zwieńczeniu otworu okiennego,
- stolarka drzwiowa: drewniana, płycinowa i płycinowo-ramowa,
- możliwość zaprojektowania wystawki o maksymalnej szerokości nie przekraczającej 1/3 szerokości elewacji budynku, o wysokości równej lub niższej od wysokości głównego korpusu budynku,
- zalecane materiały elewacyjne: drewno, cegła, tynk w stonowanej kolorystyce,
- w obiektach murowanych możliwość zastosowania takich detali architektonicznych jak: fryzy z cegieł układanych w „rąb” lub „ząbkowanie”; gzymsy kordonowe;
- zaleca się stosowanie konstrukcji sumikowo-łatkowych, szkieletowych lub do nich nawiązujących,
- zaleca się stosowanie deskowania w obrębie szczytów budynków oraz zdobienia laubzegowego,
- zalecane zastosowanie drewnianych, przeszklonych werand/ganków na osi elewacji frontowej budynków;
- zalecane ogrodzenia wokół zabudowy mieszkaniowej: drewniane parkany sztachetowe,
- nie dopuszcza się ogrodzeń z prefabrykowanych elementów betonowych.

PRZYKŁADOWE ZAPISY Typ budynku hotelowego/pensjonatowego:

- maksymalna wysokość budynku (mierzona do poziomu kalenicy): 16 m; trzy kondygnacje nadziemne i poddasze użytkowe,
- geometria dachu: dwuspadowy, kąt nachylenia połaci dachowych 45-50° lub mansardowy; możliwość dodatkowego doświetlenia poddasza oknami połaciowymi, wystawką, dopuszcza się zastosowanie naczółków,
- pokrycie dachu: dachówką ceramiczną holenderką lub karpiówką,
- maksymalny poziom posadowienia parteru : 1,5 m,
- dopuszcza się podmurówkę przy użyciu materiałów wykończenia takich jak kamień polny, cegła, tynk,
- stolarka okienna: drewniana; o proporcjach wydłużonych prostokątów w układzie wertykalnym (pionowym), o symetrycznym rozmieszczeniu w elewacji, z zaleceniem zastosowania podziału wewnątrzokiennego (np. poprzez krzyż okienny na cztery pola, z śłemeniem na wysokości 2/3 wysokości okna), możliwość zastosowania łuku odcinkowego w zwieńczeniu otworu okiennego;
- stolarka drzwiowa: drewniana, płycinowa i płycinowo-ramowa,
- możliwość zaprojektowania wystawki o maksymalnej szerokości nie przekraczającej 1/3 szerokości elewacji budynku, o wysokości równej lub niższej od wysokości głównego korpusu budynku,
- zalecane materiały elewacyjne: drewno, cegła, tynk w stonowanej kolorystyce;
- zalecane zastosowanie drewnianych werand jedno lub wielokondygnacyjnych;
- w obiektach murowanych możliwość zastosowania takich detali architektonicznych jak: fryzy z cegieł układanych w „rąb” lub „ząbkowanie”; gzymsy kordonowe; w obiektach drewnianych możliwość zastosowania detalu laubzegowego.

C. ZIELEŃ ZABYTKOWA

a. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania

Na rysunku studium winny zostać oznaczone wszystkie występujące w obrębie opracowania tereny zieleni zabytkowej objętej ochroną konserwatorską poprzez wpis do rejestru zabytków lub ujęte w ewidencji zabytków oraz obszary lub zespoły zieleni, postulowane do ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego lub decyzji o warunkach zabudowy, w tym:

1. zieleni urządzoną publiczną, parki, skwery, zadrzewienia ulic, aleje;
2. zieleni urządzoną prywatną, w tym: wymiary działek, proporcje powierzchni zabudowy i utwardzeń terenu do powierzchni działki, forma i zagospodarowanie przedogródków, funkcja, wielkość i układ ogrodu;
3. model zagospodarowania siedliska, zieleni ozdobną (ogród kwiatowy, drzewa), sad, układ pól, rodzaj gospodarki (wielkość niw, gatunki i sposoby upraw);
4. inne założenia zieleni (np. szpalery drzew, itp).

Na terenach zakwalifikowanych do ochrony powinny zostać ustalona strefa ochrony konserwatorskiej historycznej zieleni komponowanej.

W tekście studium powinien zostać określony zakres i zasady ochrony konserwatorskiej historycznych układów przestrzennych oraz kierunki polityki przestrzennej pozwalające na zachowanie ich wartości.

Propozycje ustaleń dotyczących zakresu ochrony dla strefy ochrony konserwatorskiej historycznej zieleni lub wskazanych lokalizacjach chronionych lub postulowanych do ochrony elementów historycznej zieleni (do uwzględnienia w zależności od kategorii zabytku i reprezentowanych wartości):

Zachowanie istniejących zadrzewień i zakrzewień w ramach zieleni historycznie komponowanej związanej z siecią drogową, zagospodarowaniem terenu, historycznymi siedliskami, zespołami zabudowy (zieleni wysoka: aleje, szpalery, cenne krajobrazowo okazy drzew – starodrzew) obowiązuje jej utrzymanie i pielęgnacja.

Propozycje ustaleń dotyczących zasady ochrony konserwatorskiej historycznej zieleni:

Tereny zieleni komponowanej wpisane do rejestru zabytków – działania inwestycyjne w obrębie obszarów wpisanych do rejestru zabytków, muszą być realizowane na zasadach ustalonych w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Tereny zieleni komponowanej ujęte w ewidencji zabytków oraz objęte ochroną poprzez ustalenia mpzp - wycinka drzew dopuszczona na zasadach określonych w przepisach odrębnych (w przypadku zagrożenia życia i mienia oraz złych warunków fitosanitarnych przy jednoczesnej zasadzie rekompensacji gatunkami drzew szlachetnych, zgodnych z uwarunkowaniami siedliskowymi).

b. miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego

W miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego tereny historycznej zieleni komponowanej winny zostać ujawnione i objęte ochroną konserwatorską. Zakres ochrony historycznej zieleni komponowanej powinien bazować na kategorii zabytku oraz jego zachowanych wartościach. Proponowany zakres i zasady ochrony powinny bazować na wskazanych powyżej dla ustaleń studium. Ponadto mpzp powinien zawierać ustalenia pozwalające na ochronę w/w wartości, dotyczące m.in.:

1. dopuszczonych działań na terenach zieleni,
2. proporcji terenów zieleni do zabudowy,
3. zachowania lub odtworzenia układu kompozycyjnego osi, szpalerów, wglądów, dominant,
4. składu roślinnego,
5. działań dotyczących zachowania lub odtworzenia obudowy układu komunikacyjnego zielenią wysoką z rodzimych gatunków,
6. zasad realizacji drobnych form architektonicznych i urządzeń technicznych,
7. powiązań z innymi elementami zagospodarowania,
8. zakazu dokonywania wtórnych podziałów własnościowych w obrębie terenów zielonych – parki, cmentarze,
9. dopuszczonych form ogrodzeń,
10. innych istotnych elementów.

D. ZABYTKI NIERUCHOME

a. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania

Na rysunku studium winny zostać oznaczone wszystkie występujące w obrębie opracowania zabytki wpisane do rejestru, w zależności od stopnia dokładności opracowania mogą to być także obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków oraz postulowane do ochrony w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego lub decyzjach o warunkach zabudowy.

W tekście studium powinien zostać określony zakres i zasady ochrony konserwatorskiej zabytków oraz kierunki polityki przestrzennej pozwalające na zachowanie ich wartości.

Zakres ochrony obiektów wpisanych do rejestru zabytków określają przepisy ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

1. *na terenie nieruchomości na której znajduje się obiekt ujęty w gminnej ewidencji zabytków obowiązuje:*
  - a. *zachowanie zasadniczego układu zabudowy z uwzględnieniem ochrony ekspozycji obiektów będących w gminnej ewidencji zabytków, w szczególności poprzez wykluczenie zabudowy w obrębie dziedzica gospodarczego,*
  - b. *w przypadku kontynuacji zabudowy zagrody w granicach historycznej niwy siedliskowej/historycznego zespołu zabudowy, nową zabudowę należy realizować:*
    - *niwy siedliskowej, otoczenia zabudowy willowej - w charakterze budynku gospodarczego/towarzyszącego nawiązującego do tradycji zabudowy wsi bądź stanowiącego współczesną interpretację form historycznych przy zachowaniu tradycyjnego: usytuowania, gabarytów, formy, skali, proporcji (stosunek długości elewacji jak 1 do 1,5-2,5), kształtu dachu (dach dwuspadowy o kącie nachylenia 35o – 45o), użytych materiałów (drewno, cegła, tynk), wystroju i kompozycji elewacji,*
    - *zespołu zabudowy - w nawiązaniu do formy, skali i użytych materiałów obiektu ujętego w gminnej ewidencji zabytków, w szczególności w zakresie gabarytów, kształtu dachu, wystroju i kompozycji elewacji; w zależności od charakteru nieruchomości.*

b. miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego

W miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego zabytki nieruchome muszą zostać ujawnione i objęte ochroną konserwatorską. Zakres ochrony powinien bazować na kategorii zabytku oraz jego zachowanych wartościach. Proponowany zakres i zasady ochrony powinny bazować na wskazanych powyżej dla ustaleń studium. Ponadto mpzp powinien zawierać ustalenia pozwalające na ochronę w/w wartości, dotyczące m.in.:

1. zasad zagospodarowania posesji działki budowlanej (lokalizacja elementów zabudowy),
2. określenia dopuszczalnych zmian i warunków ich realizacji,
3. określenia gabarytów oraz parametrów estetycznych, technicznych i użytkowych dla zabudowy nowej (przebieg linii zabudowy, forma i gabaryt obiektów, forma dachów, opracowanie elewacji, kolorystyka, materiały, itp.),
4. utrzymania, przywrócenia lub zmiany podziału parcelacyjnego (podstawowego elementu organizacji fizjonomii przestrzeni),
5. określenia innych elementów kontekstu krajobrazowego (w tym zieleni urządzonej, nawierzchni i towarzyszącej obiektowi małej architektury) dla utrzymania lub przywrócenia wartości chronionych.

E. WARTOŚCI NIEMATERIALNE

Wartości niematerialne możliwe do uwzględnienia w opracowaniach planistycznych wiążą się w szczególności z nazwami geograficznymi, historycznymi lub tradycyjnymi nazwami własnymi obiektów, ulic, placów, zespołów przestrzennych itp., a także tradycjami użytkowania obszarów.

Można wyróżnić następujące rodzaje wartości niematerialnych:

1. wartość emocjonalna przeżyć religijnych związana głównie z obiektami kultu, które jako miejsce silnych przeżyć duchowych mają szczególnie wysoką wartość niematerialną. Intensywność i masowość przeżyć religijnych podnosi zdecydowanie zabytkową wartość obiektów sakralnych.
2. wartość tradycji historycznej obiektu lub miejsca może dotyczyć tradycji wciąż kontynuowanej (np. prowadzenie w dalszym ciągu określonej działalności w jednym obiekcie lub miejscu) lub podtrzymywanej (np. obrzędy – głównie religijne, a także świeckie, rocznicowe, nobilitowane przez pamięć społeczną). Wartość taka może także dotyczyć przechowywanej w pamięci społecznej tradycji, która została przerwana i nie jest kontynuowana (pasywna tradycja historyczna mająca odzwierciedlenie w zachowanej materii obiektu historycznego, świadcząca o jego dawnej funkcji i znaczeniu w historii miejsca i jego otoczenia). Wartość tradycji historycznej ma szczególne znaczenie dla budowania patriotyzmu lokalnego. W odniesieniu do zabytków tradycja ta wpływa na podniesienie nawet miernej wartości historycznej czy artystycznej obiektów, szczególnie ważnych dla społeczności lokalnej.
3. wartość symbolu jest specyficzną wartością niematerialną wynikającą z akceptacji społecznej obiektu lub obszaru oznaczeniu ponadlokalnym, związanej ze szczególną reprezentatywnością historyczną obiektu lub obszaru. Wartość symbolu może wynikać także z późniejszej interpretacji, nadającej faktom wagę historycznych, a także opartej na później powstałych mitach. Wartość tę cechuje duże zabarwienie emocjonalne, tworzące pozytywne lub negatywne nastawienie odbiorcy. Należy przy tym zauważyć, że wartość symbolu może podlegać w czasie zmiennym interpretacjom. Wartość emocji estetycznych wiąże się z oddziaływaniem artystycznym obiektu, zespołu przestrzennego lub krajobrazu. Przy czym oddziaływanie estetyczne jest ściśle związane ze zróżnicowanym zakresem indywidualnej percepcji i nie zawsze zależy od oceny estetycznych wartości, potwierdzonej drogą analizy naukowej.

Dokumenty planistyczne powinny uwzględniać lokalizację przestrzeni i obiektów będących nośnikiem wartości niematerialnych oraz kierunki i formy zagospodarowania pozwalające na ich zachowanie i uwypuklenie.

Szczególną uwagę należy zwrócić na porty i przystanie rybackie w Kątach Rybackich, Krynicy Morskiej i Nowej Karczmie.

9.3.2. Zakres i zasady ochrony walorów krajobrazowych

a. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego powinno uwzględniać:

1. uwarunkowania wynikające w szczególności z rekomendacji i wniosków zawartych w audycie krajobrazowym lub określenia przez audyt krajobrazowy granic krajobrazów priorytetowych (art. 10.1.4a opizp)
2. Inne strefy ochrony krajobrazu (w tym wskazane w Planie ochrony PKMW) oraz elementy jego ekspozycji (punkty, ciągi, osie widokowe);
3. Stref ochrony konserwatorskiej otoczenia/ekspozycji (ekspozycja czynna i bierna) krajobrazu kulturowego (historyczne układy przestrzenne, zabytki nieruchome);

Studium powinno określać w szczególności kierunki zmian w strukturze przestrzennej gminy oraz w przeznaczeniu terenów pozwalające na zachowanie lub uwypuklenie wartości krajobrazowych

obszaru, w tym wynikające z audytu krajobrazowego (art. 10.2.1 opizp) oraz obszary i zasady ochrony krajobrazu, w tym krajobrazu kulturowego (art. 10.2.2 opizp), jego otoczenia i ekspozycji.

Ad. 1.⁵⁷

Rekomendacje i wnioski dotyczą w szczególności:

- 1) kierunków i zasad kształtowania zabudowy, zagospodarowania i użytkowania terenów;
- 2) wykonywania zadań mających na celu co najmniej zachowanie dotychczasowego stanu oraz wskazanie potencjalnych adresatów ich realizacji;
- 3) wskazania obszarów, które powinny zostać objęte formami ochrony przyrody

W zakresie pkt 1) rekomendacje i wnioski w odniesieniu do poziomu lokalnego (gminnego) powinny w szczególności dotyczyć:

- wytycznych odnośnie kierunków zmian w strukturze przestrzennej oraz w przeznaczeniu terenów lub zasad ich zagospodarowania, określających dopuszczalny zakres i ograniczenia tych zmian,
- wytycznych odnośnie kierunków i wskaźników dotyczących zagospodarowania oraz użytkowania terenów, w szczególności określających minimalne i maksymalne parametry i wskaźniki urbanistyczne,
- określenia cech elementów krajobrazu, które wymagają ochrony lub kształtowania, oraz określenie dla nich zasad zabudowy, zagospodarowania i użytkowania terenów,
- określenia walorów ekspozycji, w szczególności elementów takich jak: przedpola ekspozycji, osie widokowe i punkty widokowe oraz zasad ich ochrony i kształtowania.

We wszystkich powyższych przypadkach rekomendacje dotyczą także nakazów, zakazów, dopuszczeń i ograniczeń w zagospodarowaniu i użytkowaniu terenów.

W zakresie pkt 2) rekomendacje i wnioski powinny obejmować:

- wskazania w zakresie rozpoczęcia, kontynuacji lub zaniechania różnych form gospodarowania terenem, w tym działalności rolniczej, leśnej oraz gospodarki wodnej;
- wskazania w zakresie zabiegów renaturalizacyjnych oraz odnowy obiektów kultury materialnej;
- wskazania w zakresie konieczności podejmowania działań mających na celu utrzymanie dotychczasowej funkcji danego krajobrazu, w tym funkcji korytarzy ekologicznych.

Ad. 2.

Strefa ochrony krajobrazu wymaga:

- zdefiniowania elementów krajobrazu przeznaczonych do ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego,
- określenia zasięgu strefy (granicy),
- określenia zasad ochrony w/w elementów,
- zasad realizacji współczesnych elementów zagospodarowania w strefie.

---

⁵⁷ Załącznik nr 7 Projektu Rozporządzenia Rady Ministrów w sprawie sporządzania audytów krajobrazowych

Propozycje ustaleń dla stref ochrony krajobrazu (do uwzględnienia w zależności od rodzaju i reprezentowanych wartości):

1. utrzymania historycznej kompozycji krajobrazu z ograniczeniem zakresu dopuszczalnych przekształceń oraz dostosowaniem elementów nowych do kompozycji istniejącej lub znanej historycznie,
2. utrzymania istniejącej tradycyjnej, charakterystycznej zabudowy oraz elementów zagospodarowania terenu o wartościach kulturowych,
3. zachowania istniejących i odtwarzanie charakteru zniekształconych wewnątrz krajobrazowych i przestrzennych,
4. zachowania osi kompozycyjnych i powiązań widokowych pomiędzy częściami składowymi krajobrazu,
5. utrzymania lub uczytelnienia historycznego układu komunikacyjnego z zachowaniem jego przebiegu, przekrojów, nawierzchni ulic, pierwotnych linii rozgraniczających, sposobu obudowy i obsadzeń,
6. zachowania historycznej kompozycji układów zieleni wraz z koniecznością uzupełniania ubytków i kontrolą dosadzeń,
7. utrzymania i odtworzenie historycznych podziałów parcelacyjnych w postaci podziałów katastralnych lub co najmniej ich uczytelnienia w terenie (ogrodzenia, miejsca charakterystyczne np. szpalery, drzewa samotnicze itp),
8. nawiązania w nowej zabudowie do zasad historycznej kompozycji wewnątrz urbanistycznych i krajobrazowych,
9. zachowania zasadniczych proporcji wysokościowych kształtujących sylwetę zespołu ze szczególną ochroną istniejących, historycznych dominant wysokościowych.

Ad. 3.

Strefa ochrony konserwatorskiej otoczenia/ekspozycji, wyznaczana jest w sytuacji, gdy:

- w decyzji o wpisaniu obiektu do rejestru zabytków nie uwzględniono otoczenia zabytku w rozumieniu art. 9 ust. 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, a wymaga ono ochrony,
- specyfika terenu wokół obiektu i obszaru zabytkowego przeznaczonego do ochrony w studium (ukształtowanie, zagospodarowanie, użytkowanie) wskazuje na taką potrzebę;

Konieczne jest określenie zasad i sposobów zagospodarowania obszarów tych stref oraz dopuszczalnych form zabudowy i/lub zagospodarowania, zwłaszcza zakazów zabudowy i/lub ograniczenia jej wysokości.

Proponowany zakres ochrony w strefie ochrony konserwatorskiej ekspozycji (do uwzględnienia w zależności od rodzaju i reprezentowanych wartości):

1. zachowanie (przywrócenie) historycznych panoram.
2. zapewnienie ekspozycji czynnej i biernej zabytkowych struktur z dopuszczeniem zagospodarowania niepowodującego zagrożeń dla zachowania lub poprawy stanu przestrzeni w granicach strefy,
3. wyznaczenie terenów wyłączonych spod zabudowy lub określenie zasad ich zagospodarowania nie kolidującego z ekspozycją zabytku.
4. planowane zagospodarowanie w strefie wymaga opracowania analiz widokowych przesądzających o dopuszczalnych działaniach oraz określających warunki zagospodarowania.

b. miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego

Wymienione wyżej strefy do uwzględnienia w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy powinny zostać uszczegółowione (granice, zasady ochrony, zakazy i nakazy mające na celu ochronę znajdujących się na obszarze zabytków i wartościowych elementów krajobrazu) w ustaleniach miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego (zarówno w części tekstowej jak i na rysunku planu). Proponowany zakres i zasady ochrony powinny bazować na wskazanych powyżej dla ustaleń studium. Ponadto mpzp powinien zawierać ustalenia pozwalające na ochronę w/w wartości, dotyczące m.in.:

1. zasad ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu (art. 15.2.3 opizp), w tym:
  - wskazanie działań w stosunku do zwaloryzowanych krajobrazów, miejsc (punkty, ciągi, otwarcia widokowe) i elementów (widoki/panoramy) ich ekspozycji: zachowanie bez zmian, wyeksponowanie, usunięcie, przesłonięcie, restylizacja, wskazanie dopuszczalnego miejsca wprowadzenia nowego elementu, np. dominanty, subdominanty, akcentu lub elementu do treści widoku/panoramy.
2. zasad kształtowania krajobrazu (art. 15.2.3a opizp), w tym:
  - preferencje, ograniczenia i zakazy dotyczące przeznaczenia i sposobu użytkowania terenów,
  - zasady zagospodarowania, w tym dotyczące parametrów architektonicznych nowej zabudowy, kompozycji zieleni, podziałów własnościowych, itp.,
  - zasady obsługi komunikacyjnej, fizjonomię ulic i placów,
  - zasady wymiany istniejących elementów zagospodarowania,
  - zasady utrzymania i rewaloryzacji obszaru przyrodniczego,
  - zasady eliminacji obiektów i elementów dysharmonijnych,
3. zasad ochrony krajobrazów kulturowych (art. 15.2.4 opizp)
4. granic i sposobów zagospodarowania krajobrazów priorytetowych (art. 15.2.7 opizp)

9.4. Propozycje wykorzystania dziedzictwa kulturowego i krajobrazu w rozwoju funkcji turystycznych i edukacyjnych

Walory dziedzictwa kulturowego PKMW, są na dalszym miejscu, po walorach krajobrazowych i zasobach przyrodniczych, w wyborach turystów przybywających do Parku. Dobrze zachowanych oraz przyciągających uwagę wczasowiczów zabytków na jego terenie pozostało niestety niewiele. Wyjątkiem są przykłady zabudowy willowej i pensjonatowej w Krynicy Morskiej skupiające się głównie wzdłuż ulicy Teleexpressu. Pozostałe obiekty zabytkowe, które niegdyś stanowiły o rozpoznawalności krajobrazu kulturowego obszaru PKMW takie jak chaty rybackie czy charakterystyczna zabudowa mieszkaniowa, nie są atrakcyjne dla przeciętnego turysty. Pomimo opinii, iż zasób dziedzictwa kulturowego jest bardzo istotny dla funkcji turystycznej i rekreacyjnej Parku, hasło to praktycznie nie znajduje odzwierciedlenia w zachowaniach turystów i w ich preferencjach. Dziedzictwo kulturowe w PKMW jest niejako jedynie dodatkiem, często przeszkadzającym w intensywnym zagospodarowywaniu terenów poszczególnych miejscowości, o czym świadczą chociażby kolejne wnioski o wykreślenie terenu znacznych obszarów Krynicy Morskiej z rejestru zabytków. Wydaje się, że tendencja ta jest bardzo trudna do odwrócenia. Jednak poprawa kondycji zasobu kulturowego Parku oraz odpowiednio nakierowane działania edukacyjne mogłyby, zwiększyć znaczenie dziedzictwa dla PKMW, także w aspekcie turystycznym, zwłaszcza w kontekście kwalifikowanej, turystyki historycznej opartej na niezwykłych dziejach Mierzei, zarówno najdawniejszych jak i bardziej współczesnych, np. związanych z wydarzeniami z końca II-giej wojny światowej.

Wykorzystanie dziedzictwa kulturowego terenu PKMW powinno opierać się na uwypukleniu odmienności, unikalności tego terenu przejawiającej się jak już wspomniano w każdym okresie jego historii. Począwszy od powstania Mierzei oraz problemów osadnictwa, poprzez historyczne podstawy funkcjonowania lokalnej społeczności – rybołówstwo, zbieranie bursztynu, po szczytowy moment w rozwoju obszaru, w okresie świetności kurortu w Krynicy Morskiej. Edukacja mająca na celu podkreślenie tych wartości pozwoli na budowanie tożsamości lokalnej i oddanie „genius loci” tej przestrzeni. Będzie to cenne dla turystów, ale przede wszystkim dla mieszkańców, który jako użytkownicy dziedzictwa mogą dostrzec drzemiący w nim potencjał oraz przyczynić się do jego zachowania i promowania. Uwypuklenie unikalności obszaru powinno oddziaływać także na potencjalnych inwestorów, dla których poznanie kontekstu historycznego i czerpanie z tradycji lokalnych powinno być punktem wyjścia podejmowanych działań na tym terenie.

Edukacja historyczna oraz promocja dziedzictwa i walorów krajobrazowych Parku mogłaby odbyć się m.in. poprzez:

1. opracowanie tematycznych folderów reklamowych o walorach PKMW i upowszechnienie ich w punktach informacji turystycznej i obiektach noclegowych (cel operacyjny 1.5.1.).
2. organizacji spacerów i wycieczek przyrodniczo-kulturowych, we współpracy z właścicielami obiektów noclegowych; wprowadzenie cykli tych wydarzeń (cel operacyjny 1.5.1.).
3. wyznaczanie nowych szlaków turystycznych wraz z oznaczeniem i opisem miejsc i obiektów ważnych z punktu widzenia dziedzictwa kulturowego i krajobrazu PKMW (cel operacyjny 1.5.1.).
4. opracowanie przewodników dobrych praktyk w zakresie prac konserwatorskich, działań remontowych oraz gospodarowania przestrzenią (cel operacyjny 1.5.2.).
5. organizacja spotkań i warsztatów dla właścicieli obiektów, zabytkowych lub zamieszkujących obszary zabytkowe w celu popularyzacji wiedzy na temat dobrych praktyk w zakresie prac konserwatorskich, działań remontowych oraz gospodarowania przestrzenią (cel operacyjny 1.5.2.).
6. organizacja imprez i warsztatów kulturowych, folklorystycznych promujących kulturę niematerialną. (cel operacyjny 1.5.1.).
7. szkolenia i prelekcje (gminne domy kultury, szkoły itp.) na temat dziedzictwa kulturowego PKMW, jego stanu i wartości, istniejących zagrożeń, sposobów ochrony i promocji (cel operacyjny 1.5.1., 1.5.2.).

Z uwagi na skalę zniszczeń wojennych i późniejszych oraz zachowany bogaty materiał ikonograficzny wskazujący niezwykle walory krajobrazowe i architektoniczne terenu, w szczególności kurortu Krynica Morska (największy zasób), cennym elementem tras, ścieżek edukacyjnych i turystycznych, pieszych oraz rowerowych, mogłoby stanowić wyeksponowanie w przestrzeni fotografii/grafik przedstawiających historyczny wygląd konkretnych ulic, budynków, krajobrazów.

Miejscami, które mimo zmian w dużej mierze zachowały swój historyczny charakter są porty i przystanie rybackie. Są to przestrzenie których znaczenie należy wyraźnie podkreślić, ponieważ stanowią one duży potencjał zarówno kulturowy, jak i krajobrazowy PKMW. Spotykają się one z dużym zainteresowaniem turystów widocznym chociażby w ilości fotografii z terenu Mierzei przedstawiających malownicze krajobrazy portów. Edukacja na temat historii Mierzei budowanej wokół zasobów wodnych Zalewu Wiślanego i morza oraz uwypuklenie znaczenia portów i przystani rybackich dla budowania tożsamości lokalnej obszaru oraz kultywowania dziedzictwa niematerialnego w postaci wciąż żywych tradycji rybołówstwa, może stanowić duży potencjał w aspekcie wykorzystania unikalnych wartości PKMW. Tradycje rybołówstwa wiążą się nierozdzielnie z kolejnym wciąż niedostatecznie zbadanym i spopularyzowanym aspektem kultury niematerialnej obszaru, w postaci kuchni regionalnej.

Promocja dziedzictwa kulturowego w turystyce może wpłynąć na istotny aspekt jakim jest rozszerzenie okresu wypoczynkowego na terenie Parku. Krótki okres wakacyjny w naszych warunkach klimatycznych powoduje, że uroki plaży i letniego wypoczynku nie stanowią atrakcji całorocznej. Natomiast zabytki mogą być celem przyjazdu turysty przez cały rok. Cecha ta powinna być podkreślona w materiałach promujących zasób kulturowy PKMW jako uatrakcyjnienie jesienno-zimowo-wiosennych pobytów.

Jeśli chodzi o walory krajobrazowe Parku istotnym aspektem jest uwypuklenie wskazanych w opracowaniu miejsc ekspozycji krajobrazu w opracowywanych folderach reklamowych, ścieżkach i trasach turystycznych oraz zapewnienie nieinwazyjnej infrastruktury umożliwiającej ich najlepsze wykorzystanie.

Przy realizacji wskazanych działań należy pamiętać, że turystyka i rekreacja realizowane są w PKMW w wciąż zauważalnie ubożącym zasobie dziedzictwa kulturowego oraz w coraz to gorszych warunkach przyrodniczych i krajobrazowych. Pogorszeniu ulega także wizerunek estetyczny Parku w jego zantropogenizowanych partiach. Powinno to powodować spadek atrakcyjności Parku i spadek intensywności turystyki, ale tak nie jest. Do przestrzeni o coraz gorszej jakości przyrodniczej i krajobrazowej przybywa coraz więcej ludzi – to intensyfikuje zniszczenia, ale nie powstrzymuje kolejnych przybyszów. Może się to przyczynić zakłócenie równowagi między walorami szeroko pojętego środowiska PKMW a naciskiem turystycznym. Dlatego wszelkie działania nakierowane na wykorzystanie zasobów Parku powinny w szczególności zapewniać zachowanie ich wartości.

9.5. Propozycje monitoringu stanu i skuteczności ochrony dziedzictwa kulturowego i krajobrazu

Proponuje się następujący zakres monitoringu stanu i skuteczności ochrony dziedzictwa kulturowego i krajobrazu.

W zakresie ochrony walorów **kulturowych**:

- weryfikacja ustaleń mpzp przestrzennego w zakresie ochrony zabytków oraz planowanego zagospodarowania, pod kątem jego harmonijnego wpisania w historyczną strukturę przestrzenną oraz tradycję budowlaną obszaru;
- przegląd i aktualizacja gminnych ewidencji zabytków; w tym kontrola stanu zachowania obiektów z gminnych ewidencji zabytków oraz obiektów wpisanych do rejestru zabytków we współpracy z ze służbą ochrony zabytków;
- prowadzone stale, w szczególności w sezonie letnim kontrole w zakresie wprowadzania, stawiania i wieszania reklam, ogłoszeń i innych elementów „dodatkowych” na obiektach zabytkowych i historycznych lub w ich najbliższym otoczeniu;
- ocena form sezonowej małej architektury (obiektów handlowych, mebli ulicznych, ulicznych ogródków kawiarnianych) oraz form i rodzaju sezonowej zieleni w pojemnikach, eliminowanie elementów niespójnych z obiektami i przestrzeniami zabytkowymi i historycznymi pod względem formy, kolorystyki i estetyki oraz niezgodnych z przepisami/wydanymi pozwoleniami;
- zgłaszanie nieprawidłowej eksploatacji zabytku i jego przekształceń zrealizowanej bez zezwolenia właściwym organom nadzoru;
- konsekwentna polityka w zakresie skutecznego egzekwowania prawa przez odpowiednie organy;

Pomocne w monitorowaniu stanu zachowania dziedzictwa kulturowego może być powołanie społecznych opiekunów zabytków na podstawie Ustawy o opiece i ochronie zabytków;

W zakresie ochrony walorów krajobrazowych:

- systematyczne kontrole terenów zajmowanych przez nową zabudowę, w tym sezonową zabudowę rekreacyjną i usługową (pola namiotowe, kempingi, kioski, stoiska, namioty handlowe) i zgłaszanie nieprawidłowości w zakresie zasięgu obszarów przeznaczonych dla takiego użytkowania oraz formy obiektów z wskazanymi w pozwoleniach urzędów gmin;
- posezonowa kontrola stanu zachowania form przyrodniczych i czystości otoczenia;
- prowadzone stale, w szczególności w sezonie letnim kontrole w zakresie wprowadzania – stawiania, wieszania, naklejania reklam, ogłoszeń i innych elementów „dodatkových”, w tym także przenośnych, przesłaniających atrakcyjne otwarcia i zamknięcia widokowe oraz zakłócających widoki panoram na krajobraz otwarty lub panoramy miejscowości;
- konsekwentne egzekwowanie prawa przez odpowiednie organy;

9.6. Potrzeby uzupełnienia wiedzy dotyczącej dziedzictwa kulturowego i krajobrazu

W trakcie prac nad Planem ochrony PKMW zidentyfikowano obszary wymagające głębszej analizy, uzupełnienia lub dane wymagające uaktualnienia. Zagadnienia podzielono tematycznie, wskazując propozycje trzech opracowań:

1. **Studium krajobrazu kulturowego**⁵⁸. Opracowanie tego typu powstało w latach 90-tych⁵⁹ wyłącznie dla terenu Krynicy Morskiej (omówione w rozdziale 2.1.1.). Pozostała część obszaru Parku nie była nigdy przedmiotem tego typu opracowań studialnych. Mając na uwadze intensyfikację zabudowy terenu, w szczególności w ostatnich 20-tu latach oraz ubożący zasób dziedzictwa kulturowego obszaru, opracowanie szczegółowo identyfikujące zachowane walory przestrzenne i architektoniczne obszaru, stanowiłoby cenny materiał, zawierający szczegółowe wytyczne do opracowań planistycznych.
2. **Katalog form zabudowy w obrębie PKMW oraz wzornik detali architektury lokalnej**. Winien to być katalog tradycyjnych form architektonicznych zabudowy obszaru PKMW oraz stosowanych detali architektonicznych określający postulowane rozwiązania architektoniczne w odniesieniu do podstawowych rodzajów zabudowy oraz wybranych obiektów małej architektury.
3. **Katalog ogrodów przydomowych**. Katalog tradycyjnych wzorców ogrodów i ich współczesnych adaptacji oraz zasady postulowanego doboru gatunkowego roślin ozdobnych, ze szczególnym uwzględnieniem gatunków rodzimych.
4. **Studium krajobrazowo – widokowe**
Dla ciągów i punktów widokowych wskazanych w opracowaniu należy opracować uproszczone analizy widokowości na podstawie badań terenowych zawierające:
  - charakterystykę widoku (widok kameralny 12°, widok o kącie wąskim 45°, widok o kącie normalnym/szerokim od 45° do 90°, widok panoramiczny od 90° do 180° oraz widok „superpanoramiczny” o kącie półpełnym 180° do pełnego 360°, widok

---

⁵⁸ Studium krajobrazu kulturowego to dokumentacja studialna o ustalonych w standardzie: metodzie opracowania i zawartości treści, przedstawiającej zasób obiektów i obszarów zabytkowych i diagnozę stanu zachowania dziedzictwa kulturowego na danym obszarze, rys historyczny rozwoju przestrzennego oraz wnioski w postaci zaleceń konserwatorskich. Studium krajobrazu kulturowego jest opracowywane w interesie ochrony zabytków i pozostaje najważniejszym opracowaniem wyjściowym do sporządzania zapisów dotyczących ochrony zabytków w dokumentach planistycznych. Zalecany zakres opracowania studium krajobrazu kulturowego określa Aneks nr 1 opracowania: *Problematyka ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków w studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego. Poradnik dla planistów i samorządów lokalnych*, NID, Warszawa 2011

⁵⁹ Cz. Betlejewska, *Krynica Morska – dokumentacja historyczno-urbanistyczna*, Gdańsk, 1996 r.

- „superpanoramiczny” pełny jest to widok z podwyższonych punktów obserwacji gdzie zasięg widoczności jest ograniczony dopiero linią horyzontu;
- określenie i opisanie takich elementów jak: przedpole widokowe, treść panoramy/widoku, ścianę główną panoramy/widoku, linię nieba, linię horyzontu, kolejność (odległość) planów w panoramie/widoku, kulisy widoku/panoramy, dominanty, subdominanty, akcenty;
  - określenie zasięgu oddziaływania dominant na siebie nawzajem (odległość minimalna to 15°) w polach widzenia widoków (poza widokiem o kącie pełnym) – co pozwoli ustalić możliwość wprowadzania nowych dominant do istniejącej kompozycji widoku;
  - waloryzację widoku/panoramy (wskazanie elementów pozytywnych i negatywnych podwyższających lub obniżających atrakcyjność widoku/panoramy);
  - wytyczne do kształtowania widoku/panoramy (wskazanie działań w stosunku do zwaloryzowanych elementów widoku/panoramy: zachowanie bez zmian, wyeksponowanie, usunięcie, przesłonięcie, restylizacja, wskazanie dopuszczalnego miejsca wprowadzenia nowego elementu, np. dominanty, subdominanty, akcentu lub elementu do treści widoku/panoramy.)

10. PROGNOZA STANU W PERSPEKTYWIE 20-LETNIEJ

10.1. Wariant ochrony zachowawczej – utrzymanie aktualnych trendów, bez podejmowania działań wskazanych w Planie ochrony

Brak intensyfikacji działań w zakresie ochrony zasobów kulturowych i krajobrazowych Parku (w tym w postaci krajobrazu kulturowego) doprowadzi do utraty tożsamości tego obszaru oraz stworzenia bezstylowej bazy hotelowo-noclegowej „przyozdobionej” reklamami i bezstylowymi obiektami tymczasowymi o agresywnej kolorystyce.

Nieprzemysłane zagospodarowanie terenów historycznych jednostek osadniczych już w znacznej mierze zatarło ślady unikatowych w skali kraju układów ruralistycznych tzw. wyspowych. Postępująca zabudowa, nakierowana wyłącznie na zyski przy jak najmniejszych kosztach, doprowadzi do całkowitego przekształcenia i zatarcia czytelności historycznych układów przestrzennych. Przyczyni się to do ograniczenia lub zaniku specyficznego, lokalnego krajobrazu „rybackiego”. Jednocześnie zagospodarowanie będzie stopniowo rozlewać się poza zwarte jednostki osadnicze powodując degradację walorów krajobrazowych i przyrodniczych.

Jeżeli nie nastąpi istotna zmiana stosunku rodzimych mieszkańców oraz turystów, zwłaszcza przedsiębiorców i inwestorów, to poza obiektami wpisanymi do rejestru zabytków woj. pomorskiego, dawna charakterystyczność i unikatowość obszaru PKMW, zapisana w pozostałym zasobie obiektów tradycyjnych, będącym istotnym zbiorem charakteryzującym odrębność kulturową regionu, zostanie niemal całkowicie zniszczona, nie tylko w sensie dosłownym (rozbiórki obiektów), ale także poprzez rozbudowy i nadbudowy i modernizacje (ocieplenie elewacji, wymiana stolarki okiennej i drzwiowej, pokrycia dachowego na nowe o formie nie zgodnej z historyczną) istniejącej substancji zabytkowej i będzie wspomnieniem znanym jedynie z historycznych fotografii.

Jeśli tak się stanie, to PKMW może zostać zagrożony wykreśleniem z listy polskich parków krajobrazowych i stać się pseudo Lazurzym Wybrzeżem dla mniej wymagających turystów zainteresowanych jedynie dwumiesięcznym letnim wypoczynkiem. Brak miana Parku Krajobrazowego w znaczący sposób obniży rangę tego terytorium i w konsekwencji także rangę atrakcji turystycznej.

10.2. Wariant ochrony aktywnej pełna realizacja ustaleń Planu ochrony

Niestety, przy obecnym masowym wykorzystaniu turystycznym walorów PKMW dewastacja pozostałości dziedzictwa kulturowego i unikatowych krajobrazów wydaje się być trudna do zatrzymania. Jednak przy zastosowaniu się do wskazanych celi strategicznych oraz idących za nimi działań, potencjalna degradacja może zostać zminimalizowana. Istnieje także część form zagospodarowania wpływających negatywnie na wartości Parku o wpływie łatwo odwracalnym, jak obiekty tymczasowe, reklamy. Dysponując bogatą ikonografią PKMW założyć można, że część walorów dziedzictwa kulturowego może zostać także przywrócona, chociaż z utratą wartości autentyczności substancji zabytkowej.

Stosując zalecenia Planu ochrony w zakresie ochrony czynnej należy spodziewać się:

- zinwentaryzowania, ochrony i wyeksponowania pozostałości historycznych układów przestrzennych wsi tzw. „wyspowych”;
- poprawy stanu dziedzictwa kulturowego realizowanego poprzez prawidłowe pod kątem konserwatorskim adaptacje obiektów zabytkowych, konserwacje oraz restauracje przy wsparciu środków pozabudżetowych, a co za tym idzie wzrostu rangi Parku jako miejsca istotnego dla uprawiania aktywnej turystyki oraz edukacji historycznej;
- ograniczenia niekorzystnego oddziaływania turystyki i rekreacji na stan dziedzictwa kulturowego PKMW poprzez dostosowanie funkcji turystycznej i rekreacyjnej do formy historycznej układów przestrzennych, charakteru obiektów zabytkowych oraz lokalnego dziedzictwa niematerialnego.
- wyeksponowania na tle kraju odmienności kulturowej Mierzei Wiślanej, poprzez kontynuację tradycyjnych cech zabudowy i kształtowania przestrzeni charakterystycznych dla terenu PKMW oraz kultywowanie tradycji dziedzictwa niematerialnego PKMW;
- wzrostu świadomości lokalnej społeczności oraz inwestorów i przedsiębiorców na temat potrzeby ochrony tożsamości i unikalnego charakteru PKMW oraz przełożenia tego na działania nakierowane na wyeksponowanie potencjału kulturowego krajobrazowego Parku;
- poprawy efektywności ochrony najcenniejszych kulturowo i krajobrazowo elementów Parku, w tym respektowania zapisów miejscowych planów zagospodarowania oraz ochrony elementów tożsamości miejsca dotąd niezidentyfikowanych/nieobjętych ochroną;
- ochrony walorów widokowych Parku oraz udostępnienia najcenniejszych krajobrazowo elementów przede wszystkim punktów i ciągów widokowych;
- zatrzymania dewaloryzacji krajobrazu poprzez obiekty sezonowe, zagęszczenie nośników reklamowych oraz nieprzemyślaną intensyfikację zabudowy hotelowej i turystyczno-rekreacyjnej;
- przywrócenia części wartości estetycznych krajobrazu wzmożonej w ostatnim czasie ekspansji turystycznej.

11. LITERATURA I KARTOGRAFIA

- Bal W., *Nadmorskie kreacje Konsekwencje architektoniczne związane z funkcją nadmorskiego wypoczynku*, [w:] *Przestrzeń i Forma*, R. 2008, t. 10, s. 133--144
- Barton D., *Dzieje kąpieliska i kurortu w Krynicy Morskiej*, Sztutowo 1997
- Basiński A., Lipińska B., Medowski T., *Budować na wsi. Zasady kształtowania krajobrazu wiejskiego w regionie gdańskim*, Gdańsk 1997 mps
- Betlejewska Cz., *Krynica Morska – dokumentacja historyczno-urbanistyczna*, Gdańsk, 1996 r.
- Blomberg P., Fidler K., *Podręcznik planowania krajobrazu z partycypacją społeczną*, Projekt LIFEscape, Elbląg 2013
- Bogactwo kulturowe i przyrodnicze wsi pomorskiej*, red. B. Synak, T. Sadkowski, B. Lipińska, K. Zembińska-Danilewicz, Gdańsk 2007
- Bogdanowski J., *Projekt standardowego opracowania problematyki ochrony wartości kulturowego krajobrazu i środowiska w studium do planu i w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego*, *Studia i Materiały – Krajobrazy*, z. 12 (24), Ośrodek Ochrony Zabytkowego Krajobrazu, Warszawa 1986
- Brandstätter F. A., *Land und Leute des Landkreises Danzig*, Danzig 1879, s. 232
- Chmielewski T. J., Myga-Piątek U., Solon J., *Typologia aktualnych krajobrazów Polski*, *Przegląd Geograficzny*, 2015, 87, 3, s. 377-408
- Długołęcki W., *Mierzeja Wiślana od XIII do poł. XV w. (1454)*, Gdańsk 1996
- Dobers K., *Ostseebad Kahlberg, Frische Nehrung, Bade und Fisherleben von Pröbbernau bis Narmeln*, Munster 1991
- Dorr A., *Aus der Vergangenheit des Ostseebades Kahlberg*, Elbing 1914
- Dziegieć E., *Przemiany wsi rybackich pod wpływem rozwoju turystyki. Przykład Mierzei Wiślanej i Helskiej*, [w:] *Acta Universitatis Lodzianis, Folia Geographica*, 1991
- Gawryluk M., Barton D., *Krynica Morska. Katalog Zabytków*, Elbląg 1996
- Gawryluk M., Barton D., *Zasoby kulturowe Parku Krajobrazowego „Mierzeja Wiślana” i jego otuliny* [w:] Goc M., Remisiewicz M., *Fauna parku i jej ochrona* [w:] *Park Krajobrazowy „Mierzeja Wiślana”. Materiały do Monografii Przyrodniczej Regionu Gdańskiego 7*, E. Gerstmannowa, Gdańsk 2001
- Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Miasta Krynica Morska na lata 2013 2016* Uchwała nr XX/250/13 Rady Miejskiej w Krynicy Morskiej z dnia 19 czerwca 2013 r.
- Gminny Program Opieki nad Zabytkami na lata 2017-2020 na terenie Gminy Sztutowo* Uchwała Nr XXX/304/2017 Rady Gminy Sztutowo z dnia 10 listopada 2017 r.
- Górka A., *Krajobrazowy wymiar ruralistyki*, Wydawnictwo Politechniki Gdańskiej, Gdańsk 2016
- <https://dziennikpolski24.pl/ziemia-z-wody/ar/2301546>
- <http://www.hadesklub.pl/legendy/jak-powstal-zalew-i-mierzeja-wislana/>
- <https://www.historia-wyzynaelblaska.pl/krynica-morska.html>
- <https://www.historia-wyzynaelblaska.pl/sztutowo,-k-ty-rybackie,-skowronki.html>
- <https://www.umgdy.gov.pl>

<http://wolneforumgdansk.pl/viewtopic.php?t=2275>

Jaszczak A., *Cechy krajobrazu kulturowego aspekcie rozwoju przestrzeni rekreacyjnej oraz analiza przekształceń obszarów wiejskich na przykładzie wybranych regionów Polski i Niemiec*, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie Wydział /kształtowania Środowiska i /rolnictwa Katedra Architektury Krajobrazu i Agroturystyki, Olsztyn 2013

Jesionowski B., *Problematyka konserwatorska Mierzei Wiślanej*, WKZ Elbląg, mps

Kalka P., Ellwart J., *Archeologiczne zabytki Pomorza. Województwo pomorskie.*, Wyd. Region, Gdańsk 2017

Kerstan E. G., *Die Geschichte des Landkreises Elbing*, Elbing 1925

Kistowski M., Lipińska B., Korwel-Lejkowska B., *Walory, zagrożenia i propozycje ochrony zasobów krajobrazowych województwa pomorskiego* [w:] *Studia przyrodniczo-krajobrazowe województwa pomorskiego*, 2006

Kłosiewicz S. i O., *Przyroda w polskiej tradycji* [w:] *Sport i turystyka* MUZA SA, Warszawa 2011

Kot J., Norek I., *Ekonomiczna wartość krajobrazu* [w:] *Krajobraz miejski w warunkach demokracji i wolnego rynku*, pr. zbiorowa, *Studia i Materiały – Krajobrazu*, z. 13 (25), Ośrodek Ochrony Zabytkowego Krajobrazu, Warszawa 1996

Krebs M. Ł., *Działalność Siostry Katarzyny Dziewicy i Męczennicy w Krynicy*, *Studia Warmińskie*, Uniwersytet Warmińsko Mazurski, Braniewo 2000.

Lipińska B., *Analizy krajobrazowe kwestia przydatności w praktyce zarządzania przestrzenią* [w:] *Czasopismo Techniczne. Architektura*, R. 104, z. 5-A, s. 221–223

Lipińska B., *Parki krajobrazowe ograniczenie czy nie wykorzystane możliwości turystyki ponadregionalnej* [w:] *Materiały konferencyjne. Turystyka Wiejska jako Element Polityki Trwałego Rozwoju Obszarów Wiejskich w Perspektywie Integracji z Unią Europejską*, Gdańsk Lipce, 23-24 maja 2003, Gdańsk: Gosp. Pomoc. WODR 2003 s. 47-52.

Lipińska B., *Kultura użytkowa przestrzeni problem degradacji wizualnej krajobrazu wsi* [w:] *Obszary wiejskie. Problemy. Projekty. Wizje. Rural areas problems, projects, visions*, red. E. Raszeja, Poznań: Urz. Marsz. Woj. Wlkp., s.45-55

Mamuszka F., *Elbląg i okolice*, Informator krajoznawczy, Gdańsk 1978

Mapa topograficzna – Messtischblatt z 1911 r., skala 1:25 000

Mapa topograficzna – Messtischblatt z 1944 r., skala 1:25 000

Midura F., *Spółeczna opieka nad zabytkami na ziemiach polskich do 1918 roku*, Warszawa 2004

Muhl J., *Studien zur westpreussischen Gütergeschichte. 3, Geschichte von Stutthof*, Danzig 1928, s. 182

Myga-Piątek U., *Kryteria i metody oceny krajobrazu kulturowego w procesie planowania przestrzennego na tle obowiązujących procedur prawnych* [w:] *Waloryzacja środowiska przyrodniczego w planowaniu przestrzennym*, Gdańsk – Warszawa 2007

Niematerialne dziedzictwo kulturowe Pomorza Wschodniego, red. Kwaśniewska A., *Katalog – część I*, *Katalog – część II*, *Monografia – część III*. Wyd. UG, Gdańsk: cz. I 1-832, Cz. II 1-635, cz. III 1-544., 2017

- Pankau F., Przewoźniak M., *Ochrona dziedzictwa przyrodniczo-kulturowego w planach ochrony parków krajobrazowych* [w:] *Ochrona dziedzictwa przyrodniczo-krajobrazowego w Polsce*, Warszawa 1998
- Perlbach M., *Pommerellisches Urkundenbuch*, Danzig 1882, s. 291
- Plan Krynicy Morskiej (południowa część uzdrowiska) z ok. 1906-8 r., skala 1:2000
- Plan Krynicy z 1936 r. z publikacji Dobers K., *Ostseebad Kahlberg, Frishe Nehrung, Bade und Fisherleben von Pröbbernau bis Narmeln*, Munster 1991
- Plan zagospodarowania przestrzennego województwa pomorskiego 2030* Uchwała Nr 318/XXX.2016 Sejmiku Województwa Pomorskiego z dnia 29 grudnia 2016 r.
- Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Nowodworskiego na lata 2018-2021* – Uchwała Nr XLVII/311/2018 Rady Powiatu w Nowym Dworze Gdańskim z dnia 19 października 2018 r.
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 11 stycznia 2019 r. w sprawie sporządzania audytów krajobrazowych (Dz.U. 2019 poz. 394)
- Schroetter F. L. von, *Atlas prowincji Prus Wschodnich, Litwy i Prus Zachodnich oraz sieci dystryktów*, Berlin 1796-1802, skala 1: 50 000
- Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, red. F. Sulimierski, B. Chlebowski, W. Walewski, Warszawa 1884 r., t. V, t.VIII
- Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, red. B. Chlebowski, W. Walewski, Warszawa 1886 r., t. VII
- Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, red. B. Chlebowski, W. Walewski, Warszawa 1887 r., t. VIII
- Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, red. B. Chlebowski, W. Walewski, Warszawa 1888 r., t. IX
- Solon J., Chmielewski T.J., Myga-Piątek U., *Identyfikacja i ocena krajobrazów – metodyka oraz główne założenia*, POLSKA AKADEMIA NAUK INSTYTUT GEOGRAFII I PRZESTRZENNEGO ZAGOSPODAROWANIA im. S. Leszczyckiego, Warszawa 2015
- Strategia Rozwoju Gminy Sztutowo na lata 2014-2020* Uchwała nr XXXVIII/375/2014 Rady Gminy Sztutowo z dnia 27 października 2014 r.
- Strategia Rozwoju Powiatu Nowodworskiego na lata 2015-2024* – Uchwała Nr XV/97/2016 Rady Powiatu w Nowym Dworze Gdańskim z dnia 11 lutego 2016 r.
- Strategia rozwoju społeczno – gospodarczego Gminy Miasta Krynica Morska na lata 2015-2025* - Uchwała nr XVII/170/16 Rady Miejskiej w Krynicy Morskiej z dnia 13 kwietnia 2016 r.
- Strategia rozwoju województwa pomorskiego 2020* Uchwała nr 458/XXII/12 Sejmiku Województwa Pomorskiego z dnia 24 września 2012 r.
- Stawiarska-Kostarczyk K., *Studium Uwarunkowań i Kierunków Ochrony Dziedzictwa Urbanistycznego w Krynicy Morskiej*, 2006 r.; J. Mężyk, *Waloryzacja konserwatorska układu ruralistycznego Krynicy Morskiej wpisanego do rejestru zabytków województwa pomorskiego*, Gdańsk 2017 r.
- Sulimierski F., Chlebowski B., Walewski W., *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, Warszawa 1880-1914

Szarejko K., *Jakość przestrzeni regionalnej polskiego pasa nadmorskiego* [w:] Europa – Region – Turystyka: Specyfika przestrzeni regionalnej – jej ochrona, zachowanie i rozwój: Międzynarodowa Konferencja Naukowa, s. 172–181

Tłoczek I., *Dom mieszkalny na polskiej wsi*, Warszawa 1985

Wernichs E., Kahlberg (Frische Nehrung), *Ostseebad und Klimatischer Kurort*, Elbing ok. 1910

Winands K., *Domy w stylu szwajcarskim jako elementy architektury w uzdrowiskach*, *Architektura ryglowa wspólne dziedzictwo*, Szczecin 2001 r.

Zachowane – ocalone? O krajobrazie kulturowym i sposobach jego kształtowania, red. Iwona Liżewska, Wiktor Knercer, Olszyn 2003 r.

Zespół o sygnaturze 387, 454 w zbiorach Archiwum Państwowego w Gdańsku

12.SPIS ILUSTRACJI I TABEL

Spis ilustracji:

IL. 1: MAPA POBRZEŻA Z "ATLASU PROWINCJI PRUS WSCHODNICH, LITWY I PRUS ZACHODNICH ORAZ SIECI DYSTRYKTÓW", WYDANEGO POD KIEROWNICTWEM SCHRÖTTERA W LATACH 1796-1802, SKALA 1: 50 000, ŹRÓDŁO: HTTP://WWW.HTTP://MAPS.MAPYWIG.ORG/	38
IL. 2: MAPA POBRZEŻA Z "ATLASU PROWINCJI PRUS WSCHODNICH, LITWY I PRUS ZACHODNICH ORAZ SIECI DYSTRYKTÓW", WYDANEGO POD KIEROWNICTWEM SCHRÖTTERA W LATACH 1796-1802, SKALA 1: 50 000, ŹRÓDŁO: HTTP://WWW.HTTP://MAPS.MAPYWIG.ORG/	38
IL. 3: MIEJSCE HISTORYCZNEGO PRZEBIEGU KOLEI WĄSKOTOROWEJ, ŹRÓDŁO: HTTP://FORUM.DAWNYGDANSK.PL/	40
IL. 4: MAPA TOPOGRAFICZNA Z 1911 R., KRYNICA MORSKA, NIEM. KAHLBERG, ŹRÓDŁO: HTTP://WWW.MAPY.EKSPLORACJA.PL	43
IL. 5: WIEŚ LIPA (NIEM. LIEP) W 1912 R., ŹRÓDŁO: HTTPS://FOTOPOLSKA.EU/	45
IL. 6: WIEŚ ŁYCICA (NIEM. KAHLBERG), WIEŚ RYBACKA, LATA 1900-1905, ŹRÓDŁO: HTTPS://FOTOPOLSKA.EU/	45
IL. 7: PLAN KRYNICY MORSKIEJ (NIEM. KAHLBERG) Z 1911 R., ŹRÓDŁO: CZ. BETLEJEWSKA, KRYNICA MORSKA – DOKUMENTACJA HISTORYCZNO-URBANISTYCZNA, GDAŃSK, 1996 R., S. 135.	46
IL. 8: PARK KURACYJNY I DOM WYPOCZYNKOWY BELVEDERE, KRYNICA MORSKA, ŹRÓDŁO: WWW.GAMEDESIRE.COM	47
IL. 9: HOTEL KEISERHOF, KRYNICA MORSKA, UL. TELEEXPRESU 2, ŹRÓDŁO: WWW.HISTORIA-WYZYNAELBLASKA.PL	48
IL. 10: MAPA TOPOGRAFICZNA Z 1911 R., KĄTY RYBACKIE, NIEM. BODENWINKEL. ŹRÓDŁO:.....	49
IL. 11: KĄTY RYBACKIE, NIEM. BODENWINKEL, WIDOK WSI W 1935 R., ŹRÓDŁO: HTTPS://FOTOPOLSKA.EU/	50
IL. 12: MAPA TOPOGRAFICZNA Z 1911 R., SKOWRONKI, NIEM. VOGELSANG, ŹRÓDŁO:.....	51
IL. 13: MAPA TOPOGRAFICZNA Z 1911 R., NOWY ŚWIAT (NIEM. NEUE WELT), ŹRÓDŁO: HTTP://WWW.MAPY.EKSPLORACJA.PL	52
IL. 14: ZABUDOWA DAWNEJ OSADY NOWY ŚWIAT, OD LEWEJ - KARCZMA JUSTINE ENGELS, OD PRAWY - CHATY RYBACKIE, ŹRÓDŁO: HTTPS://WWW.SZTUTOWO.PL/WP-CONTENT/UPLOADS/2018/06/TAB-09-NOWY-SWIAT-POZOSTALOSC-PUNKTU-OSADNICZEGO_1.PDF	52
IL. 15: MAPA TOPOGRAFICZNA Z 1911 R., PRZEBRNO, NIEM. PRIBERNOW, PRÖBBERNAU (SCHOTTLAND, SCHMIRGEL, SCHELLMÜHL), ŹRÓDŁO: HTTP://WWW.MAPY.EKSPLORACJA.PL	53
IL. 16: MAPA TOPOGRAFICZNA Z 1911 R., PRZEBRNO, NIEM. PRIBERNOW, PRÖBBERNAU (SCHMIRGEL, SCHELLMÜHL, LANGHAKEN), ...	53
IL. 17: PLAN WSI PRZEBRNO, NIEM. PRIBERNOW, PRÖBBERNAU, W 1937 R., ŹRÓDŁO: HTTPS://FOTOPOLSKA.EU/	55
IL. 18: WIEŚ PRZEBRNO, NIEM. PRIBERNOW, PRÖBBERNAU, POCZĄTEK XX WIEKU, ŹRÓDŁO: HTTPS://WWW.HISTORIA-WYZYNAELBLASKA.PL/KRYNICA-MORSKA.HTML	55
IL. 19: MAPA TOPOGRAFICZNA Z 1911 R., MŁYNISKA, NIEM. SCHELLMÜH, ŹRÓDŁO: HTTP://WWW.MAPY.EKSPLORACJA.PL	56
IL. 20: MAPA TOPOGRAFICZNA Z 1933 R., ŹRÓDŁO: HTTP://WWW.MAPY.EKSPLORACJA.PL	56
IL. 21: PLAN WSI NOWA KARCZMA, NIEM. NEUKRUG – WSCHODNIA CZĘŚĆ W 1937 R., ŹRÓDŁO: HTTPS://FOTOPOLSKA.EU/	57
IL. 22: NOWA KARCZMA, NIEM. NEUKRUG, Z KOŚCIOŁEM W TLE, POCZĄTEK XX W., ŹRÓDŁO: WWW.HISTORIA-WYZYNAELBLASKA.PL 58	
IL. 23: PLAN WSI PTASZKOWO, NIEM. VÖGLERS, W 1937 R. (OBECNIE JEST TO ZACHODNIA CZĘŚĆ NOWEJ KARCZMY), ŹRÓDŁO: HTTPS://FOTOPOLSKA.EU/	58

IL. 24: OSADA PTASZKOWO, NIEM. VÖGLERS, CHATA RYBACKA, OK. 1930 R., HTTPS://HISTORIA-WYZYNAELBLASKA.PL/KRYNICA-MORSKA.HTML	58
IL. 25: LATARNIA MORSKA PRZY UL. ŻOŁNIERZY W KRYNICY MORSKIEJ.....	69
IL. 26: SIEDLISKO PRZY UL. ŻOŁNIERZY 1 W KRYNICY MORSKIEJ.....	69
IL. 27: DAWNY HOTEL KEISERHOF PRZY UL. TELEEXPRESU 2 W KRYNICY MORSKIEJ.....	69
IL. 28: WILLA MARTA Z OGRODZENIEM PRZY UL. TELEEXPRESU 8 W KRYNICY MORSKIEJ.....	69
IL. 29: WILLA PRZY UL. TELEEXPRESU 12 W KRYNICY MORSKIEJ.....	69
IL. 30: WILLA PRZY UL. TELEEXPRESU 17 W KRYNICY MORSKIEJ.....	69
IL. 31: BUDYNEK MIESZKALNY PRZY UL. RYBACKIEJ 13 W KĄTACH RYBACKICH.....	69
IL. 32: SIEDLISKO – BUDYNEK MIESZKALNY (CZWORAK) I GOSPODARCZY PRZY UL. WIEJSKIEJ 2 W PRZEBRNI.....	69
IL. 33: BUDYNEK MIESZKALNY PRZY UL. TELEEXPRESU 5 W KRYNICY MORSKIEJ.....	69
IL. 34: WILLA Z OGRODEM PRZY UL. GÓRNIKÓW 20 W KRYNICY MORSKIEJ.....	69
IL. 35: WILLA PRZY UL. MŁODZIEŻY 2 W KRYNICY MORSKIEJ.....	69
IL. 36: DAWNA WILLA KOLKMANN PRZY UL. MŁODZIEŻY 1 W KRYNICY MORSKIEJ.....	69
IL. 37: BUDYNEK MIESZKALNY PRZY UL. GDAŃSKIEJ 30 W KRYNICY MORSKIEJ.....	70
IL. 38: SIEDLISKO LEŚNICZÓWKI – BUDYNEK MIESZKALNY I GOSPODARCZY PRZY UL. WIEJSKIEJ 1 W PRZEBRNI.....	70
IL. 39: POMNIK KONIECZNOŚCI PRZEKOPU MIERZEI WIŚLANEJ.....	71
IL. 40: GRÓB NIEZNAJNEGO ŻOŁNIERZA W OKOLICACH WSI KĄTY RYBACKIE.....	71
IL. 41: POMNIK I ŁAWECZKA RYBAKA W KĄTACH RYBACKICH.....	71
IL. 42: RYBACY Z KRYNICY MORSKIEJ PRZY WYCIĄGNIĘTYM NA PLAŻĘ BARKASIE (OKOŁO 1930 ROK),.....	72
IL. 43: RYBACY Z KRYNICY MORSKIEJ PRZY WYCIĄGNIĘTYCH NA PLAŻĘ BARKASACH,.....	73
IL. 44: KRYNICA MORSKA, RYBACKA RODZINKA, WĘDZENIE RYB, 1908 R., ŹRÓDŁO: FOTOPOLSKA.EU.....	74
IL. 45: KRYNICA MORSKA, 2021 R., WĘDZENIE RYB, 1908 R., ŹRÓDŁO: HTTPS://WWW.FACEBOOK.COM/KRYNICA-MORSKA-TRADYCYJNE-W%C4%99DZENIE-RYB-100969695026327/PHOTOS/?REF=PAGE_INTERNAL	74
IL. 46: KRYNICA MORSKA, WĘDZARNIA RYB, ŹRÓDŁO: HTTPS://E-TURYSTA.PL/JOZEFOWKA-KATY-RYBACKIE-105361.HTML	74
IL. 47: KRYNICA MORSKA, WĘDZARNIA RYB, 1910 R., ŹRÓDŁO: FOTOPOLSKA.EU.....	74
IL. 48: TRZCINOWE ŻNIWA NAD ZALEWEM WIŚLANYM, WWW.PPR.PL.....	75
IL. 49: KRYNICA MORSKA 1910-1913, TRZCINOWE ŻNIWA NAD ZALEWEM WIŚLANYM, ŹRÓDŁO: FOTOPOLSKA.EU.....	75
IL. 50: NOWA KARCZMA, PRYZSTAŃ RYBACKA.....	75
IL. 51: KUTRY RYBACKIE NA PLAŻY W KRYNICY MORSKIEJ.....	75
IL. 52: KRYNICA MORSKA, WIEŚ RYBACKA, 1889 – 1914, ŹRÓDŁO: FOTOPOLSKA.EU.....	75
IL. 53: PRZEBRNO, PRYZSTAŃ RYBACKA NA PLAŻY, 1960-64, ŹRÓDŁO: FOTOPOLSKA.EU.....	75
IL. 54: PAS ŁADOWY POMIĘDZY ZATOKĄ GDAŃSKĄ A ZALEWEM WIŚLANYM - WĄSKA MIERZEJA WIŚLANA.....	86
IL. 55: KRAJOBRAZ PRZYRODNICZY, MORSKI, ZATOKOWY - WODY ZATOKI GDAŃSKIEJ (FORMALNIE W GRANICACH OTULINY PKMW).....	86
IL. 56: KRAJOBRAZ PODWODNY WÓD ZATOKI GDAŃSKIEJ (POZA FORMALNYMI GRANICAMI PKMW).....	87
IL. 57: KRAJOBRAZ PRZYRODNICZY, WÓD POWIERZCHNIOWYCH, WODY PRZEJŚCIOWE - WODY ZALEWU WIŚLANEGO (FORMALNIE W GRANICACH OTULINY PKMW).....	87
IL. 58: KRAJOBRAZ PRZYRODNICZY, LEŚNY, Z PRZEWAGĄ SIEDLISK BOROWYCH ORAZ BAGIENNO-ŁĄKOWY – GŁÓWNIEM BEZLEŚNY, Z DOMINACJĄ SZUWARÓW.....	87
IL. 59: KRAJOBRAZ PRZYRODNICZY LEŚNY Z PRZEWAGĄ SIEDLISK BOROWYCH.....	87
IL. 60: KRAJOBRAZ PRZYRODNICZY, LEŚNY, Z PRZEWAGĄ SIEDLISK BOROWYCH.....	88
IL. 61: KRAJOBRAZ PRZYRODNICZY, LEŚNY, Z PRZEWAGĄ SIEDLISK LASOWYCH.....	88
IL. 62: KRAJOBRAZ PRZYRODNICZY, BEZLEŚNY: PIASZCZYSTY, MURAWY NAPIASKOWE, W TLE OBUMIERAJĄCY DRZEWOSTAN W OBRĘBIE REZERWATU "KĄTY RYBACKIE".....	88
IL. 63: OBUMIERAJĄCY DRZEWOSTAN W OBRĘBIE REZERWATU "KĄTY RYBACKIE".....	88
IL. 64: KRAJOBRAZ PRZYRODNICZY, BEZLEŚNY: PIASZCZYSTY, MURAWY NAPIASKOWE, W TLE OBUMIERAJĄCY DRZEWOSTAN W OBRĘBIE REZERWATU "KĄTY RYBACKIE".....	89
IL. 65: KRAJOBRAZ PRZYRODNICZY, BEZLEŚNY: PIASZCZYSTY, BEZLEŚNE WYDMY I PLAŻE NADMORSKIE.....	89
IL. 66: KRAJOBRAZ PRZYRODNICZY, BEZLEŚNY: PIASZCZYSTY, BEZLEŚNE WYDMY I PLAŻE NADMORSKIE.....	89
IL. 67: KRAJOBRAZ PRZYRODNICZO-KULTUROWY, WIEJSKI, Z PRZEWAGĄ WSTĘGOWO UŁOŻONYCH ZESPOŁÓW NIEWIELKICH PÓL ORNYCH, ŁĄK I PASTWISK – ŁĄKI NAD ZALEWEM WIŚLANYM W REJONIE KRYNICY MORSKIEJ.....	89

IL. 68: KRAJOBRAZ PRZYRODNICZO-KULTUROWY, WIEJSKI, Z PRZEWAGĄ WSTĘGOWO UŁOŻONYCH ZESPOŁÓW NIEWIELKICH PÓL ORNYCH, ŁĄK I PASTWISK - ŁĄKI NAD ZALEWEM WIŚLANYM W OBRĘBIE WSI PRZEBRNO (OBECNIE CZĘŚĆ KRYNICY MORSKIEJ).	90
IL. 69: KRAJOBRAZ PRZYRODNICZO-KULTUROWY, WIEJSKI, Z PRZEWAGĄ WSTĘGOWO UŁOŻONYCH ZESPOŁÓW NIEWIELKICH PÓL ORNYCH, ŁĄK I PASTWISK - PASTWISKA W OBRĘBIE WSI PRZEBRNO (OBECNIE CZĘŚĆ KRYNICY MORSKIEJ).....	90
IL. 70: KRAJOBRAZ PRZYRODNICZO-KULTUROWY, WIEJSKI, Z PRZEWAGĄ WSTĘGOWO UŁOŻONYCH ZESPOŁÓW NIEWIELKICH PÓL ORNYCH, ŁĄK I PASTWISK – POLA UPRAWNE W OBRĘBIE WSI PRZEBRNO (OBECNIE CZĘŚĆ KRYNICY MORSKIEJ).....	90
IL. 71: KRAJOBRAZ PRZYRODNICZO-KULTUROWY, WIEJSKI, Z PRZEWAGĄ WSTĘGOWO UŁOŻONYCH ZESPOŁÓW NIEWIELKICH PÓL ORNYCH, ŁĄK I PASTWISK, W OBRĘBIE WSI PRZEBRNO (OBECNIE CZĘŚĆ KRYNICY MORSKIEJ).	90
IL. 72: KRAJOBRAZ PRZYRODNICZO-KULTUROWY, WIEJSKI, Z PRZEWAGĄ WSTĘGOWO UŁOŻONYCH ZESPOŁÓW NIEWIELKICH PÓL ORNYCH, ŁĄK I PASTWISK - SAD W OBRĘBIE HISTORYCZNYCH POLDERÓW WSI PRZEBRNO.	91
IL. 73: KRAJOBRAZ PRZYRODNICZO-KULTUROWY, PODMIEJSKI I OSADNICZY, LEŚNO-OSADNICZY O CHARAKTERZE WILLOWYM (I PENSJONATOWYM) – ULICA PORTOWA W KRYNICY MORSKIEJ.	91
IL. 74: KRAJOBRAZ KULTUROWY, WODNOGOSPODARCZY, NABRZEŻA PORTOWE – PORT W NOWEJ KARCZMIE.	91
IL. 75: KRAJOBRAZ KULTUROWY, LUDYCZNY, PARK ROZRYWKI – LUNAPARK W KRYNICY MORSKIEJ.	91
IL. 76: WIDOK Z GÓRNEJ KRAWĘDZI ZABRADOWANYCH SKARP WYDM NA PLAŻĘ I ZATOKĘ GDAŃSKĄ.....	93
IL. 77: WIDOK Z BRZEGU ZALEWU WIŚLANEGO W OKOLICACH WSI NOWA KARCZMA NA MIERZEJĘ I ZALEW WIŚLANY.	93
IL. 78: WIDOK NA ZALEW I MIERZEJĘ WIŚLANĄ Z WIEŻY RADZIEJOWSKIEGO NA WZGÓRZU KATEDRALNYM WE FROMBORKU.	93
IL. 79: WIDOK NA ZALEW I MIERZEJĘ WIŚLANĄ Z WIEŻY RADZIEJOWSKIEGO NA WZGÓRZU KATEDRALNYM WE FROMBORKU.	94
IL. 80: WIDOK Z PORTU WE FROMBORKU NA ZALEW I MIERZEJĘ WIŚLANĄ.	94
IL. 81: WIDOK Z WIEŻY WIDOKOWEJ NA STAŁEJ WYDMIE WIELBŁĄDZI GRZBIET W KIERUNKU ZALEWU WIŚLANEGO.	94
IL. 82: WIDOK Z WIEŻY WIDOKOWEJ NA STAŁEJ WYDMIE WIELBŁĄDZI GRZBIET W KIERUNKU ZATOKI GDAŃSKIEJ.....	94
IL. 83: WIDOK Z WIEŻY WIDOKOWEJ NA STAŁEJ WYDMIE GÓRA PIRAT W KIERUNKU ZATOKI GDAŃSKIEJ.	95
IL. 84: WIDOK Z WIEŻY WIDOKOWEJ NA STAŁEJ WYDMIE GÓRA PIRAT W KIERUNKU ZALEWU WIŚLANEGO.....	95
IL. 85: WIDOK NA WYSOCZYNĘ ELBŁĄSKĄ Z ZABUDOWĄ FROMBORKA Z GÓRY PIRAT (FOT. ED)	95
IL. 86: WIDOK Z POMOSTU W OBRĘBIE PRYZYSTANI ŻEGLARSKIEJ W KĄTACH RYBACKICH NA ZALEW WIŚLANY I WYSOCZYNĘ ELBŁĄSKĄ.	95
IL. 87: WIDOK Z MOLA W KRYNICY MORSKIEJ NA ZALEW WIŚLANY I WYSOCZYNĘ ELBŁĄSKĄ.	96
IL. 88: WIDOK Z POMOSTU W OBRĘBIE PRYZYSTANI ŻEGLARSKIEJ W NOWEJ KARCZMIE NA ZALEW WIŚLANY I WYSOCZYNĘ ELBŁĄSKĄ.	96
IL. 89: WIDOK Z POMOSTU W OBRĘBIE PRYZYSTANI ŻEGLARSKIEJ W NOWEJ KARCZMIE NA ZABUDOWĘ WSI NOWA KARCZMA.	96
IL. 90: WIDOK Z POMOSTU W OBRĘBIE PRYZYSTANI RYBACKIEJ W KĄTACH RYBACKICH NA ZABUDOWĘ WSI, Z SILNIE INGERUJĄCĄ W KRAJOBRAZ ZABUDOWĄ APARTAMENTOWĄ.	96
IL. 91: WIDOK Z MOLA W KRYNICY MORSKIEJ NA ZABUDOWĘ MIASTA.	97
IL. 92: CIĄG WIDOKOWY WZDŁUŻ DRÓGI NR 501 NA WYSOKOŚCI WSI KĄTY RYBACKIE Z WIDOKIEM NA ZALEW WIŚLANY I WYSOCZYNĘ ELBŁĄSKĄ POPRZEDZONY SZEROKIM PASEM SZUWARÓW.	98
IL. 93: WIDOK Z PODWYŻSZANEGO WAŁU POWODZIOWEGO W KRYNICY MORSKIEJ NA ZALEW WIŚLANY I WYSOCZYNĘ ELBŁĄSKĄ.	98
IL. 94: ZDEWALORYZOWANY WIDOK Z PODWYŻSZANEGO WAŁU POWODZIOWEGO W KRYNICY MORSKIEJ NA ZABUDOWĘ KRYNICY... ..	98
IL. 95: WIDOK Z PODWYŻSZANEGO WAŁU PRZECIWPOWODZIOWEGO NA SZUWARY I ZALESIONE WYDMY MIERZEI WIŚLANEJ.....	99
IL. 96: WIDOK Z WAŁU PRZECIWPOWODZIOWEGO NA SZUWARY I ZALEW WIŚLANY.	99
IL. 97: WIDOK Z WAŁU PRZECIWPOWODZIOWEGO NA ZALEW WIŚLANY I WYSOCZYNĘ ELBŁĄSKĄ.	99
IL. 98: WIDOK Z WAŁU PRZECIWPOWODZIOWEGO NA POLDERY (PRZEDPOLE EKSPOZYCJI) I PANORAMĘ WSI PRZEBRNO.	99
IL. 99: WIDOK NA MIERZEJĘ WIŚLANĄ Z WÓD ZALEWU WIŚLANEGO (FOT. BARBARA JASZCZUK SKOLIMOWSKA).....	100
IL. 100: WIDOK NA PANORAMĘ KRYNICY MORSKIEJ, Z SILNIE EKSPONOWANĄ LATARNIĄ MORSKĄ, Z WÓD ZALEWU WIŚLANEGO, Z (FOT. BARBARA JASZCZUK SKOLIMOWSKA).	100
IL. 101: WILLA WARTA PRZY UL. TELEEXPRESU 17 NA ZAMKNIĘCIU OSI WIDOKOWEJ ULICY PORTOWEJ.....	101
IL. 102: ZDEWALORYZOWANA OŚ WIDOKOWA NA ZATOKĘ GDAŃSKĄ WE WSI KĄTY RYBACKIE.	101
IL. 103: OTWARCIE WIDOKOWE NA ZALEW WIŚLANY I WYSOCZYNĘ ELBŁĄSKĄ Z PORTU W KĄTACH RYBACKICH.	102
IL. 104: OTWARCIE WIDOKOWE NA ZATOKĘ GDAŃSKĄ WE WSI KĄTY RYBACKIE.	102
IL. 105: OTWARCIE WIDOKOWE NA ZALEW WIŚLANY I WYSOCZYNĘ ELBŁĄSKĄ Z WYKARCZOWANEGO BRZEGU ZALEWU WIŚLANEGO O ZDEWALORYZOWANYM KRAJOBRAZIE.....	102
IL. 106: OTWARCIE WIDOKOWE NA ZALEW WIŚLANY I WYSOCZYNĘ ELBŁĄSKĄ Z FRAGMENTU USTABILIZOWANEGO BRZEGU ZALEWU WIŚLANEGO PRZY WALE PRZECIWPOWODZIOWYM W PRZEBRNIE	102

IL. 107: OTWARCIE WIDOKOWE NA ZALEW WIŚLANY I WYSOCZYZNĘ ELBLĄSKA Z MOLA W KRYNICY MORSKIEJ.....	102
IL. 108: OTWARCIE WIDOKOWE NA ZATOKĘ GDAŃSKĄ ZE SKARPY WYDMY W OKOLICACH KRYNICY MORSKIEJ.....	102
IL. 109: OTWARCIE WIDOKOWE NA ZALEW WIŚLANY NADZALEWOWYCH SKARP WYDMOWYCH, ŹRÓDŁO: HTTPS://WWW.TRASEO.PL/TRASA/WEDROWKA-WSROD-WYDM-MIERZEI-WISLANEJ-OKOLICE-PIASKOW.	103
IL. 110: OTWARCIE WIDOKOWE NA ZALEW WIŚLANY W OKOLICY WSI PIASKI.....	103
IL. 111: WYCINKA DRZEW ZWIĄZANA Z BUDOWĄ PRZEKOPU MIERZEI WIŚLANEJ, MARZEC 2019 R.	104
IL. 112: PRZEKOP MIERZEI WIŚLANEJ, OGRODZENIE PLACU BUDOWY I CIĘŻKI SPRZĘT, LIPIEC 2020 R.	104
IL. 113: PRZEKOP MIERZEI WIŚLANEJ, WRZESIEŃ 2020 R.	104
IL. 114: PRZEKOP MIERZEI WIŚLANEJ, LISTOPAD 2020 R., ŹRÓDŁO: HTTPS://WWW.WNP.PL/BUDOWNICTWO/	104
IL. 115: ZAGOSPODAROWANIE POLDERÓW I WIĄŻĄCA SIĘ Z TYM WYCINKA SZUWARÓW W OKOLICACH KĄTÓW RYBACKICH.....	105
IL. 116: SILNIE INGERUJĄCY W KRAJOBRAZ NATURALNY PODWYŻSZANY WAŁ PRZECIWPOWODZIOWY W KRYNICY MORSKIEJ.	105
IL. 117: CHAOTYCZNA ZABUDOWA W OBRĘBIE HISTORYCZNYCH POLDERÓW W OBRĘBIE KRYNICY MORSKIEJ.	105
IL. 118: ELEMENTY SEZONOWEGO ZAGOSPODAROWANIA REKREACYJNEGO W KRYNICY MORSKIEJ.	105
IL. 119: ELEMENTY SEZONOWEGO ZAGOSPODAROWANIA REKREACYJNEGO W KĄTACH RYBACKICH.	106
IL. 120: SEZONOWE, KUBATUROWE, SUBSTANDARDOWE OBIEKTY GASTRONOMICZNE I USŁUGOWE W KRYNICY MORSKIEJ.	106
IL. 121: NAGROMADZENIE NOŚNIKÓW REKLAMOWYCH W KRYNICY MORSKIEJ.	106
IL. 122: NAGROMADZENIE NOŚNIKÓW REKLAMOWYCH W KĄTACH RYBACKICH W BEZPOŚREDNIM SĄSIĘDZTWIE MUZEUM ZALEWU WIŚLANEGO.	106
IL. 123: LOKALIZACJA INWESTYCJI „ZABEZPIECZENIE PRZECIWPOWODZIOWE KRYNICY MORSKIEJ”, ŹRÓDŁO: WWW.UMGDY.GOV.PL	113
IL. 124: KRYNICA MORSKA Z WIDOCZNYM BRZEGIEM ZALEWU WIŚLANEGO, STAN OBECNY.	115
IL. 125: KRYNICA MORSKA Z WIDOCZNYM BRZEGIEM ZALEWU WIŚLANEGO, KONCEPCJA ZAGOSPODAROWANIA.....	115
IL. 126: KRYNICA MORSKA, WIDOK OD STRONY ZALEWU WIŚLANEGO, STAN OBECNY.	115
IL. 127: KRYNICA MORSKA, WIDOK OD STRONY ZALEWU WIŚLANEGO, KONCEPCJA ZAGOSPODAROWANIA.	115
IL. 126:KRYNICA MORSKA, MOLO I PORT, STAN OBECNY.	116
IL. 127: KRYNICA MORSKA, MOLO I PORT, KONCEPCJA ZAGOSPODAROWANIA.	116
IL. 128: KRYNICA MORSKA, HALA PLAŻOWA, POCZĄTEK XX W.	116
IL. 129: KRYNICA MORSKA, KONCEPCJA ZAGOSPODAROWANIA W NAWIĄZANIU DO NIEISTNIAJĄCEJ HALI PLAŻOWEJ.	116
IL. 130: UWARUNKOWANIA KĄTY RYBACKIE.	136
IL. 131: UWARUNKOWANIA PRZEBRNO.	137
IL. 132: UWARUNKOWANIA KRYNICA MORSKA.	137
IL. 133: UWARUNKOWANIA NOWA KARCZMA.....	138
IL. 134: GŁÓWNE STREFY DZIAŁAŃ OCHRONNYCH OPERATU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO I KRAJOBRAZU KĄTY RYBACKIE.	139
IL. 135: GŁÓWNE STREFY DZIAŁAŃ OCHRONNYCH OPERATU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO I KRAJOBRAZU PRZEBRNO.	139
IL. 136: GŁÓWNE STREFY DZIAŁAŃ OCHRONNYCH OPERATU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO I KRAJOBRAZU KRYNICA MORSKA....	140
IL. 137: GŁÓWNE STREFY DZIAŁAŃ OCHRONNYCH OPERATU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO I KRAJOBRAZU NOWA KARCZMA.....	140
IL. 138: GRANICA PROPONOWANEGO POSZERZENIA PARKU KRAJOBRAZOWEGO, ŹRÓDŁO: HTTPS://POMORSKIE.EU/	146
IL. 139: PRZEBRNO NA MAPIE TOPOGRAFICZNEJ Z 1911 R.	147
IL. 141: PROPONOWANE GRANICE OCHRONY KONSERWATORSKIEJ UKŁADU RURALISTYCZNEGO WSI NOWA KARCZMA.	147
IL. 140: NOWA KARCZMA NA MAPIE TOPOGRAFICZNEJ Z 1933 R.....	148
IL. 142: PROPONOWANE GRANICE OCHRONY KONSERWATORSKIEJ UKŁADU RURALISTYCZNEGO WSI NOWA KARCZMA.	148
IL. 143: PRZYSTAŃ NAD ZALEWEM WIŚLANYM W KĄTACH RYBACKICH, NIEZIDENTYFIKOWANA LOKALIZACJA, NAJPRAWDOPODOBNIJ TZW. STARY PORT, LATA 1910-1920, ŹRÓDŁO: HTTPS://FOTOPOLSKA.EU/	149
IL. 144: PORT NAD ZALEWEM WIŚLANYM, KĄTY RYBACKIE, LATA 1956-1959, ŹRÓDŁO: HTTPS://FOTOPOLSKA.EU/	150
IL. 145: PORT NAD ZALEWEM WIŚLANYM, KĄTY RYBACKIE, 2020 R.....	150
IL. 146: PROPONOWANE GRANICE OCHRONY KONSERWATORSKIEJ PORTU NAD ZALEWEM WIŚLANYM, KĄTY RYBACKIE.	151
IL. 147: PROPONOWANE GRANICE OCHRONY KONSERWATORSKIEJ PORTU NAD ZALEWEM WIŚLANYM, TZW. STARY PORT, KĄTY RYBACKIE.....	151
IL. 148: PORT RYBACKI TZW. STARY PORT NAD ZALEWEM WIŚLANYM, KĄTY RYBACKIE, LATA 1972-1974.	152
IL. 149: PORT RYBACKI TZW. STARY PORT NAD ZALEWEM WIŚLANYM, KĄTY RYBACKIE, ŹRÓDŁO: HTTPS://GOO.GL/MAPS/9HSHXyUfBU28DtdV9 FOT. JACEK "TURYSTKA".	152
IL. 150: PRZYSTAŃ RYBACKA, NADMORSKA, KĄTY RYBACKIE, LATA 1970-1972, ŹRÓDŁO: HTTPS://FOTOPOLSKA.EU/	153
IL. 151: PRZYSTAŃ RYBACKA, NADMORSKA, KĄTY RYBACKIE, 2020.....	153

IL. 152: PROPONOWANE GRANICE OCHRONY KONSERWATORSKIEJ PRZYSTANI RYBACKIEJ W KĄTACH RYBACKICH.	154
IL. 153: PROPONOWANE GRANICE OCHRONY KONSERWATORSKIEJ PORTU RYBACKIEGO NAD ZALEWEM WIŚLANYM W KRYNICY MORSKIEJ.	154
IL. 154: PORT RYBACKI NAD ZALEWEM WIŚLANYM, KRYNICA MORSKA, LATA 1950-1955, ŹRÓDŁO: HTTPS://FOTOPOLSKA.EU/ ..	155
IL. 155: PORT RYBACKI NAD ZALEWEM WIŚLANYM, KRYNICA MORSKA, LATA 1950-1955, ŹRÓDŁO: HTTPS://WWW.GOOGLE.COM/MAPS/ , FOT. R. L. DEMBSKI.	155
IL. 156: PRZYSTAŃ NADMORSKA W KRYNICY MORSKIEJ, NIEZIDENTYFIKOWANA LOKALIZACJA, ŹRÓDŁO: B. JESIONOWSKI, BARKASY, MALBORK, 2008 R., S. 10.	156
IL. 157: PRZYSTAŃ RYBACKA, NADMORSKA, W KRYNICY MORSKIEJ, 2022 R.	156
IL. 158: PROPONOWANE GRANICE OCHRONY KONSERWATORSKIEJ PRZYSTANI RYBACKIEJ W KRYNICY MORSKIEJ.	157
IL. 159: PROPONOWANE GRANICE OCHRONY KONSERWATORSKIEJ PRZYSTANI RYBACKIEJ W KRYNICY MORSKIEJ (LEŚNICZÓWKA). ..	157
IL. 160: PRZYSTAŃ RYBACKA W KRYNICY MORSKIEJ (NOWA KARCZMA), LATA 1960-1964, ŹRÓDŁO: HTTPS://FOTOPOLSKA.EU ...	158
IL. 161: PRZYSTAŃ RYBACKA W KRYNICY MORSKIEJ (NOWA KARCZMA), LATA 1960-1964, ŹRÓDŁO: HTTPS://PL.WIKIPEDIA.ORG/WIKI/PLIK:PIASKI_(KRYNICA_MORSKA),_PRZYSTA%C5%84_RYBACKA.JPG	158
IL. 162: PROPONOWANE GRANICE OCHRONY KONSERWATORSKIEJ PRZYSTANI RYBACKIEJ W KRYNICY MORSKIEJ (NOWA KARCZMA).	159
IL. 163: PROPONOWANE GRANICE OCHRONY KONSERWATORSKIEJ PORTU NAD ZALEWEM WIŚLANYM W KRYNICY MORSKIEJ (NOWA KARCZMA).	159
IL. 164: PORT RYBACKI NAD ZALEWEM WIŚLANYM, KRYNICA MORSKA (NOWA KARCZMA), 2020 R.	160
IL. 165: KĄTY RYBACKIE, UL. ZALEWOWA 4	160
IL. 166: KRYNICA MORSKA – PRZEBRNO, UL. WIEJSKA 2	161
IL. 167: C. BUDYNEK MIESZKALNY, KRYNICA MORSKA, UL. GDAŃSKA 30;	161
IL. 168: KRYNICA MORSKA, UL. TELEEXPRESU 5;	162
IL. 169: KRYNICA MORSKA, UL. TELEEXPRESU 7.	162
IL. 170: MOZAIKA NA ELEWACJI FRONTOWEJ BUDYNKU PRZY UL. GDAŃSKIEJ 48 W KRYNICY MORSKIEJ.	163
IL. 171: OŚRODEK WYPOCZYNKOWY PRZY UL. RYBACKIEJ 159 W KĄTACH RYBACKICH, ŹRÓDŁO: HTTPS://FOTOPOLSKA.EU/OSRODEK_WYPOCZYNKOWY_EDEN_KATY_RYBACKIE	163
IL. 172: ZAŁĄCZNIK GRAFICZNY DO DECYZJI MINISTRA KULTURY I DZIEDZICTWA NARODOWEGO W SPRAWIE SKREŚLENIA Z REJESTRU ZABYTEKÓW CZĘŚCI UKŁADU RURALISTYCZNEGO KRYNICY MORSKIEJ.	164
IL. 173: ZDEWALORYZOWANA PANORAMA KRYNICY MORSKIEJ.	166
IL. 174: NIEPRZEMYŚLANA, CHAOTYCZNA ZABUDOWA W OBRĘBIE POLDERÓW W POŁUDNIOWEJ CZĘŚCI KRYNICY MORSKIEJ.	166

Spis tabel:

TAB. 1. ZESTAWIENIE DOSTĘPNEJ LITERATURY Z ANALIZĄ JEJ PRZYDATNOŚCI NA POTRZEBY OPERATU OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO KRAJOBRAZU PKMW	18
TAB. 2. STANOWISKA ARCHEOLOGICZNE UJĘTE W WOJEWÓDZKIEJ EWIDENCJI ZABYTEKÓW, ZLOKALIZOWANE W OBRĘBIE PKMW.	42
TAB. 3. WYKAZ OBSZARÓW I OBIEKTÓW WPISANYCH DO REJESTRU ZABYTEKÓW WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO, STAN NA 13.11.2020 R., ŹRÓDŁO: HTTPS://WWW.OCHRONAZABYTEKOW.GDA.PL/	59
TAB. 4. WYKAZ OBIEKTÓW UJĘTYCH W GMINNEJ I WOJEWÓDZKIEJ EWIDENCJI ZABYTEKÓW, ŹRÓDŁO: MATERIAŁY UM KRYNICA MORSKA, WWW.OCHRONAZABYTEKOW.GDA.PL	61
TAB. 5. TYPY KRAJOBRAZU I CHARAKTERYSTYKA KRAJOBRAZÓW LOKALNYCH PARKU	83
TAB. 6. CHARAKTERYSTYKA ORAZ ŹRÓDŁA ZAGROŻEŃ WEWNĘTRZNYCH DLA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO PKMW ORAZ MOŻLIWE SPOSOBY ICH ELIMINACJI LUB OGRANICZENIA	118
TAB. 7. CHARAKTERYSTYKA ORAZ ŹRÓDŁA ZAGROŻEŃ WEWNĘTRZNYCH DLA KRAJOBRAZU PKMW ORAZ MOŻLIWE SPOSOBY ICH ELIMINACJI LUB OGRANICZENIA	123
TAB. 8. CHARAKTERYSTYKA ORAZ ŹRÓDŁA ZAGROŻEŃ ZEWNĘTRZNYCH DLA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO PKMW ORAZ MOŻLIWE SPOSOBY ICH ELIMINACJI LUB OGRANICZENIA	126
TAB. 9. CHARAKTERYSTYKA ORAZ ŹRÓDŁA ZAGROŻEŃ ZEWNĘTRZNYCH DLA KRAJOBRAZU PKMW ORAZ MOŻLIWE SPOSOBY ICH ELIMINACJI LUB OGRANICZENIA	127

TAB. 10. STRATEGICZNE I OPERACYJNE CELE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO I KRAJOBRAZU PKMW _____	130
TAB. 11. TYPOLOGIA PODZIAŁU OBSZARU PKMW NA STREFY USTALEŃ (DZIAŁAŃ OCHRONNYCH) I REKOMENDACJI PLANU OCHRONY_	132
TAB. 12. TYPOLOGIA WYDZIELEŃ PREZENTUJĄCYCH WYBRANE UWARUNKOWANIA OCHRONY PKMW _____	134
TAB. 13. REKOMENDOWANE DZIAŁANIA NA RZECZ OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO I KRAJOBRAZU ORAZ SPOSOBY ICH REALIZACJI. _____	167